

Tomáš Klubert

SMRŤ SA
VOLALA

Schill

EDÍCIA
MONOGRAFIE

ÚSTAV
PAMĚTI
NĀRODA

Tomáš Klubert

SMRŤ SA VOLALA
Schill

Ústav pamäti národa
Bratislava 2014

Tomáš Klubert
SMRŤ SA VOLALA SCHILL

Edícia MONOGRAFIE

Vydal:
Ústav pamäti národa
Námestie slobody 6
817 83 Bratislava 15
www.upn.sk

1. vydanie

Recenzenti:
prof. PhDr. Karol Fremal, CSc.
PhDr. Marián Uhrin, PhD.

Zodpovedná redaktorka: Alžbeta Poparová
Jazykový redaktor: Adam Vanko
Námet na obálku: Tomáš Klubert
Autor máp: PhDr. Pavol Steiner, PhD.
Grafická úprava, sadzba a obálka: Ján Pálffy
Tlač: Tlačiareň P+M, s. r. o. Turany

Foto na obálke:
Vítazná prehliadka v Banskej Bystrici 30. októbra 1944
(Archív Múzea SNP)

Printed in Slovakia

© Ústav pamäti národa 2014
Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-89335-69-5

Obsah

Úvod	7
VZNIK	11
ORGANIZÁCIA A VÝZBROJ	14
PRÍCHOD NA SLOVENSKO	19
ODZBROJENIE BRATISLAVSKEJ POSÁDKY	22
NITRIANSKE INTERMEZZO	26
POVSTALECKÉ PONITRIE	32
TOPOEČANY	35
BOJE O BAŤOVANY	39
POHROMA PRI MALÝCH UHERCIACH	44
MILIÓN LITROV BENZÍNU	50
BOJE PRI PRIEVIDZI	57
PRIELOM DO TURCA	64
ČELOM VZAD!	69
TEUTEBERG ÚTOČÍ	74
PÜCKLER ODCHÁDZA, „SCHILL“ ZOSTÁVA	78
NA JUHOZÁPADNOM SMERE	81
PÁD ŽARNOVICE	87
PRED SVÄTÝM KRÍŽOM	92
POSTUP ÚDOLÍM HRONA	96
BOJE PRI BANSKEJ ŠTIAVNICI, KOZELNÍKU A MOČIARI	104
GENERÁLNA OFENZÍVA	114
BOJE PRI DOBREJ NIVE, SÁSE A PLIEŠOVCIACH	121
BANSKÁ BYSTRICA	125
PORAZENÍ VÍŤAZI	129
Poznámka o stratách	133
Dokumenty	135
Tabuľky	187
Obrazová príloha	197
Zoznam použitých skratiek	225
Pramene a literatúra	229
Menný register	235
Miestny register	239

Úvod

Napísať túto knihu som sa rozhodol z dôvodu, že do dnešných dní nebola publikovaná žiadna monografia, ktorá by sa zaoberala bojovou činnosťou nemeckých zväzkov a jednotiek v období Slovenského národného povstania. A prečo som si spomedzi všetkých vybral práve bojovú skupinu „Schill“? Nuž, hlavne preto, že tento improvizovaný útvar – pomenovaný podľa nemeckého národného hrdinu z obdobia napoleonských vojen¹ – mal kľúčový podiel na vojenskej porážke nášho Povstania. Boli to práve príslušníci bojovej skupiny „Schill“, ktorí zohrali najdôležitejšiu úlohu pri odzbrojovaní bratislavskej posádky a do polovice septembra 1944 dobyli Topoľčany, Baťovany², Bánovce nad Bebravou (ďalej iba Bánovce), Nováky a Prievidzu. Potom útokom z juhozápadného smeru zasadili rozhodujúci úder dovtedy úspešnej povstaleckej obrane Turca a cez pohorie Vtáčnik prenikli do údolia Hrona. Na začiatku októbra 1944 sa po ťažkých bojoch zmocnili Sv. Kríža nad Hronom³ (ďalej iba Sv. Kríž), následne obsadili Banskú Štiavnicu, Krupinu a Dobrú Nivu a ako prví vstúpili do hlavných povstaleckých centier – Zvolena a Banskej Bystrice. Nie je teda vôbec náhoda, že som si názov pre svoj príspevok „požičal“ od Ladislava Mňačka. Na rozdiel od fiktívneho generála Engelchena totiž meno Schill znamenalo pre príslušníkov povstaleckej armády⁴ a partizánov skutočné synonymum smrti.

Nemožno však zamlčovať, že analýza činnosti bojovej skupiny „Schill“ narážala od samého počiatku na zásadný problém, ktorý predstavuje

- 1 Schill, Ferdinand von (1776 – 1809): pruský husársky dôstojník. Počas štvrtej a piatej koalície vojny v rokoch 1806 – 1807 a 1809 sa preslávil ako veliteľ dobrovoľníckeho oddielu, ktorý viedol partizánsku vojnu v tyle francúzskych okupačných vojsk.
- 2 Dnes Partizánske.
- 3 Dnes Žiar nad Hronom.
- 4 V ďalšom texte používam pre povstaleckú armádu oficiálne skratky ČSAS (od 31. augusta do 29. septembra 1944) a 1. ČSAS (od 30. septembra do 28. októbra 1944). Hlavné veliteľstvo povstaleckej armády bolo od 31. augusta 1944 označované skratkou VČSA.

nedostatok súdobých nemeckých prameňov. Ako-tak presný obraz o nej bolo možné získať iba dôslednou komparáciou našich a zahraničných archívnych materiálov so spomienkami pamätníkov, odbornou literatúrou a ďalšími publikovanými aj nepublikovanými prácami. Najvýznamnejšie zdroje informácií predstavujú popri zborníkoch dokumentov zostavených autorským kolektívom pod vedením renomovaného českého historika Viléma Prečana knihy, články a rukopisy bývalých príslušníkov bojovej skupiny „Schill“ Wolfganga Venohra, Jochena Polleho, Horsta Wilkeho a Rudolfa Neverlu.⁵ Zo slovenských a českých historikov sa doposiaľ spomínanej problematike venovali len Michal Schvarc a Jan Vajskebr.⁶ Spomedzi ďalších autorov, ktorí vo svojich prácach priniesli dôležité informácie o nasadení bojovej skupiny „Schill“ na Slovensku, je potrebné vyzdvihnúť Milana Gajdoša, Pavla Bosáka, Jozefa Jablonického, Claudea Baláža, Jána Kováča, Bohuša Chňoupka, Václava Štefanského, Jána Stanislava, Ladislava Kmeťa, Jána Korčeka, Mariána Uhrina a Jána Mitáča.⁷

- 5 PREČAN, V. a kol.: *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. (Ďalej iba SNP-D) Bratislava 1965; PREČAN, V. a kol.: *Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko 1944*. (Ďalej iba SNP-NaS). Bratislava 1971; VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*. Königstein im Taunus 1979; VENOHR, W.: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940–1955*. Berlin 2002; POLLE, J.: *Pioniereinheiten der 32. SS-Freiwilligen-Grenadier-Division „30. Januar“*. Ennigerloh 1987; WILKE, H.: *Idioten waren wir nicht*. Stadthagen 1985; NEVERLA, R.: Mit der »Kampfgruppe Schill« im Einsatz. Erlebnisse eines Preßburger Gymnasisten im Herbst 1944. In: *Karpaten Jahrbuch 1996. Kalender der Karpatendeutschen aus der Slowakei*. Stuttgart 1995, s. 63–71; NEVERLA, R.: Nasadenie skupiny Schill. In: NEVERLA, R. (zost.): *Od Povstania 1944 na Slovensku po vyhnanie karpatských Nemcov v roku 1946*. Stuttgart–Bratislava 2005, s. 206–217.
- 6 SCHVARC, M.: Pohľad z druhej strany – účasť regimentu „Schill“ v bojoch Slovenského národného povstania. In: *Acta historica Neosoliensia 2*. Banská Bystrica 1999, s. 126–133; VAJSKEBR, J.: Zásah nemeckých vojenských síl z Protektorátu proti Slovenskému národnému Povstaniu. In: ŠMIGEL, M. – MIČKO, P. (zost.): *Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov*. Banská Bystrica 2005, s. 223–228.
- 7 GAJDOŠ, M.: Bojová činnosť 3. taktickej skupiny Gerlach 1. čs. armády na Slovensku. In: *Sborník Múzea SNP I*. Banská Bystrica 1966, s. 7–200; BOSÁK, P.: *Z bojových operácií na fronte SNP*. Bratislava 1979; JABLONICKÝ, J.: *Povstanie bez legend*. Bratislava 1990. BALÁŽ, C.: Obrana povstaleckého územia od Pri-

Napriek tomu som neustále narážal na zásadný problém, ako uviesť do súladu početné nezrovnalosti v dátumoch bojových akcií, menách veliteľov, počte zbraní a organizácii bojovej skupiny „Schill“ atď. Zhoda nepanuje dokonca ani v pomenovaní tejto obávnanej jednotky. Okrem označenia bojová skupina „Schill“ (Kampfgruppe „Schill“) sa môžeme v súdobých prameňoch stretnúť s názvami pluk „Schill“ (Regiment „Schill“) a mechanizovaný pluk SS „Schill“ (SS-Panzergranadier-Regiment „Schill“). Rozhodol som sa používať prvý variant už len z toho dôvodu, že bojová skupina „Schill“ bola (ako napokon všetky nemecké bojové skupiny z obdobia druhej svetovej vojny) improvizovaná zmes rôznych jednotiek, ktoré mali úlohu vykonať na stanovenom mieste určitú akciu. Po splnení tejto úlohy bývali obvykle rozpustené a ich časti sa vrátili späť ku svojim kmeňovým útvarom. A to bol aj prípad bojovej skupiny „Schill“. S ostatnými problémami som sa viac či menej úspešne vyrovnal vďaka odborníkom a inštitúciám, ktoré mi pri práci na tejto knihe poskytli neoceniteľnú pomoc. Veľmi rád by som preto vyjadril svoje poďakovanie recenzentom prof. PhDr. Karolovi Fremalovi, CSc. a PhDr. Marianovi Uhrinovi, PhD. za posúdenie textu a cenné pripomienky. Ďalej patrí moje uznanie všetkým ľuďom, ktorí sa rôznym spôsobom zaslúžili o vznik tejto knihy: Lucii Halmovej, Ladislavovi Kmeťovi, Martinovi Lackovi, Ernstovi Paldaufovi, Ondrejovi Pössovi, Bohušovi Saskovi, Michalovi Schvarcovi, Petrovi Sokolovičovi, Pavlovi Steinerovi a Janovi Vajskebrovi ako aj pracovníkom Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici, Vojenského

vidze po Kremnicu (14. 9. – 6. 10. 1944). In: *Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády*, č. 1/1976. Praha 1976, s. 89 – 119; KOVÁČ, J. a kol.: *Protifašistické hnutie a odboj na hornej Nitre*. Banská Bystrica 1969; CHŇOUPEK, B.: *Lámanie pečatí*. Bratislava 1984; ŠTEFANSKÝ, V.: *Armáda v Slovenskom národnom povstaní*. Bratislava 1984; STANISLAV, J.: *Letectvo v prípravách na ozbrojené vystúpenie a jeho účasť v SNP*. Bratislava 1994; KMEŤ, L.: *Povstalecké pancierové vlaky*. Zvolen 2009; KORČEK, J.: *Slovenská republika 1943 – 1945. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu*. Bratislava 1999; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*. Banská Bystrica 2012; MITÁČ, J.: *Odboj a činnosť partizánskeho hnutia v Bánovciach nad Bebravou a okolí*. In: *Vojenská história*, roč. 14, č. 4/2010. Bratislava 2010, s. 24 – 47.

historického archívu v Bratislave, Vojenského ústredného archívu-Vojenského historického archívu v Prahe, Múzea kultúry karpatských Nemcov v Bratislave, Tríbečského múzea v Topoľčanoch a Ústavu pamäti národa v Bratislave.

VZNIK

Eskalácia partizánskych aktivít na východnom Slovensku na začiatku augusta 1944 vyvolávala u štátneho ministra a vyššieho vedúceho SS pre Čechy a Moravu SS-Ogruf. Karla Hermanna Franka stále väčšie obavy, že nepokoje v krátkom čase zasiahnu i susedný Protektorát. Obzvlášť ho desila predstava povstania českého obyvateľstva. Pravidelné hlásenia nemeckých agentov K. H. Franka súčasne utvrďovali v názore, že na prezidenta Jozefa Tisa, ministra národnej obrany generála I. triedy Ferdinanda Čatloša ani slovenské ozbrojené sily sa už nedá spoliehať. Jediné riešenie videl v okamžitom nasadení nemeckých vojsk, ktoré mali na Slovensku obnoviť „poriadok“.⁸

Okupačné orgány v Protektoráte mohli na takúto akciu vyčleniť značné prostriedky. Počas augusta 1944 vzrástol počet príslušníkov Wehrmachtu v českých krajinách na 120 000 – 150 000 mužov. V prípade vyhlásenia vojenského výnimočného stavu mali byť uvedení do pohotovosti heslami „Götterdämmerung“ (Súmrak bohov) a „Festversammlung“ (Slávnostné zhromaždenie). Pre jednotky Waffen-SS a nemeckej polície v Protektoráte bol pripravený paralelný plán s krycím názvom „Scharnhorst“⁹. Na potlačenie eventuálnej vzbury českého obyvateľstva chcelo nacistické vedenie použiť časti výcvikových, záložných, strážnych a poľných jednotiek. Celkovo boli na tento účel sformované dve brigádne bojové skupiny Wehrmachtu a jedna brigádna bojová skupina Waffen-SS, ktoré spolu zahŕňali štrnásť menších samostatných bojových skupín.¹⁰

Medzi týmito útvarmi zaujímala popredné miesto bojová skupina „Schill“. Vznikla z iniciatívy K. H. Franka na základe rozkazu, ktorý 11. augusta 1944 vydal SS-Gruf. und Generalleutnant der Waffen-SS Carl-Friedrich gróf von Pückler-Burghauss, hlavný veliteľ Waffen-SS v Čechách a na Morave. Podľa

8 VAJSKEBR, J.: C. d., s. 223.

9 Scharnhorst, Gerhard Josef David von (1755 – 1813): pruský generál a vojenský reformátor.

10 VAJSKEBR, J.: C. d., s. 224 – 225.

jeho dispozícií mala skupina „Schill“ pozostávať zo štyroch výpomocne motorizovaných rôt granátnikov¹¹, štyroch rôt pancierových granátnikov, zosilnenej roty ťažkých zbraní, batérie ťažkých poľných húfníc, roty samohybných diel, motorizovanej ženijnej roty a dvoch spojovacích čiat.¹² Za jej veliteľa bol určený SS-Stubaf. Rudolf-Otto Klotz,¹³ ktorý stál na čele III. práporu 8. inštruktčného mechanizovaného pluku SS zo Školy mechanizovanej pechoty Waffen-SS v Prosečnici.¹⁴ Vnútorne sa skupina „Schill“ členila na predsunuté sily pozostávajúce z príslušníkov posádok Waffen-SS v Brne a Olomouci, hlavné sily zostavené z inštruktorov a poslucháčov vojenských škôl Waffen-SS vo výcvikovom priestore „Böhmen“¹⁵ a na zálohu vytvorenú z frekventantov dôstojníckej školy Waffen-SS v Josefove.¹⁶

V rozkaze z 11. augusta 1944 je uvedené, že skupina „Schill“ bude nasadená proti partizánom v horských oblastiach na severovýchode Moravy. Podľa dispozícií generála Pücklera sa preto po vyhlásení bojovej pohotovosti mala sústrediť v priestore Přerova.¹⁷ Už dávnejšie je však známy názor, že nemecké hlavné velenie plánovalo skupinu „Schill“ od samého začiatku vyslať na Sloven-

- 11 Granátníkmi (*Grenadiere*) sa v Nemecku od roku 1942 označovali príslušníci „tradičnej“ pechoty. Príslušníci motomechanizovanej pechoty dostali názov *Panzergrenadiere*, ktorý je do slovenčiny prekladaný ako pancieroví granátnici, resp. tankoví granátnici.
- 12 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 292.
- 13 SLÁDEK, O.: *Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartizánsky aparát v letech 1944–1945*. Praha 1990, s. 45.
- 14 *Škola pancéřových granátníků Prosečnice/Kienschlag*. http://www.urocnice.eu/clanky/cviciste-vojsk-ss/ss-skola-pancerovych-granatniku-prosecnice_kienschlag.html SS
- 15 Výcvikový priestor „Böhmen“ vznikol v marci 1942 na rozsiahlom území medzi Benešovem, Vltavou a Sázavou, z ktorého nemecké okupačné orgány vysťahovali väčšinu pôvodného obyvateľstva. Na začiatku roka 1944 sa v ňom nachádzalo päť vojenských škôl Waffen-SS pre jednotky poľného delostrelectva (*Artillerie*), mechanizovanej pechoty (*Panzergrenadier*), ženistov (*Pionier*), stíhačov tankov (*Panzerjäger*) a útočných diel (*Sturmgeschütz*). Bližšie pozri VAJSKEBR, J. – KAŇÁK, P.: *Waffen-SS v Protektorátu Čechy a Morava*. <http://www.lovecpokladu.cz/home/waffen-ss-v-protektoratu-cechy-a-morava-95>
- 16 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 291 – 293.
- 17 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 292.

sko. Motorizovaný útvar s ťažkým delostrelectvom a obrnenou technikou bol na boj v zalesnenom teréne Moravsko-sliezskych Beskyd a Vsetínskych vrchov skutočne nevhodný. Na druhej strane je známa Frankova megalománia, ktorá sa najlepšie prejavila pri organizácii akcie „Auerhuhn“ (Hlucháň) v novembri 1944, keď proti niekoľkým desiatkam partizánov na Valašsku nasadil vyše 14 000 príslušníkov Wehrmachtu, Waffen-SS a polície.¹⁸ Z dobových prameňov pritom vyplýva, že oba varianty nasadenia skupiny „Schill“ nie sú vo vzájomnom rozpore. Naopak, úzko spolu súvisia. Skupina „Schill“ bola totiž vytvorená na základe Frankových utkvelých predstáv o hrozbe veľkého povstania českého obyvateľstva, ktoré mohlo podniknúť udalosti na čím ďalej nepokojnejšom Slovensku. Takémuto vývoju chcel zabrániť nielen represívnymi akciami v Protektoráte, ale aj ozbrojeným zásahom na území susedného štátu.¹⁹

Tento scenár začal nadobúdať konkrétnu podobu v druhej polovici augusta 1944, keď do Prahy prichádzali stále závažnejšie hlásenia o narastajúcom počte partizánskych akcií na východnom i strednom Slovensku. K. H. Franka takisto veľmi znepokojovala očividná nemohúcnosť ľudáckeho režimu. Z tohto dôvodu posielal na OKW, RSHA a Ríšske kancelárstvo čoraz naliehavejšie memorandá, v ktorých požadoval, aby nemecké ozbrojené sily urobili na Slovensku „poriadok“. Na tento účel dával k dispozícii už pripravené Pücklerove jednotky. Predpoludním 28. augusta 1944 odcestoval Frank do Berlína, kde chcel celú záležitosť prerokovať na Hlavnom veliacom úrade SS (*SS-Führungshauptamt*). Spočiatku boli jeho návrhy odmietané z obavy, že bude narušený výcvik nových brancov. V ten istý deň však poslali nemecký vyslanec v Bratislave Hanns-Elard Ludin a šéf nemeckej vojenskej misie pri slovenskom MNO General der Panzertruppen Alfred von Hubicki do Berlína alarmujúce správy o nových partizánskych diverziách a násilnostiach spáchaných na príslušníkoch nemeckej menšiny. Vzhľadom na to sa nacistický diktátor Adolf Hitler rozhodol podniknúť na Slovensku ozbrojený zásah.²⁰

18 SLÁDEK, O.: C. d., s. 98 – 109.

19 VAJSKEBR, J.: C. d., s. 226 – 227.

20 Tamže, s. 224.

Ešte v pondelok 28. augusta 1944 vyslal veliteľ vojenského okruhu Čechy a Morava General der Infanterie Rudolf von Toussaint do Schutzzone dva prápory pechoty a jednu batériu poľného delostrelectva. Na druhý deň okolo 15.00 prekročili vo Vlárskom priesmyku slovenské hranice železničné transporty s hlavnými silami bojovej skupiny „Ohlen“ (Oberst Conrad von Ohlen). Jej úlohou bolo zabezpečiť zbrojárske podniky na strednom Považí a potlačiť odbojové hnutie v Turci. Z horného Sliezska sa súčasne začala po vlastnej osi presúvať k Jablunkovskému priesmyku bojová skupina „Junck“ (Oberst Stefan Junck), ktorá dostala rozkaz preniknúť cez Žilinu a Vrútky do Ružomberka.²¹

Pohotovosť pre jednotky skupiny „Schill“ bola vyhlásená v stredu 30. augusta 1944 o druhej hodine po polnoci. Z nemeckých dokumentov vyplýva, že najskôr sa mali presunúť do Trenčína a následne zaistiť priestor Ružomberok – Banská Bystrica – Zvolen – Kremnica – Banská Štiavnica.²² Pückler z odvelenia skupiny „Schill“ na Slovensko veľkú radosť nemal. V zhode s pôvodným stanoviskom K. H. Franka totiž považoval za jej hlavnú úlohu udržiavanie bezpečnosti na území Protektorátu. Rozkazy z Berlína ale ignorovať nemohol. Ba čo viac, musel nad skupinou „Schill“ osobne prevziať velenie.²³ Pückler to musel vzhľadom na svoju vysokú hodnosť právom považovať za nesmierne dehonestujúce. Vďaka známotiam, ktoré mal na najvyšších miestach, však zariadil, aby bola skupina „Schill“ urýchlene doplnená ďalšími jednotkami.

ORGANIZÁCIA A VÝZBROJ

V predvečer presunu na Slovensko sa skupina „Schill“ skladala zo štábu (SS-Gruf. und Generalleutnant der Waffen-SS Carl-Friedrich von Pückler-Burghauss), mechanizovaného práporu „Teuteberg“ (SS-Hstuf. Wilhelm

21 ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 67.

22 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 207; PREČAN, SNP-NaS, s. 191 – 192.

23 VAJSKEBR, J.: C. d., s. 227.

Teuteberg), mechanizovaného práporu „Kettgen“ (SS-Ostuf. Hans Kettgen), granátnického práporu „Mössinger“ (SS-Hstuf. Adolf Perl²⁴), obrnenej skupiny „Rösser“ (SS-Hstuf. Philipp Rösser), tankovej roty, ženijnej čaty „Hradischko“ (SS-Ustuf. Jochen Polle) a ženijnej čaty „Pikowitz“ (SS-Ustuf. Roland Biebert).²⁵ Spolu približne 2500 mužov.²⁶ Väčšina z nich pochádzala zo starého ríšskeho územia, Rakúska a českých pohraničných oblastí. Boli však medzi nimi aj etnickí Nemci z Poľska, Rumunska a Maďarska. V prápore „Kettgen“ dokonca slúžili dvaja ukrajinskí dobrovoľníci.²⁷ Organizácia bojových jednotiek skupiny „Schill“ bola nasledovná:

Prápor „Teuteberg“ bol zostavený z príslušníkov III. práporu mechanizovaného inštrukčného pluku SS v Prosečnici pri Benešove. Pozostával zo štábu a štyroch rôt. Rota č. 1 „Riesenbeck“ (SS-Ustuf. Gerhard Riesenbeck), č. 2 „Stubenböck“ (SS-Ostuf. Franz Stubenböck) a č. 3 „Brandl“ (SS-Ostuf. Andreas Brandl) mali tri strelecké čaty po štyroch družstvách a jednu čatu ťažkých zbraní so štyrmi guľometmi 7,92 mm MG 42 a jedným mínometom 81 mm sGrW 34. Mužstvo roty „Riesenbeck“ sa presúvalo v obrnených transportéroch Sd.Kfz. 251/1 a bolo vyzbrojené útočnými puškami 7,92 mm StG 44.²⁸ Rota „Stubenböck“ a „Brandl“ používali ako dopravné prostriedky terénne automobily VW 82 Kübelwagen a rôzne typy nákladných motorových vozidiel. Moderné útočné pušky však mali len príslušníci 1/2 a 1/3 čaty. Zvyšní vojaci sa museli uspokojiť s opakovacími karabínami 7,92 mm Mauser 98k.

24 Prápor niesol krycie meno podľa SS-Stubaf. Fritza Mössingera, ktorý bol veliteľom IV. oddielu výcvikového a náhradného delostreleckého pluku SS v Olomouci, ale po odchode skupiny „Schill“ na Slovensko zostal v Protektoráte.

25 POLLE, J.: C. d., s. 103 – 108; PREČAN, V.: SNP-NaS, s. 286.

26 V doposiaľ publikovaných prácach bol početný stav skupiny „Schill“ na prelome augusta a septembra 1944 odhadovaný na 2200 – 2400 mužov, avšak bez započítania príslušníkov tankovej roty.

27 NEVERLA, R.: *Mit der »Kampfgruppe Schill« im Einsatz. Erlebnisse eines Preßburger Gymnasisten im Herbst 1944*, s. 64.

28 Počet obrnených transportérov pridelených rote „Riesenbeck“ nepoznáme. Nemohlo ich však byť viac ako pätnásť. Podľa tabuľkových stavov mala totiž každá čata pancierových granátníkov štyri Sd.Kfz. 251/1 a ďalšími tromi vozidlami disponoval veliteľ roty.

Všetkých 36 streleckých družstiev okrem toho disponovalo dvomi guľometmi MG 42. Rota č. 4 „Schulz“ (SS-Ostuf. Erwin Schulz) bola vyzbrojená ťažkými zbraňami a skladala sa zo štyroch čiat. Zloženie 1. a 2. čaty bolo identické. Obe mali dve ľahké pechotné delá 75 mm leIG 18 ťahané polopásovými traktormi Sd.Kfz. 10, jeden nákladný automobil Steyr 1500A na prepravu munície, jeden spojovací VW 82 a jeden motocykel s postranným vozíkom. Tretia čata disponovala tromi protitankovými kanónmi 75 mm Pak 40, ktoré ťahali polopásové nákladné automobily Opel Blitz – Maultier, jedným muničným vozidlom Steyr 1500A, jedným spojovacím VW 82 a jedným motocyklom. Štvrtej čate boli pridelené štyri mínometry sGrW 34, dva nákladné automobily Opel Blitz a jeden spojovací VW 82.²⁹

Prápor „Kettgen“ predstavoval improvizovanú jednotku. Väčšinu jeho príslušníkov tvorili inštruktori a poslucháči dôstojníckych škôl Waffen-SS v Josefove, Moravskej Ostrave³⁰ a Brne. Zvyšok mužstva a dôstojníkov bol vyčlenený z 10. výcvikového a náhradného mechanizovaného práporu SS v Brne. Prápor sa skladal z neúplného štábu a výpomocne motorizovaných rôt č. 1. „Mathiebe“ (SS-Ostuf. Horst Mathiebe), č. 2 „Tantau“ (SS-Ostuf. Staats Tantau) a č. 3 „Maier“ (SS-Ostuf. Josef Maier), ktoré mali štyri strelecké čaty po štyroch družstvách. Vojaci boli až na malé výnimky vyzbrojení opakovacími karabínami a každá strelecká čata disponovala jediným guľometom 7,92 mm MG 34.³¹

Prápor „Mössinger“ sa skladal z dôstojníkov a brancov IV. oddielu výcvikového a náhradného delostreleckého pluku SS v Olomouci. Pozostával zo štábu, dvoch výpomocne motorizovaných granátnických rôt a batérie „Perl“ (SS-Ostuf. Andreas Hoffmann³²) so šiestimi ťažkými poľnými húfnicami 150 mm sFH 18,³³ ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou ťahali polopásové traktory Sd.Kfz. 7.

29 POLLE, J.: C. d., s. 102, 107.

30 Dnes Ostrava.

31 POLLE, J.: C. d., s. 102 – 103, 108.

32 SS-Hstuf. Perl nemohol ako zástupca neprítomného SS-Stubaf. Mössingera plniť súčasne funkciu veliteľa práporu aj batérie.

33 POLLE, J.: C. d., s. 105, 108; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 532.

Obrnenú skupinu „Rösser“ tvoril štáb, rota samohybných diel „Schöttle“ (SS-Ostuf. Emil Schöttle) a zmiešaná čata SPW „Cramer“ (SS-Ustuf. Karl Cramer). Rota „Schöttle“ bola vyčlenená z III. výcvikového a náhradného protitankového oddielu SS v Janoviciach³⁴ pri Benešove. Disponovala štrnástimi samohybnými delami. Obrazový materiál dokladá, že to boli účonné delá StuG Ausf. E a StuG III Ausf. G a stíhače tankov Jagdpanzer IV.³⁵ Presný počet jednotlivých typov týchto strojov však nie je známy. Okrem nich používala rota „Schöttle“ niekoľko obrnených transportérov, pravdepodobne muničných vozidiel Sd.Kfz. 250/6 Ausf. B, ktoré slúžili na prepravu nábojov pre kanóny 75 mm StuK 40, resp. 75 mm Pak 39. Zmiešaná čata SPW „Cramer“ mala posádku v obci Bukovany vo výcvikovom priestore „Böhmen“. Zahŕňala tri obrnené transportéry Sd.Kfz. 251/1 základnej verzie, jeden obrnený transportér Sd.Kfz. 251/1 upravený na odpaľovanie delostreleckých rakiet (tzv. *Stuka zu Fuß*³⁶), jeden kanónový obrnený transportér Sd.Kfz. 251/9, dva plameňometné obrnené transportéry Sd.Kfz. 251/16, jeden protiletadlový obrnený transportér Sd.Kfz. 251/17 a jeden obrnený samohybný raketomet Panzerwerfer 42 Sd.Kfz. 4/1.³⁷

O tankovejrote, ktorú Pücklerovi prideliť tesne pred odchodom skupiny „Schill“ na Slovensko náčelník Hlavného veliaceho úradu SS a zástupca veliteľa rezervných vojsk SS-Ogruf. und General der Waffen-SS Hans Jüttner, máme veľmi málo informácií. Pravdepodobne bola vyčlenená z Výcvikového tankového pluku v Miloviciach. Disponovala však len siedmimi strednými tankami typu PzKpfw. III a PzKpfw. IV, hoci podľa tabuľkového stavu mala mať sedemnať strojov.³⁸ Zvyšných desať tankov zrejme dostala bojová

34 Dnes časť obce Vrchotovy Janovice.

35 Nemecké pramene uvádzajú, že rota „Schöttle“ disponovala trinástimi účonnými delami StuG IV. Podľa tabuľkového stavu však vďaka nemecká rota samohybných diel v roku 1944 pozostávala zo štrnástich strojov a väčšina nemeckých výcvikových jednotiek mala na rozdiel od poľných kompletný stav.

36 Doslova „pozemný strmhlavý bombardér“.

37 POLLE, J.: C. d., s. 104, 108.

38 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 285, 532.

skupina „Ohlen“, ktorá takisto pozostávala z jednotiek umiestnených na území vojenského okruhu Čechy a Morava.³⁹

Príslušníci výpomocne motorizovanej zosilnenej ženijnej čaty „Hradischko“⁴⁰ z Hradištka pri Sedlčanoch boli okrem ručných palných zbraní vyzbrojení mínami, náložami, plameňometmi a pancierovými päsťami. Rovnako vybavená bola ženijná čata „Pikowitz“, pomenovaná podľa svojej posádkovej obce Pikovice. Na rozdiel od čaty „Hradischko“ však disponovala štyrmi ženijnými obrnenými transportérmi Sd.Kfz. 251/7.⁴¹ Počas bojov na Slovensku bývalo pravidlom, že čata „Hradischko“ podporovala prápor „Kettgen“ a čata „Pikowitz“ spolupracovala s práporom „Teuteberg“.⁴²

Napriek kvalitným veliteľským kádom a značnému počtu obrnenej techniky znižovala bojaschopnosť skupiny „Schill“ nízka mobilita. Pechota práporov „Kettgen“ a „Mössinger“ ako aj príslušníci čaty „Hradischko“ sa presúvali na drevoplynom poháňaných nákladných automobiloch a autobusoch. Tieto vozidlá boli zrekvirované na základe plánu „Scharnhorst“ civilným firmám. Spolu s nimi prideliť k jednotkám skupiny „Schill“ i českých šoférov. Veliteľ čaty „Hradischko“, ktorá dostala rozhegané vozidlá z pivovaru v Zbraslavi⁴³, týchto mužov charakterizoval ako neoholených a neupravených chruňov.⁴⁴ Naproti tomu bývalí príslušníci práporu „Kettgen“ spomínali na svojich českých vodičov iba v dobrom. Boli vraj priateľskí a veľmi spoľahliví. Niekoľkým z nich dokonca po potlačení SNP udelili nemecké Vojnové záslužné kríže (*Kriegsverdienstkreuze*).⁴⁵

-
- 39 V Pücklerovom hlásení z 20. septembra 1944 sa uvádza, že tanková rota bola pôvodne umiestnená v lokalite Mühlau, ktorú sa doposiaľ nepodarilo identifikovať.
- 40 Tabuľková ženijná čata mala mať tri ženijné družstvá, ale čata „Hradischko“ bola zložená zo štyroch.
- 41 Nemecké pramene neuvádzajú, akým počtom SPW čata „Pikowitz“ disponovala. Podľa tabuľkového stavu obrnenej ženijnej roty však malo mať každé z troch ženijných družstiev po jednom Sd.Kfz. 251/7 a štvrté vozidlo používal veliteľ čaty.
- 42 POLLE, J.: C. d., s. 104.
- 43 Dnes južné predmestie Prahy.
- 44 POLLE, J.: C. d., s. 12.
- 45 VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 417.

Z hľadiska materiálneho vybavenia skupiny „Schill“ je takisto zarážajúce, že mala veľmi slabo zabezpečenú protivzdušnú obranu. Na účinné ostreľovanie nepriateľských bombardérov a stíhačiek mohla využiť jediný protiletadlový kanón 20 mm Flak 38, ktorým bol vyzbrojený obrnený transportér Sd.Kfz. 251/17 z čaty „Cramer“. Nesmieme však zabúdať, že Pücklerove jednotky boli pôvodne určené na zásah proti partizánom, a tí zvyčajne nedisponujú bojovým letectvom.

PRESUN NA SLOVENSKO

Po vyhlásení bojovej pohotovosti sa jednotky skupiny „Schill“ začali presúvať na najbližšie železničné stanice, kde boli nakladané do pristavených vlakov. Už večer 30. augusta 1944 opustili Benešov štáb práporu „Teutenberg“ s rotami „Riesenbeck“, „Stubenböck“ a „Brandl“. Za nimi nasledovali transporty s obrnenou skupinou „Rösser“ a čatou „Pikowitz“. Ako posledná bola z Benešova 31. augusta 1944 o 14.20 vypravená súprava prevážajúca rotu „Schulz“ a čatu „Hradischko“. V ten istý deň odišli na Slovensko aj ostatné Pücklerove jednotky: z Olomouca prápor „Mössinger“, z Brna štáb práporu „Kettgen“ a rota „Tantau“, z Josefova rota „Mathiebe“ a z Moravskej Ostravy rota „Maier“.⁴⁶ Vozne s tankami, ktoré grófovi poskytol generál Jüttner, sa k hlavným silám skupiny „Schill“ s najväčšou pravdepodobnosťou pripojili až na slovenskom území.

Ako prvá prekročila hranice Protektorátu vo Vlárskom priesmyku súprava prevážajúca prápor „Mössinger“. V súlade s dispozíciami OKW sa olomouckí delostrelci popoludní 31. augusta 1944 vyvagónovali v Trenčíne.⁴⁷ Pückler

46 POLLE, J.: C. d., s. 12; WILKE, H.: C. d., s. 32 – 33

47 Už pred príchodom práporu „Mössinger“ obsadili Trenčín jednotky skupiny „Ohlen“. Nemci v meste zriadili veliteľstvo a zajatecký tábor, z ktorého bol 2. septembra 1944 vypravený prvý transport do internačného tábora v Svatobořicích pri Kyjove. Pozri K U X, J.: Slováci a internační tábor Svatobořice 1942 – 1945.

však medzitým dostal nový rozkaz, aby jeho jednotky odzbrojili trnavskú a bratislavskú posádku. Vzhľadom na to bol vlak so štábom práporu „Kettgen“ a rotou „Tantau“ odklonený na trať Brno – Břeclav – Kúty – Trnava. Štáb skupiny „Schill“, obrnená skupina „Rösser“, štáb práporu „Teuteberg“, roty „Riesenbeck“, „Stubenböck“ a „Brandl“, tanková rota a čata „Pikowitz“ sa presúvali do Trnavy v železničných transportoch cez Trenčín, Nové Mesto nad Váhom, Piešťany a Leopoldov. Prápor „Mössinger“ postupoval paralelne s nimi po vlastnej osi.⁴⁸

O situácii v Trnave nemalo OKW veľa spoľahlivých informácií. Tamajšej vojenskej posádke (Náhradný prápor Pešieho pluku 1, 1/I pracovná rota a rota VPO) oficiálne velil stot. Andrej Benka-Rybár, ale po vypuknutí SNP prevzal iniciatívu správca dôstojníckej jedálne npor. Karol Fraňo, ktorý bol v priamom kontakte s odbojovou centrálou v Banskej Bystrici. Už vo večerných hodinách 29. augusta 1944 vojaci obsadili všetky dôležité objekty v meste a zatkli exponovaných členov HSLS, HG a DP.⁴⁹ Účinnú obranu Trnavy však znemožňovala jej nevýhodná geografická poloha, chýbajúce ťažké zbrane a váhavý postoj okolitých posádok. Povstalecké hlavné velenie preto ráno 30. augusta 1944 npor. Fraňovi nariadilo „mobilizovať čo sa dá, zrekvirovať dopravné prostriedky, naložiť ich vojenským materiálom ... a presunúť ... do Hlohovca.“ Výzvu na mobilizáciu následne opakovane odvysielal mestský rozhlas. Do okolitých obcí boli súčasne vyslané malé motorizované skupiny, ktoré mali organizovať nástup záložníkov a zaistiť nespoľahlivých občanov nemeckej národnosti.⁵⁰

Správy o blížiacich sa okupačných jednotkách prinútili posádkové veliteľstvo, aby o 14.15 vydalo rozkaz na evakuáciu Trnavy. Hliadkam vyslaným

In: SOKOLOVIČ, P. (zost.): *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938–1945. Slovenská republika očami mladých historikov VII*, Bratislava 2008, s. 208–209.

48 POLLE, J.: C. d., s. 8; WILKE, H.: C. d., s. 33.

49 SOKOLOVIČ, P.: Karol Fraňo, veliteľ trnavskej posádky v čase odchodu do povstania. In: *Pamät' národa*, č. 4/2011. Bratislava, s. 78, 82.

50 SOKOLOVIČ, P.: Odchod trnavskej posádky do povstania. In: LACKO, M. (zost.): *Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov. (Povstanie roku 1944)* Trnava 2004, s. 286.

do dôležitých tovární a do okrajových častí mesta ho však nikto nedoručil. Napospas osudu zostali takisto ponechaní vojaci organizujúci mobilizáciu v susedných obciach. Spolu s krycou rotou „Šomský“ (npor. Šomský), ktorá zostala v kasárňach Pešieho pluku 1, to predstavovalo asi 400 mužov. Príslušníci pracovnej roty a VPO rozkazy posádkového veliteľstva ignorovali. Trnavu vzhľadom na uvedené skutočnosti opustilo nanajvýš 1500 vojakov, 500 dobrovoľníkov z radov civilného obyvateľstva a niekoľko žandárov.⁵¹ Počas presunu na povstalecké územie však mnohí dezertovali a ďalší zbehli v priebehu septembra.⁵²

Už okolo 14.30 dorazili do Trnavy po ceste zo Senice na nákladných autách a niekoľkých tankoch nemeckí vojaci.⁵³ Väčšina cez mesto len prešla,⁵⁴ ale časť z nich zostala a ubytovala sa vo verejných a cirkevných budovách a v domoch po deportovaných Židoch.⁵⁵ Príslušníci trnavskej posádky, ktorí patrolovali v okrajových častiach mesta a organizovali mobilizáciu v okolitých obciach, sa po príchode okupantov buď rozutekali, alebo padli do zajatia. Za materskou jednotkou odišlo len zopár jednotlivcov.⁵⁶ Kasárne Pešieho pluku 1 však Nemci neobsadili. Z hlásenia generála Hubického, ktorého OKW poverilo velením prvých sledov okupačných vojsk na západnom a strednom Slovensku, totiž vyplýva, že si netrúfli odzbrojiť rotu npor. Šomského pred príchodom posíl.⁵⁷

51 Údaj o 3500 vojakoch, ktorí mali odísť z trnavských kasární do povstania, uvedený na pamätnej tabuli na budove dnešného Vojenského archívu, je vysoko nadsadený.

52 SOKOLOVIČ, P.: *Odchod trnavskej posádky do povstania*, s. 286 – 287.

53 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 226.

54 S najväčšou pravdepodobnosťou sa presunuli do Piešťan, odkiaľ mali na príkaz viedenského Gauleitera Baldura von Schiracha evakuovať nemecké deti z rekreačného tábora. Pozri PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 192.

55 SOKOLOVIČ, P.: Udalosti novodobých trnavských dejín zachytené v „Kronike národného povstania v Trnave.“ In: *Nové historické rozhľady*, č. 1/2013. Trnava 2013, s. 111.

56 SOKOLOVIČ, P.: *Odchod trnavskej posádky do povstania*, s. 296.

57 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 530.

Prvé železničné transporty s jednotkami skupiny „Schill“ dorazili do blízkosti Trnavy večer 31. augusta 1944. Generál Pückler sa obával, že „banditi“ mohli poškodiť železničnú trať,⁵⁸ a preto v poliach pred mestom prikázal vyložiť z vagónov celú obrnenú skupinu „Rösser“. V neskorých nočných hodinách vtrhli esesáci do Trnavy a bez boja odzbrojili rotu „Šomský“. Obrnená skupina „Rösser“ potom na grófov rozkaz zabezpečila cestu Trnava – Trenčín. Ostatné jednotky po spojení so štábom práporu „Kettgen“ a rotou „Tantau“ pokračovali v presune do Bratislavy.⁵⁹

ODZBROJENIE BRATISLAVSKEJ POSÁDKY

Na svitaní 1. septembra 1944 sa štáb skupiny „Schill“, prápor „Kettgen“, štáb práporu „Teuteberg“, roty „Riesenbeck“, „Stubenböck“ a „Brandl“, tanková rota a čata „Pikowitz“ vyvágonovali na železničných stanicích v slovenskej metropole a jej najbližšom okolí.⁶⁰ V predpoludňajších hodinách sa presunuli do centra Bratislavy, kde ich nadšene privítali miestni Nemci. Tanky a delá zasypali celými záhonmi kvetov a vojakom rozdávali cigarety, ovocie a čokoládu. K dobrej nálade príslušníkov skupiny „Schill“ prispievalo aj pekné slnečné počasie. Výprava na Slovensko im v porovnaní s predošlými týždňami naplnenými vyčerpávajúcim výcvikom pripadala takmer ako rekreácia.⁶¹

Jednotky generála Pücklera však neboli prvými reprezentantmi okupačnej moci v slovenskom hlavnom meste. Už večer 31. augusta 1944 pricestoval do

58 V odbornej literatúre sa doposiaľ uvádzalo, že príslušníci trnavskej posádky s pomocou robotníkov z Coburgovho závodu ráno 30. augusta 1944 na juhozápadnom okraji mesta odmontovali kolaje na železničnej trati Trnava – Bratislava. P. Sokolovič však po dôkladnom skúmaní zistil, že toto tvrdenie nezodpovedá skutočnosti.

59 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 207.

60 POLLE, J.: C. d., s. 13; WILKE, H.: C. d., s. 33.

61 PREČAN, V. a kol.: *SNP-NaS*, s. 411, 530; VENOHR, W.: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940 – 1955*, s. 148.

Bratislavu so svojím štábom SS-Ogruf. und General der Waffen-SS Gottlob Berger, ktorý mal na príkaz ríšskeho vodcu SS a veliteľa nemeckých záložných vojsk Heinricha Himmlera riadiť obsadzovanie západného a stredného Slovenska.⁶² Generálovi Hubickému totiž v Berlíne po vypuknutí povstania prestali dôverovať, lebo napriek rozsiahlej sieti informátorov nedokázal odhaliť skutočnú šírku rezistencie v radoch slovenských ozbrojených síl. Naproti tomu Berger sa tešil Himmlerovej priazni, hoci mu úplne chýbali skúsenosti s vedením vojenských operácií.⁶³ Jeho vymenovanie za Nemeckého veliteľa na Slovensku (*Der Deutscher Befehlshaber in der Slowakei*) malo v prvom rade upevniť pozíciu ríšskeho vodcu SS v štruktúrach nacistického mocenského aparátu.⁶⁴

Približne v tom istom čase ako Berger, pricestoval do Bratislavy z Viedne SS-Ostuf. Dr. Josef Witiska, ktorý stál na čele policajnej operačnej skupiny Einsatzgruppe H der Sipo und SD. Predtým pôsobil v Lvove, kde sa „preslávil“ brutálnym terorom proti židovskému obyvateľstvu.⁶⁵ Situácia v slovenskej metropole však zostávala aj po Bergerovom a Witiskovom príchode veľmi neprehľadná. Výkonný aparát ľudáckeho režimu bol v troskách a nacisti sa obávali, že rady povstalcov rozšíri doposiaľ pasívna bratislavská posádka, ktorú podľa nemeckých odhadov tvorilo až 8000 dobre vyzbrojených vojakov a dôstojníkov.⁶⁶ Naproti tomu Bergera sprevádzalo sotva tisíc mužov druhej garnitúry. Ubytovanie v luxusnom apartmáne hotela Savoy⁶⁷ preto nepovažoval za bezpečné a prvú noc na Slovensku strávil na dlážke v pracovni SS-Ostuf. Viktora Nagelera, nemeckého poradcu na Hlavnom veliteľstve HG.⁶⁸

62 Nemecké vojská rozmiestnené na východ od čiar Štrba – Dobšiná podliehali veliteľstvu skupiny armád „Severná Ukrajina“ (Generaloberst Josef Harpe) v Krakove.

63 Pred odveleníím na Slovensko zastával Berger post šéfa Hlavného úradu SS (*SS-Hauptamt*), ktorý mal na starosti vedenie personálnych spisov nižších funkcionárov SS a nábor nových členov do Waffen-SS.

64 KORČEK, J.: C. d., s. 136.

65 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 240.

66 V skutočnosti tvorilo bratislavskú posádku asi 5000 mužov.

67 Dnešný hotel Carlton na Hviezdoslavom námestí.

68 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1114, 1128.

Bergerova nálada sa zlepšila až po príchode príslušníkov skupiny „Schill“ a 377. práporu Landwehru z Viedne. Krátko po nich dorazili z Brna do slovenského hlavného mesta aj policajné operačné oddiely EK 13 (SS-Hstuf. Otto Koslowski⁶⁹) a EK 14 (SS-Hstuf. Georg Heuser) z Einsatzgruppe H, ktoré mali zaistovať tyl okupačných vojsk a likvidovať alebo deportovať do koncentračných táborov zajatých odbojárov a Židov.⁷⁰

Ráno 1. septembra 1944 zvolal generál Berger do svojej „spálne“ dôvernú poradu. Okrem Ludina, Nagelera, Witisku a Pücklera na nej boli prítomní šéf personálneho oddelenia RSHA v Berlíne SS-Brigf. Erich Ehrlinger, veliteľ SiPo a SD v Protektoráte SS-Staf. und Oberst der Polizei Erwin-Erich Weinmann a vedúci referent SD na Slovensku SS-Hstuf. Herbert Böhrsch.⁷¹ Generál Hubicki na poradu prizvaný nebol. Nesmieme zabúdať, že Berger prišiel do Bratislavy presne šesť týždňov po neúspešnom pokuse vysokých činiteľov Wehrmachtu zvrhnúť hitlerovskú diktatúru. Z tohto dôvodu rokoval o najdôležitejších problémoch iba so spoľahlivými členmi NSDAP a SS. Bojové akcie proti povstaleckým vojskám na západnom a strednom Slovensku však naďalej plánoval a riadil Hubicki so svojím náčelníkom štábu Oberstleutnantom i.G. Ottom Uechtritzmom.⁷²

Nacistickí prominenti na porade v Nagelerovej pracovni dospeli k záveru, že musia urýchlene postaviť na nohy otrasenú ľudácku exekutívu a dosadiť do vedenia slovenských bezpečnostných orgánov ľudí oddaných záujmom Ríše. Osobitnú pozornosť venovali odzbrojeniu bratislavskej posádky, ktorá mala vo večerných hodinách odísť na povstalecké územie, ale Nemci sa o tom z nejakého zdroja dozvedeli.⁷³

Okamžite po skončení porady o 11.00 sa Berger vybral do prezidentského paláca. Tiso s jeho požiadavkou odzbrojiť bratislavskú posádku bez akýchkoľvek námietok súhlasil a prostredníctvom generála Čatloša jej prikázal zložiť

69 Od 9. septembra 1944 bol veliteľom EK 13 SS-Stubaf. Hans Jaskulski.

70 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 240; WILKE, H.: C. d., s. 118.

71 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 245.

72 KORČEK, J.: C. d., s. 136.

73 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 245–246.

zbrane. Prezident sa však natoľko obával reakcie vlastnej armády, ktorú až doposiaľ veľbil ako hlavnú oporu slovenskej štátnej zvrchovanosti, že krátko po poludní odcestoval do Viedne. O niekoľko hodín neskôr opustil Bratislavu aj Čatloš. Na rozdiel od svojho najvyššieho veliteľa zamieril presne opačným smerom, do Banskej Bystrice, ale generálovmu angažovaniu v povstaleckom hnutí zabránili intrigy Edvarda Beneša.⁷⁴

V popoludňajších hodinách sa prápor „Mössinger“, rota „Mathiebe“ a tanková rota spoločne s Bergerovými sprievodnými jednotkami, 377. práporom Landwehru a EK 14 začali pripravovať na zásah v bratislavských kasárňach, zatiaľ čo roty „Riesenbeck“, „Stubenböck“ a „Brandl“ uzavreli výpadové komunikácie zo slovenskej metropoly. Rota „Tantau“, rota „Maier“ a EK 13 boli súčasne vyslané do Nitry, kde mali vyjasniť situáciu a v nevyhnutnom prípade odzbrojiť tamojšiu posádku. Pückler však zakrátko (nepochybné po dohode s Bergerom) prikázalrote „Tantau“, aby sa vrátila do Bratislavy, zabezpečila vládnu štvrt' a obsadila budovu rozhlasu. Rota „Maier“ sa zasa pripojila k obrnenej skupine „Rösser“ a spoločne hliadkovali na ceste Trnava – Trenčín. Do odzbrojovania bratislavskej posádky neboli nasadení ani príslušníci roty „Schulz“ a čaty „Hradischko“, ktorí sa podvečer vyvagonovali v Trnave. Väčšina z nich potom strávila noc v parku pri železničnej stanici a ostatní patrolovali na okrajoch mesta.⁷⁵

Ozbrojovanie bratislavskej posádky sa začalo krátko po osemnástej hodine. Slovenskí vojaci poslúchli Tisov rozkaz a nekládli okupantom odpor.⁷⁶ Ako posledné boli predpoludním 2. septembra 1944 rotou „Tantau“ odzbrojené obsluhy protiletadlových batérií v okolí slovenskej metropoly. Príslušníci skupiny „Schill“ sa pritom v bratislavských kasárňach zmocnili množstva zbraní a streliva. Najviac ukoristeného materiálu dostal prápor „Kettgen“. Vďaka

74 Tamže, s. 246 – 252. Proti zapojeniu Čatloša do boja proti okupantom sa však angažovali aj niektorí predstavitelia povstaleckého politického vedenia, napr. Dr. Gustáv Husák.

75 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 207; POLLE, J.: C. d., s. 13; WILKE, H.: C. d., s. 33.

76 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 251 – 252.

tomu mohla byť vo všetkých troch rotách jedna čata vyzbrojená samopalmi a každému streleckému družstvu bol pridelený jeden guľomet. Najmenej desať ľahkých guľometov 7,92 mm ZB vz. 26 získala aj granátická rota „Lindtner“ (SS-Ostuf. Lindtner) z práporu „Mössinger“,⁷⁷ ale údaje o slovenských zbraňoch pridelených ďalším jednotkám skupiny „Schill“ nie sú známe.

Berger hneď po odzbrojení bratislavskej posádky poslal Himmlerovi situačnú správu, z ktorej vyplýva, že celú akciu riadil Pückler. Naproti tomu o generálovi Hubickom sa vyjadroval s neskryvaným dešpektom („*Tak ako on, viem veliť aj ja.*“) a požadoval, aby bola nemecká vojenská misia pri slovenskom MNO čo najskôr zrušená. Zároveň sa rozhodol Hubického právomoci obmedziť vytvorením veliteľského štábu Waffen-SS v Bratislave. Za jeho náčelníka vymenoval Pücklera. Gróf touto funkciou nebol príliš nadšený, lebo veliteľský štáb Waffen-SS pozostával (vrátane jeho osoby) z dvanástich ľudí a okrem skupiny „Schill“ mu podliehalo len zopár policajných a zaistovacích jednotiek.⁷⁸ Na druhej strane to však znamenalo, že Pückler zostal v Bratislave, odkiaľ mohol aspoň zbežne dozerať na svoje záležitosti v Protektoráte a príležitostne si odskočiť do Prahy. Velenie nad skupinou „Schill“ prenechal SS-Stubaf. Klotzovi, ktorý s ňou absolvoval celé protipovstalecké ťaženie.

NITRIANSKE INTERMEZZO

Generál Hubicki už v popoludňajších hodinách 1. septembra 1944 dospel k názoru, že skupina „Schill“ by mala cez Nitru, Topoľčany a Prievidzu preniknúť do priestoru Zvolen – Banská Bystrica. Berger s jeho názorom súhlasil. Postup týmto smerom sľuboval okupantom bohatú korisť, lebo na Ponitří sa nachádzali veľké sklady zbraní, výbušnín, potravín a pohonných hmôt, ktoré povstalci nemohli v krátkom čase evakuovať. Míneri z I. slo-

77 AMSNP Banská Bystrica, nezaradený materiál. Záznamy o vyšetrovaní zajatcov; POLLE, J.: C. d., s. 108.

78 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 202 – 204, 252, 284, 286.

venskej partizánskej brigády generála M. R. Štefánika (staršij lejttenant Piotr Alexejevič Veličko) totiž 24. augusta 1944 zatarasili tunel na železničnej trati Horná Štubňa – Handlová tak dôkladne, že počas nasledujúcich troch týždňov zostal neprejazdný.⁷⁹ Obrovský význam mali aj hornonitrianske hnedouhoľné bane. Väčší odpor povstalcov v tomto priestore Berger neočakával. Na základe skúsenosti s bleskovým odzbrojením bratislavskej posádky bol presvedčený, že Klotzovi muži si s „bandami“ ľahko poradia a do štyroch dní bude celá záležitosť ukončená.⁸⁰ Neskoro popoludní 1. septembra 1944 však prišlo do Bratislavy znepokojivé hlásenie od SS-Hstuf. Koslowského. Veliteľ EK 13 v ňom oznamoval, že Nitra je stále pod kontrolou slovenských jednotiek, na prístupových cestách sú rozmiestnené ozbrojené hliadky a medzimestské telefonické spojenie je obmedzené na služobné vojenské hovory.⁸¹

Nitrianska posádka, ktorej velil mjr. Ján Šmigovský, sa skladala zo štábu VPŠ a Náhradných automobilových práporov 1 a 2. Spolu asi 1600 mužov. Koslowského oddiel mal naproti tomu necelých 150 príslušníkov. Vzhľadom na to bolo úplne vylúčené, aby EK 13 nitriansku posádku násilne odzbrojilo. Časť slovenských vojakov dokonca po príchode Nemcov zabarikádovala kasárne a pripravovala sa na boj. Šmigovský však nemal v úmysle klásť okupantom odpor. Urýchlene sa preto spojil s Koslowskim, ktorému dal čestné slovo, že stojí na strane prezidenta Tisa a nikdy sa nepridá k povstalcom. Práve naopak, v prípade potreby ich bude likvidovať. Následne bol medzi nitrianskou posádkou a EK 13 uzavretý „čestný mier“.⁸²

Generál Hubicki si napriek tomu uvedomoval, že situácia v Nitre zostáva neistá. Už večer 1. septembra 1944 preto vyslal do mesta pod Zoborom štáb práporu „Kettgen“ a rotu „Mathiebe“, ku ktorým sa v Trnave pripojili rota „Maier“ a dve samohybné delá. Okolo polnoci 2. septembra 1944 dorazili esesáci na západný okraj Nitry, ale opatrnosť ich nabádala, aby do mesta

79 ZÁNI, F.: *Handlovčania v boji za slobodu*. Martin 1974, s. 50.

80 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 411; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 531.

81 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 260.

82 Tamže, s. 256, 268, 270 – 271.

nevstupovali za tmy. Hneď po rozvidnení vyslal SS-Ostuf. Kettgen rotu „Maier“ zabezpečiť železničný uzol v Zbehoch, zatiaľ čo rote „Mathiebe“ a samohybným delám nariadil obklúčiť Zoborské kasárne, v ktorých sídlil štáb VPŠ a posádkové veliteľstvo.⁸³ Brána však zostávala zatvorená, z okien mierili na nepozvaných návštevníkov hlavne guľometov a na nádvorí boli rozmiestnené delá a mínomety. Boj by si nepochybne vyžiadal množstvo obetí, a to aj z radov civilného obyvateľstva. Ako je totiž v podobných prípadoch typické, pri kasárňach sa v krátkej dobe zhromaždilo množstvo zvedavcov.⁸⁴ Kettgen si našťastie zachoval chladnú hlavu a nechal sa odvieť za Šmigovským. Major mu potom medzi štyrmi očami povedal, že zostáva verný slovenskej vláde, ale časť dôstojníkov sympatizuje s povstalcami a mužstvo je nerozhodné. Aby Kettgenovi dokázal, že svoje slová myslí úprimne, zvolal do kasárenskej jedálne zhromaždenie veliteľského zboru, na ktorom dal všetkých nespoľahlivých dôstojníkov zatknúť. Hneď na to zatelefonoval do prezidentskej kancelárie. Slúchadlo zdvihol Tisov tajomník Dr. Karol Murín. (Prezident bol stále vo Viedni.) Šmigovský ho zoznámil so situáciou a požiadal o rýchly zákrok.⁸⁵

V Bratislave sa medzitým k skupine „Schill“ pripojila rota ťažkých zbraní, ktorú Stubaf. Klotz začlenil do práporu „Kettgen“. S najväčšou pravdepodobnosťou bola zostavená z príslušníkov Bergerových sprievodných jednotiek. V jej výzbroji sa nachádzalo jedno ťažké pechotné delo 150 mm sIG 33, dve ľahké pechotné delá 75 mm leIG 18 a dvanásť mínometov 81 mm sGrW 34. Inak o nej nemáme žiadne informácie. Nepoznáme ani meno veliteľa roty, nakoľko v nemeckých prameňoch je označovaná výlučne skratkou „4.Kp.K“, resp. „4.Kp.Schill“.⁸⁶

83 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 207; VENOHR, V.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 191.

84 PLEVZA, V. a kol.: *Dejiny Slovenského národného povstania, IV. zväzok. Spomienky a kroniky*. (Ďalej iba DSNP-4) Bratislava 1984, s. 603.

85 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 272; SCHVARC, M.: C. d., s. 127.

86 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 212; PREČAN, V. a kol.: *SNP-NaS*, s. 532; VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 192.

Krátko po poludní 2. septembra 1944 sa zo slovenskej metropoly začali do Trnavy po vlastnej osi presúvať štáb skupiny „Schill“, štáb práporu „Teuteberg“, roty „Riesenbeck“, „Stubenböck“, „Brandl“, „Tantau“, „4.Kp.K“ a „Lindtner“, tanková rota a čata „Pikowitz“. ⁸⁷ Hlavné sily práporu „Mössinger“ odišli vlakom do Hlohovca, kde mali odzbrojiť Výcvikové stredisko DPLP. Jeho veliteľ mjr. Jozef Čillík bol zapojený do odboja, ale v rozhodujúcej chvíli sa od povstaleckej akcie dištancoval. Svoj názor nezmenil ani po príchode trnavskej posádky. K vojakom stot. Benku-Rybára, ktorí už večer 30. augusta 1944 odišli do Topoľčian, sa pridalo necelých tridsať príslušníkov hlohovskej posádky. Väčšina ostatných využila neprehľadnú situáciu a utiekla domov. ⁸⁸ Vďaka tomu mohli esesáci o tri dni neskôr z Výcvikového strediska DPLP bez akýchkoľvek problémov odviezť dvanásť protiletadlových kanónov 20 mm vz. 28 *Oerlikon*, jeden protiletadlový kanón 20 mm vz. 36 *Oerlikon*, 140 zásobníkov streliwa, štrnásť motorových vozidiel (z toho dve nepojazdné), ⁸⁹ náhradné súčiastky, mazacie oleje a ďalší materiál. ⁹⁰ O bojovom nasadení ukoristených *Oerlikonov* však nenájdeme v dobových dokumentoch ani v spomienkach bývalých príslušníkov skupiny „Schill“ žiadnu zmienku. S najväčšou pravdepodobnosťou boli spolu s nepojazdnými automobilmi odsunuté do tylu.

V čase, keď sa hlavné sily skupiny „Schill“ presúvali do Trnavy, prišli z povstaleckého frontu na Bergerov štáb alarmujúce správy. Pred Vrútkami narazili okupanti na silný odpor a podľa hlásenia SS-Ostuf. Kettgena boli dediny a lesy pozdĺž cesty Nitra – Topoľčany „zamorené partizánmi“. Berger

87 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 207; WILKE, H.: C. d., s. 33. Od polovice septembra 1944 disponovala 4. rota práporu „Kettgen“ aj tromi ukoristenými kanónmi 37 mm KPÚV vz. 37M.

88 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 229 – 230; LACKO, M.: *Slovenské národné povstanie 1944*. Bratislava 2008, s. 104.

89 Konkrétne to bolo sedem nákladných automobilov Ford V3000S (jeden nepojazdný), dva nákladné automobily Walter PN (jeden nepojazdný), jeden nákladný automobil Škoda 6 ST 6-L, jeden terénny automobil Praga AV, jeden terénny automobil Tatra 82, jeden osobný automobil Tatra 57A a jeden motocykel značky Jawa.

90 VHA Bratislava, fond MNO, spisy dôverné 1944. *Odzbrojenie Výcvikového strediska DPLP v Hlohovci nemeckou armádou SS – hlásenie*.

preto nariadil, aby sa všetky Pücklerove tanky okamžite presunuli do Strečnianskej tiesňavy. Grófovi za ne ako chabú náhradu prideliť bojovú skupinu „Dietz“ (SS-Stubaf. Sepp Dietz), ktorá bola zostavená približne zo 450 zamestnancov Hlavného úradu SS a Ríšskej pošty. Skladala sa zo štábu a dvoch výpomocne motorizovaných rôt a okrem ôsmich mínometov 81 mm sGrW 34 nedisponovala žiadnymi ťažkými zbraňami.⁹¹

Okolo 14.00 opustili štáb skupiny „Schill“, hlavné sily obrnenej skupiny „Rösser“, prapór „Teuteberg“, rota „Tantau“, rota „4.Kp.K“, rota „Lindtner“, čata „Pikowitz“ a čata „Hradischko“ Trnavu a zamierili do Serede, kde sa nachádzal augumentačný sklad JPO-1. Tamojšia posádka (npor. Ladislav Donoval) zostala po vypuknutí povstania lojálna k slovenskej vláde, ale od 31. augusta 1944 bola v meste ubytovaná rota vojenských akademikov z Bratislavy, ktorým okupanti nedôverovali. Esesáci ich preto hneď po príchode do Serede odzbrojili. Augumentačný sklad JPO-1 potom zabezpečila čata „Hradischko“ a jeho posádka sa podriadila veleniu SS-Ustuf. Polleho.⁹²

Približne o šesťnásť hodine dorazili jednotky SS-Stubaf. Klotza do Nitry. Súčasne s nimi, prípadne o niečo neskôr, musela do mesta pod Zoborom vstúpiť skupina „Dietz“ a EK 14, ktorému SS-Ostubaf. Witiska určil ako operačný priestor stredné Slovensko. Šmigovský bol medzitým Murínom telefonicky ubezpečený, že nitrianska posádka nebude odzbrojená. Vzťahy medzi nemeckými okupantmi a slovenskými vojakmi sa však definitívne urovnali až po majorovom stretnutí s Klotzom. Vyšlo totiž najavo, že Šmigovský a veliteľ skupiny „Schill“ sú starí známi z východného frontu. Obaja sa rýchlo dohodli na spolupráci a svoj pakt spečatili množstvom slivovice.⁹³ Major potom esesákom poskytol niekoľko tisíc litrov benzínu a rôznych vojenských materiálov.⁹⁴

91 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 411, 1135; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 284, 286, 532.

92 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 228; WILKE, H.: C. d., s. 33.

93 SCHVARC, M.: C. d., s. 127.

94 HOLKA, F.: *Národnooslobodzovací boj na Ponitří*. Bratislava 1967, s. 81. F. Holka uviedol, že Nemci sa v Nitre zmocnili väčšieho počtu motorových vozidiel. Podľa výskumov M. Uhrina si však esesáci z miestnych kasární zobrali len dva nákladné automobily.

Večer prišiel do Nitry aj generál Pückler, ktorý si cestou z Bratislavy spoločne s Bergerom prezrel seredský sklad.⁹⁵ Gróf bol natoľko „*nadšený hrdinským chovaním sa nitrianskej posádky*“, že Šmigovského vymenoval za veliteľa všetkých jednotiek na území mesta. Tak slovenských, ako aj nemeckých. Pochopiteľne, išlo o čisto symbolické gesto, lebo jedinými pánmi Nitry sa 2. septembra 1944 stali nemeckí okupanti. Nemožno ho však podceňovať. Svedčilo o tom, aký význam prikladal Pückler udržaniu bezpečného zázemia pre ďalšie akcie skupiny „Schill“.⁹⁶

VČSA sa o príchode okupačných vojsk do priestoru Nitry dozvedelo až zo správ osádky ľahkého bombardéra Letov Š-328, ktorý za súmraku odštartoval z letiska Tri Duby⁹⁷. Na ceste Nitra – Hrnčiarovce⁹⁸ zbadali povstaleckí letci nemecké nákladné auto a pozorovateľ čat. asp. Štefan Krč ho zničil strelbou zo zadného guľometného dvojčata. O niekoľko minút neskôr napadol Letov Š-328 na križovatke pri Tormoši⁹⁹ kolónu motorových vozidiel práporu „Kettgen“. Esesáci spustili na lietadlo paľbu z ručných zbraní, ale pilot rtm. Vladimír Dráb jej úspešne unikol. Z Nitry zamieril Letov Š-328 k Zbehom, kde jeho osádka zaregistrovala železničný transport s „tankami“.¹⁰⁰ V skutočnosti to však musel byť nákladný vlak, ktorý z Hlohovca priviezol hlavné sily práporu „Mössinger“.¹⁰¹ Po splnení úlohy zhodili letci písomné hlásenie na veliteľstvo obranného úseku Nová Baňa a neskoro v noci bezpečne pristáli na Troch Duboch.¹⁰²

95 POLLE, J.: C. d., s. 14.

96 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 272. Nie je známe, ako dlho sa Pückler zdržal v Nitre, ale najneskôr na poludnie 3. septembra 1944 bol určite naspäť v Bratislave.

97 Dnes Sliač.

98 Dnes Nitrianske Hrnčiarovce.

99 Dnes nitrianska mestská časť Chrenová.

100 STANISLAV, J.: C. d., s. 188; WILKE, H.: C. d., s. 52.

101 Letci nepochybne považovali za tanky húfnice batérie „Perl“, ktoré boli ukryté pod maskovacími sieťami a ich siluety v nočnej tme pripomínali obrnené vozidlá.

102 STANISLAV, J.: C. d., s. 188.

POVSTALECKÉ PONITRIE

Večer 29. augusta 1944 zosadili povstaleckí dôstojníci z posádky v Zemianskych Kostolanoch svojho veliteľa pplk. Eduarda Lifku. Na jeho miesto nastúpil stot. Adolf Weinhold, ktorý vyhlásil bojový poplach a z dvoch prítomných rôť, asanačnej a pracovnej, začal formovať bojové jednotky.¹⁰³ Na druhý deň oslobodili príslušníci zemianskokostolianskej posádky väzňov nováckeho židovského pracovného tábora a odzbrojili jednotky FS v Prievidzi a Handlovej. Súčasne sa začala v obciach Prievidzského okresu mobilizácia do povstaleckej armády.¹⁰⁴ Stovky záložníkov sa však hneď po vystrojení vrátili k svojim rodinám a zbrane určené na boj proti nemeckým okupantom používali na pytliačenie, alebo s nimi páchali kriminálnu činnosť.¹⁰⁵

Druhým významným povstaleckým centrom na hornom Ponitří sa stalo priemyselné mestečko Baťovany, v ktorom 30. augusta 1944 vznikol Partizánsky oddiel „Pavel“¹⁰⁶ pod velením Jozefa Trojana. Mal približne 600 príslušníkov, zväčša mladých robotníkov z Baťových závodov a bývalých väzňov z nováckeho tábora. Zbrane a strelivo získali z vojenských skladov v Bošanoch. Menšie partizánske skupiny sa sformovali aj v okolí Prievidze, Nemeckého Pravna¹⁰⁷ a ďalších hornonitrianskych obciach. Partizáni predstavovali rozhodujúcu zložku odboja i v Bánovskom okrese, kde slovenská armáda nemala žiadne posádky a personál vojenského žrebčínca v Motešiciach sa po vypuknutí povstania rozišiel.¹⁰⁸

103 VÚA-VHA Praha, sbírka Domáci odboj, škatuľa 16, spomienky. KOLNÍK, R.: *Vojenský technický a chemický ústav v Zemianskych Kostolanoch. Ohnisko odporu proti Nemcom na západe. Slovenské národné povstanie*, s. 3, 8.

104 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 317 – 319.

105 KOLNÍK, J.: C. d., s. 8.

106 Oddiel dostal názov podľa sovietskeho dôstojníka Pavla Alexandroviča Baranova, ktorý po úteku zo zajateckého tábora organizoval partizánske hnutie na Ponitří. Tri mesiace pred vypuknutím SNP ho však zatkli a deportovali do Nemecka.

107 Dnes Nitrianske Pravno.

108 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 326 – 327; Štefanský, V.: C. d., s. 120.

Dramatický priebeh mali prvé dni SNP v Topoľčanoch. Na čele tamjšej vojenskej posádky zloženej z Náhradného oddielu Delostreleckého pluku 1 a asistenčnej roty Stráže obrany štátu stál od rána 30. augusta 1944 stot. Ján Malár. Po vydaní mobilizačnej vyhlášky sa v nasledujúcich hodinách dostavilo do delostreleckých kasární asi 1500 záložníkov. Keď si však večer 30. augusta 1944 vypočuli rozhlasový prejav prezidenta Tisa, v ktorom označil povstanie za zločineckú akciu „*partizánskej čeliadky*“, väčšina z nich odišla domov. Dezertovala aj časť vojakov prezenčnej služby a dôstojníckeho zboru. Približne 200 mužov sa zasa pripojilo k trnavskej posádke, ktorá v nočných hodinách prechádzala cez Topoľčany na Pohronie. Zvyšní, vrátane stot. Malára, sa rozhodli čakať na ďalší vývoj situácie.¹⁰⁹

Vo štvrtok 31. augusta 1944 bolo rozkazom VČSA povstalecké územie rozdelené na dve obranné oblasti (OO-1 a OO-2).¹¹⁰ Údolie Nitry sa stalo súčasťou OO-1 (plk. Pavel Kuna), pričom velenie nad všetkými vojenskými a partizánskymi jednotkami v tomto priestore prevzal stot. Weinhold. Jeho situáciu ale komplikoval nedostatok vycvičeného mužstva a ťažkých zbraní. Zemianskokostolianska posádka mala k dispozícii len šesť poľných kanónov 76,5 mm vz. 17, dva mínometry 81 mm vz. 36 a tri protitankové kanóny KPÚV 37 mm vz. 34P.¹¹¹ Naproti tomu v kasárňach Delostreleckého pluku 1 sa nachádzalo až sedemnášť ľahkých poľných húfníc 100 mm vz. 14/19, sedem horských húfníc 100 mm vz. 14/16, štyri ľahké poľné húfnice 105 mm leFH 18M a štyri poľné kanóny 76,5 mm vz. 17.¹¹²

109 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 322 – 324; UHRIN, M.: *Útočná vozba v postanií*. Diplomová práca. Banská Bystrica 2004, s. 62.

110 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 382.

111 FREMAL, K.: Slovenská spoločnosť, región, odboj a SNP. In: FREMAL, K. – MASÁR, R. – TAKÁČ, L. (zost.): *Slovenské národné povstanie 1944 – 1994. Odboj a SNP v obciach Dolné Vestenice, Horné Vestenice, Hradište, Nitrianske Sučany, Nitrica, Skačany, Uhrovec (1939 – 1945)*. Topoľčany – Prievidza 1994, s. 30; KOLNÍK, R.: C. d., s. 4; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 135.

112 UHRIN, M.: Slovenské delostrelectvo v roku 1944. In: SOKOLOVIČ, P. (zost.): *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika očami mladých historikov VIII*. Bratislava 2009, s. 295.

Vzhľadom na to, že Topoľčany sa takisto ako Trnava nachádzajú v teréne, ktorý nie je vhodný na vedenie obranných bojov, stot. Weinhold nariadil, aby bol vojenský materiál z kasárni Delostreleckého pluku 1 urýchlene evakuovaný. Do príchodu skupiny „Schill“ však povstalci odviezli z Topoľčian iba deväť húfníc 100 mm vz. 14/19, osemnásť vagónov munície a osemnásť poľnohospodárskych traktorov.¹¹³

Napriek všetkým spomínaným problémom dokázal stot. Weinhold z vojenských jednotiek na Ponitří vytvoriť bojovú skupinu zloženú zo štábu, piatich peších rôt, pionierskej roty, čaty KPÚV, mínometnej čaty a výpomocne motorizovaného delostreleckého oddielu,¹¹⁴ ktorému velil stot. Malár.¹¹⁵ Spolu to predstavovalo asi 2000 mužov. Na obranu širokého údolia Nitry takéto nevelké sily rozhodne nepostačovali, ale VČSA hrozbu nemeckého útoku na smere Nitra – Topoľčany – Prievidza hrubo podcenilo. Peší prápor „Oškvarek“ (stot. Ján Oškvarek), ktorý sa mal presunúť z Príbovic do Zemianskych Kostolian, bol 2. septembra 1944 odvelený na front pri Vrútkach so zdôvodnením, že obrana údolia Nitry je „dobře zaistená“. Veliteľ ČSAS plk. gšt. Ján Golian v ten istý deň dokonca nariadil posádkovému veliteľstvu v Zemianskych Kostolánoch, aby spoločne s partizánmi dobylo Nitru.¹¹⁶

Stot. Weinhold si uvedomoval, že splnenie tohto rozkazu je úplne ne-reálne. Svoje hlavné sily preto sústredil na obrannej línii Broďany¹¹⁷ – Malé Bielice – Veľké Bielice – Návojovce¹¹⁸ – Skačany a do údolia Nitrice vyslal podskupinu „Kolník“ (npor. Rudolf Kolník), ktorá pri Dolných Vestenicich prehradila smer Nováky – Bánovce.¹¹⁹ V priestore Topoľčian zostali len príslušníci oddielu „Pavel“, pričom dve z jeho siedmich rôt boli vysunuté k obci

113 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 324.

114 Húfnice vz. 14/19 aj kanóny vz. 17 boli konštruované na konskú trakciu, ale delostrelecký oddiel stot. Malára používal na ich ťahanie zrekvírované poľnohospodárske traktory.

115 FREMAL, K.: C. d., s. 30.

116 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 412, 414.

117 Dnes Brodzany.

118 Malé Bielice, Veľké Bielice a Návojovce sú dnes súčasťou mesta Partizánske.

119 HOLKA, F.: C. d., s. 99.

Čakajovce, 8 km severne od Nitry. Blízky železničný uzol Zbehy partizáni z neznámych dôvodov neobsadili, ani sa ho nepokúsili zničiť. Keď do Čakajoviec ráno 2. septembra 1944 prenikli vojaci SS-Ostuf. Maiera, obe roty po krátkej prestrelke ustúpili k Mýtnej Novej Vsi¹²⁰. Nemci ich však vzhľadom na neistú situáciu v Nitre neprenasledovali a zamerali sa na dôkladné zabezpečenie železničnej stanice v Zbehoch.¹²¹

TOPOĽČANY

Hneď po rozvidnení 3. septembra 1944 sa hlavné sily skupiny „Schill“ a EK 14 začali presúvať z Nitry do Čakajoviec.¹²² Skupina „Dietz“ súčasne postupovala na Zlaté Moravce s úlohou chrániť mesto pod Zoborom z východného smeru.¹²³ Po spojení s príslušníkmi práporu „Mössinger“ a rotou „Maier“ zamierili jednotky SS-Stubaf. Klotza po ceste na pravom brehu rieky Nitry do Topoľčian. Čelo kolóny bolo tvorené samohybnými delami, na ktorých sa v „ruskom štýle“ viezlo mužstvo roty „Mathiebe“.¹²⁴

Okolo ôsmej hodiny narazili Nemci na severnom okraji Mýtnej Novej Vsi na obranné postavenie obsadené asi 150 príslušníkmi oddielu „Pavel“. Po približne 45 minút trvajúcej prestrelke boli partizáni zahnaní na útek. Sedem z nich padlo v boji, päť ďalších esesáci zajali a na mieste popravili.¹²⁵

Veliteľ skupiny „Schill“ musel po obsadení Mýtnej Novej Vsi nariadiť rote „Riesenbeck“, aby obišla zo západu Topoľčany a odrezala povstalcov únikové cesty do lesov Považského Inovca. Vyplýva to zo skutočnosti, že 35 mužov

120 Dnes južná časť obce Ludanice.

121 HOZÁK, J.: *Horná Nitra v boji za slobodu. (Príspevok k dejinám protifašistického hnutia na hornej Nitre.)* Martin 1989, s. 49.

122 EK 13 sa 3. septembra 1944 presunulo do Trenčína, ale časť jeho príslušníkov zostala naďalej v Nitre. Pozri JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 273.

123 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 273; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 284.

124 VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 148 – 149.

125 AMSNP Banská Bystrica, fond XIII, sign. 179/59. *Slovenské národné povstanie v Topoľčianskom okrese*, s. 19.

z oddielu „Pavel“, ktorí sa presúvali z Nemčíc do Veľkých Ripnian, natrafilo okolo 10.00, pol kilometra od juhovýchodného okraja Urminiec, na nemecké obrnené transportéry. Okupanti partizánov rýchlo zatlačili do dediny a v potýčke pri Kostole sv. Michala Archanjela šiestich zabili. Ostatným sa podarilo uniknúť. Na nemeckej strane boli podľa zápisu v urminskej obecnej kronike zničené dva motocykle a jedno „*pancierové auto*“.¹²⁶

Obrnená skupina „Rösser“, prápor „Kettgen“, prápor „Mössinger“, hlavné sily práporu „Teuteberg“, čata „Pikowitz“ a EK 14 zatiaľ postupovali ďalej na severovýchod po komunikácii súdežnej so železničnou traťou Čakajovce – Prievidza.¹²⁷ Pred Topoľčanmi zajali okupanti muža oblečeného v slovenskej vojenskej rovnošate, ktorý krátko predtým zastrelil člena prieskumnej hliadky. Spolubojovníci mŕtveho esesáka ho chceli okamžite popraviť, ale SS-Ostuf. Mathiebe im to nedovolil. Ako príslušník regulárnej armády bol totiž chránený medzinárodnými konvenciami.¹²⁸ Zajatec však najskôr patril k príslušníkom oddielu „Pavel“, ktorí sa po vypuknutí povstania vystrojili uniformami z vojenských skladov.

Krátko nato zaútočili roty „Mathiebe“ a „Schöttle“ na Topoľčany a po polhodinovom pouličnom boji mesto dobyli. Za svoje víťazstvo okupanti zaplatili ôsmimi padlými a pätnástimi ranenými. Na strane obrancov zahynulo podľa nemeckých zdrojov vyše sto mužov, ale toto číslo je evidentne značne nadsadené.¹²⁹ Počas vyčisťovania Topoľčian zastihli esesáci na železničnej stanici nákladný vlak zložený z rušňa a dvoch vozňov naložených municiou, ktorý im v poslednej chvíli unikol.¹³⁰ Stratenú korisť si však bohato vynahra-

126 Tamže, s. 19 – 20.

127 Podľa W. Venohra sa pri ktorejsei dedine južne od Topoľčian odohrala potýčka, v ktorej príslušníci roty „Mathiebe“ zastrelili sovietskeho partizánskeho veliteľa. Nič také sa však určite nestalo, nakoľko v tom čase na Ponitří žiadni sovietski partizáni neboli. Pozri VENOHR, W.: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940 – 1955*, s. 148 – 149.

128 VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 149.

129 WILKE, H.: C. d., s. 33.

130 *Slovenské národné povstanie v Topoľčianskom okrese*, s. 20.

dili v kasárňach Delostreleckého pluku 1. Vďaka množstvu nepoškodeného vojenského materiálu v tamojších skladoch mohol byť prápor „Mössinger“ reorganizovaný na rovnomennú delostreleckú skupinu.¹³¹ Skladala sa zo štábu, motorizovanej batérie „Perl“ so šiestimi ťažkými poľnými húfnicami 150 mm sFH 18, výpomocne motorizovanej batérie „Lindtner“ so štyrmi ľahkými poľnými húfnicami 105 mm leFH 18M¹³² a zaistovacej streleckej roty v sile 90 mužov. Generál Pückler vo svojej prvej súhrnnej správe o nasadení skupiny „Schill“ na Slovensku uviedol, že v Topoľčanoch bola 3. septembra 1944 sformovaná ešte jedna výpomocne motorizovaná batéria vyzbrojená šiestimi húfnicami 100 mm vz. 14/19.¹³³ O jej bojovom nasadení sa však nezmiňuje žiadny nemecký prameň. Najpriateľnejším vysvetlením preto bude, že táto jednotka bola (najskôr z dôvodu nedostatku delostreleckých ťahačov a sprievodných vozidiel) už zakrátko rozpustená a prebytoční delostrelci potom slúžili ako pešiaci v prápore „Kettgen“.¹³⁴

Príslušníci skupiny „Schill“ si po obsadení Topoľčan a okolitých dedín viac než obohatenie svojej výzbroje pochvalovali množstvo spotrebného tovaru a kvalitných potravín, ktoré boli v Ríši na prídel, ale v slovenských obchodoch sa dali voľne nakúpiť. Krajina pod Tatrami sa im javila ako rajský ostrov pretekajúci mliekom a medom. A domáce obyvateľstvo? „*Naivní, jednoduchí ľudia neskazení západnou civilizáciou, pohostinní a nápomocní.*“ S českými šoférmí pridelenými k skupine „Schill“ však podľa bývalých príslušníkov práporu „Kettgen“ nechceli mať Slováci nič spoločné.¹³⁵

131 POLLE, J.: C. d., s. 107.

132 Na ťahanie húfnic leFH 18M Nemci s najväčšou pravdepodobnosťou použili nákladné automobily Ford V3000S, ktoré zrekvirovali vo Výcvikovom stredisku DPLP.

133 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 284.

134 Na podporu tohto tvrdenia možno uviesť Pücklerov rozkaz z 2. októbra 1944, v ktorom nariaďuje, aby sa do Protektorátu vrátili všetci delostrelci začlenení ako pechota do práporu „Kettgen“. Pozri PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 313.

135 VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 411, 415–416; VENOHR, W.: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940–1955*, s. 149.

Okupácia Topoľčian so sebou priniesla ešte jednu, a to veľmi tienistú stránku. Mesto sa totiž stalo prvým sídlom veliteľstva EK 14,¹³⁶ ktoré začalo okamžite zatýkať Židov a účastníkov odboja. Pri vyhľadávaní svojich obetí sa nacisti riadili neustále dopĺňaným pátracím zoznamom. V konečnej podobe zahŕňal až 1300 mien, čo dokazuje, že nemohol byť zostavený bez aktívnej pomoci domácich kolaborantov.¹³⁷ Iba v samotných Topoľčanoch sa SS-Hstuf. Heuserovi už dve hodiny po dobytí mesta podarilo zhromaždiť 36 členov HG, z ktorých vytvoril pomocnú policajnú silu.¹³⁸

V súvislosti s nacistickými zločinmi a dobrovoľnou spoluprácou s okupantmi je nutné aspoň v krátkosti spomenúť, aký postoj zaujalo v pohnutých dňoch SNP nemecké obyvateľstvo, ktoré žilo na území vtedajších okresov Prievidza, Turčiansky Sv. Martin¹³⁹, Žarnovica a Kremnica. V tomto regióne, známom tiež pod názvom Hauerland¹⁴⁰, sa nachádzalo celkom 24 obcí osídlených etnickými Nemcami. Mnohí z nich boli členmi DP a FS, ale najhorlivejší prívrženci nacizmu sa po vypuknutí povstania ukryli v lesoch, prípadne utiekli na okupované územie. Naopak, stovky hornonitrianskych Nemcov sa aktívne

136 Na sklonku septembra 1944 sa štáb EK 14 presunul do Nemeckého Pravna, od konca októbra 1944 sídlil v Banskej Bystrici a v polovici februára 1944 sa presťahoval do Prievidze. Oporné body boli zriadené v mestách Prievidza, Nováky, Handlová (september 1944), Topoľčany, Baťovany, Banská Štiavnica (október 1944), Zvolen, Lovinobaňa, Banská Štiavnica, Krupina, Kremnica, Nová Baňa (november 1944 – február 1945), Banská Bystrica, Zvolen, Sv. Kríž, Prievidza, Handlová, Topoľčany, Baťovany, Nitra, Hlohovec (marec – apríl 1945). Pozri SLÁDEK, O.: C. d., s. 359.

137 KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 97 – 98, 108.

138 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 223. Celkovo mali príslušníci EK 14 a ich slovenskí prísluhovači na svedomí 2867 ľudských životov. Najhoršie masové vraždy však spáchali až po potlačení povstania medzi novembrom 1944 a marcom 1945. Pozri PLEVZA, V. a kol.: *Dejiny Slovenského národného povstania, 5. zväzok. Encyklopédia odboja a SNP.* (ďalej len DSNP-5) Bratislava 1984, s. 119 – 120.

139 Dnes Martin.

140 Súhrnné pomenovanie Hauerland získali stredoslovenské nemecké jazykové ostrovy až v 30. rokoch minulého storočia. Tento názov bol odvodený od prípony „hau“ (rúbanisko), ktorou končili nemecké názvy ôsmich tamojších obcí. Napr. Krickerhau (Handlová), Drexlerhau (Janova Lehota), Glaserhau (Skleneň).

zapojili do odboja.¹⁴¹ Napriek tomu bolo obyvateľstvo Hauerlandu vystavené krutému partizánskemu teroru, ktorý marxistickí historici eufemisticky nazývali „očisťovanie“, či „pacifikácia“. Vyžiadal si približne 500 – 600 obetí.¹⁴² Vzhľadom na to sa nemožno čudovať, že väčšina hornonitrianskych Nemcov povstalcov nenávidela a ochotne pomáhala okupačným vojskám, najmä poskytovaním dôležitých informácií a sprievodcov v horskom teréne.

BOJE O BAŤOVANY

Po dobytí Topoľčian vydal SS-Stubaf. Klotz svojim mužom rozkaz, aby vyčistili a zabezpečili okolie mesta. Jeden SPW z čaty „Pikowitz“ prenikol popoludní do Chynorian. Tamojšie obyvateľstvo, najmä dospievajúca mládež, sa s nepozvanými hosťami rýchlo spriatelilo. Nemci napriek tomu neprestávali byť ostražití. Zatiaľ čo traja ženisti diskutovali s Chynorančanmi, dvaja ďalší skontrolovali cestný mostík a ďalekohľadmi pozorne sledovali okolie. Vodič obrneného transportéra pre istotu vôbec neopustil vozidlo. Esesáci si nechceli zobrať ani fľašu slivovice, ktorú im priniesla akási iniciatívna tetka.¹⁴³

Príchod skupiny „Schill“ vyvolal veľký rozruch aj v neďalekých Bánovciach. Zaujímavé svedectvo o tom podal vtedajší okresný náčelník Alexander Minárik. Po hlásení, že cez Veľké a Malé Ostratice¹⁴⁴ prešli dva nákladné automobily s nemeckými vojakmi, začali partizáni okolo 14.30 s „veľkým chvatom“ opúšťať mesto. V obecnom dome, kde mali umiestnený štáb, zanechali „úžasný neporiadok, šatstvo, súčiastky zbraní a iné haraburdie.“ Väčšina partizánov utiekla do Uhrovca, ale „niektoré tlupy“, ako uviedol Minárik, sa zastavili až v Novákoch. Okresný náčelník onedlho zistil, že esesáci vôbec nemali v úmysle

141 KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 98 – 99.

142 MELZER, R.: Povstanie v Hauerlande. In: NEVERLA, R. (zost.): *Od povstania 1944 na Slovensku po vyhnanie karpatských Nemcov v roku 1946*, s. 129 – 132.

143 MICHALÍK, J.: *Niektoré vraždy v Chynoranoch koncom vojny*. <http://mozaika.sme.sk/c/3539792/Niektore-vrazdy-v-Chynoranoch-koncom-vojny.html>

144 Veľké Ostratice, Malé Ostratice a Čaltice boli v roku 1960 zlúčené do obce Ostratice.

obsadiť Bánovce. Z Malých Ostratíc totiž odbočili na majer pri osade Čaltice, z ktorého evakuovali nemeckého statkára Ing. Juraja Helfa.¹⁴⁵

Postup okupantov na Baťovany sa zastavil až večer pred povstaleckou obrannou líniou Broďany – Malé Bielice – Veľké Bielice – Návojojce – Skačany. Pozície v údolí Nitry boli obsadené hlavnými silami skupiny „Weinhold“ a na krídlach sa nachádzali partizánske jednotky. Delostreleckú podporu im poskytovali 1. a 2. batéria z oddielu stot. Malára, ktoré mali po troch húfniciach 100 mm vz. 14/19. Prvá (npor. Robert Altus) zaujala palebné postavenie na južnom okraji Malých Uheriec a druhá (por. Karol Pitner) sa nachádzala pri dedinke Pažiť. Tretia batéria (por. Rosínsky-Rosenberg) s tromi kanónmi 76,5 mm vz. 17 bola začlenená do podskupiny „Kolník“.¹⁴⁶ Od 3. septembra 1944 disponovali hornonitrianski povstanci aj tromi obstarožnými tančikmi vz. 33 z bansko-bystrického Automobilového práporu 11, ale jeden zostal krátko po príchode do Zemianskych Kostolian nepojazdný. Oba bojashopné stroje potom stot. Weinhold prideliť partizánskeму oddielu „Dolné Vestenice“ (Štefan Humaj), ktorý zaistoval vstup do údolia Nitrice.¹⁴⁷

Nemecký útok na Baťovany sa začal ráno 4. septembra 1944. SS-Stubaf. Klotz do neho nasadil roty „Mathiebe“, „Tantau“, „4.Kp.K“ a „Schulz“, obrnenú skupinu „Rösser“ a čatu „Pikowitz“. Pechota práporu „Teutberg“ a rota „Maier“ v tom čase zaistovali údolie Nitry od Chynorian až po Čakajovce, čata „Hradischko“ bola stále umiestnená v Sereďi a poľné delostrelectvo sa presúvalo do palebných postavení.¹⁴⁸ Nemecké pramene nepopierajú, že esesáci

145 MITÁČ, J.: C. d., s. 30.

146 KOLNÍK, R.: C. d., s. 9; ŠPITZER, J.: K bojom o Baťovany. In: TAKÁČ, L. – MASÁR, R. (zost.): *Čas vzdoru: spomienky na Slovenské národné povstanie pod Jankovým vrškom*. Prievidza – Topoľčany, s. 237.

147 MALÍK, J.: Spomienky na Slovenské národné povstanie v obci Dolné Vestenice. In: FREMAL, K. – MASÁR, R. – TAKÁČ, L. (zost.): *Slovenské národné povstanie 1944 – 1994. Odboj a SNP v obciach Dolné Vestenice, Horné Vestenice, Hradište, Nitrianske Sučany, Nitrica, Skačany, Uhrovec (1939 – 1945)*. Topoľčany – Prievidza 1994, s. 56; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 135.

148 Z výpovedí pamätníkov a nemeckých zajatcov vyplýva, že 4. septembra 1944 boli do palebných postavení pri Chynoranoch dopravené štyri sFH 18 z batérie „Perl“, ale o rozmiestnení ďalších húfnic skupiny „Mössinger“ nemáme žiadne správy.

narazili pred Baťovanmi na „*masívny odpor*“.¹⁴⁹ Roty „Mathiebe“ a „4.Kp.K“, ktoré spoločne s obrnenou skupinou „Rösser“ a čatou „Pikowitz“, postupovali z Chynorian na Malé a Veľké Bielice, dokázali povstalci zadržať. Oveľa horšie sa vyvíjala situácia na ľavom brehu Nitry, kde rotý „Tantau“ a „Schulz“ dobyli Broďany a kótu 237,7 Stopa. Okupanti potom na strategickej výšine rozmiestnili štyri mínometry a spustili z nich paľbu na juhozápadný okraj Baťovian. Príslušníci oddielu „Pavel“ sa preto pokúsili Stopu získať naspäť, ale esesáci ich odrazili a spôsobili im ťažké straty. Rovnakým výsledkom sa skončil aj druhý partizánsky protiútok.¹⁵⁰

Okrem skupiny „Weinhold“ a oddielu „Pavel“ sa pri obrane Baťovian vyznamenali príslušníci povstaleckej Kombinovanej letky (npor. Mikuláš Šinglovič), ktorí od 4. septembra 1944 neúnavne bombardovali a ostreľovali nemeckú pechotu, delostrelectvo a zásobovacie vozidlá. Obstarožné stíhačky Avia B-534 a ľahké bombardéry Letov Š-328 pritom nechránili ani najzákladnejšie pancierovanie. Na letisko Tri Duby sa vracali ťažko poškodené nepriateľskou paľbou a len vďaka nesmiernemu úsiliu mechanikov boli v krátkom čase znova uvedené do bojaschopného stavu.¹⁵¹ Naproti tomu činnosť Luftwaffe na hornom Ponitří sa až do 9. septembra 1944 obmedzovala výlučne na prieskumné lety.

Generála Pücklera hlásenia o silnom odpore na Ponitří nepríjemne prekvapili. Už po dobytí Topoľčian preto žiadal od Bergera a Franka posily, ale k skupine „Schill“ sa 4. septembra 1944 pripojilo iba 80 nemeckých policajtov. Nakoľko boli pre službu na fronte nepoužiteľní, dostali úlohu strážiť kasárne Delostreleckého pluku 1, do ktorých okupanti sústreďovali zajatých povstalcov.¹⁵² Aby mohol útok na Baťovany pokračovať, musel SS-Stubaf. Klotz

149 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 207 – 208; VENOHR, W.: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940 – 1955*, s. 149; WILKE, H.: C. d., s. 34.

150 AMSNP Banská Bystrica, fond XIII, sign. 189/64. *Kronika Závodov 29. augusta Partizánske. 1939 – 1959*, s. 37; HOZÁK, J.: C. d., s. 51; KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 89.

151 STANISLAV, J.: C. d., s. 188.

152 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 286; VAJSKEBR, J.: C. d., s. 227 – 228.

presunúť rotu „Tantau“ k Veľkým Bieliciam a do úseku na ľavom brehu Nítry nasadil celý prápor „Teuteberg“ zosilnený čatou „Pikowitz“.¹⁵³

V utorok 5. septembra 1944 sa už o 04.37 rozpútali silné prestrelky medzi nemeckými a povstaleckými batériami.¹⁵⁴ Partizáni potom podnikli niekoľko neúspešných útokov na Stopu, zatiaľ čo na pravom brehu Nítry dobyli Nemci obce Malé a Veľké Bielice. Do Topoľčian sa v ten istý deň presunula čata „Hradischko“, ktorú v Seredi vystriedala nemecká policajná jednotka.¹⁵⁵

Stot. Weinhold sledoval situáciu na fronte s narastajúcimi obavami. Uvedomoval si, že jeho bojová skupina nedokáže lepšie vyzbrojeným esesákom dlho vzdorovať. V telegrame, ktorý poslal do Banskej Bystrice po páde Veľkých Bielic, zdôrazňoval, že „*Úsek je veľký, ľudí a zbraní niet...*“ Účinnej pomoci sa však nedočkal. VČSA mu v noci z 5. na 6. septembra 1944 poslalo len 200-členný prápor Petra Kubíka z Partizánskej brigády kpt. Jána Nálepku (Michal Sečanský) a desať protitankových pušiek z prvých sovietskych leteckých dodávok.¹⁵⁶

Urputné boje pri Baťovanoch vyčerpávali aj Nemcov. Generál Hubicki vo svojom hlásení z 5. septembra 1944 uvádzal, že nepriateľ kladie pri Vrútkach a Veľkých Bieliach „*tvrdšíjny odpor ruským bojovým spôsobom*“. Pückler zasa otvorene priznával, že proti skupine „Schill“ nestoja žiadne bandy, ale rovnocenný súper. Sťažoval sa tiež na to, že Klotzove jednotky zápasia s nedostatkom máp, nepravidelným prísunom streliva a s rastúcou poruchovosťou motorových vozidiel. K zlepšeniu grófovej nálady neprispievali ani jeho spory s Hubickim v otázkach stratégie. Obaja vedeli, že najdôležitejšou úlohou okupačných vojsk na Slovensku je obnovenie premávky na železničnej trati Žilina – Poprad. Tento cieľ mohli splniť len vtedy, keď zničia silné povstalecké zoskupenie v dolnom Turci. Hubicki ho chcel rozdrviť masívnym čelným úderom. Z tohto dôvodu nasmeroval hlavný prúd posíl a zásob pre Panzer-

153 WILKE, H.: C. d., s. 34.

154 AMSNP Banská Bystrica, fond XIII, sign. 447/58. *Kronika národného povstania vo Veľkých Bieliach*, s. 1.

155 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 208; WILKE, H.: C. d., s. 34.

156 KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 89; ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 123.

-Divison „Tatra“ (Generalleutnant Friedrich-Wilhelm von Loeper),¹⁵⁷ ktorá od 5. septembra 1944 útočila z priestoru Vrútok na Turčiansky Sv. Martin. Hubicki dokonca navrhol, aby bola na turčianskom bojisku nasadená časť skupiny „Schill“, čo Pückler dôrazne odmietol. Gróf poukazoval na skutočnosť, že ak sa Klotzove jednotky presunú k Vrútkam, nepriateľ pod nemeckým tlakom ustúpi z otvoreného terénu pri Turčianskom Sv. Martine do Kremnických vrchov a Veľkej Fatry, kde bude mať oveľa lepšie podmienky na obranu. Navrhoval preto rozšíriť ofenzívu v údolí Nitry so zámerom odrezat' povstaleckým vojskám v Turci ústupové cesty na Pohronie, obklúčiť ich a vrhnúť proti divízii „Tatra“. Hubicki však Pücklerove rady ignoroval. Názorové nezhody medzi oboma generálmi sa potom zmenili na neskrývanú averziu.¹⁵⁸

Podľa rozkazu štábu okupačných vojsk v Bratislave sa mali jednotky skupiny „Schill“ v stredu 6. septembra 1944 zamerať na dôkladné vyčistenie dobytého územia,¹⁵⁹ ale povstanci podnikli už ráno na oboch brehoch Nitry silné protiútoky. Situácia Nemcov bola natoľko vážna, že SS-Stubaf. Klotz musel na úsek pri Veľkých Bieliciach odveliť rotu „Stubenböck“ a čatu „Pikowitz“. Do bojov na pravom brehu Nitry sa zapojila i rota „Maier“, ktorá doposiaľ zaistovala priestor Chynorany – Veľké Ostratice – Malé Ostratice – Livina. Na jej miesto potom nastúpila čata „Hradischko“.¹⁶⁰

Húževnatý odpor skupiny „Weinhold“ esesákov presvedčil, že odpor slovenských vojakov v údolí Nitry len tak ľahko nezlomia. Vzhľadom na to zameral SS-Stubaf. Klotz svoju pozornosť na pravé krídlo povstaleckej obrannej línie a vyslal do tohto priestoru prieskumné hliadky. Z ich hlásení sa dozvedel, že výšiny medzi Skačanmi a Baťovanmi nie sú zabezpečené žiadnymi jednotkami. Veliteľ skupiny „Schill“ sa rozhodol túto chybu okamžite využiť.¹⁶¹

157 Tanková divízia „Tatra“ vznikla 5. septembra 1944 zlúčením bojových skupín „Ohlen“ a „Junck“ so štábom 178. Panzer-Division a niekoľkých menších jednotiek.

158 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 284 – 286, 534, 536.

159 Tamže, s. 534.

160 POLLE, J.: C. d., s. 15, 33.

161 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 536; NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 208.

Predpoludním 7. septembra 1944 podnikli povstalci v priestore Veľkých Bielic ďalšie štyri protiútoky v sile roty.¹⁶² Stot. Weinholt však veľmi dobre vedel, že jeho vyčerpaní muži už nedokážu nemeckému tlaku dlho vzdorovať. Úpenlivo preto naliehal na brigádneho generála¹⁶³ Goliana, aby mu okamžite poskytol posily. VČSA napriek tomu stále nevenovalo obrane hornej Nitry adekvátnu pozornosť. Hoci početný stav povstaleckej armády vzrástol po mobilizácii záložníkov do 35 rokov z pôvodných 18 000 vojakov a dôstojníkov na približne 47 000 mužov,¹⁶⁴ do Zemianskych Kostolian bola odvelená len čata KPÚV 75 mm (npor. Ondrej Galuščák) a čata tankov LT-38 (por. Pavol Krúpa) z Červenej Skaly,¹⁶⁵ 2. čata 22. protiletadlovej batérie (por. Viliam Spiššák) z letiska Tri Duby¹⁶⁶ a tri KPÚV 37 mm vz. 37M (bez obslúh) z Turčianskeho Sv. Martina.¹⁶⁷

POHROMA PRI MALÝCH UHERCIACH

V noci zo 7. na 8. septembra 1944 prebrodili príslušníci práporu „Kettgen“ a roty „Stubenböck“ pri Veľkých Bielicach riečku Nitrica a bez toho, že by narazili na odpor, prenikli kopcovitým terénom na severný okraj Baťovian.¹⁶⁸ Hneď po rozvidnení vyrazili esesáci do útoku. Zaskočení povstalci sa nezmohli na vážnejší odpor. Nemci vďaka tomu mestečko rýchlo dobyli, pričom sa zmocnili

162 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 535.

163 J. Golian bol na brigádneho generála povýšený na základe rozhodnutia SNR z 5. septembra 1944.

164 Všeobecná mobilizácia záložníkov do 35 rokov bola vyhlásená 5. septembra 1944.

165 VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/11/2. Prílohy k válečnému deníku.

166 STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: *Slovenské letectvo 1944 – 1945, 3. zväzok*, Bratislava 2003, s. 79.

167 HAVLADA, P.: Poručík hrdina, In: TAKÁČ, L. – MASÁR, R. (zost.): *Čas vzdoru: spomienky na Slovenské národné povstanie pod Jankovým vrškom*, s. 103; ŠPITZER, J.: C. d., s. 237.

168 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 536; NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 208.

úplne nepoškodeného zariadenia Baťových závodov a veľkých zásob kvalitnej obuvi, ktorá im neskôr dobre poslúžila v stredoslovenských horách.¹⁶⁹

Na morálku hornonitrianskych povstalcov mal pád Baťovian veľmi negatívny dopad. Desiatky mužov opustili svoje jednotky a odišli domov,¹⁷⁰ ale hlavným silám skupiny „Weinhold“ sa v popoludňajších hodinách podarilo zaujať obranu na línii Malé Uherce – Malé Kršteňany – Veľké Kršteňany.¹⁷¹ Okupanti potom na tieto obce spustili delostreleckú paľbu, ktorá prinútila civilné obyvateľstvo vyhľadať úkryt v blízkych lesoch.¹⁷² V rovnakom čase prišli na horné Ponitrie posily z Troch Dubov a Turčianskeho sv. Martina. Čata por. Spiššáka s tromi kanónmi 20 mm vz. 36 *Oerlikon* zaujala palebné postavenie pri Zemianskych Kostolnoch,¹⁷³ zatiaľ čo tri KPÚV z Turčianskeho Sv. Martina boli umiestnené v blízkosti rázcestia na východ od železničnej stanice Veľké Uherce.¹⁷⁴ Jednotky z Červenej Skaly, ktoré sa vyvagoňovali v Hornej Štubni, však na front nedorazili. Pre štyri kanóny 75 mm Pak 40 z čaty npor. Galuščáka totiž chýbali delostrelecké ťahače a prvá správa o ich nasadení na hornom Ponitří pochádza až z 15. septembra 1944.¹⁷⁵ Tri zo štyroch tankov LT-38 z čaty por. Krúpu zasa po presune do Prievidze načerpali nevhodný benzín a zostali dočasne nepojazdné.¹⁷⁶

Stot. Weinhold bol napriek všetkým problémom rozhodnutý dobyť Baťovany naspäť, ale najskôr musel zaceliť trhlinu vo svojej obrannej línii. Nariadil preto Partizánskemu oddielu „Dolné Vestenice“, aby 9. septembra 1944 o siedmej hodine ráno podnikol zo Skačian násilný prieskum juhovýchodným smerom a nadviazal spojenie so Židovskou rotou (Imrich Müller¹⁷⁷) pri

169 KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 89–90; VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 215.

170 ŠPITZER, J.: C. d., s. 238.

171 KOLNÍK, R.: C. d., s. 9.

172 STAŇO, M. – RIDZIK, P. – SPIŠIAK, M. – KRCHO, P. – MAGDOLEN, P. – GAŠPÁROVIČOVÁ, M.: *Veľké Kršteňany v zrkadle času*. Veľké Kršteňany 2010, s. 69.

173 STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: C. d., s. 79.

174 HAVLADA, P.: C. d., s. 103; ŠPITZER, J.: C. d., s. 237.

175 BALÁŽ, C.: C. d., s. 92; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 136–137.

176 VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/14/3. Prílohy k válečnému deníku.

177 Po vojne začal používať meno Ivo Milén.

Veľkých Kršteňanoch.¹⁷⁸ V predvečer plánovanej akcie prišla do Zemianskych Kostolian čata partizánov z oddielu „Vtáčnik“ (František Hagara). Jej veliteľ, ktorý sa na štábe skupiny „Weinhold“ predstavil ako Ivan Osipovič zo Serede, vyhlásil, že chce po zotmení zaútočiť na Baťovany. Stot. Weinhold mu po dlhom rozhovore dal súhlas na prekročenie frontovej línie pri Malých Uherciach. Uprostred noci vyrazili partizáni s výkrikom „*Na Baťovany!*“ do útoku. Nemci mali vďaka jasnému mesačnému svitu¹⁷⁹ a úmyselne zapálenému stohu sena o ich pohybe dokonalý prehľad. Osipovič našiel smrť medzi domami na východnom okraji Baťovian a spolu s ním zahynula väčšina jeho mužov. Zachránilo sa len zopár jednotlivcov.¹⁸⁰

Na úsvite 9. septembra 1944 odišiel stot. Weinhold do Malých Uheriec, aby mohol sledovať postup oddielu „Dolné Vestenice“.¹⁸¹ Presne o šiestej hodine však jednotky skupiny „Schill“ podnikli na povstalecké pozície masívny útok, ktorý podporila delostrelecká paľba a nálet troch strmhlavých bombardérov Ju 87D z letiska Malacky-Nový Dvor. Z nemeckých prameňov vyplýva, že obranná línia pri Malých Uherciach bola čelne napadnutá obrnenou skupinou „Rösser“, hlavnými silami práporu „Teuteberg“ a čatou „Pikowitz“. Prápor „Kettgen“ a rota „Stubenböck“ súčasne postupovali cez výšiny na ľavom brehu Nitry k Veľkým Uherciam, aby povstalcami odrezali ústupové cesty do Oslian.¹⁸²

Príslušníci skupiny „Weinhold“ boli nepriateľským útokom úplne zaskočení. Podmínované mosty cez Nitru nevybuchli (káble k náložiam zrejme prerušili nemeckí ženisti) a zmätok ešte viac vzrástol, keď na všetkých obranných úsekoch odrazu vypadlo telefonické spojenie (najskôr v dôsledku leteckého

178 AMSNP Banská Bystrica, fond XII, sign. S 34/78. NEŠŤIAK, G.: *Vznik a pôsobenie IV. taktickej skupiny „Muráň“*, s. 6. G. Nešťiak vo svojej spomienke chybné datoval začiatok akcie oddielu „Dolné Vestenice“ na 7. septembra 1944.

179 V noci z 8. na 9. septembra 1944 bol Mesiac presne uprostred fázy medzi splnom a novom.

180 HOZÁK, J.: C. d., s. 53; ŠPITZER, J.: C. d., s. 237.

181 NEŠŤIAK, G.: C. d., s. 9.

182 WILKE, H.: C. d., s. 34; *Kronika Závodov 29. augusta Partizánske. 1939 – 1959*, s. 39.

bombardovania).¹⁸³ O 11.02 poslal stot. Weinhold na VČSA telegram so správou, že nepriateľské „tanky“ prelomili obrannú líniu pri Malých Uherciach.¹⁸⁴ O niekoľko minút nato bol ranený a zajatý.¹⁸⁵

Ani situácia v údolí Nitrice sa pre povstalcov nevyvíjala priaznivo. Krátko po šiestej hodine vyslal stot. Weinhold za veliteľom oddielu „Dolné Vestenice“ spojku na motocykli, ktorá mu doručila rozkaz, aby okamžite zaútočil na smere Skačany – Baťovany.¹⁸⁶ Partizánom sa síce podarilo preniknúť k Veľkým Bieliciam, ale paľba nepriateľských ťažkých zbraní ich zahнала na ústup.¹⁸⁷

Po zajatí stot. Weinholda prevzal velenie nad jednotkami v údolí Nitry stot. Gustáv Neštiak, ktorý im vydal rozkaz, aby sa siahli k Zemianskym Kostolanom. Najťažšie ústupové boje vypukli pri dedinke Pažiť. Obzvlášť statočne si v nich počínali delostrelci z batérie por. Pitnera. Hoci nemali žiadne protipancierové granáty, viedli priamu paľbu na nemecké obrnené vozidlá až do chvíle, keď sa k nim priblížili na 300 metrov a jedna húfnica bola zničená priamym zásahom. Odlišne sa zachovalo mužstvo batérie por. Altusa. Po správe, že Nemci obsadili kótu 464,0 Šípok nad Veľkými Uhercami, vzali nohy na plecía a nechali všetky tri húfnice aj s ťahačmi napospas nepriateľovi. Rozbitá bola i čata KPÚV 37 mm vz. 34P.¹⁸⁸

183 NEŠTIAK, G.: C. d., s. 8–9. G. Neštiak bol presvedčený, že výpadok telefonického spojenia mali na svedomí domáci zradcovia. Slovenskí kolaboranti podľa neho vyzradili Nemcom aj presný termín začiatku akcie oddielu „Dolné Vestenice“. Osobne to považujem za veľmi nepravdepodobné, ale nedá sa vylúčiť, že esesáci získali nejaké informácie o Weinholdových úmysloch od zajatých partizánov z čaty I. Osipoviča.

184 HOZÁK, J.: C. d., s. 52.

185 O ďalšom osude A. Weinholda vieme len málo. Spočiatku bol väznený v budove topolčianskeho okresného súdu, odkiaľ ho po niekoľkých dňoch previezli do Nitry. Neskôr mohol byť deportovaný do Nemecka, kde za neznámych okolností zahynul. Oveľa pravdepodobnejšie však bude, že bol ešte v septembri 1944 umučený príslušníkmi EK 14.

186 NEŠTIAK, G.: C. d., s. 9.

187 AMSNP Banská Bystrica, fond XIII, sign. 17/62. HAMARA, Š.: *História bojov robotníckeho hnutia a komunistickej strany v Dolných Vestenicach*, s. 3; *Kronika Závodov 29. augusta Partizánske. 1939–1959*, s. 39.

188 KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 91; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 136.

Keď esesáci o 13.00 dobyli Oslany, povstalecký front v údolí Nitry sa úplne zrútil.¹⁸⁹ Podľa V. Štefanského a H. Wilkeho vtedy zostalo na bojisku vyše 300 mŕtvych slovenských vojakov a partizánov.¹⁹⁰ Výskumy L. Halmovej, ktorá dôkladne prebádala kroniky hornonitrianskych obcí, však dokazujú, že toto číslo je značne prehnané. Na cintoríne v Malých Uherciach bolo totiž pochovaných len 42 padlých povstalcov.¹⁹¹ Za nepomerne spoľahlivejší možno považovať údaj, že okupanti 9. septembra 1944 zajali 150 príslušníkov skupiny „Weinhold“.¹⁹² Pravdou takisto zostáva, že stovky hornonitrianskych povstalcov po týchto tragických udalostiach rezignovali na ďalší boj a vrátili sa do svojich domovov. Inak by Nemci nemohli už 13. septembra 1944 naplno obnoviť výrobu v Baťových závodoch.¹⁹³

Do Banskej Bystrice prišli prvé správy o pohrome pri Malých Uherciach krátko po trinástej hodine. Na rozkaz generála Goliana odcestoval do Zemienskych Kostolian náčelník štábu VČSA mjr. gšt. Július Nosko, ktorý mal na fronte „urobiť poriadok“. Postup skupiny „Schill“ nahor údolím Nitry sa však podarilo zastaviť až vo večerných hodinách južne od čiary Chalmo-
vá – Bystričany.¹⁹⁴

V noci z 9. na 10. septembra 1944 napadla rota „Tantau“ Skačany. Partizáni sa pod tlakom nepriateľa stiahli na západné svahy Drieňovského podhoria, ale už v skorých ranných hodinách podnikli protiútok a zahnali okupantov na ústup. V boji zahynuli štyria esesáci. Päť ďalších, z toho dvaja ťažko ranení, padlo do zajatia. Poľné delostrelectvo skupiny „Schill“ potom spustilo na Skačany silnú paľbu. Pod jej ochranou začala k dedine postupovať nemecká pechota podporovaná štyrmi samohybnými delami a niekoľkými obrnenými transportérmi. Partizáni nedokázali nepriateľskej presile dlho odolávať

189 HOZÁK, J.: C. d., s. 54.

190 ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 124; WILKE, H.: C. d., s. 41.

191 Zbierka L. Halmovej.

192 ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 124.

193 KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 89 – 91.

194 NEŠTIK, G.: C. d., s. 9; NOSKO, J.: *Takto bojovala povstalecká armáda*. Bratislava 1994, s. 90.

a vyprázdnil údolie Nitrice až k Dolným Vesteniciam.¹⁹⁵ Zajatcov so sebou nevzali. J. Polle totiž uvádza, že v Topoľčanoch boli pochovaní štyria dôstojnícki aspiranti z roty „Tantau“, ktorých zavraždili v slovenskom zajatí. Piaty zajatý esesák podľa všetkého podľahol svojim zraneniam skôr ako ho partizáni stihli popraviť.¹⁹⁶

Po zvyšok 10. septembra 1944 sa činnosť skupiny „Schill“ obmedzila na zabezpečenie dobytého územia, vysielanie prieskumných hliadok a delostrelecké prepady obcí južne od Zemianskych Kostolian.¹⁹⁷ Klotzova opatrnosť vyplývala zo skutočnosti, že predpoludním dorazila zo Žarnovice do Hornej Vsi bojová skupina „Jeleník“ (stot. Peter Jeleník) v sile troch peších rôt, ktorá disponovala jedným KPÚV 37 mm vz. 37M. Na Ponitrie ju vyslal veliteľ OO-1 s úlohou napadnúť z tyla nemecké jednotky postupujúce na smere Oslany – Zemianske Kostolany. Vzhľadom na značnú početnú a technickú prevahu okupantov sa však stot. Jeleník rozhodol od útoku upustiť.¹⁹⁸

V ten istý deň dostal K. H. Frank písomnú žiadosť generála Pücklera, aby sa mohol vrátiť do Prahy, kde na neho čaká oveľa naliehavejšia práca ako na bezvýznamnom bratislavskom veliteľskom štábe Waffen-SS. Gróf zároveň štátneho ministra upozorňoval, že ďalšie nasadenie skupiny „Schill“ na Slovensku nie je žiaduce, lebo táto jednotka je zostavená predovšetkým z inštruktorov a frekventantov dôstojníckych škôl, ako aj z mužov, ktorí sú sčasti už pripravení na nasadenie na dôležitejších frontoch.¹⁹⁹

Pückler iste predpokladal, že nedostane pozitívnu odpoveď. A nemýlil sa. Frank, Berger i najvyššie miesta v Berlíne si veľmi dobre uvedomovali, že bez jeho jednotiek nedokážu povstanie na Slovensku potlačiť. Divízia „Tatra“ bola paralyzovaná po vyčerpávajúcich bojoch pri Turčianskom Sv. Martine a miniatúrna skupina „Dietz“ postačovala akurát na stráženie východných

195 *Kronika závodov 29. augusta Partizánske. 1939 – 1959*, s. 39.

196 POLLE, J.: C. d., s. 121.

197 WILKE, H.: C. d., s. 34.

198 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 78 – 79; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 136.

199 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 252.

prístupov k Nitre. Na zaistovanie tylového priestoru mal Berger k dispozícii len dva pešie prápory zložené z poslucháčov školy pre leteckých navigátorov z Malaciek – Nového Dvora a niekoľko rôť Landwehru,²⁰⁰ ktoré tvorili napospol zle vyzbrojení vojaci starších ročníkov alebo poloviční invalidi neschopní služby na fronte. Pückler ich vo svojej žiadosti z 10. septembra 1944 opovrzhivo nazýval „lukostrelci“.²⁰¹

Oveľa lepšie výsledky pri likvidácii SNP nedosiahli ani jednotky vyčlenené zo skupiny armád „Severná Ukrajina“. Neveľká bojová skupina „Schäfer“ (SS-Stubaf. Ernst Schäfer) sa v dňoch 4. – 6. septembra 1944 zmocnila Liptovského Hrádku, Liptovského Sv. Mikuláša²⁰² a Ružomberka, ale na ďalšie ofenzívne akcie už nemala dost síl. Ešte menšiu bojovú skupinu „Volkmann“ (Major Otto Volkmann), postupujúcu nadol údolím rieky Oravy, zastavili povstalci pri Tvrdošíne. Na útok proti najvýchodnejšej časti povstaleckého územia nemohli Nemci po začiatku Karpatsko-duklianskej operácie (8. septembra 1944) ani pomyslieť.²⁰³ Vzhľadom na to zostala bojová skupina SS-Stubaf. Klotza jedinou časťou okupačných vojsk, ktorá bola schopná strategického manévru.

MILIÓN LITROV BENZÍNU

O dvadsiatej hodine 10. septembra 1944 vstúpil do platnosti rozkaz generála Goliana, ktorým boli zrušené obranné oblasti a namiesto nich sa sformovalo šesť taktických skupín a letecká skupina. Zdecimované jednotky stot. Weinholda začlenilo VČSA spoločne so vznikajúcim peším práporom „Bradáč“ (stot. Jozef Bradáč) a pešou rotou „Gonda“ (stot. Ján Gonda) do IV. taktickej skupiny „Murán“ (veliteľ pplk. Ján Malár).²⁰⁴ Na obrannej línii Chalmová – Bystričany sa

200 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 918.

201 Ide o nemeckú slovnú hračku Landes-Schützen/Landes-Bogenschützen.

202 Dnes Liptovský Mikuláš.

203 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 533 – 539.

204 PLEVZA, V. a kol.: DSNP-5, s. 549.

však nachádzali len dve neúplné pešie roty, ktoré podporovala batéria kanónov 76,5 mm (3 kusy), čata KPÚV 37 mm (3 kusy), čata *Oerlíkonov* (3 kusy), čata mínometov 81 mm (2 kusy) a pionierska čata. V susednom údolí Nitrice bola pri Sučanoch²⁰⁵ rozmiestnená podskupina „Kolník“ s dvomi pešími rotami a trojdielovou batériou kanónov 76,5 mm. Čata tankov LT-38 zostala v Zemianskych Kostolánoch ako mobilná záloha veliteľa IV. taktickej skupiny.²⁰⁶

S takýmito skromnými silami nemohli povstalci postup Nemcov nahor údolím Nitry zadržat'. Tragédii sa pritom dalo ľahko zabrániť, pretože na úseku susednej III. taktickej skupiny „Gerlach“ (plk. Pavel Kuna) stálo v nečinnosti päť peších práporov a štyri delostrelecké oddiely, ale generálovi Golianovi ani žiadnemu členovi jeho štábu z neznámych príčin vôbec nenapadlo, aby aspoň časť z týchto jednotiek bola odveľená na pomoc pplk. Malárovi.²⁰⁷

Pre ďalšiu obranu priestoru Zemianske Kostolány – Nováky neveštala nič dobré ani skutočnosť, že oddiel J. Trojana sa po páde Oslían presunul do Vyhňní pri Banskej Štiavnici, kde bol počas nasledujúcich dní reorganizovaný na Partizánsku brigádu „Pavel“. Na hornom Ponitří nezostal ani prápor P. Kubíka, ktorý sa znova pripojil k hlavným silám Partizánskej brigády kpt. Jána Nálepku v Kováčovej.²⁰⁸ Partizánsky oddiel „Vtáčnik“ sa stiahol do hôr pri Veľkej Lehote²⁰⁹ a do bojov proti skupine „Schill“ vôbec nezasiahol.²¹⁰

Jednotky pplk. Malára prišli aj o leteckú podporu. Nemecké bombardéry totiž 10. septembra 1944 počas útoku na Tri Duby zničili sedemnást' povstaleckých strojov a ďalšie tri poškodili. Luftwaffe potom suverénne ovládala slovenský vzdušný priestor až do 17. septembra 1944, keď zo Sovietskeho zväzu preletel na povstalecké územie 1. ČSSLP (šškt. František Fajtl) s 21 modernými stíhačkami La-5FN.²¹¹

205 Dnes Nitrianske Sučany.

206 KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 93.

207 ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 143, 145.

208 HOZÁK, J.: C. d., s. 58; PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1063.

209 Dnes Lehota pod Vtáčnikom.

210 *Spomienky Martina Hagaru*. Zbierka L. Halmovej.

211 STANISLAV, J.: C. d., s. 197 – 199.

Pozornosť nemeckého velenia sa po dobytí Topoľčian, Baťovian a Oslian zamerala na obsadenie podzemných cisterien v Zemianskych Kostolnoch, z ktorých sa po vypuknutí SNP podarilo evakuovať iba 50 000 litrov benzínu.²¹² Už ráno 11. septembra 1944 napadli tri Ju 87 obrannú líniu IV. taktickej skupiny pri Bystričanoch. Hneď po skončení náletu sa pred zákopmi objavila nemecká pechota a obrnené vozidlá. Povstalecké jednotky boli účinkami bombardovania natoľko otrasené, že vôbec nekládli odpor a vzali nohy na plecia. Pplk. Malár dokázal časť utekajúceho mužstva zhromaždiť v záchytnom postavení na čiare Dolné Lelovce²¹³ – južný okraj Zemianskych Kostolian – Dolný Kamenec – Horný Kamenec²¹⁴. Zvyšok vojakov dezertoval.²¹⁵ Esesáci nedobyli Zemianske Kostolany len vďaka tomu, že SS-Stubaf. Klotz nasadil v ten deň svoje hlavné sily proti skupine „Jelenik“, ktorá bola vytlačená z Hornej Vsi k horskej osade Cerová.²¹⁶

Od rozsiahlejšieho útoku v údolí Nitry musela Nemcov odrádzať i skutočnosť, že partizáni z Uhrovca v noci z 9. na 10. septembra 1944 znova obsadili Bánovce,²¹⁷ čím vznikla hrozba pre nedostatočne zaistené ľavé krídlo skupiny „Schill“. Klotz preto nariadil čate „Hradischko“, aby 11. septembra 1944 vykonala násilný prieskum v priestore Bánoviec. SS-Ustuf. Polle do tejto akcie nasadil ženijné družstvá „Dierks“ (SS-Uscha. Herbert Dierks), „Kubitzki“ (SS-Uscha. Willi Kubitzki) a „Thurow“ (SS-Uscha. Siegfried Thurow). Štvrté ženijné družstvo „Schweiger“ (SS-Uscha. Josef Schweiger) zostalo rozmiestnené pri Oslanoch. Polleho mužom sa však podarilo preniknúť iba k obci Rybany, kde boli zastavení silnou paľbou.²¹⁸

212 NOSKO, J.: C. d., s. 97.

213 Dnes južná časť Novák.

214 Dediny Horný a Dolný Kamenec boli v roku 1955 zlúčené do obce Kamenec pod Vtáčnikom.

215 HOZÁK, J.: C. d., s. 57 – 58.

216 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 79.

217 MITÁČ, J.: C. d., s. 34.

218 POLLE, J.: C. d., s. 15.

V utorok 12. septembra 1944 vládol v údolí Nitry zlovestný pokoj. SS-Stubf. Klotz sa totiž pred útokom na Zemianske Kostofany rozhodol eliminovať hrozbu na svojom ľavom krídle. Okrem troch družstiev čaty „Hradischko“ napadla obranné pozície pri Rybanoch čata „Cramer“, ktorá paľbou svojich kanónov a raketometov zahнала partizánov na útek. Esesáci potom bez boja obsadili Bánovce a do Uhrovca sa nedostali len vďaka tomu, že partizáni zničili v Horných Našticiach cestný most cez riečku Radiša. Čata „Cramer“ sa ešte v ten istý deň vrátila do Baťovian. Ženisti SS-Ustuf. Polleho zostali v Bánovciach do večera 13. septembra 1944, keď ich vystriedala rota zostavená z poslucháčov školy pre leteckých navigátorov.²¹⁹

Plk. Malár vydal po správe o páde Bánoviec rozkaz vyprázdniť údolie Nitrice až k Sučanom. Podskupinu „Kolník“ súčasne posilnil dvomi LT-38 a približne 180 príslušníkmi oddielu Š. Humaja,²²⁰ ktorí však museli oba tančíky vz. 33 vzhľadom na ich zlý technický stav odstaviť v zalesnenom údolí potoka Čihoc.²²¹ Ustupujúci partizáni na viacerých úsekoch zamínovovali cestu Dolné Vestenice – Sučany,²²² ale Drieňovské podhorie medzi Nitrou a Nitricou zostalo nezaistené. SS-Stubaf. Klotz tak dostal príležitosť podniknúť ďalší obchvatný manéver s katastrofálnymi následkami.

Útok skupiny „Schill“ na Zemianske Kostofany a Nováky sa mal začať už na svitaní 13. septembra 1944. Nemci sa však veľmi obávali, že povstalci zničia podzemné cisterny s drahocenným benzínom. Aby tomu zabránili, bola z osemnástich príslušníkov práporu „Teuteberg“ a ženijného družstva „Schweiger“ zostavená zvláštna úderná skupina pod velením SS-UScha. Ludwiga, ktorá v skorých ranných hodinách nepozorovane prenikla

219 MITÁČ, J.: C. d., s. 35; POLLE, J.: C. d., s. 15 – 16.

220 KOLNÍK, R.: C. d., s. 10; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 139.

221 ČERNO, A.: Príslušníci našej rodiny v odboji. In: TAKÁČ, L. – MASÁR, R. (zost.): *Čas vzdoru: spomienky na Slovenské národné povstanie pod Jankovým vrškom*, s. 32.

222 TURANSKÝ, Š.: Z mozaiky spomienok na Slovenské národné povstanie. In: TAKÁČ, L. – MASÁR, R. (zost.): *Čas vzdoru: spomienky na Slovenské národné povstanie pod Jankovým vrškom*, s. 260.

cez frontovú líniu a obsadila sklady PHM.²²³ Hneď po rozvidnení zaútočil prápor „Teuteberg“ na povstalecké obranné postavenie v údolí Nitry, zatiaľ čo príslušníci práporu „Kettgen“ vyrazili na pochod naprieč Drieňovským podhorím s úlohou napadnúť ľavé krídlo podskupiny „Kolník“. O 08.45 začala po krátkej delostreleckej príprave postupovať zo Skačian nahor údolím Nitrice aj obrnená skupina „Rösser“ a čata „Pikowitz“. Pred Dolnými Vestenicami jeden ženijný SPW explodoval po nabehnutí na protitankovú mínu, pričom časť z jeho osádky na mieste zahynula a zvyšok utrpel ťažké zranenia.²²⁴ Medzi zranenými ženistami bol s najväčšou pravdepodobnosťou SS-Ustuf. Bienert, ktorého na poste veliteľa čaty „Pikowitz“ nahradil SS-Ustuf. Karl Wenzel.²²⁵ Rozzúrení esesáci potom spustili na Dolné Vestenice paľbu z kanónov a guľometov. Viacero budov bolo ťažko poškodených, ale k obetiam na životoch civilného obyvateľstva našťastie nedošlo. Väčšina dedinčanov sa totiž aj so svojimi domácimi zvieratami pred príchodom okupantov ukryla v blízkych lesoch.²²⁶

Po prekročení Nitrice asi o pol desiatej predpoludním zaútočili nemecké samohybné delá na obranné pozície podskupiny „Kolník“. Už na začiatku boja padol veliteľ delostreleckej batérie por. Rosínsky-Rosenberg a niekoľko desiatok mužov dezertovalo. Jednotky npor. Kolníka napriek tomu odolávali esesákovi až do 11.00, keď ich zboku napadli muži SS-Ostuf. Kettgena.²²⁷ Povstalecká obrana sa vzápätí úplne zrútila. O krutosti boja pri Sučanoch svedčí fakt, že na tele mladého Nováčana Antona Štangu bolo narátaných 27

223 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 918; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 305.

224 REISEL, A.: Obranné boje vestenickej partizánskej jednotky a vojakov topoľčianskej posádky v obci Skačany v septembri 1944. In: FREMAL, K. – MASÁR, R. – TAKÁČ, L. (zost.): *Slovenské národné povstanie 1944 – 1994 Odboj a SNP v obciach Dolné Vestenice, Horné Vestenice, Hradište, Nitrianske Sučany, Nitrica, Skačany, Uhrovec (1939 – 1945)*, s. 66.

225 POLLE, J.: C. d., s. 33. J. Polle nespomína presný dátum ani okolnosti Bienertovho zranenia. Uviedol iba toľko, že sa tak stalo už na počiatku nasadenia skupiny „Schill“ na Slovensku.

226 REISEL, A.: C. d., s. 66.

227 KOLNÍK, R.: C. d., s. 10 – 11; VENOHR, W.: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940 – 1955*, s. 153.

bodných rán.²²⁸ Okrem neho zahynulo ďalších trinásť slovenských vojakov a partizánov. Nemcom sa podarilo zničiť i jeden tank LT-38 a všetky tri kanóny 76,5 mm vz. 17.²²⁹

Po správe o rozprášení podskupiny „Kolník“ boli hlavné sily IV. taktickej skupiny nútené urýchlene vyprázdniť obranné postavenie v údolí Nitry.²³⁰ Okolo poludnia obsadil prápor „Teuteberg“ Zemianske Kostolány a po nadviazaní spojenia s údernou skupinou SS-Uscha. Ludwiga, ktorá desať hodín úspešne bránila sklady PHM,²³¹ začal postupovať na Nováky.

Stot. Malár sa na príkaz pplk. Malára pokúšal zachytiť povstalecké jednotky pri obci Koš, ale väčšina vojakov a partizánov odhodila zbrane a bezhlavo utekala cez Cigel a Sebedražie do Handlovskej kotliny.²³² V bojaschopnom stave zostal iba zvyšok tankovej čaty por. Krúpu a niekoľko družstiev pechoty. Paľba nemeckých húfnic, ktoré zaujali postavenie na kóte 316,2 Na brezinách (nad západným okrajom Novák), ich však zakrátko prinútila ustúpiť do Prievidze.²³³ Ku Košu sa navyše presunulo desať samohybných diel. Ďalšie tri zostali chrániť motorové vozidlá odstavené pri Sučanoch a jedno ostreľovalo z nováckych kasární povstalcov ustupujúcich po ceste neďaleko úpravne uhlia v Laskári.²³⁴ Podvečer podnikli dve samohybné delá obsadené pätnástimi príslušníkmi roty „Mathiebe“ nájazd do Prievidze, kde spôsobili obrovskú paniku, ale po zajatí niekoľkých slovenských vojakov sa stiahli ku Košu.²³⁵

228 JURIK, R.: *Rozprávanie o dejinách mestečka Nováky*. Prievidza 2006, s. 129.

229 CAŇO, A.: Odkaz večne živý. In: TAKÁČ, L. – MASÁR, R. (zost.): *Čas vzdoru: spomienky na Slovenské národné povstanie pod Jankovým vrškom*, s. 148.

230 NOSKO, J.: C. d., s. 97.

231 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 918; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 305. Ženisti Josef Schweiger, Herbert Langer, Paul Nöller, Franz Hollenstein, Günther Mark a Kurt Weber boli 23. septembra 1944 za akciu v Zemianskych Kostolánoch vyznamenaní Železnými krížmi II. triedy. Pozri POLLE, J.: C. d., s. 21.

232 HOZÁK, J.: C. d., s. 59; KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 95.

233 ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 144; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 136 – 137.

234 VHA Bratislava, fond I. ČSAS, sign. 4/B/17/3. Prílohy k válečnému deníku. Obec Laskár je dnes súčasťou Novák.

235 VENOHR, W.: *Die Abwehrrschlacht. Jugenderinnerungen 1940 – 1955*, s. 151 – 152; ZÁNI, F.: C. d., s. 81 – 82.

V Novákoch medzitým esesáci dôkladne prehľadali všetky budovy. Zatiaľ čo v obývaných domoch sa správali slušne, v prázdnych vylúpili komory.²³⁶ Rabovaniu neunikli ani obchody s potravinami v Koši. Bývalí príslušníci práporu „Kettgen“ vôbec netajili, že na Slovensku kradli z opustených príbytkov jedlo a oberali mŕtvych alebo zajatých povstalcov o zbrane a súčiastky výstroja. Ako však zdôraznili, drancovanie vo veľkom by velenie nepripustilo.²³⁷

Do večera 13. septembra 1944 sa IV. taktická skupina úplne rozpadla. Podľa nemeckých zdrojov vtedy na povstaleckej strane zahynulo asi 150 mužov a okolo 200 ďalších bolo zajatých. Výskumy L. Halmovej tieto čísla značne korigujú, nakoľko v boji o Nováky dokázateľne padlo 60 slovenských vojakov a partizánov.²³⁸ Nespochybniteľné sú naproti tomu ťažké materiálne straty povstalcov. Hlásenie generála Hubického zo 16. septembra 1944 uvádza, že skupina „Schill“ pri dobýjaní Zemianskych Kostolian a Novák zničila alebo ukoristila dvadsaťštyri motorových vozidiel, deväť poľných diel, tri protitankové kanóny, osemnásť guľometov a veľké množstvo ručných zbraní, streliva a výbušnín. Najcennejšiu trofej však predstavoval približne jeden milión litrov benzínu,²³⁹ ktorý začali na priamy Bergerov príkaz okamžite odvážať do Nemecka, hoci bol majetkom spojeneckej Slovenskej republiky.²⁴⁰

Úspešná ofenzíva skupiny „Schill“ v údolí Nitry v každom prípade potvrdila správnosť názoru generála Pücklera, že povstalecké vojská v priestore Turčianskeho sv. Martina môžu byť obklúčené a zničené úderom z juhozápadného smeru. Gróf dokonca dostal ako výkonný Nemecký veliteľ na Slovensku možnosť osobne riadiť ofenzívu proti V. taktickej skupine „Dumbier“

236 JURIK, R.: C. d., s. 127.

237 VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 416.

238 Zbierka L. Halmovej.

239 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 287. Údaje o množstve benzínu uskladnenom v Zemianskych Kostolianoch sa v slovenských a nemeckých prameňoch značne rôznia. Podľa J. Noska to bolo 800 000 litrov, zatiaľ čo J. Polle písal až o dvoch miliónoch litrov. Vzhľadom na to, že celková kapacita nádrží v Zemianskych Kostolianoch bola 1,3 milióna litrov, považujem za najspolahlivejšie číslo uvedené v Pücklerovej správe z 20. septembra 1944.

240 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1084.

(pplk. Martin Perko). Berger sa totiž 14. septembra 1944 musel dostaviť do Berlína, aby Hitlerovi zdôvodnil pomalé tempo likvidácie povstania a za svojho zástupcu nevymenoval Hubického, ale Pücklera.²⁴¹

BOJE PRI PRIEVIDZI

Keď pplk. Malár večer 13. septembra 1944 zhromaždil na kóte 394,0 Banská nad východným okrajom Prievidze zvyšky IV. taktickej skupiny, zistil, že má k dispozícii len dve neúplné pešie roty, jednu pioniersku rotu, čatu tankov LT-38 (3 kusy), čatu *Oerlikonov* (3 kusy), čatu mínometov (2 kusy) a jeden poľný kanón 76,5 mm. Nemci boli našťastie natoľko zamestnaní zhromažďovaním koristi a odmínovaním komunikácií, do ktorého nedobrovoľne zapojili aj miestne obyvateľstvo, že zdecimovaných povstalcov neprenasledovali. Vďaka tomu mohli jednotky pplk. Malára po polnoci 14. septembra 1944 znovu obsadiť Prievidzu.²⁴²

Generál Golian medzitým nariadil, aby sa do Handlovskej kotliny presunuli posily z úsekov I., II. a III. taktickej skupiny a veliteľ výcvikového priestoru Oremov Laz²⁴³ mjr. Alexander Korda priviezol pre IV. taktickú skupinu z vlastnej iniciatívy jeden poľný kanón 76,5 mm vz. 17 aj so zásobou streliva.²⁴⁴

Pred svitaním vysunul pplk. Malár pešie roty stot. Jána Gondu a npor. Jozefa Alakšu spoločne s tankami LT-38 na južný okraj Prievidze.²⁴⁵ Prichádzajúce posily boli zasadzované na obrannú líniu Necpaly²⁴⁶ – kóta 372,6 Kopaňice – kóta 394,0 Banská – kóta 701,5 Jelení Vrch – kóta 971,5 Veľký Grič – kóta 1135,0 Biely Kameň.²⁴⁷

241 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1137; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 303.

242 WILKE, H.: C. d., s. 35; ZÁNI, F.: C. d., s. 82.

243 Dnes Lešť.

244 KOLNÍK, R.: C. d., s. 11; NOSKO, J.: C. d., s. 97.

245 VHA Bratislava, fond Špeciálne zbierky, sign. X-183. ALAKŠA, J.: *Spomienky na odboj a SNP*, s. 3.

246 Dnes severná časť Prievidze.

247 KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 102; NOSKO, J.: C. d., s. 97.

Asi hodinu po rozvidnení 14. septembra 1944 zaútočila nemecká pechota a samohybné delá, ktoré podporovala palba húfnic a nálet troch Ju 87, na Prievidzu. Keď okupanti prenikli do blízkosti továrne „Karpattia“, povstalcovia svoje pozície bez boja opustili. Tanky LT-38 a rota „Alakša“ sa stiahli na kótu Banská, zatiaľ čo rota „Gonda“ ustúpila do priestoru Nemeckého Pravna.²⁴⁸ Vzhľadom na to musel byť veliteľ skupiny „Schill“ presvedčený, že slovenskí vojaci sú demoralizovaní a nebudú schopní klásť silnejší odpor. Už popoludní totiž zaútočilo na Banskú asi 200 nemeckých pešiakov a štyri samohybné delá. Povstalecká obrana sa však už dokázala konsolidovať a esesáci boli po krátkom boji prinútení ustúpiť.²⁴⁹

Na rozkaz SS-Stubaf. Klotza potom prápor „Teuteberg“ s čatou „Hradischko“ zaistili priestor Prievidza – Bojnice a batéria „Lindtner“ zaujala palebné postavenie pri Cigli. Ostatné jednotky sústredil veliteľ skupiny „Schill“ pri Novákoch, kde sa pripravovali na prielom do Turca.²⁵⁰ Práve v tom čase musela byť rozpustená batéria húfnic 100 mm vz. 14/19 a jej príslušníci sa začlenili ako pešiáci do práporu „Kettgen“, ktorý dostal aj tri ukoristené KPÚV 37 mm vz. 37M.²⁵¹

Generál Golian po dobytí Prievidze konečne pochopil, že Nemci chcú z horného Ponitria vpadnúť do tylu povstaleckých vojsk v Turci. Zabrániť im v tom mal nový veliteľ IV. taktickej skupiny plk. Mikuláš Markus, energický dôstojník s bohatými bojovými skúsenosťami.²⁵² Z jeho iniciatívy vznikol 15. septembra 1944 zlúčením zvyšku pôvodných peších jednotiek IV. taktickej skupiny a cyklistickej roty z Brezna nad Hronom²⁵³ (ďalej iba Brezno) 34. peší prápor „Diamant“ (kpt.²⁵⁴ Eugen Surovčík), ktorý zaujal obranu v priestore

248 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 208; ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 150.

249 VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/19/3. Prílohy k válečnému dňníku.

250 KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 102; WILKE, H.: C. d., s. 35.

251 Prítomnosť KPÚV 37 mm vz. 37M vo výzbroji práporu „Kettgen“ mi potvrdil rodák z Nitrianskeho Pravna Ernst Paldauf (1937).

252 NOSKO, J.: C. d., s. 97 – 98.

253 Dnes Brezno.

254 Dňa 15. septembra 1944 sa v povstaleckej armáde začali používať československé vojenské hodnosti.

Brezany²⁵⁵ – Necpaly. Výšiny nad východným okrajom Prievidze obsadil 32. peší prápor „Kremeň“ (kpt. Pavel Čellár), na ľavom krídle obrannej línie IV. taktickej skupiny bola večer 15. septembra 1944 rozmiestnená elitná rota leteckého dorastu (npor. Michal Minka) a lesné cesty z údolia Nitry do Handlovej chránil od 16. septembra 1944 II. prápor partizánskej brigády „Nálepka“ pod velením Gejzu Šprocha. Palebné postavenia poľného delostrelectva IV. taktickej skupiny (trojdelová batéria húfnic 100 mm vz. 14/19, štvordelová batéria kanónov 76,5 mm vz. 30 a dvojdelová batéria kanónov 76,5 mm vz. 17) sa nachádzali medzi obcami Veľká Čausa a Ráztočno.²⁵⁶

Smer Prievidza – Nemecké Pravno prehradila na čiare Poruba – Lazany – Brezany pešia rota „Gonda“, ktorú VČSA začlenilo do V. taktickej skupiny. Generál Golian ju posilnil pešou rotou „Schleichart“ (kpt. Teodor Schleichart²⁵⁷) a veliteľ II. slovenskej partizánskej brigády generála M. R. Štefánika por. Viliam Žingor jej vyslal na pomoc rotu „Brezány“ (pplk. gšt. Koloman Brezány) zosilnenú čatou protitankových pušiek a družstvom ťažkých guľometov. Naproti tomu Hornonitrianska partizánska brigáda (František Hagara) do bojov pri Prievidzi vôbec nezasiahla, hoci západná časť Malej Fatry, kde sa v týchto dňoch organizovala, nebola až tak ďaleko.²⁵⁸

V polovici septembra 1944 dostala posily aj skupina „Schill“. Na zabezpečenie tylu a zásobovacích komunikácií jej bol pridelený Landeschützen-Battailon 983 z Vysokého Mýta pri Pardubiciach,²⁵⁹ ktorý sa skladal z piatich rôt.²⁶⁰ Do skupiny „Schill“ bolo súčasne začlenených približne 200 členov

255 Dnes východná časť obce Nedožery-Brezany.

256 BALÁŽ, C.: C. d., s. 90, 93, 95; KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 102.

257 T. Schleichart začal po vojne používať priezvisko Šljachart.

258 BALÁŽ, C.: C. d., s. 92; NOSKO, J.: C. d., s. 98, 102 – 103. Hornonitrianska partizánska brigáda vznikla spojením oddielu „Vtáčnik“ s niekoľkými menšími skupinami. Podľa J. Nosku mala až tisíc mužov, zatiaľ čo piaty zväzok Encyklopédie SNP odhaduje jej početnú silu na 250 – 400 ľudí. Osobne považujem nižšie údaje za pravdepodobnejšie.

259 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 286, 542.

260 Landeschützen-Bataillon 983. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/LandschtzBat/LandschtzBat983-R.htm>

Heimatschutzu, zväčša mladých študentov z oblasti Bratislavy. Vzhľadom na to, že absolvovali len dvojtýždenný základný výcvik, sa však mohli uplatniť len ako sprievodcovia a tlmočníci.²⁶¹ Pücklerove opakované žiadosti, aby bola skupina „Schill“ doplnená mužstvom z posádok Waffen-SS v Protektoráte, Himmler striktne zamietol.²⁶²

Jednotky SS-Stubaf. Klotza sa napriek všetkým spomínaným problémom intenzívne pripravovali na prielom do Turca. Ešte predtým ale museli ovládnuť výšiny nad Prievidzou, z ktorých povstalci ohrozovali nemecké zásobovacie komunikácie v údolí Nitry. Najdôležitejší oporný bod na obrannej línii IV. taktickej skupiny predstavovala kóta Banská. Zabezpečovala ju 3/32 pešia rota (npor. Ludovít Žvach), tanková čata, čata *Oerlikonov*, družstvo ťažkých guľometov a jeden kanón Pak 40.²⁶³ Už 15. septembra 1944 podnikli okupanti v priestore na východ od Prievidze niekoľko prieskumných akcií,²⁶⁴ ktoré sprevádzala intenzívna paľba ťažkých zbraní. Medzi príslušníkmi práporu „Kremeň“ si výbuchy delostreleckých granátov vyžiadali mnoho padlých a ranených. Zvyšok vojakov sa v panike rozutekal a kpt. Čellár ich musel osobne zhladať po okolitých lesoch.²⁶⁵

Aby sa nápor Nemcov na jednotky plk. Markusa aspoň čiastočne zmiernil, nariadil veliteľ III. taktickej skupiny kpt. Jeleníkovi znovu dobyť Hornú Ves. Povstalcom prišlo mimoriadne vhod, že priestor Baťovany – Oslany bol od 15. septembra 1944 zaistovaný dvomi rotami 983. práporu Landwehru, ktoré generál Pückler charakterizoval ako „úplne nepoužiteľné“.²⁶⁶ Keď Jeleníkovi vojaci na druhý deň zaútočili na Hornú Ves, „lukostrelci“ sa po krátkom boji rozprchli. Na bojisku zanechali jeden ťažký guľomet, dve pušky, trinásť deb-

261 NEVERLA, R.: *Mit der »Kampfgruppe Schill« im Einsatz. Erlebnisse eines Preßburger Gymnasisten im Herbst 1944*, s. 64.

262 VAJSKEBR, J.: C. d., s. 228.

263 BALÁŽ, C.: C. d., s. 93; VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/18/3. Prílohy k válečnému deníku.

264 NOSKO, J.: C. d., s. 99.

265 KOLNÍK, R.: C. d., s. 12.

266 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 284, 286.

ničiek s muníciou a ručnými granátmi, prilby, plynové masky, plášte a ďalšie súčiastky výstroja.²⁶⁷

Ráno 16. septembra 1944 sa Nemci znovu pokúsili dobyť Banskú, ale slovenskí vojaci ich napriek ústupu časti 3/32 pešej roty odrazili.²⁶⁸ V ten istý deň navštívil frontový úsek pri Prievidzi generál Golian, ktorý sa snažil povzbudiť morálku príslušníkov IV. taktickej skupiny falošnou správou, že Rusi už sú neďaleko Bardejova a zakrátko sa spoja s povstaleckou armádou.²⁶⁹

Medzitým sa na horné Ponitrie presunul zvyšok 983. práporu Landwehru,²⁷⁰ ale SS-Stubaf. Klotz vzhľadom na jeho zanedbateľnú bojovú hodnotu nasadil proti skupine kpt. Jeleníka časť práporu „Kettgen“ (pravdepodobne rotu „Tantau“²⁷¹), ktorú posilnil jedným samohybným delom. Popoludní 17. septembra 1944 esesáci opäť ovládli Hornú Ves a podvečer dobyli aj susednú dedinu Radobica. VČSA potom plk. Kunovi nariadilo, aby sa sústredil na budovanie obrany západných a juhozápadných prístupov k Žarnovici.²⁷²

Silnému tlaku nepriateľa boli toho dňa vystavené i jednotky IV. taktickej skupiny. Už predpoludním zaútočili po intenzívnej delostreleckej príprave na Banskú prápor „Teuteberg“ a čata „Hradischko“. Povstalci im kládli húževnatý odpor a výpad tankovej čaty zahnal esesákov na ústup. Por. Krúpa sa však pri prenasledovaní nepriateľa nechal strhnúť bojovým zápalom a prenikol so svojím LT-38 príliš dopredu. Okupanti túto chybu okamžite využili. Nemeckí ženisti sa pod ochranou dymovej clony nepozorovane priblížili ku Krúpovmu stroju a zničili ho kumulatívnu náložou *Haft-H3*. Z trojčlennej osádky tanku nikto neprežil. Zvyšné dva LT-38 utrpeli menšie poškodenia a podarilo sa im ustúpiť do blízkeho lesíka Borina.²⁷³

267 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 79 – 80; KUŽEL-ZNIEVČAN, V.: *Všade nepriateľ*. Bratislava 1948, s. 65.

268 VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/20/3. Prílohy k válečnému deníku.

269 KOLNÍK, R.: C. d., s. 12.

270 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 542.

271 Táto jednotka bola takisto ako rota „Stubenböck“ často nasadzovaná do samostatných akcií.

272 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 79 – 80.

273 *Spomienky Jakuba Pekára*. Zbierka T. Kluberta; POLLE, J.: C. d., s. 18.

Situáciu ťažko skúšaných obrancov Banskej mala uľahčiť 3/II rota (Ján Jakab) z brigády „Nálepka“, ktorej plk. Markus nariadil zlikvidovať nepriateľskú batériu v Cigli. Partizánom sa síce podarilo vniknúť do dediny, ale zakrátko z nej boli vytlačení dvomi nemeckými „panciernikmi“,²⁷⁴ najskôr obrnenými transportérmi z čaty „Cramer“.

Keď po odrazení povstaleckých výpadov Nemci znovu zaútočili na Banskú, príslušníci práporu „Kremeň“ už nedokázali ich náporu odolať. Opustili svoje pozície a v zmatku utekali kade ľahšie. Panika sa rýchlo šírila i medzi ďalšími jednotkami a postup esesákov bol zastavený len vďaka hrdinskému odporu mladých letcov z roty npor. Minku na záložnej obrannej línii východne od Veľkej Čausy.²⁷⁵

Generál Golian sa nepriaznivý vývoj situácie na hornej Nitre rozhodol zvrátiť spoločným protiútokom jednotiek IV. a V. taktickej skupiny. Na zosilnenie úderu prideliť plk. Markusovi partizánsky zväzok „Alexander Nevskij“ (podpolkovník Viktor Alexandrovič Karasiov-Stepanov),²⁷⁶ 31. peší prápor „Korunt“ (kpt. Ján Hlucháň) zo Zvolena a hipomobilnú batériu obstarožných poľných kanónov 76,5 mm vz. 5/8 „Vltava“ (npor. Štefan Holčík) z Detvy.²⁷⁷ Podľa plánu, ktorý vypracovalo operačné oddelenie VČSA, mali prápory „Kremeň“ a „Korunt“ ráno 18. septembra 1944 čelne zaútočiť na Prievidzu. Zväzok „Alexander Nevskij“ a II. prápor brigády „Nálepka“ dostali rozkaz, aby cez Cigeľ a Sebedražie podnikli obchvat nemeckého pravého krídla. Úlohou rôt „Gonda“, „Schleichart“ a „Brezány“ bolo ešte pred začiatkom útoku na Prievidzu preniknúť do priestoru Bojníc s úlohou odlákať čo najviac nepriateľských síl z úseku IV. taktickej skupiny.²⁷⁸

Dôkladne naplánovaná akcia však skrachovala na celej čiare. Železničné transporty s práporom „Korunt“ totiž začali do Handlovej prichádzať až pred

274 KOVÁČ, J. a kol.: C. d., s. 102.

275 BALÁŽ, C.: C. d., s. 96; KOLNÍK, R.: C. d., s. 12.

276 Partizánsky zväzok „Alexander Nevskij“ prekročil slovenské hranice pri Duklianskom priesmyku v noci z 3. na 4. augusta 1944 a na povstaleckom území pôsobil od 14. septembra 1944. Pozri PLEVZA, V. a kol.: DSNP-5, s. 17 – 18.

277 NOSKO, J.: C. d., s. 101 – 102; ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 150 – 151.

278 BOSÁK, P.: C. d., s. 100; BALÁŽ, C.: C. d., s. 96 – 97.

poludním 18. septembra 1944 a Karasiov-Stepanov zostal s väčšinou svojich mužov odpočívať v Kordíkoch pri Banskej Bystrici. Na hornú Nitru vyslal len prieskumnú hliadku. Zlyhali aj partizáni z brigády „Nálepka“. Nielenže nesplnili rozkaz operačného oddelenia VČSA, ale umožnili Nemcom obsadiť horu Veľký Grič, sotva 4 km od juhozápadného okraja Handlovej. V ohrození sa tak ocitol celý tyl IV. taktickej skupiny. Strategickú výšinu museli za cenu vysokých strát znovu dobyť príslušníci práporu „Korunt“.²⁷⁹ Ďalší traja vojaci kpt. Hlucháňa zahynuli pri bombardovaní handlovskej železničnej stanice, na ktorú o 16.20 zaútočili tri Ju 87.²⁸⁰

Pod fiasko povstaleckej akcie pri Prievidzi sa podpísal aj fakt, že útok rôt „Gonda“, „Schleichart“ a „Brezány“ začal z neznámych príčin až o 15.00. SS-Stubaf. Klotz mal vďaka tomu dosť času, aby mohol pri Bojniciach sústrediť prápor „Kettgen“, rotu „Stubenböck“, čatu „Pikowitz“ a tri samohybné delá. Esesáci potom rozprášili partizánsku rotu a jednotky V. taktickej skupiny zahnali na ústup.²⁸¹ Následne odstránili alebo obišli zátarasý na ceste Prievidza – Brezany a o 22.00 vnikli do Nemeckého Pravna.²⁸² Počas obsadzovania mestečka vhodil neznámy povstalecký vojak ručný granát do prepravného priestoru veliteľského obrneného transportéra čaty „Pikowitz“. Jeho výbuch usmrtil SS-Ustuf. Wenzela a zvyšku osádky spôsobil ľahšie zranenia. Na miesto veliteľa čaty „Pikowitz“ potom dočasne nastúpil SS-Uscha. Franz Orth, ktorého zakrátko (zrejme 20. septembra 1944) nahradil SS-Ustuf. Eberhard Richter z obrnenej skupiny „Rösser“.²⁸³

Po vyčistení Nemeckého Pravna sa jednotky skupiny „Schill“ rozdelili na dve časti. Roty „Tantau“, „Maier“ a „4.Kp.K“ s tromi samohybnými delami zatlačili rotu „Gonda“ na výšiny nad obcou Majzel²⁸⁴, zatiaľ čo roty

279 BALÁŽ, C.: C. d., s. 98; GAJDOŠ, M.: C. d., s. 102 – 104.

280 STANISLAV, J.: C. d., s. 237.

281 BALÁŽ, C.: C. d., s. 97; WILKE, H.: C. d., s. 36.

282 BOSÁK, P.: C. d., s. 101; PREČAN, V. a kol: SNP-NaS, s. 278 – 280.

283 POLLE, J.: C. d., s. 33; WILKE, H.: C. d., s. 52.

284 Dnes Vyšehradné.

„Stubenböck“ a „Mathiebe“ spoločne s čatou „Pikowitz“ prenasledovali rotu „Schleichart“, ktorá ustupovala k Vrčickemu sedlu.²⁸⁵

PRIELOM DO TURCA

Na audiencii u Hitlera 14. septembra 1944 sa Berger dozvedel, že je odvolaný z postu Nemeckého veliteľa na Slovensku. Na jeho miesto bol vymenovaný SS-Ogruf. und General der Waffen-SS und der Polizei Hermann Höfle, ktorý dovtedy pôsobil ako vyšší vedúci SS a polície v Braunschweigu. Do Bratislavy však nemohol okamžite odcestovať. Na Himmlerov príkaz sa totiž musel 19. septembra 1944 dostaviť do vodcovho hlavného stanu vo Východnom Prusku, kde bol podrobne oboznámený so situáciou na Slovensku.²⁸⁶

Zatiaľ čo Berger musel v Höfleho prítomnosti počúvať Himmlerove chválospevy na svojho nástupcu, v Bratislave rázne úradoval generál Pückler, ktorý nariadil hlavným silám divízie „Tatra“ a skupiny „Schill“, aby v stredu 20. septembra 1944 podnikli koordinovanú ofenzívu s cieľom zničiť povstalecké vojská v Turčianskej kotline.²⁸⁷

Nemecké jednotky sústredené v priestore Prievidze sa predpoludním 19. septembra 1944 stali po prvýkrát cieľom útoku 1. ČSSLP.²⁸⁸ Pozornosti letcov škpt. Fajtla neunikla ani čata „Hradischko“, ktorá mala jedného raneného. Okolo 12.00 dostal SS-Ustuf. Polle rozkaz, aby sa so svojimi mužmi presunul na sever do nemeckej dediny Cach²⁸⁹. Cestu dlhú 12 km museli ženisti prejsť pešo. Skupina „Schill“ nemala ani predtým dostatok motorových vozidiel a nálet stíhačiek La-5FN zapríčinil, že ich zostalo ešte menej. Po príchode na

285 VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/24/3. Prílohy k válečnému deníku; WILKE, H.: C. d., s. 36.

286 CHŇOUPEK, B.: C. d., s. 501.

287 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1141; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 543.

288 FAJTL, F.: *Prvá doma*. Bratislava 1984, s. 162 – 163.

289 V roku 1948 bol Cach na počesť sovietskeho maršala Rodiona Jakovleviča Malinovského premenovaný na Malinová.

miesto určenia zažil Polle veľký šok. Veliteľ čaty „Hradischko“ už zrejme vedel, že obyvateľstvo Nemeckého Pravna pripravilo jeho spolubojovníkom nadšené privítanie. V Cachu, nazývanom tiež „Hornonitrianska Moskva“, sa však nič podobné nezopakovalo. Tamojší Nemci boli zarytí komunisti a z prítomnosti svojich súkmeňovcov sa vôbec netešili.²⁹⁰ Na príslušníkov EK 14, ktorí do Cachu dorazili v rovnakom čase ako ženisti, preto čakalo v dedine veľa „práce“.²⁹¹

Roty „Riesenbeck“, „Brandl“ a „Schulz“ podporované hlavnými silami roty „Schöttle“ a čatou „Cramer“ medzitým vyvíjali silný tlak na povstaleckú obrannú líniu pri Veľkej Čause.²⁹² Niekoľko delostreleckých rakiet dokonca vybuchlo v blízkosti ľudovej školy v Ráztočne, kde mal stanovište štáb IV. taktickej skupiny.²⁹³ Vojaci plk. Markusa napriek tomu kládli okupantom tvrdý odpor. Obzvlášť úporne bojovala čata por. Spiššáka, ktorá zničila jedno samohybné delo a zostrelila prieskumné lietadlo Fi 156.²⁹⁴

O situácii v priestore Nemeckého Pravna nemalo VČSA po neúspešnom útoku na Prievidzu žiadne spoľahlivé informácie. Roty kpt. Schleicharta a npor. Gondu preto nedostali posily a po ťažkom boji boli úplne rozbité. Roty „Tantau“, „Maier“, „4.KpK“ a tri samohybné delá potom zaujali obranné postavenie v priestore Majzel – kóta 829,1 Vyšehrad, zatiaľ čo rotu „Mathiebe“ a „Stubenböck“ sa spoločne s čatou „Pikowitz“ zakopali pri dedine Gajdel²⁹⁵ pod Vrčickým sedlom.²⁹⁶

Popoludní 19. septembra 1944 sa do bojov na hornom Ponitří zapojili príslušníci 1. ČSSLP, od ktorých sa VČSA dozvedelo, že Nemci penikli

290 Z necelých 1200 obyvateľov Cachu sa viac než 100 zapojilo do SNP, pričom 26 z nich padlo. Pozri PLEVZA, V. a kol.: DSNP-5, s. 299.

291 POLLE, J.: C. d., s. 32. Represálie okupačnej moci voči obyvateľom Cachu vyvrcholili 7. novembra 1944, keď bolo z obce deportovaných 32 rodín do nemeckých koncentračných táborov. Pozri PLEVZA, V. a kol.: DSNP-5, s. 299.

292 WILKE, H.: C. d., s. 36.

293 AMSNP Banská Bystrica, fond XII, sign. S 372/200; VLČKO, P.: *Spomienky na moju účasť v Slovenskom národnom povstaní v roku 1944*, s. 8.

294 STANISLAV, J.: C. d., s. 200.

295 Dnes Klačno.

296 BALÁŽ, C.: C. d., s. 97; BOSÁK, P.: C. d., s. 100 – 101.

do Majzlu a Gajdlu. Mjr. gšt. Nosko preto prikázal, aby smer Nemecké Pravno – Majzel – Jasenovo a Gajdel – Vrícko – Kláštor pod Znievom prehradil záložný 26. peší prápor „Bečva“ (kpt. Emil Kapišinský) zosilnený rotou padákových strelcov (npor. Vojtech Bičanovský) a francúzsky oddiel (lieutenant Georges de Lannurien) z I. partizánskej brigády „Štefánik“. Ako delostreleckú podporu im prideliť batériu „Kušnír“ (npor. František Kušnír) so štyrmi kanónmi 76,5 mm vz. 17, pričom dva boli umiestnené v priestore Rudna a dva pri Vrícku.²⁹⁷

Okolo 16.00 dorazila k Majzelskému sedlu²⁹⁸ 1. čata padákových strelcov (npor. Vojtech Bičanovský), ktorá sa pokúsila preniknúť cez les na strategickú kótu Vyšehrad. Neunikla však pozornosti nepriateľských hliadok a paľba ťažkých zbraní ju prinútila ustúpiť do Jasenova.²⁹⁹

SS-Stubaf. Klotz sa medzitým rozhodol, že jeho jednotky vstúpia do Turca cez Majzelské sedlo, hoci komunikácia z Majzla do Rudna bola pri Jasenove dôkladne zatarasená a na viacerých úsekoch zničená výbušnami. Cesta z Gajdelu do Kláštoru pod Znievom je totiž veľmi úzka, kľukatá a na krátkych úsekoch prekonávala značné výškové rozdiely. Každá motorizovaná kolóna postupujúca takýmto terénom sa stáva ideálnym terčom pre letecké útoky a veliteľovi skupiny „Schill“ už po prvých skúsenostiach s I. ČSSLP muselo byť jasné, že pilotov špkt. Fajtla nemôže podceňovať. Navyše, drevoplynom poháňané vozidlá by prechod cez členité Vrícke sedlo nemuseli zvládnuť.

Prielom do Turca vyžadoval nasadenie všetkých dostupných síl. Vzhľadom na to zostal v priestore Prievidze iba štáb práporu „Teuteberg“ s rotami „Riesenbeck“ a „Brandl“, batéria „Lindtner“, jedna čata samohybných diel (4 stroje) a jedna rota Heimatschutzu, ktorej velil bratislavský Nemeč Josef Holzer. Štáb práporu „Kettgen“, roty „Stubenböck“ a „Schulz“, batéria „Perl“, čata „Cramer“, čata „Hradischko“, čata „Pikowitz“ a hlavné sily roty „Schöttle“

297 STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: C. d., s. 114 – 115.

298 Dnes Vyšehradské sedlo.

299 STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: C. d., s. 115.

sa v noci z 19. na 20. septembra 1944 presunuli do Nemeckého Pravna a Gajdel obsadili príslušníci roty „Mathiebe“.³⁰⁰

Generál Pückler zatiaľ naliehal na veliteľa divízie „Tatra“, aby okamžite zaútočil na Turčiansky Sv. Martin a viazal na seba hlavné sily V. taktickej skupiny. Mal totiž obavu, že povstalci vyprázdnia údolia Turca skôr, ako im Klotzove jednotky odrežú ústupové cesty. Loeper však tvrdil, že jeho muži potrebujú na útok dlhšiu prípravu a v prítomnosti svojich štábnych dôstojníkov viedol porazenecké reči. Grófove rozkazy vraj splnil až pod najtvrdším nátlakom.³⁰¹

Na svitaní 20. septembra 1944 vyslal SS-Stubaf. Klotz hlavné sily práporu „Kettgen“, ktoré podporovali roty „Stubenböck“ a „Schulz“, batéria „Perl“, čata „Pikowitz“, čata „Cramer“ a dve čaty samohybných diel, do útoku na obranné pozície práporu „Bečva“ pri Jasenove. Ženíjné družstvá „Kubitzki“, „Schweiger“ a „Thurow“ súčasne dostali rozkaz, aby spoločne s mínometníkmi z roty „4.Kp.K“ prešli z Pravenca cez pohorie Žiar do Rudna a zasadili obrancom Majzelského sedla úder z tyla.³⁰² Ženíjné družstvo „Dierks“ vyslal veliteľ skupiny „Schill“ na prieskum priestoru Chvojnice (5 km západne od Nemeckého Pravna).³⁰³

Príslušníci práporu „Bečva“ mohli palbe nepriateľských ťažkých zbraní čeliť iba dvomi mínometmi. Zo vzduchu ich však účinne podporovali letci škpt. Fajtla. Stíhačky ostreľovali a bombardovali nemeckú pozorovateľňu na Vyšehrade, mínometné a delostrelecké palebné postavenia, zhromaždiská obrnených vozidiel aj pozície peších jednotiek. Predpoludním bola La-5FN č. 23 por. Rudolfa Borovca niekoľkokrát zasiahnutá do motorovej časti a po

300 NEVERLA, R.: *Mit der »Kampfgruppe Schill« im Einsatz. Erlebnisse eines Preßburger Gymnasisten im Herbst 1944*, s. 65; VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 409.

301 PREČAN, V. a kol: SNP-NaS, s. 303.

302 Nemecké pramene neuvádzajú, ktoré mínometné jednotky prechádzali so ženistami cez Žiar. Vzhľadom na to, že čata „Hradischko“ úzko spolupracovala s práporom „Kettgen“, však boli s najväčšou pravdepodobnosťou vyčlenené z roty „4.Kp.K“.

303 POLLE, J.: C. d., s. 18, 33; WILKE, H.: C. d., s. 37.

núdzovom pristáť na Troch Duboch zostala nepoužiteľná. Zlepšená protiletadlová obrana skupiny „Schill“ sa stala osudnou aj pre La-5FN č. 151 pilotovanú ppor. Františkom Vaculíkom, ktorý zostrelenie svojho stroja neprežil.³⁰⁴

Luftwaffe do bojov o Majzelské sedlo nezasiahla. Krátko po poludní 20. septembra 1944 totiž 113 amerických bombardérov Consolidated B-24H *Liberator* podniklo mimoriadne pustošivý útok na letisko Malacky-Nový Dvor. Zničili všetky hangáre, tankovaciú stanicu, vzletovo-pristávaciu dráhu a 27 nemeckých lietadiel.³⁰⁵ Tieto citeľné straty spolu so zvýšenou bojovou činnosťou na východnom fronte spôsobili, že počas nasledujúcich štyroch týždňov mohla Luftwaffe poskytovať okupačným vojskám na Slovensku iba obmedzenú podporu.

Rota „Mathiebe“ v ten istý deň zaútočila na Vrčko, kde bola dislokovaná 2. čata padákových strelcov (npor. Juraj Meško) a dva kanóny batérie „Kušnír“. Slovenskí vojaci nedokázali esesákov zadržať a cez Kláštor pod Znievom ustúpili do Čremošného. Padákoví strelci vyviazli z boja bez strát, ale oba kanóny 76,5 mm vz. 17 ukoristil nepriateľ a časť ich obslúh padla do zajatia.³⁰⁶

V popoludňajších hodinách 20. septembra 1944 vyslal kpt. Kapišinský svoje jednotky do protiútok. Povstalci však z nepochopiteľných dôvodov postupovali úplne otvoreným terénom, kde boli vystavení zničujúcej palbe raketometov z čaty „Cramer“. Nemecká pechota potom zdecimovaných slovenských vojakov zahnila na ústup a rota „Stubenböck“ podvečer obsadila Rudno.³⁰⁷ Pred zotmením sa k nej pripojili ženisti SS-Ustuf. Polleho, ktorí po úmornom pochode cez hory doslova padali od vyčerpania. Ešte v horšom stave sa nachádzali mímometníci z roty „4.Kp.K“. Mnohí z nich pri zdolávaní strmých kopcov zamdleli a do Rudna dorazili až uprostred noci.³⁰⁸

304 STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: C. d., s. 115 – 116, 136.

305 STANISLAV, J.: C. d., s. 208.

306 STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: C. d., s. 137.

307 BOSÁK, P.: C. d., s. 101 – 102; WILKE, H.: C. d., s. 37.

308 POLLE, J.: C. d., s. 18.

Po vytlačení povstalcov z Majzelského sedla začali esesáci s pomocou domáceho nemeckého obyvateľstva opravovať zničené úseky vozovky pri Jasenove. Okamžitému prieniku jednotiek skupiny „Schill“ do Turčianskej kotliny okrem poškodenej komunikácie a únavy mužstva bránila i znížená mobilita. Príslušníci 1. ČSSLP totiž v priebehu 19. a 20. septembra 1944 zničili osem nákladných automobilov a ďalšie boli poškodené alebo trpeli rôznymi mechanickými závadami. Pückler preto z titulu výkonného Nemeckého veliteľa na Slovensku prinútil generála Hubického, aby SS-Stubaf. Klotzovi okamžite poslal čerstvé zálohy a nové motorové vozidlá.³⁰⁹ Gróf takisto zariadil, že 20. septembra 1944 sa k skupine „Schill“ pripojila zdravotnícka rota (SS-Stubaf. Dr. Frenzt) a štyri rádiové družstvá. Zdravotnícku rotu tvoril personál lazaretu Waffen-SS v Prahe-Podolí. Zahŕňala štyroch vojenských lekárov, niekoľko nemeckých sanitárov a zdravotné sestry z Holandska, Belgicka a Nórska. Na prevoz ťažko ranených mala k dispozícii lietadlo Fi 156, ktoré stálo v pohotovosti na bratislavskom letisku.³¹⁰ Spojovacie družstvá, zostavené z inštruktorov a poslucháčov spojovacej školy Luftwaffe v Hradci Králové, boli s najväčšou pravdepodobnosťou začlenené do štábu skupiny „Schill“.³¹¹

ČELOM VZAD!

Vzhľadom na ohrozenie horného Turca požiadal generál Golian večer 20. septembra 1944 veliteľa 1. partizánskej brigády J. V. Stalina, aby nasadil časť svojich síl na zabezpečenie priestoru Slovenského Pravna. Ako nesmierne

309 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 209; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 303.

310 POLLE, J.: C. d., s. 105. O činnosti a dislokácii zdravotníckej roty sa nemecké pramene nezmiňujú, ale poľné lazarety boli vždy umiestnené v 6 – 10 km vzdialenosti od frontovej línie. Zo spomienok bývalých príslušníkov skupiny „Schill“ je zasa známe, že vážne ranených a chorých vojakov odvážali po základnom ošetrovaní do nemocníc v Topoľčanoch, Bratislave a Prahe.

311 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 286.

prezieravý sa prejavil aj plk. Markus, ktorý z vlastnej iniciatívy vysunul jednu pešiu rotu k obci Dubové.³¹²

Na úsvite 21. septembra 1944 začali jednotky SS-Stubaf. Klotza prenikať do Turčianskej kotliny. Žiaľ, nemecké hlásenia z tohto dňa sa nezachovali a údaje pamätníkov si značne protirečia. S istotou však možno tvrdiť, že rota „Stubenböck“ zosilnená čatou „Pikowitz“ a štyrmi samohybnými delami podnikla výpad smerom na Turčiansky Sv. Martin, zatiaľ čo roty „Tantau“, „Maier“, „4.Kp.K“, čata „Hradischko“ a tri samohybné delá postupovali z Rudna na východ so zámerom prerušiť železničnú trať Vrútky – Horná Štubňa.³¹³ Štáb okupačných vojsk v Bratislave totiž získal informáciu, že povstanci chcú v Turci nasadiť niekoľko pancierových vlakov.³¹⁴ Rota „Schulz“, batéria „Perl“, čata „Cramer“ a dve samohybné delá zostali s najväčšou pravdepodobnosťou v priestore Rudna, odkiaľ mohli nemecké húfnice ostreľovať údolie rieky Turiec až po Štubnianske Teplice³¹⁵.

Situácia V. taktickej skupiny bola skutočne vážna, ale pplk. Perko nepodľahol panike a nariadil oddielu KPÚV pod velením kpt. Jána Kukliša, aby zaujal palebné postavenia pri obciach Príbovce, Benice a Turčiansky Sv. Michal³¹⁶. Dôležitú úlohu v týchto pohnutých chvíľach zohral i 8. oddiel (starsij lejtenant Piotr Timofejevič Nikolajev) z partizánskej brigády A. S. Jedorova, ktorý spoločne s vojakmi ustupujúcimi z Majzelského sedla a príslušníkmi IV. taktickej skupiny zaujal obranu na čiare Ivaničná – Veľký Čepčín – Dubové.³¹⁷ Ženistom z čaty „Hradischko“ sa však napriek ich odporu podarilo predpoludním prebojovať do Malého Čepčína, kde im padol do rúk odstavený vagón naložený

312 NOSKO, J.: C. d., s. 105 – 106.

313 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 209; POLLE, J.: C. d., s. 18, 33.

314 V tom čase disponovala povstalecká armáda jediným IPV, ktorý do bojov v Turci nemohol v žiadnom prípade zasiahnuť, pretože 21. septembra 1944 vykonával skúšobné jazdy pri Krupine. Je však prekvapujúce, ako rýchlo Nemci odhalili jeho existenciu. Dokončený bol totiž iba dva dni predtým.

315 Dnes Turčianske Teplice.

316 Dnes časť Turčianskych Teplíc.

317 BOSÁK, P.: C. d., s. 102.

cukrom a rôznymi sladkosťami. Potom severne od dediny poškodili koľaje výbušninami a po splnení úlohy sa bez strát stiahli k Veľkému Čepčínu.³¹⁸

Horúce chvíle prežívali v rovnakom čase aj príslušníci roty „Mathiebe“ pri Gajdeli, ale nemecké pramene neuvádzajú, aká jednotka na nich zaútočila.³¹⁹ Francúzski partizáni, ktorí ráno 20. septembra 1944 obsadili svahy pri horskej obci Hadviga (2 km severne od Jasenova), to byť nemohli. Po páde Rudna a Vrčka im totiž hrozilo obkľúčenie a preto sa na rozkaz P. A. Velička stiahli do Čremošného.³²⁰ Z tohto dôvodu sa v blízkosti Gajdela mohli 21. septembra 1944 nachádzať iba príslušníci partizánskej brigády por. Žingora.

Na poludnie prešla zosilnená rota „Stubenböck“ cez Slovenské Pravno. Následne pri Kláštore pod Znievom rozohnala zvyšok batérie „Kušnír“ a v Príbovciach ukoristila spolovice naložený nákladný vlak.³²¹ Na silnejší odpor narazili esesáci až pred Benicami. Paľba čaty KPÚV 75 mm z oddielu kpt. Kukliša vtedy vyradila dve samohybné delá a ďalšie bolo poškodené. Priamy zásah však dostal i jeden protitankový kanón a povstalci sa dali na ústup.³²² Práve v tejto chvíli, keď príslušníkov zosilnenej roty „Stubenböck“ delilo od južného okraja Turčianskeho Sv. Martina len 8 km, stalo sa čosi neuveriteľné: okupanti urobili čelom vzad! Klotz totiž dostal od Pücklera rádiotelegrafický rozkaz, aby prenechal bojové pole divízii „Tatra“, sústredil svoje sily do juhozápadnej časti Turčianskej kotliny, prešiel do obrany a podnikal prieskum smerom na Kremnicu.³²³ V pozadí tohto na prvý pohľad nepochopiteľného grófovho rozhodnutia muselo stáť presvedčenie, že generál Loeper neposkytne skupine „Schill“ dostatočnú podporu, čo umožní povstalcom z priestoru Turčianskeho Sv. Martina ľahko uniknúť do horného Turca a napadnúť Klotozov tyl.³²⁴

318 POLLE, J.: C. d., s. 18, 21.

319 WILKE, H.: C. d., s. 37.

320 PICARD, R.: ... *a znovu sme stretli nepriateľa*. Bratislava 1984, s. 111 – 112.

321 BOSÁK, P.: C. d., s. 106; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 303.

322 AMSNP Banská Bystrica, fond XII, sig. 49/72; KUKLIŠ, J.: *Spomienky na protitankové boje v Turci v rámci V. takt. skupiny v SNP*, s. 7.

323 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 303.

324 Tamže, s. 285.

Veliteľ divízie „Tatra“ pritom vôbec nesedel so založenými rukami. Jeho jednotky podnikali už od rána silné útoky do priestoru Sučian, popoludní dosiahli čiaru Dražkovce – Sklabiňa a začali priamo ohrozovať Turčiansky Sv. Martin.³²⁵

Operačné oddelenie VČSA reagovalo na kritickú situáciu v Turci vypracovaním rozkazu č. 25 199 Taj./3. oddel. 1944, ktorý V. taktickej skupine prikazoval ustúpiť na čiaru Dubové – Diviaky³²⁶ – Rakša.³²⁷ Pplk. Perko rozhodol, že evakuácia priestoru Turčianskeho Sv. Martina sa začne presne o polnoci 22. septembra 1944.³²⁸

Ústup V. taktickej skupiny sa až do úsvitu nestretol s väčšími komplikáciami. Z Beníc dokonca odišiel do Ulmanky³²⁹ nákladný vlak naložený nepojazdnými tankami a ďalším vojenským materiálom,³³⁰ z čoho vyplýva, že nemeckí ženisti nevykonali príliš kvalitnú prácu. Vzhľadom na to musela čata „Hradischko“ v skorých ranných hodinách opäť podniknúť výpad k železničnej trati a vyhodiť ju do povetria na úseku medzi Diviakmi a Štubnianskymi Teplícami. Družstvá „Kubitzki“ a „Thurow“ sa potom stiahli do Rudna, ale zvyšok Polleho čaty spoločne s tromi samohybnými delami vytlačil vysunutú rotu IV. taktickej skupiny z Dubového.³³¹ Jednotky pplk. Perka preto nemohli vybudovať novú obrannú líniu v hornom Turci a divízia „Tatra“ získala priamy prístup k sedlu Malý Šturec.

Po rozvidnení sa do potýčok s ustupujúcimi povstalcami zapojili aj rotý „Tantau“, „Maier“ a „4.Kp.K“, ktoré pri Mošovciach odrezali zadnému voju V. taktickej skupiny cestu do Štubnianskych Teplíc a prinútili ho hľadať útočisko v Blatnickej doline.³³² Rota „Stubenböck“ napadla pri Slovenskom Pravne

325 NOSKO, J.: C. d., s. 106 – 107.

326 Dnes severná časť Turčianskych Teplíc.

327 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 549.

328 NOSKO, J.: C. d., s. 106.

329 Dnes Ulanka, administratívna časť Banskej Bystrice.

330 *Spomienky J. Beličku a Š. Jánošíka*. Zbierka T. Kluberta.

331 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 209; POLLE, J.: C. d., s. 19 – 21.

332 BOSÁK, P.: C. d., s. 106; NOSKO, J.: C. d., s. 107.

obranne postavenia príslušníkov brigády „Stalin“ a úspešne odrazila niekoľko partizánskych protiútokov, hoci pritom utrpela značné straty.³³³

Hlavné sily obrnenej skupiny „Rösser“, batéria „Perl“, rota „Schulz“ a čata „Pikowitz“ sa museli už v predpoludňajších hodinách 22. septembra 1944 vrátiť do Nemeckého Pravna. Okupanti boli totiž veľmi citliví na bezpečnosť svojich zásobovacích komunikácií a po správe o útoku na Gajdel nepochybne predpokladali, že partizáni chcú zablokovať cestu cez Majzelské sedlo. Klotz preto napochytrou stiahol z Turca väčšinu svojho delostrelectva a motorových vozidiel. Prítomnosť silného nepriateľského zoskupenia v Nemeckom Pravne potvrdzuje skutočnosť, že krátko po 12.00 spozorovala štvorica pilotov 1. ČSSLP na tamojšom námestí desiatky nákladných automobilov a tri z nich poškodila.³³⁴

Keď popoludní dorazil do priestoru Slovenského Pravna predvoj divízie „Tatra“, SS-Stubaf. Klotz odvelil do Nemeckého Pravna i rotu „Stubenböck“, ktorá bola večer doplnená čerstvými zálohami a následne sa presunula do Prievidze.³³⁵

Počas 23. septembra 1944 vládol v priestore Nemeckého Pravna pokoj. Vďaka tomu sa mohla v mestečku uskutočniť posledná rozlúčka so šiestimi padlými esesákmi. Nebojovalo sa ani na úseku rôt „Tantau“, „Maier“ a „4.Kp.K“ a rota „Mathiebe“ nadviazala pri Gajdli spojenie s príslušníkmi divízie „Tatra“, ktorí postupovali od Kláštora pod Znievom. K čate SS-Ustuf. Polleho sa v ten deň v Rudne pripojilo desať nováčikov a večer bola poverená zaistovaním Slovenského Pravna.³³⁶

Nasadenie skupiny „Schill“ v Turci skončilo v nedeľu 24. septembra, keď sa do Nemeckého Pravna stiahol celý prápor „Kettgen“ a čata „Hradischko“.³³⁷

333 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 209; WILKE, H.: C. d., s. 37.

334 FAJTL, F.: C. d., s. 186; STANISLAV, J.: C. d., s. 245.

335 AMSNP Banská Bystrica, nezaradený materiál. Záznamy o vyšetrovni zajatcov; WILKE, H.: C. d., s. 37.

336 POLLE, J.: C. d., s. 21.

337 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 209; VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 409.

SS-Stubaf. Klotz v ten istý deň odcestoval so svojimi pobočníkmi do Turčianskeho Sv. Martina na zdvorilostnú návštevu generála Loepera.³³⁸ Schôdzka však prebehla v mrazivej atmosfére a jeden dôstojník skupiny „Schill“ označil spôsob vystupovania veliteľa divízie „Tatra“ a jeho náčelníka štábu slovami „*proste hnusný*“.³³⁹ Akosi mu nedošlo, že vzhľadom na nevyberavé invektívy, ktorými Pückler neustále častoval Loepera, od nich ani nemohol nič iné očakávať.

TEUTEBERG ÚTOČÍ

Keď v utorok 19. septembra 1944 dorazili do Handlovej prvé časti zväzku „Alexander Nevskij“, plk. Markus rozhodol, že prápory „Diamant“ a „Kremeň“ zaútočia večer spoločne s partizánmi na Prievidzu. Akcia sa spočiatku vyvíjala úspešne a v neskorých nočných hodinách prenikli povstalci bez boja až na kótu Banská.³⁴⁰ Z tejto skutočnosti jednoznačne vyplýva, že SS-Hstuf. Teuteberg ešte pred zotmením sústredil všetky svoje sily na obranu Prievidze. Veľmi dobre si totiž uvedomoval, že pokiaľ nedokáže mesto udržať, bude hlavným silám skupiny „Schill“ hroziť rovnaký osud, aký Pückler pripravoval povstaleckým vojskám v Turci.

Presne o jednej hodine po polnoci 20. septembra 1944 začala nemecké pozície pred Prievidzou ostreľovať batéria npor. Kolníka s dvomi kanónmi 76,5 mm vz. 17. Útok pechoty však úplne stroskotal, pretože okrem zdecimovaného práporu „Kremeň“ do neho nenastúpila žiadna jednotka.³⁴¹ Náčelník

338 O Klotzovej návšteve u Loepera sa zmieňuje Pückler v správe pre K. H. Franka z 26. septembra 1944. Presný deň jej konania síce neuvádza, ale ako najpravdepodobnejší dátum prichádza do úvahy 24. september 1944.

339 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 303.

340 KOLNÍK, R.: C. d., s. 12 – 13. Povstalci mali na Banskej vybudovaný bunker pre delostreleckých pozorovateľov, v ktorom si veliteľ práporu „Kremeň“ 17. septembra 1944 zabudol čistiť bielu košeľu. R. Kolník po návrate na Banskú zistil, že esesákom slúžil kryt ako latrína a Čellárovu košeľu používali namiesto toaletného papiera.

341 Tamže, s. 13.

štábu IV. taktickej skupiny kpt. gšt. Peter Vlčko postrehol, že ako prví opustili bojisko sovietski partizáni, ktorých niekoľko hodín predtým bohato zásobil strelivom a proviantom z vojenských skladov.³⁴²

Po zvyšok dňa, 20. septembra 1944, nedošlo na hornonitrianskom fronte k žiadnym dôležitým udalostiam, ale už na druhý deň sa situácia radikálne zmenila. VČSA v súvislosti s evakuáciou Turca rezignovalo aj na ďalšiu obranu priestoru Veľká Čausa – Handlová a nariadilo plk. Markusovi, aby jednotky IV. taktickej skupiny do piatej hodiny 22. septembra 1944 zaujali obranu na čiare Nová Lehota³⁴³ – kóta 725,7 Schusterberg³⁴⁴ – kóta 772,9 Veľký vrch – Sklené.³⁴⁵ Povstalci začali svoje pozície opúšťať krátko po súmraku. Ustupujúci vojaci prerušili na viacerých miestach železničnú trať a cestu Prievidza – Handlová. Naproti tomu handlovskej tepelná elektrárň, ktorá patrila k najväčším na Slovensku, zostala nepoškodená. Zničené neboli ani tamojšie uhoľné bane a ich strojné zariadenie.³⁴⁶ Dnes môžeme len ťažko posúdiť, či sa pod túto trestuhodnú nedbalosť podpísala väčšou mierou neschopnosť alebo zrada. P. Vlčko komentoval vo svojich spomienkach ústup z Handlovej slovami, že keby Nemcom velil slávny americký generál George Smith Patton, hnal by demoralizovaných povstalcov bez prestávky až do Banskej Bystrice.³⁴⁷

Na štábe okupačných vojsk v Bratislave, kde práve prebiehala výmena Berger – Höfle, však nemali o situácii v priestore Handlovej jasnú predstavu. Generál Hubicki preto nabádal k opatrnosti a dátum obsadenia mesta určil až na 25. september 1944. Pückler mal opačný názor a nariadil SS-Hstuf. Teutebergovi, aby okamžite vytlačil povstalcov z Handlovskej kotliny.³⁴⁸

342 VLČKO, P.: C. d., s. 9. P. Vlčko sa po neúspešnom útoku na Prievidzu v dôvernom rozhovore od plk. Markusa dozvedel, že Rusi chcú, aby bolo povstanie porazené. Veliteľ IV. taktickej skupiny podľa neho získal túto informáciu priamo od generála Goliaha.

343 Dnes južné predmestie Handlovej.

344 Dnes Junákovo.

345 PREČAN, V. a kol: SNP-D, s. 550.

346 ZÁNI, F.: C. d., s. 92.

347 VLČKO, P.: C. d., s. 10.

348 PREČAN, V.: SNP-NaS, s. 304.

Esesáci sa zmocnili Handlovej bez boja predpoludním 23. septembra 1944. Mesto následne zaistila rota „Stubenböck“, zatiaľ čo ostatné Teutebergove jednotky pokračovali v postupe na Novú Lehotu.³⁴⁹ Kolóna vozidiel natesnaná v úzkom údolí riečky Handlovky mohla byť ideálnym cieľom pre povstalecké letectvo, ale nízka oblačnosť, hmla a dážď zabránili stíhačom škpt. Fajtla vyštartovať.³⁵⁰

Južne od Handlovej sa nachádzalo obranné postavenie obsadené dvomi rotami práporu „Korunt“. Keď vojaci škpt. Hlucháňa spozorovali prichádzajúcich Nemcov, sustili na nich paľbu z ručných zbraní a dvoch KPÚV 37 mm. Na esesákov začali strieľať aj kanóny batérie „Vltava“, ktoré boli rozmiestnené na poľnej ceste medzi Janovou Lehotou a Kosorínom. Povstalcom sa podarilo zastaviť postup nepriateľskej pechoty a zničiť jeden SPW, ale útoku samohybných diel už nedokázali čeliť. V zmätku opustili svoje zákopy a napospas nepriateľovi zanechali oba KPÚV i množstvo ručných zbraní. Nemeckým obrneným vozidlám zabránili preniknúť do údolia Hrona len dôkladne vybudované protitankové prekážky medzi Handlovou a Novou Lehotou.³⁵¹

Pretože Teuteberg nemal ženistov, ktorí by uvoľnili zatarasenú komunikáciu, vyslal do okolitých lesov prieskumníkov s úlohou vyhľadať alternatívne prístupy na Pohronie. Ich úsilie bolo úspešné a niekoľkým skupinkám nemeckých vojakov sa podarilo preniknúť až na severozápadný okraj obce Janova Lehota.³⁵²

Vzhľadom na zlé správy prichádzajúce z frontového úseku pri Novej Lehote naliehalo povstalecké velenie na škpt. Fajtla, aby proti jednotkám skupiny „Schill“ nasadil svojich stíhačov. O 15.10 odletelo do exponovaného priestoru päť La-5FN. Trojčlennému roju npor. Josefa Stehlíka sa pri Handlovej podarilo zapáliť najmenej tri nákladné automobily a zbombardovať cestný most na východnom okraji Brusna³⁵³. Letci zlikvidovali aj osádku vozidla

349 WILKE, H.: C. d., s. 37; ZÁNI, F.: C. d., s. 96.

350 STANISLAV, J.: C. d., s. 246.

351 BALÁŽ, C.: C. d., s. 102 – 103; STANISLAV, J.: C. d., s. 246.

352 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 94.

353 Dnes južná časť obce Chrenovec-Brusno.

označeného červeným krížom, ktorá na nich spustila paľbu z ručných zbraní. Druhý roj pod velením ppor. Tomáša Motyčku zaútočil v dôsledku zníženej viditeľnosti a nesprávnych údajov o polohe nepriateľa na ustupujúcich príslušníkov práporu „Korunt“. Zhodené bomby našťastie nevybuchli, čím sa predišlo tragickým dôsledkom.³⁵⁴

VČSA ešte pred vyprázdnením Handlovej rozhodlo, že obranu severozápadných prístupov k Sv. Krížu prevezmú jednotky III. taktickej skupiny. Od 21. septembra 1944 preto zaistovala Novú Lehotu pešia rota npor. Jána Benčíka, ktorá bola súčasťou novopostaveného práporu „Orolín“ (kpt. Ján Orolín). Keď ju na úsvite 24. septembra 1944 prišla vystriedať pešia rota por. Jozefa Ružónyho z výcvikového tábora v Budči, okupanti využili zníženú pozornosť povstalcov a vtrhli do obce na štyroch SPW. Povstalci boli nepriateľským prepadom natoľko zaskočení, že sa vôbec nezmohli na odpor. Vzali nohy na plecia a pri svojom bezhlavom úteku so sebou strhli aj ľavé krídlo práporu kpt. Hlucháňa. Esesáci potom prenikli vzniknutou medzerou do Janovej Lehoty, kde ich radostne privítalo tamojšie nemecké obyvateľstvo.³⁵⁵

SS-Hstuf. Teuteberg tak s nevelkými silami v priebehu necelých 24 hodín vytlačil povstalcov z dobre opevnených postavení pri Novej Lehote, vrazil klin medzi III. a IV. taktickú skupinu a získal nástupište k útoku na Sv. Kríž. Z hľadiska okupačného velenia v Bratislave bolo ešte dôležitejšie, že zbrojárске továrne na Považí, ktoré už spotrebovali všetky zásoby uhlia, mohli po obsadení handlovských baní obnoviť výrobu pre nemeckú vojnovú mašineriu. Naopak, pre generála Goliana znamenalo ohrozenie Sv. Kríža po strate Turca a hornej Nítry ďalší ťažký úder. V SNR sa dokonca začali ozývať hlasy požadujúce výmenu veliteľa armády.³⁵⁶ Vzhľadom na to vydal Golian 24. septembra 1944 rozkaz, v ktorom zakazoval ďalšie ústupy a za jeho porušenie hrozil drakonickými trestami. Ako prvý mal byť zastrelený dôstojník zodpovedný za útek ľavého krídla práporu „Korunt“.³⁵⁷ Žiadna poprava však nebola

354 STANISLAV, J.: C. d., s. 246.

355 BALÁŽ, C.: C. d., s. 105–106; GAJDOŠ, M.: C. d., s. 90.

356 NOSKO, J.: C. d., s. 110, 119.

357 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 578.

vykonaná a situácia na juhozápadnom úseku povstaleckého frontu nadobudla na konci septembra 1944 katastrofálne rozmery.

PÜCKLER ODCHÁDZA, „SCHILL“ ZOSTÁVA

Generál Höfle pricestoval do Bratislavy v piatok 22. septembra 1944.³⁵⁸ Hneď po svojom príchode navštívil spoločne s Bergerom prezidenta Tisa a ministrov slovenskej vlády. Jeho predchodca sa potom začal urýchlene pripravovať na spiatočnú cestu do Ríše a niekoľko minút pred odjazdom Höflemu z ničoho nič oznámil, že ešte v Berlíne zariadil, aby bol generál Hubicki odvolaný zo Slovenska.³⁵⁹ Vzhľadom na to musel nový veliteľ okupačných vojsk okamžite prevziať všetky povinnosti súvisiace s plánovaním a riadením bojových akcií. Bol však natoľko charakterný, že sa s Hubickým slušne rozlúčil a na personálnom oddelení OKW zariadil urovnanie jeho záležitosti.³⁶⁰

Pückler po Bergerovom neslávnom odchode zostal na veliteľskom štábe Waffen-SS v Bratislave a neskrývane ašpiroval na uprázdnenú funkciu Nemeckého generála na Slovensku. Aby dokázal, že je lepší stratég ako Hubicki, ponúkol Höflemu vlastný plán likvidácie povstaleckej armády. Skupina „Schill“ mala byť podľa neho po obsadení Handlovej posilnená skupinou „Schäfer“, jedným práporom Landwehru a dvomi tankovými rotami divízie „Tatra“. Potom by sa presunula do priestoru Lučenca a podnikla prekvapujúci útok na „červený trojuholník“ Zvolen – Banská Bystrica – Kremnica. Celý západný úsek frontu od Ružomberka až k vtedajšej slovensko-maďarskej štátnej hranici mala zatiaľ zabezpečovať divízia „Tatra“. Jednotky skupiny armád „Severná Ukrajina“³⁶¹

358 CHŇOUPEK, B.: C. d., s. 500.

359 Oficiálne bolo zrušenie nemeckej vojenskej misie pri slovenskom MNO zverejnené 26. septembra 1944. Pozri PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 309.

360 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1087.

361 Dňa 23. septembra 1944 bola skupina armád „Severná Ukrajina“ premenovaná na skupinu armád „A“.

by súčasne vlastnými silami uzavreli severné prístupy na horné Pohronie a zaútočili na povstalcov z východného smeru.³⁶²

Höfle však Pückerlove ambiciózne návrhy zmietol zo stola a spoločne s Oberstom i.G. Uechtrizom začal koncipovať vlastný operačný plán. Vzhľadom na početnú prevahu protivníka zatiaľ nemohol pomýšľať na rozsiahlejšie útočné akcie, ale prechod do defenzívy by podľa neho celú situáciu ešte viac zhoršil. VČSA totiž nesmelo dostať čas potrebný na upevnenie obranných pozícií a vytvorenie silných záloh. Taktika okupačných vojsk mala byť preto založená na nepretržitých, hoci obmedzených útokoch, ktoré by opotrebovali a vyčerpali povstalecké jednotky. Divízia „Tatra“ a skupina „Schill“ mali do konca septembra 1944 ovládnuť územie na západ od čiar Žarnovica – Sv. Kríž – Horná Štubňa. Ďalšou úlohou okupačných vojsk bolo dobytie kremnického a banskoštiavnického priestoru, čím by sa operačný priestor ČSAS ešte viac zúžil. Po splnení týchto cieľov zamýšľal Höfle rozdrviť povstalecké ozbrojené sily prekvapujúcimi údermi z juhu a z východu. Na uskutočnenie rozhodujúcej ofenzívy však potreboval aspoň dve nové divízie.³⁶³

V Berlíne síce cháпали, že okupačné vojská na Slovensku je nutné posilniť, ale v dôsledku vyčerpaných ľudských zdrojov nacistického Nemecka mohli Höflemu poskytnúť iba druhoradé útvary. Himmler už 22. septembra 1944 nariadil štábu 14. Waffen-Grenadier-Division der SS (haličskej č. 1), ktorá sa po ťažkých bojoch na východnom fronte znova formovala v Sliezske, aby vyslal do Bratislavy jeden zosilnený prápor „na boj proti bandám“.³⁶⁴ Územie medzi Novým Mestom nad Váhom a Púchovom obsadila v poslednej septembrovej dekáde 708. Volksgrenadier-Division (Generalmajor Josef Krieger), zatiaľ čo na Ponitrie sa súčasne presunula 271. Volksgrenadier-Division (Generalmajor Martin Bieber). Obe divízie však mali hlboko poddimenzované početné stavy, trpeli nedostatkom výzbroje a väčšinu ich príslušníkov tvorili mladí

362 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 304.

363 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1089.

364 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 289, 549.

branci, vojaci starších ročníkov alebo rekonvalescenti.³⁶⁵ Hlavné uplatnenie preto našli pri zabezpečovaní tylu bojových jednotiek a ochrane zásobovacích komunikácií.

Höfleho situáciu nekomplikoval iba nedostatok živej sily a bojovej techniky, ale aj intrigán Berger, ktorý hneď po návrate do Berlína zariadil, aby bol generál Loeper odvolaný z postu veliteľa divízie „Tatra“. Höfle takéto drzé zasahovanie do svojich veliteľských právomocí nemienil tolerovať. Urýchlene zariadil zrušenie Loeperovho suspendovania a Bergerovi po telefóne odkázal, čo si o ňom myslí.³⁶⁶

Zarytým nepriateľom nového Nemeckého veliteľa na Slovensku sa stal aj Pückler. Keď zistil, že Höfle považuje jeho operačné plány za nereálne, vrátil sa 23. septembra 1944 na svoje veliteľstvo do Prahy.³⁶⁷ Höfle za ním určite nemsútil. Pokiaľ si však myslel, že bude mať od ambiciózneho grófa pokoj, veľmi sa mýlil. Na podnet K. H. Franka sa totiž 28. septembra 1944 konala v Brne krátka porada o situácii na Slovensku a v Protektoráte. Z Bratislavy na ňu pricestoval H. Höfle, O. Uechtritz a J. Witiska so svojím zástupcom SS-Hstuf. Lehmannom. „Českú“ stranu zastupoval K. H. Frank, R. von Toussaint, C.-F. von Pückler-Burghauss a niekoľko nižších dôstojníkov.³⁶⁸

Písomný záznam z brnianskej porady sa nezachoval, ale netreba pochybovať, že na nej prebiehala búrlivá debata o ďalšom nasadení skupiny „Schill“. Pückler ju chcel čo najskôr stiahnuť do Protektorátu, s čím Höfle nemohol v žiadnom prípade súhlasiť. Aby grófovi natrvalo znemožnil zasahovanie do slovenských záležitostí, zrušil okamžite po návrate z Brna bratislavský veliteľský štáb Waffen-SS. Urazený Pückler už na druhý deň vydal rozkaz o reorganizácii a opätovnom rozčlení skupiny „Schill“, v ktorom nariadil rozpustiť prápor „Kettgen“ a príslušníkov roty „Mathiebe“ poslať naspäť do Josefova. Spolu s nimi sa mali do Protektorátu vrátiť všetci vyšší štábni

365 KORČEK, J.: C. d., s. 143 – 145; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 289, 312.

366 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1087 – 1088, 1090.

367 VAJSKEBR, J.: C. d., s. 227.

368 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1090.

dôstojníci, poškodené alebo prebytočné obrnené a transportné vozidlá, zbrane, výstroj i českí šoféri.³⁶⁹ Pochopiteľne, splnenie Pücklerovho rozkazu by malo za následok úplné ochromenie bojových akcií na strednom Slovensku. Höfle ho preto na základe Himmlerovho odporúčenia ignoroval.³⁷⁰

V čase, keď si nacistickí prominenti v Brne skákali do vlasov, trápili radových príslušníkov skupiny „Schill“ úplne iné problémy. Generál Höfle totiž ešte večer 24. septembra 1944 nariadil, aby sa prápor „Kettgen“ s hlavnými silami skupiny „Rösser“, batériou „Perl“ a čatou „Hradischko“ presunul z Nemeckého Pravna do Oslian, prekročil pohorie Vtáčnik a dobyl Žarnovicu. Prápor „Teuteberg“ zosilnený batériou „Lindtner“, čatou „Pikowitz“ a čatou samohybných diel súčasne dostal rozkaz udržať priestor Handlová – Janova Lehota a viazať na seba povstalecké zálohy.³⁷¹

NA JUHOZÁPADNOM SMERE

V okresoch Zlaté Moravce a Nová Baňa nebola na začiatku SNP dislokovaná žiadna vojenská jednotka. J. Golian preto nariadil trnavskej posádke, aby sa 31. augusta 1944 cez Veľké Pole a Pílu presunula do Žarnovice. Na zabezpečenie Sv. Beňadika³⁷² bola súčasne nasadená motorizovaná rota piešťanských letcov pod velením npor. Osvalda Fencla. Krátko po jej príchode dorazili do obce na dvoch nákladných autách slovenskí a sovietski partizáni z oddielu „Stalin“ (kapitan Gennadij Dmitrijevič Avdejev-Smirnov), ktorí chceli preniknúť do Nitry. Niekoľko letcov na čele s por. Štefanom Benkovičom sa k nim pridalo so zámerom preskúmať situáciu v priestore Zlatých Moraviec. Zhodou okolností sa v rovnakom čase presúvali opačným smerom z Bratislavy dve nákladné autá naložené zbraňami pre príslušníkov FS v Kremnici. Sprevádzala

369 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 313 – 314.

370 CHŇOUPEK, B.: C. d., s. 508; KORČEK, J.: C. d., s. 138.

371 WILKE, H.: C. d., s. 37.

372 Dnes Hronský Beňadik.

ich obrnená limuzína, v ktorej sedel samotný Volksgruppenführer³⁷³ Franz Karmasin. Povstalci nemecké vozidlá včas spozorovali a približne o 15.00 na ne spustili paľbu z kukuričného poľa. Karmasinova limuzína už po prvých výstreloch opustila bojisko, ale obe nákladné autá zachvátili plamene. Protivníci sa potom od seba odpútali, pričom na nemeckej strane zahynulo sedem mužov. Povstalci mali štyroch padlých a jeden vojak neskôr podľahol následkom ťažkých zranení. Keď por. Benkovič podal o tomto incidente správu vo Sv. Beňadiku, vyrazila za ustupujúcimi príslušníkmi FS čata pod velením por. Júliusa Drozda. Letci však po príchode do Zlatých Moraviec zistili, že Karmasinovi muži už odišli do Bratislavy.³⁷⁴

Popoludní 1. septembra 1944 obsadili vojaci por. Drozdu a partizáni z oddielu „Stalin“ Zlaté Moravce a obce v ich blízkom okolí. Podľa rozkazu J. Goliana mali nasledujúci deň ovládnuť Nitru, ale príchod jednotiek SS-Stubaf. Klotza tento zámer prekazil.³⁷⁵ Štáb okupačných vojsk napriek tomu hrozbu z priestoru Zlatých Moraviec nepodceňoval a na jeho zabezpečenie nasadil skupinu „Dietz“. Povstalci sa ju nepokúsili zadržať. Popoludní 3. septembra 1944 spoločne s príslušníkmi žandárstva a približne dvadsiatimi civilnými osobami opustili Zlaté Moravce.³⁷⁶ Partizáni z oddielu Avdejeva-Smirnova sa stiahli k Topoľčiankam a čata por. Drozda do Sv. Beňadika. Prví nemeckí vojaci dorazili do mesta v neskorých popoludňajších hodinách v dvoch autobusoch a viacerých nákladných autách.³⁷⁷ Ich príchod sprevádzala prestrelka so zadným vojom ustupujúcich povstalcov, ktorá si nevyžiadala žiadne obete.³⁷⁸

Okupácia Zlatých Moraviec neodradila J. Goliana od zámeru dobyť Nitru. Na podporu tejto akcie získal jeden prápor z 1. partizánskej brigády

373 Volksgruppenführer bol nacistický titul politického vodcu nemeckej menšiny na Slovensku.

374 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 311 – 312; *Kronika obce Zlaté Moravce od roku 1918*, s. 7. Kópia v zbierke M. Lacka.

375 HOLKA, F.: C. d. s. 90.

376 Okresný národný výbor v Zlatých Moravciach. *Kronika národného povstania a soznam obetí boja a nemeckého násillia*, s. 2. Kópia v zbierke M. Lacka.

377 JABLONICKÝ, J.: C. d., s. 312; *Kronika obce Zlaté Moravce od roku 1918*, s. 7.

378 *Kronika národného povstania a soznam obetí boja a nemeckého násillia*, s. 2.

J. V. Stalina v sile 600 mužov, ktorému velil starší lejttenant Grigorij Semjonomič Mylnikov.³⁷⁹ Nemci sa povstaleckej presile neodvážili postaviť na odpor a predpoludním 4. septembra 1944 bez boja vyprázdнили Zlaté Moravce.³⁸⁰ Mužstvo SS-Stubaf. Dietza by zrejme vzhľadom na svoj nedostatočný výcvik a slabý výzbroj nedokázalo ubrániť ani Nitru. Skupina „Schill“ preto mala veľké šťastie, že prápor G. S. Mylnikova bol už 5. septembra 1944 v dôsledku kritickej situácie na severozápadnom úseku povstaleckého frontu odvelený do Turčianskeho Sv. Martina.³⁸¹

Skupina „Dietz“ sa po ústupe zo Zlatých Moraviec zachytila na čiare Neverice – Beladice – Tesáre nad Žitavou – Mlyňany³⁸². Pod jej kontrolou sa však nachádzali len hlavné komunikácie.³⁸³ Na vedľajších cestách prebiehala medzi okupovaným a povstaleckým územím v oboch smeroch čulá premávka. Z Nitry do Zlatých Moraviec dokonca bez akéhokoľvek obmedzenia naďalej jazdili osobné vlaky.³⁸⁴

V piatok 8. septembra 1944 stiahlo VČSA zo Zlatých Moraviec všetky vojenské jednotky k Sv. Beňadiku, ale povstalci neprestali do mesta vysielat prieskumné hliadky.³⁸⁵ Naproti tomu štáb okupačných vojsk ani vládne úrady v Bratislave nemali o pomeroch v Zlatých Moravciach žiadne spoľahlivé správy. Názorne to dokladá príhoda poslanca Slovenského snemu Antona Moravčíka. Prednosta stanice v Leopoldove mu totiž povedal, že Zlaté Moravce sú „čisté od nepriateľa“ a môže tam pokojne odcestovať za svojou rodinou. Keď Moravčík v skorých ranných hodinách 11. septembra 1944 dorazil vlakom do mesta, s hrôzou zistil, že sa v ňom pohybujú povstaleckí vojaci a horko-ťažko sa pešo vrátil do Nitry.³⁸⁶

379 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1028.

380 *Kronika národného povstania a zoznam obetí boja a nemeckého násillia*, s. 2.

381 HOLKA, F.: C. d., s. 91.

382 Od roku 1960 tvoria dediny Tesáre nad Žitavou a Mlyňany obec Tesárske Mlyňany.

383 KUŽEL-ZNIEVČAN, V.: C. d., s. 65.

384 PREČAN, V. a kol. SNP-NaS, s. 265.

385 *Kronika národného povstania a zoznam obetí boja a nemeckého násillia*, s. 2.

386 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 790 – 791.

Dňa 14. septembra 1944 vyslal SS-Stubaf. Dietz na prieskum k Sv. Beňadiku malú jednotku na troch nákladných automobiloch a niekoľkých motocykloch. Okolo 10.00 narazili okupanti pred juhovýchodným okrajom obce Nemce³⁸⁷ na obranné postavenie obsadené príslušníkmi 3/23 pešej roty (npor. Štefan Nosko), ktorá bola zosilnená pohotovostným četníckym oddielom. Dietzovi muži boli po približne hodinovej prestrelke prinútení ustúpiť, pričom na mieste zanechali osem padlých. Ranených (a zrejme aj niekoľko ďalších mŕtvych) odviezli so sebou. Povstalci neutrpeli žiadne straty.³⁸⁸

Počas nasledujúcich štyroch týždňov nevyvíjala skupina „Dietz“ žiadne ofenzívne akcie, ale VČSA vyvodilo z bezvýznamnej potýčky pri Nemciach chybný záver, že je predzvesťou rozsiahleho útoku okupačných vojsk na smere Zlaté Moravce – Nová Baňa – Žarnovica. Vzhľadom na to povstalecké jednotky do 20. septembra 1944 vyprázdnilí údolie Hrona pod Sv. Beňadikom a zničili všetky mosty v tomto priestore. Obranu južných prístupov k Novej Bani potom zabezpečovali 3. a 4. rota 23. pešieho práporu „Dunaj“ (kpt. Andrej Benka-Rybár) a komunikáciu Oslany – Žarnovica prehradila pri Cerovej 1/23 pešia rota (npor. Ján Benko). Jej pravé krídlo zaistovala Partizánska brigáda „Pavel“ a po ľavom boku mala časť Partizánskej brigády „Za slobodu Slovanov“ (starší lejtenant Jevgenij Pavlovič Volanskij). Dva menšie oporné body vznikli na kóte 857,1 Reichberg³⁸⁹ (1,5 km severozápadne od Veľkého Poľa) a pri dedine Píla. Hlavné obranné postavenie na smere Oslany – Žarnovica budovali príslušníci 2/23 pešej roty (npor. František Fišera) v tiesňave Pilianskeho potoka medzi osadou Brezinovci a dedinou Brod³⁹⁰. Napriek častým návštevám generála Goliaha však postupovali opevňovacie práce na tomto úseku veľmi pomaly.³⁹¹

Spomenuté skutočnosti dokonale nahrávali zámerom generála Höfleho. V súlade s jeho operačným plánom opustili hlavné sily skupiny „Schill“ v sko-

387 Dnes Tekovské Nemce.

388 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 80; PLEVZA, V. a kol.: DSNP-4, s. 596.

389 Dnes Stráž.

390 Osada Brezinovci a dedina Brod sú dnes administratívnymi časťami Horných Hámrov.

391 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 82; PLEVZA, V. a kol.: DSNP-4, s. 596.

rých ranných hodinách 25. septembra 1944 Nemecké Pravno. Po príchode do Prievidze sa od nich oddelili rota „Schulz“ a čata „Pikowitz“, ktoré posilnili jednotky SS-Hstuf. Teuteberga. Prápor „Kettgen“, obrnená skupina „Rösser“ (bez jednej čaty samohybných diel), batéria „Perl“ a čata „Hradischko“ sa potom presunuli do Hornej Vsi a predpoludním zaútočili na Cerovú. Partizáni na ľavom krídle roty npor. Benku už po prvých výstreloch zutekali a vojakov nepodporila ani brigáda „Pavel“. Osamotená 1/23 pešia rota následne ustúpila pred nepriateľskou presilou na strmé svahy nad osadou Urban³⁹². Komunikácia Oslany – Žarnovica bola na tomto úseku prehradená spílenými stromami, ale nemeckí ženisti záseky rýchlo zničili výbušnami a uvoľnili cestu samohybným delám. Mužstvo npor. Benku nedokázalo udržať ani obranné postavenie na kóte Reichberg a ešte pred zotmením prenikli esesáci do Veľkého Poľa.³⁹³

Povstalecké velenie bolo úspešným útokom jednotiek SS-Stubaf. Klotza veľmi znepokojené. Kpt. Benka-Rybár preto urýchlene vyslal do obce Horné Hámry³⁹⁴ 3/23 pešiu rotu a veliteľ III. taktickej skupiny posilnil obranu tohto priestoru čatou KPÚV 37 mm, čatou mínometov a čatou protitankových pušiek.³⁹⁵ Okrem toho bola z armádnej zálohy v noci z 25. na 26. septembra 1944 odvelená do Žarnovice motorizovaná delostrelecká batéria s dvomi ťažkými poľnými kanónmi 105 mm vz. 35.³⁹⁶ Do Veľkého Poľa sa naopak v rovnakom čase presunula rota „Stubenböck“, ktorú v Handlovej vystriedala menej mobilná rota „Maier“.³⁹⁷

V skorých ranných hodinách 26. septembra 1944 napadla okupačné jednotky v priestore Veľkého Poľa stíhačka Avia B-534 pilotovaná rtm. Drábom. Až na jedno nákladné auto čaty „Hradischko“, ktoré úplne zhorelo, si nálet nevyžiadal žiadne ľudské ani materiálne straty. Oveľa viac komplikovalo

392 Dnes administratívna časť obce Veľké Pole.

393 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 82; WILKE, H.: C. d., s. 37.

394 Dnes Horné Hámre.

395 NOSKO, J.: C. d., s. 120.

396 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 83.

397 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 210 – 211.

postup Nemcov množstvo zátaras a mínových polí.³⁹⁸ Zatiaľ čo ženisti čistili cestu samohybným delám, preniklo mužstvo roty „Stubenböck“ cez les k povstaleckému opornému bodu pri Píle, z ktorého po krátkom, ale tvrdom boji vytlačilo 1/23 pešiu rotu.³⁹⁹

Keď esesáci predpoludním dosiahli tiesňavu medzi Brezinami a Brodom, zistili, že komunikácia je na najužšom mieste prehradená zásekmi a betónovými prekážkami. Nemecké obrnené vozidlá ich nemohli obísť, lebo naľavo od zátaras (pri pohľade z Horných Hámrov) bola vyhlbená protitanková priekopa a sprava sa nad cestou týčili strmé svahy kóty 489,0 Žiar.⁴⁰⁰ Slovenskí vojaci spustili na prichádzajúcu nepriateľskú pechotu paľbu z guľometov a mínometov, ale samohybné delá ostreľovali len málo účinnými KPÚV 37 mm, ktoré boli umiestnené na stráni nad pravým brehom Pilianskeho potoka. Batéria kanónov 105 mm vz. 35 sa totiž v dôsledku šlendriánstva panujúceho na štábe III. taktickej skupiny do boja pri Brode vôbec nezapojila. Chybou kpt. Benku-Rybára zasa bolo, že ponechal bez zaistenia kótu Žiar. Nemci však utrpeli citeľné straty a popoludní ustúpili k Píle.⁴⁰¹

Veliteľ skupiny „Schill“ v tejto situácii prikázal rote „Stubenböck“, aby podnikla obchvat ľavého krídla povstaleckých obranných pozícií a ženistom nariadil uvoľniť zablokovanú cestu. Keď SS-Ustuf. Polle zistil, že protivník neobsadil kótu Žiar, preplazil sa s ďalšími štyrmi mužmi popri okraji lesa k prekážkam a napriek zraneniu, ktoré mu spôsobil výbuch mínometného projektilu, ich vyhodil do povetria.⁴⁰²

Po uvoľnení cesty vnikli do tiesňavy samohybné delá a paľbou svojich kanónov vyhnali povstalcov zo svahov nad protitankovou priekopou. Za osadou Brod zastavili postup obrnených vozidiel ďalšie cestné zátarasy pod

398 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 83; POLLE, J.: C. d., s. 24.

399 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 210.

400 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 83; POLLE, J.: C. d., s. 23–24.

401 NOSKO, J.: C. d., s. 121.

402 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 211; POLLE, J.: C. d., s. 22, 24.

železničným viaduktom⁴⁰³ a zamínovaný most cez riečku Klak. Ženisti však aj tieto prekážky rýchlo odstránili⁴⁰⁴ a okolo 16.00 zaútočili esesáci na Horné Hámry. Boj bol dlho nerozhodný. Okupantom sa napriek silnej guľometnej, mínometnej a delostreleckej paľbe nedarilo prelomiť húževnatú obranu príslušníkov práporu „Dunaj“ a z priestoru Dolného Župkova⁴⁰⁵ im vpadli do boku partizáni z brigády „Za slobodu Slovanov“. Nemecké motorové vozidlá odstavené v priestore Píly a Veľkého Poľa sa súčasne stali cieľom útoku piatich La-5FN. Dve z nich sa stíhačom podarilo zapáliť a deväť ďalších poškodili.⁴⁰⁶ Najhoršie straty opäť utrpela čata „Hradischko“, ktorej nezostal žiadny pojazdný nákladný automobil. Esesáci dobyli Horné Hámry až po zotmení, keď do dediny z juhozápadu prenikla rota „Stubenböck“.⁴⁰⁷ O intenzite bojov svedčí aj fakt, že na cintoríne v Horných Hámroch bolo 28. septembra 1944 pochovaných 38 vojakov a partizánov. Počet ranených povstalcov sa odhaduje až na 150 (viacerí z nich neskôr zomreli) a desiatky ďalších zostali nezvestné.⁴⁰⁸

PÁD ŽARNOVICE

V rámci zefektívnenia obrany žarnovického priestoru VČSA po obsadení Horných Hámrov sformovalo z 23. pešieho práporu „Dunaj“, 24. pešieho práporu „Topľa“ (kpt. Michal Petřík) a 2. samostatného delostreleckého oddielu „Orlický“ (kpt. Imrich Orlický) podskupinu „Volga“ pod velením mjr. Štefana Murgaša. Ďalšie opatrenie, ktorým povstalecké vedenie čelilo narastajúcemu

403 Bol to viadukt na dnes už nejstávajúcej lesnej železnici.

404 POLLE, J.: C. d., s. 24. Štyrom ženistom boli za tieto nesporné hrdinské výkony udelené Železné kríže II. triedy. Jedným z nich bol J. Polle, ktorý sa zo svojho zranenia liečil do 7. októbra 1944 v prievidzskom lazarete. Počas jeho hospitalizácie velil čate „Hradischko“ SS-UScha. Dierks.

405 Dnes časť obce Župkov.

406 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 83; STANISLAV, J.: C. d., s. 248.

407 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 210 – 211; POLLE, J.: C. d., s. 24.

408 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 84, 86.

tlaku nepriateľa, predstavovalo vyhlásenie mobilizácie všetkých osôb bez rozdielu pohlavia vo veku 17 – 60 rokov.⁴⁰⁹

Počas noci z 26. na 27. septembra 1944 plk. Kuna rozhodol, že 1/23, 2/23 a 3/23 pešia rota dobyjú nazad Horné Hámry a Brod. Spomínané jednotky boli po predošlých bojoch značne zdecimované, ale veliteľovi III. taktickej skupiny vôbec nenapadlo, aby ich posilnil aspoň časťou práporu „Topľa“. Priestor Banskej Štiavnice, kde sa v tom čase nachádzal, pritom nepriateľ vôbec neohrozoval.⁴¹⁰

Útok na Horné Hámry, ktorý z poľného stanovišťa pri Žarnovickej Hute osobne sledoval mjr. gšt. Nosko, sa začal 27. septembra 1944 o piatej hodine ráno. Akcia sa spočiatku vyvíjala sľubne. Slovenskí vojaci napadli dedinu z troch strán a podľa W. Venohra zahnali nemeckú pechotu do „*prekérneho postavenia*“ v koryte riečky Klak, odkiaľ ju po dvoch hodinách vyslobodil protiúder samohybných diel.⁴¹¹ Okolo poludnia esesáci prelomili stred povstaleckej zostavy a začali jednotky práporu „Dunaj“ zatlačovať k Žarnovickej Hute. Nepriaznivý vývoj situácie nedokázal zvrátiť ani zásah letcov škpt. Fajtla, ktorí zničili viacero nemeckých motorových vozidiel.⁴¹²

Pešie roty práporu „Dunaj“ ustupovali do Žarnovickej Huty po svahoch nad Klakom,⁴¹³ ale štyri samohybné delá, rota „Stubenböck“ a čata „Hradischko“ prenikli o 15.00 bez ohľadu na chýbajúce bočné zabezpečenie až do Žarnovice.⁴¹⁴ V pouličných bojoch zničili povstalecký improvizovaný pancierový automobil *Hron 101*,⁴¹⁵ zajali desiatky príslušníkov tylových jednotiek podskupiny „Volga“

409 PLEVZA, V. a kol.: DSNP-5, s. 429.

410 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 84.

411 VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 246.

412 STANISLAV, J.: C. d., s. 249 – 250; VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/31/4. Prílohy k válečnému dňníku.

413 NOSKO, J.: C. d., s. 124.

414 VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 158; WILKE, H.: C. d., s. 38.

415 Improvizovaný pancierový automobil *Hron 101* zhotovili v polovici septembra 1944 v banskom strojárskom závode vo Vyhniach na podvozku nákladného automobilu neznámeho typu. Mal trinásťčlennú posádku a bol vyzbrojený dvomi ťažkými a štyrmi ľahkými guľometmi.

a na železničnej stanici obsadili nepoškodený vojenský sklad.⁴¹⁶ Mjr. Murgaš spozoroval príchod okupantov z okna svojho veliteľstva, keď práve telefonicky podával hlásenie na VČSA. Doslova v poslednej chvíli vybehol z budovy a zachránil sa útekou do Dolných Hámrov⁴¹⁷ na ľavom brehu Hrona.⁴¹⁸

Podľa povojnových záznamov začali esesáci po obsadení Žarnovice drancovať obytné budovy a niektoré opustené príbytky podpálili. Okrem potravín a alkoholu si brali aj oblečenie, náramkové hodinky, prstene a ďalšie cennosti. Viacerí sa opili a desili civilné obyvateľstvo strelbou do vzduchu.⁴¹⁹ Keď sa v neskorých popoludňajších hodinách presunuli do Žarnovice ďalšie nemecké jednotky, SS-Stubaf. Klotz nariadil rote „Stubenböck“ a štyrom samohybným delám, aby prenasledovali povstalcov ustupujúcich smerom na Hliník nad Hronom a tri samohybné delá (ktoré podľa všetkého sprevádzala rota „Tantau“) vyslal na prieskum k Novej Bani.⁴²⁰

V dôsledku bleskového pádu Žarnovice sa juhozápadné krídlo povstaleckej obrany úplne zrútilo. Jednotky odrezané v priestore Nová Baňa – Sv. Beňadik sčasti ustúpili smerom na Banskú Štiavnicu a zvyšok sa rozprchol po okolí. Hlavné sily práporu „Dunaj“ sa vo večerných hodinách 27. septembra 1944 zachytili pri Dolných Hámroch. Cestný most medzi železničnou zastávkou Dolné Hámry a osadou Okrut⁴²¹ však nezničili. Vďaka tomu ho ráno 28. októbra 1944 bez boja obsadila rota „Mathiebe“.⁴²² Po zvyšok dňa Nemci čistili okolie Žarnovice a z vršku Kalvária nad južným okrajom mesta viedli rušivú delostreleckú paľbu na obranné pozície práporu „Dunaj“. Večer podnikla rota „Mathiebe“ podporovaná jedným samohybným delom výpad k protitankovej

416 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 84; POLLE, J.: C. d., s. 24.

417 Dnes západná časť obce Hodruša-Hámre.

418 KUŽEL-ZNIEVČAN, V.: C. d., s. 94.

419 AMSNP Banská Bystrica, fond XIII, sign. 34/59. RNV Žarnovica – Žarnovická Lukavica, s. 7.

420 VHA Bratislava, fond I. ČSAS, sign. 4/B/31/4. Prílohy k válečnému deníku; WILKE, H.: C. d., s. 37 – 38.

421 Dnes časť Žarnovice.

422 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 211.

prekážke pred Dolnými Hámrami, ale silný povstalecký protiútok ju prinútil ustúpiť.⁴²³ Slovenskí vojaci sa zasa v noci pokúsili preniknúť do Okrutu so zámerom zničiť most cez Hron. Nemci ho však dôkladne strážili a akcia sa skončila neúspešne.⁴²⁴

Po vyčistení a zabezpečení okolia Žarnovice nariadil generál Höfle veliteľovi skupiny „Schill“, aby dobyl Banskú Štiavnicu. Ako posilu mu súčasne pridil 3. rotu 708. protitankového oddielu zo 708. Volksgrenadier-Division, ktorá bola vyzbrojená deviatimi automatickými kanónmi 37 mm Flak 43. SS-Stubaf. Klotz ju začlenil do obrnenej skupiny „Rösser“.⁴²⁵

Veliteľovi skupiny „Schill“ bol na konci septembra 1944 podriadený aj zosilnený prápor „Wildner“ (SS-Stubaf. Karl Wildner⁴²⁶) zo 14. divízie SS. Pozostával zo štábu, troch streleckých rôt, roty ťažkých zbraní, čaty pechotných diel 75 mm leIG 18, čaty protitankových kanónov 50 mm Pak 38, ženijnej čaty, prieskumnej čaty a spojovacej čaty. Spolu približne 900 mužov. Väčšinu z nich tvorili dobrovoľníci. „Haličania“ totiž vedeli, že na strednom Slovensku našli pred vypuknutím povstania útočisko stovky ukrajinských utečencov a celkom správne sa domnievali, že medzi nimi nájdu svojich príbuzných.⁴²⁷

Zosilnený prápor „Wildner“ bol dobre vyzbrojený a na čele jeho jednotiek stáli skúsení nemeckí dôstojníci. Disponoval však malým počtom motorových vozidiel a mužstvo až na nepatrné výnimky absolvovalo len najzákladnejší výcvik. Nehovoriac o tom, že vôbec nepoznalo taktiku boja v horskom teréne. Štáb okupačných vojsk v Bratislave preto „Haličanov“ poveril zaistovaním južného krídla skupiny „Schill“ v priestore Žarnovice.⁴²⁸

423 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 105 – 106.

424 KUŽEL-ZNIEVČAN, V.: C. d., s. 93.

425 POLLE, J.: C. d., s. 105, 108. Presný dátum začlenenia 3/708 roty do skupiny „Schill“ nie je známy. J. Polle uviedol len toľko, že sa tak stalo na konci septembra 1944.

426 K. Wildner bol sudetský Nmec a bývalý dôstojník slovenskej armády.

427 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 289; ŠMIGEL, M. – MIČKO, P.: *Evakuácia v znamení úteku. (Utečenci z Ukrajiny a Poľska na Slovensku v roku 1944.)* Banská Bystrica 2006, s. 77.

428 KORČEK, J.: C. d., s. 143 – 144; NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 211.

V piatok 29. septembra 1944 boli na úseku podskupiny „Volga“ zaznamenané len lokálne prestrelky.⁴²⁹ Na druhý deň sa však situácia radikálne zmenila. Presne o piatej hodine zaútočila z predmostia pri Okrute na Dolné Hámry jedna čata roty „Mathiebe“, ktorú podporovala palba batérie „Perl“, tri samohybné delá, jeden obrnený transportér a dve ženijné družstvá.⁴³⁰ Zvyšok čaty „Hradischko“ súčasne podnikol úspešný obchvat povstaleckých obranných postavení cez dediny Lukavica⁴³¹ a Kyslá⁴³². Krátko po poludní esesáci obsadili Dolné Hámry a na veliteľstve práporu „Dunaj“ v továrni Sandrik zajali asi 40 slovenských vojakov. Mjr. Murgašovi sa opäť podarilo v poslednom okamihu uniknúť. Nemci potom s pomocou civilného obyvateľstva odstránili prekážky na ceste do Banskej Hodruše⁴³³, ale ich ďalší postup zastavil húževnatý odpor práporu „Topľa“.⁴³⁴

O tom, že výprava na Slovensko nebude žiadnou prechádzkou, sa v rovnakej dobe presvedčili aj príslušníci zosilneného práporu SS-Stubaf. Wildnera. Ráno 29. septembra 1944 dorazili „Haličania“ v troch železničných transportoch do Zemianskych Kostolian, odkiaľ sa po vlastnej osi bez problémov presunuli do Píly. Už na druhý deň však boli cestou do Žarnovice ostreľovaní partizánmi z mínometov a následne na nich zaútočili štyri La-5FN, ktoré zničili dva konské povozy s muníciou a päť ďalších poškodili.⁴³⁵

V nedeľu 1. októbra 1944 podnikli povstalci na fronte pri Dolných Hámroch taký silný protiútok, že esesáci museli z obce zutekať. Ťažké boje na tomto úseku pokračovali aj počas nasledujúceho dňa. Nemcom sa síce

429 WILKE, H.: C. d., s. 39.

430 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 211; POLLE, J.: C. d., s. 24.

431 Dnes administratívna časť Žarnovice.

432 Dnes stredná časť obce Hodruša-Hámre.

433 Dnes východná časť obce Hodruša-Hámre.

434 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 106; VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/34/4. Prílohy k válečnému dňníku.

435 STANISLAV, J.: C. d., s. 250; ŠMIGEL, M. – MIČKO, P.: C. d., s. 77 – 78; *Щоденник національного героя Селепка Лавочки. III. частина*. <http://lib.galiciadivision.com/selepko/part3.html>

podarilo opätovne dobyť Dolné Hámry, ale inak nedosiahli žiadne úspechy. Odvaha a húževnatosť vojakov kpt. Petrika zanechala hlboký dojem na príslušníkov práporu „Kettgen“, ktorí vo svojich spomienkach zhodne uvádzali, že zo všetkých slovenských jednotiek si najstatočnejšie počínal práve prápor „Topľa“.⁴³⁶

Generál Höfle takisto pochopil, že pokračovanie ofenzívy na smere Žarnovica – Banská Štiavnica nemá zmysel. Zameral sa preto na dobytie Kremnice a jednotkám skupiny „Schill“ na fronte pri Dolných Hámroch nariadil, aby prešli do obrany. Čata „Hradischko“ a tri samohybné delá sa však súčasne presunuli cez Handlovú do Lovče a 3. októbra 1944 podporili spoločne s rotou „Maier“ útok zosilneného práporu „Teutberg“ na Sv. Kríž.⁴³⁷

PRED SVÄTÝM KRÍŽOM

O nebezpečnej situácii, ktorá vznikla na mieste dotyku III. a IV. taktickej skupiny po úteku práporu „Orolín“, sa prišiel už popoludní 24. septembra 1944 osobne presvedčiť mjr. gšt. Nosko. Náčelník štábu VČSA zistil, že úsek pri Janovej Lehote je prakticky nechránený. V okolí obce sa voľne pohybovali nemecké hliadky, zatiaľ čo povstalecké jednotky medzi sebou nemali kontakt. Na jeho žiadosť bol preto prápor kpt. Orolína urýchlene posilnený pešou rotou npor. Jána Halaja, družstvom mínometov, družstvom ťažkých guľometov, tromi družstvami protitankových pušiek a spojovacím družstvom.⁴³⁸

Podvečer sa doplnený prápor „Orolín“ s pomocou batérie horských kanónov 75 mm vz. 15 „Duchoň“ (por. Fedor Duchoň) pokúsil vytlačiť nepriateľa

436 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 211; VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 254, 415.

437 POLLE, J.: C. d., s. 25, 107. Nasadenie roty „Maier“ do útoku na Sv. Kríž dokazuje, že na začiatku októbra 1944 už musel byť priestor Handlovej zabezpečený jednotkami 271. Volksgrenadier-Division.

438 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 91 – 92.

z Janovej Lehoty. Ani tentoraz však nedokázal svoju úlohu splniť a bol zahnaný na ústup. Plk. Kuna, ktorý sledoval útok Orolínových vojakov od protitankovej prekážky na ceste Handlová – Sv. Kríž, pritom utrpel ľahké zranenie.⁴³⁹

Vzhľadom na ďalší vývoj udalostí je evidentné, že SS-Hstuf. Teuteberg vydal ešte v noci z 24. na 25. septembra 1944 čate „Pikowitz“ rozkaz, aby opravila poškodený most pri Brusne a odstránila zátarasy pred Novou Lehotou. Jeho úmyslom bolo sústrediť v čo najkratšom čase do priestoru Janovej Lehoty roty „Riesenbeck“, „Brandl“, „Schulz“ a všetky štyri samohybné delá. Rota „Stubenböck“ zostala zabezpečovať Handlovú, zatiaľ čo húfnice batérie „Lindtner“ zaujali palebné postavenia na výšinách v okolí Novej Lehoty.

Ráno 25. septembra 1944 nasadilo VČSA na prehradenie smeru Handlová – Sv. Kríž novopostavenú podskupinu „Ipel“ (mjr. Ján Kovačovič). Zahŕňala 22. peší prápor „Hornád“ (kpt. Andrej Búrik), 26. peší prápor „Bečva“ zosilnený rotou padákových strelcov, 27. peší prápor „Ondava“ (kpt. František Felcman) a 1. samostatný delostrelecký oddiel „Kysel“ (kpt. Július Kleskeň). Hlavnou úlohou podskupiny „Ipel“ bolo vytlačiť Nemcov z Janovej Lehoty. Útok sa začal už o 12.30. Okrem jednotiek mjr. Kovačoviča sa do neho zapojilo pravé krídlo práporu „Orolín“ a časť I. partizánskej brigády „Štefánik“, celkovo takmer tisíc mužov, nerátajúc delostrelcov a príslušníkov tylových jednotiek. Naproti tomu v Janovej Lehote nemohlo byť až do uvoľnenia komunikácie pri Novej Lehote viac než 200 – 300 nemeckých vojakov, ktorí okrem niekoľkých mínometov nedisponovali žiadnymi ťažkými zbraňami. SS-Hstuf. Teuteberg sa preto rozhodol, že útočníkov vláka do pasce. Esesáci kládli len sporadický odpor a vyprázdnil južnú časť Janovej Lehoty, ale vo chvíli, keď bola pozornosť povstalcov dostatočne oslabená, podnikli silný protiútok. Zaskočení vojaci a partizáni sa dali na útek, pričom na bojisku zanechali množstvo ručných zbraní vrátane desiatich protitankových pušiek. Do rúk Nemcov padli aj tri kanóny z batérie „Vltava“.⁴⁴⁰

439 NOSKO, J.: C. d., s. 111.

440 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 94 – 96, 101 – 102.

V dôsledku nebezpečného vývoja situácie na úseku podskupiny „Ipeľ“ sa VČSA rozhodlo preveliť k Sv. Krížu partizánsku brigádu „Nálepka“, 2. údernú rotu (npor. Ladislav Drinocký), 18. protiletadlovú batériu (kpt. Juraj Hinterbruchner) so štyrmi kanónmi 88 mm Flak 37, osem ľahkých tankov LT-38 a posledný povstalecký stredný tank PzKpfw. III.⁴⁴¹ Mjr. Kovačovič mal dostať i jeden peší prápor a batériu húfnic 100 mm vz. 14/19 z priestoru Vernára. Rozkaz na ich presun do Sv. Kríža však musel generál Golian zrušiť, pretože veliteľ podskupiny „Plesnivec“ kpt. gšt. Ján Stanek ho odmietol vykonať.⁴⁴²

Večer 25. septembra 1944 sa vo svätokrížskom biskupskom kaštieli konala štábná porada veliteľov vojenských a partizánskych jednotiek, na ktorej bolo prijaté rozhodnutie, že podskupina „Ipeľ“ a brigáda P. A. Velička na druhý deň podniknú nový útok na Janovu Lehotu. Hneď po rozvidnení vyslal mjr. Kovačovič na prieskum dva LT-38 z 1. tankovej čaty (por. Ľudovít Ruman). Tankisti zistili, že Nemci cez noc prisunuli do Janovej Lehoty posily vrátane samohybných diel.⁴⁴³ Napriek tomu sa začal o deviatej hodine dohovorovaný útok, ktorý podporili stíhači škpt. Fajtla náletmi na palebné postavenia batérie „Lindtner“. Okupanti však dokázali Janovu Lehotu udržať a spôsobili povstalcom ťažké straty. Iba na kosorínskom cintoríne pochovali miestni občania 42 vojakov a partizánov. Prápory „Orolín“ a „Ondava“ boli natoľko zdecimované, že ich VČSA muselo rozpustiť. Mnoho mŕtvych a ranených mala aj Veličkova brigáda, ktorá sa v nasledujúcich dňoch po častiach presunula na reorganizáciu do Detvy.⁴⁴⁴

V neskorých večerných hodinách 26. septembra 1944 dorazila do Sv. Kríža 2. tanková čata (por. Jozef Matula) so štyrmi LT-38. Keď zaujímali postavenie na západnom okraji mesta, natrafili na nemeckú hliadku a zlikvidovali ju guľo-

441 UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 148. Na obranu Sv. Kríža bolo vyčlenených i niekoľko nepojazdných ľahkých tankov LT-34 a LT-35, ktoré vo vežovom postavení zakopali na najviac exponovaných prístupoch k mestu. Do bojov proti okupačným vojskám však žiadny z nich nezasiahol.

442 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 97–98; ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 183.

443 *Spomienky Jána Majka*. Zbierka T. Kluberta.

444 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 98, 101.

metnou paľbou.⁴⁴⁵ Tank PzKpfw. III, ktorý VČSA dočasne pridelo na podporu I. partizánskej brigáde „Štefánik“, podnikol v rovnakom čase úspešný palebný prepad nemeckých jednotiek v Janovej Lehote. Po splnení úlohy sa presunul do Starej Kremničky a pripojil sa k 1. tankovej čate.⁴⁴⁶ Tieto malé úspechy povstalcov však nemohli nepriaznivý priebeh bojov pri Sv. Kríži ovplyvniť.

Ráno 27. septembra 1944 napadli jednotky SS-Hstuf. Teuteberga obrannú líniu Prestavľky – Trubín – Lovčica⁴⁴⁷ – výšiny južne od Kosorína. O 14.30 prileteli na pomoc esesákovi štyri stíhačky Fw 189, ale najviac bômb zhodili na centrum Sv. Kríža. Piloti škpt. Fajtla už nestihli náletu zabrániť. Nemecké útoky pokračovali až do večera, keď sa samohybným delám podarilo preniknúť do Lovčice.⁴⁴⁸ Beztak labilná povstalecká obrana potom zakolísala. Časť ustupujúcich vojakov zostala odrezaná v Prestavľkoch a väčšina z nich padla do zajatia.⁴⁴⁹

Na svitaní 28. septembra 1944 zaútočila na Janovu Lehotu brigáda „Nálepka“, ktorá sa dovtedy úspešne vyhýbala bojovej činnosti. Akcia sa však skončila fiaskom, hoci partizánov podporovala 2. tanková čata, delostrelecký oddiel „Kysel“ a paľba všetkých ručných zbraní prvého sledu podskupiny „Ipeľ“.⁴⁵⁰

Keď ráno 29. septembra 1944 zavládol na úseku III. taktickej skupiny relatívny pokoj, frontová línia v údolí Hrona sa nakrátko stabilizovala na čiare Dolné Hámry – Bzenica – Ladomer⁴⁵¹ – kóta 384,1 Šibeničný vrch – Lutila – Slaská – kóta 669,1 Am Hübel⁴⁵². Sv. Kríž zostal vysunutým oporným bodom povstaleckej obrany a horskú oblasť medzi Vieskou⁴⁵³ a Lukavicou zaistila Partizánska brigáda „Pavel“.⁴⁵⁴ Mobilnú zálohu podskupiny „Ipeľ“

445 UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 148.

446 *Spomienky J. Spišiaka*. Zbierka T. Kluberta.

447 Dediny Lovčica a Trubín sú dnes spojené do obce Lovčica-Trubín.

448 NOSKO, J.: C. d., s. 124; STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: C. d., s. 118.

449 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 99.

450 NOSKO, J.: C. d., s. 125.

451 Dnes časť Žiaru nad Hronom.

452 Slovenský názov tejto výšiny sa mi nepodarilo zistiť.

453 Dnes časť Žiaru nad Hronom.

454 HOZÁK, J.: C. d., s. 64–65; NOSKO, J.: C. d., s. 127.

tvorili 1. a 2. tanková čata. Čatu por. Rumana, ktorá zostala v Starej Kremničke, posilnil na konci septembra 1944 jeden ľahký tank LT-35, takže celkovo disponovala šiestimi strojmi. Čata por. Matulu sa po neúspešnej akcii brigády „Nálepka“ presunula do Ladomeru, ale do bojov o Sv. Kríž už nezasiahla a 3. októbra 1944 ju VČSA odvelilo do Budče.⁴⁵⁵

POSTUP ÚDOLÍM HRONA

Vďaka všeobecnej mobilizácii sa početný stav 1. ČSAS na začiatku októbra 1944 zvýšil na približne 60 000 osôb. Štvrtina z nich však mohla byť vzhľadom na nedostatok zbraní nasadená len v rámci pracovných útvarov. Uspokojivá nebola ani morálka povstaleckých bojovníkov, ktorú vážne podlomili neustále porážky a ústupy. Generál Golian preto čoraz dôraznejšie žiadal o pomoc sovietsku stranu a exilovú vládu v Londýne. Najväčšie nádeje boli vkladané do príchodu 2. ČSSPB (plk. Vladimír Příkryl). Štáb parabrigády pristál na povstaleckom území už 26. septembra 1944, ale nepriaznivé poveternostné podmienky zapríčinili, že presun ostatných jednotiek musel byť dočasne odložený.⁴⁵⁶ Zlé počasie spolu s nedostatkom benzínu a streliva obmedzili na minimum i operačnú činnosť stíhacieho pluku škpt. Fajtla.⁴⁵⁷

Jesenné dažde a hmly však nemohli zabrániť generálovi Höflemu, aby v pondelok 2. októbra 1944 nevyhlásil začiatok „*frontálneho útoku na centrum československého povstaleckého hnutia*“, ktorý mal za cieľ zatlačiť povstalecké ozbrojené sily do tzv. stredoslovenskej pasce. Hlavnou úlohou divízie „Tatra“ a skupiny „Schill“ bolo dobyť koordinovaným úderom zo severu a juhozápadu priestor Kremnice.⁴⁵⁸

V súlade s operačným plánom Nemeckého veliteľa na Slovensku zaútočili jednotky SS-Hstuf. Teuteberga v utorok 3. októbra 1944 na Sv. Kríž. Smerom

455 UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 149.

456 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 978.

457 STANISLAV, J.: C. d., s. 254 – 255.

458 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 550 – 551.

od Lovčice postupovali na mesto roty „Riesenbeck“, „Brandl“ a „Schulz“, čata „Pikowitz“ a štyri samohybné delá. Paralelne s nimi útočila na Sv. Kríž z priestoru Lovče rota „Maier“, čata „Hradischko“ a tri samohybné delá. Slovenskí vojaci kládli esesákovi urputný odpor a opakovane podnikali protiútoky, podporované silnou delostreleckou paľbou.⁴⁵⁹ Nemci dobyli Sv. Kríž až vo večerných hodinách, ale strategický Šibeničný vrch naďalej zostával pod kontrolou povstalcov.⁴⁶⁰

SS-Hstuf. Teuteberg si uvedomoval, že nemecké obrnené vozidlá môžu preniknúť do kremnického priestoru až po odstránení protitankových prekážok medzi Šibeničným vrchom a Hronom. Na základe dostupných prameňov je zrejmé, že ráno 4. októbra 1944 vyslal tri čaty roty „Maier“, čatu „Hradischko“ a tri samohybné delá do útoku na povstalecké pozície v údolí Hrona. Štvrtá čata SS-Ostuf. Maiera dostala rozkaz dobyť biskupský majer pri obci Kupča⁴⁶¹ (2 km severozápadne od Sv. Kríža), ktorý bránilo štrnásťčlenné družstvo padákových strelcov pod velením čat. asp. Jozefa Lachkého.⁴⁶² Rotám „Riesenbeck“, „Brandl“ a „Schulz“, čate „Pikowitz“ a ďalším štyrom samohybným delám Teuteberg súčasne nariadil, aby prelomili obranu na pravom krídle podskupiny „Ipel“ pri Lutile. Potom mali preniknúť do údolia riečky Rudnice⁴⁶³ a po obsadení Starej Kremničky napadnúť z tyľa obrancov Šibeničného vrchu.⁴⁶⁴

Zámery okupantov však skomplikovali protiútoky príslušníkov práporu „Hornád“ a roty padákových strelcov, ktorí boli rozmiestnení na úseku medzi Šibeničným vrchom a Lutilou. Nápor slovenských vojakov bol taký silný, že

459 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 212; POLLE, J.: C. d., s. 69.

460 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, 1064. Podľa niektorých povstaleckých zdrojov bol počas pouličných bojov v Sv. Kríži 3. októbra 1944 údajne zničený jeden nemecký „tank“. Najskôr však išlo o obrnený transportér.

461 Dnes administratívna časť Žiaru nad Hronom.

462 Rota padákových strelcov bola po ústupe z Turca začlenená do práporu „Bečva“.

463 V niektorých prácach o SNP je Rudnica nazývaná Kremnický potok.

464 POLLE, J.: C. d., s. 33; SLAVKOVSKÝ, D.: *Vo vzduchu i na zemi*. Bratislava 1969, s. 240–241; WILKE, H.: C. d., s. 46.

ho nedokázal zastaviť ani zásah ôsmich Ju 87D-5 z maďarského letiska Farmos. Svätý Kríž v priebehu dňa niekoľkokrát zmenil majiteľa, ale podvečer sa situácia esesákov stala kritickou. Pred porážkou ich zachránil iba príchod jednotiek skupiny „Schill“ z priestoru Žarnovice, ktoré vystriedali mužstvo zosilneného práporu „Wildner“. Večer mohol generál Höfle hlásiť do Berlína, že Sv. Kríž „*je pevne vo vlastných rukách*“.⁴⁶⁵

Na krajnom pravom krídle obrannej línie podskupiny „Ipel“ bola nasadená jedna pešia rota a družstvo ťažkých guľometov z práporu kpt. Kapišinského. Slovenskí vojaci napriek silnej delostreleckej paľbe a náletom strmhlavých bombardérov čelili nepriateľskej presile až do 16.00, keď svoje postavenie postupne vyprázdnil a stiahli sa k Starej Kremničke.⁴⁶⁶ Príslušníci práporu „Teuteberg“ potom začali lesnými chodníkmi postupovať do údolia Rudnice. Jednu rotu práporu „Hornád“ a jednu čatu práporu „Bečva“, ktoré proti nim vyslal mjr. Kovačovič, zahnali esesáci na ústup. Podvečer obsadili Nemci výšiny nad západným okrajom Starej Kremničky a začali z nich ostreľovať železničnú stanicu. Zhodou okolností sa na nej v tom čase nachádzal vlak s posilami pre IV. taktickú skupinu. Po explózii mínometného projektilu v bezprostrednej blízkosti súpravy takmer polovica z tisícky prevážaných mužov vyskákala z vagónov a začala bezhlavo pobeť po okolí. Zvyšok transportu sa urýchlene vrátil do Zvolena. Vojaci, ktorí utiekli z vlaku, však spôsobili medzi obrancami Starej Kremničky taký zmätok, že okupanti prenikli až na západný okraj dediny.⁴⁶⁷ Ďalší postup esesákov bol zastavený len vďaka pohotovému zásahu tankov por. Rumana.⁴⁶⁸

Kolaps pravého krídla podskupiny „Ipel“ vážne ohrozil rotu npor. Bičanovského. Väčšina padákových strelcov sa preto na súmraku stiahla do Starej Kremničky, ale družstvo čat. asp. Lachkého, ktoré bez strát odrazilo nepria-

465 VENOHR, W.: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940 – 1955*, s. 159; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaŠ, s. 552.

466 STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: C. d., s. 119.

467 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 114; NOSKO, J.: C. d., s. 139 – 140.

468 VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/38/5. Prílohy k válečnému denníku.

teľské útoky, signál na ústup nespozorovalo. Majer pri Kupči opustilo až pred polnocou a s ostatnými časťami svojej roty sa spojilo ráno 5. októbra 1944.⁴⁶⁹

Na VČSA vyvolala správa o prerušení hlavnej komunikácie Zvolen – Kremnica veľké znepokojenie. Vzhľadom na to generál Golian vydal mjr. Kovačovičovi rozkaz, aby za každú cenu vytlačil nepriateľa z výšin medzi Lutilou a Starou Kremničkou. Na splnenie tejto úlohy boli okrem práporu „Bečva“ vyčlenené dve pešie rot z výcvikového tábora v Budči, jedna pešia rota práporu „Hornád“, zosilnená 1. tanková čata a bojová súprava IPV-I „Generála M. R. Štefánika“ (kpt. František Adam).⁴⁷⁰

Povstalecký protiútok pri Starej Kremničke sa začal na úsvite 5. októbra 1944. Boj trval celý deň. Obec viackrát zmenila majiteľa a Nemci priznávali, že náporu slovenských vojakov dokázali odolať iba s maximálnym vypätím všetkých síl.⁴⁷¹ V údolí Hrona však esesáci dosiahli významný úspech. Hlavné sily práporu „Kettgen“, ktoré podporovali obrnené vozidlá SS-Hstuf. Rössera a čata „Hradischko“ sa totiž zmocnili Šibeničného vrchu,⁴⁷² zatiaľ čo príslušníci roty „Maier“ dobyli Viesku a obsadili kótu 403,0 Bukovina medzi Ladomerom a Šášovským Podhradím.⁴⁷³

Zhoršovala sa tiež situácia na úseku podskupiny „Volga“, kde mali ťažké boje a zlé zásobovanie za následok fyzické aj morálne vyčerpanie povstaleckých jednotiek. VČSA napriek tomu od mjr. Murgaša požadovalo, aby neprestával vyvíjať tlak na nepriateľa, ale okrem jednej pešej roty z výcvikového tábora v Budči mu neposlalo žiadne posily. Vzhľadom na to mohol veliteľ podskupiny „Volga“ podniknúť 5. októbra 1944 iba menšiu ofenzívnu akciu, ktorá sa skončila vytlačením príslušníkov zosilneného práporu „Wildner“ z dediny Lukavica.⁴⁷⁴

469 STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: C. d., s. 119; SLAVKOVSKÝ, D.: C. d., s. 241.

470 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 13.

471 SCHVARC, M.: C. d., s. 129.

472 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 212; VENOHR, W.: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940–1955*, s. 160.

473 NEVERLA, R.: *Mit der »Kampfgruppe Schill« im Einsatz. Erlebnisse eines Preßburger Gymnasisten im Herbst 1944*, s. 66; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 553.

474 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 107–108.

Práve v čase, keď vrcholili boje pri Starej Kremničke a Sv. Kríži, sa vo Viedni zišli na porade H. Himmler, K. H. Frank, H. Höfle a O. Uechtritz. Rokovanie bolo veľmi napäté. Nemecký veliteľ na Slovensku musel opakovane čeliť obvineniam z neschopnosti, ale po ostrej výmene názorov ríšskeho vodcu SS presvedčil, že nedokáže podniknúť rozhodujúcu ofenzívu bez výdatnejších posíl. Himmler potom schválil Höfleho a Uechtritzov operačný plán a súhlasil s ich návrhom, aby z Maďarska zaútočila na povstalecké územie 18. SS-Freiwilligen-Panzergrenadier-Division „Horst Wessel“ (SS-Oberf. August-Wilhelm Trabandt). Do priestoru Turčiansky Sv. Martin – Ružomberok sa Himmler rozhodol odveliť SS-Sonder-Regiment „Dirlewanger“ (SS-Oberf. Oskar Dirlewanger), hoci Höfle o túto jednotku zloženú z vojenských trestancov, politických väzňov i obyčajných kriminálnikov vôbec nestál. Na dôkladné zabezpečenie severného Slovenska bola namiesto príslušníkov Landwehru a malých bojových skupín „Schäfer“ a „Volkman“ vyčlenená 14. Waffen-Grenadier-Division der SS (SS-Brigf. und Generalmajor der Waffen-SS Fritz Freitag) a v oblasti Myjavy mal byť nasadený 1. Ostmuselmanisches SS-Regiment (SS-Staf. Harun-el-Raschid Bey).⁴⁷⁵

Podvečer 5. októbra 1944 sa situácia na západnom úseku povstaleckého frontu stala kritickou. Divízia „Tatra“ totiž prelomila obranu IV. taktickej skupiny pri Dolnom Turčeku⁴⁷⁶ a nemeckí ženisti odstránili zátarasy pod Šibeničným vrchom. Plk. Kuna pochopil, že jednotkám pri Starej Kremničke hrozí obklúčenie a nariadil im, aby zaujali obranu na východnom brehu Rudnice. Ustupujúci vojaci však podľahli panike a väčšina z nich sa rozutekala.⁴⁷⁷ Opakovaniu pohrôm pri Malých Uherciach a Novákoch zabránila len posádka bojovej súpravy IPV-I a tankisti por. Rumana, ktorí obeť zadržovali dotierajúcich esesákov.⁴⁷⁸ Jeden z povstaleckých LT-38 bol vtedy neďaleko železničnej zastávky Šášovské Podhradie zničený paľbou samohybného dela.⁴⁷⁹

475 LACKO, M.: C. d., s. 136 – 137; PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 1090 – 1091.

476 Dnes časť obce Turček.

477 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 114.

478 KMEŤ, L.: C. d., s. 100; *Spomienky J. Majka*.

479 UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 150.

Na nemeckej strane sa boj o Starú Kremničku stal osudným pre SS-Hstuf. Teuteberga. Počas inšpekcie predsunutých postavení ho ťažko zranil padajúci suchý strom a po leteckom prevoze do lazaretu v Prahe–Podolí zomrel. Na uvoľnené miesto veliteľa práporu dočasne nastúpil SS-Ostuf. Schulz, ktorého 7. októbra 1944 vystriedal SS-Hstuf. Heinz Wohlleben.⁴⁸⁰

Generál Golian sa po správe o nevydarenom ústupe podskupiny „Ipeľ“ rozhodol vypustiť z obrany priestor Banskej Štiavnice a Modrého Kameňa, aby získal zálohy na prehradenie smeru Sv. Kríž – Zvolen. Súhlasil takisto s požiadavkou plk. Markusa vyprázdniť Kremnicu a stiahnuť jednotky IV. taktickej skupiny na západné svahy Kremnických vrchov.⁴⁸¹

V noci z 5. na 6. októbra 1944 boli rozprášení vojaci mjr. Kovačoviča zhromažďovaní pri Trnavej Hore.⁴⁸² Vďaka urýchlenému prisunu posíl sa povstaleckému veleniu podarilo na západných prístupoch k Zvolenu zhromaždiť osem práporov pechoty a desať batérií poľného delostrelectva. Na najviac exponovaných úsekoch budovali ženisti s pomocou civilného obyvateľstva protitankové priekopy a zátarasy, ktoré boli neustále zdokonaľované. Na VČSA preto zavládlo všeobecné presvedčenie, že okupanti nedokážu obranu na tomto úseku prelomiť.⁴⁸³

SS-Stubaf. Klotzovi dal smrteľný úraz SS-Hstuf. Teuteberga podnet na premenovanie a prečíslovanie svojich jednotiek. Z práporu „Kettgen“ sa stal I. prápor s 1., 2., 3. a 4. rotou a z práporu „Teuteberg“ II. prápor s 5., 6., 7. a 8. rotou.⁴⁸⁴ Inak sú správy o činnosti skupiny „Schill“ v piatok 6. októbra 1944 značne torzovité.⁴⁸⁵ Z nemeckých prameňov však vyplýva, že Klotzove hlavné sily napadli povstalecké obranné pozície v priestore Piteľová – Trnavá

480 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 212 – 213. H. Wohlleben dovtedy zastával funkciu pobočníka veliteľa skupiny „Schill“.

481 NOSKO, J.: C. d., s. 140 – 142.

482 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 114.

483 NOSKO, J.: C. d., s. 141.

484 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 212.

485 Útržkovité sú aj záznamy o činnosti povstaleckých jednotiek. Ani M. Gajdoš sa vo svojej detailnej práci venovanej III. taktickej skupine o bojoch 6. októbra 1944 vôbec nezmieňuje.

Hora, zatiaľ čo bývalá rota „Stubenböck“ zostala v zaistovacích pozíciách pri Starej Kremničke.⁴⁸⁶ Esesáci v ten deň narazili na mimoriadne tvrdý odpor. Najťažšie chvíle prežívala čata „Hradischko“. Predpoludním dobyla s pomocou troch samohybných diel Dolinu⁴⁸⁷, Trnavú Horu aj dedinu Jalná⁴⁸⁸ na ľavom brehu Hrona, hoci most cez rieku bol strhnutý, ale ďalej už preniknúť nedokázala. Na východnom okraji Trnavej Hory sa totiž nachádzali dôkladne vybudované obranné postavenia, z ktorých slovenské jednotky opakovane podnikali silné protiútoky. Intenzívna paľba ťažkých zbraní zahnila samohybné delá za Ihráčsky potok a väčšina mužstva čaty „Hradischko“ musela zaujať kruhovú obranu okolo Kostola sv. Jána Nepomuckého v Trnavej Hore.⁴⁸⁹ Situácia obklúčených ženistov sa rýchlo zhoršovala, lebo kostol začal horieť a viacerí z nich utrpeli vážne zranenia.⁴⁹⁰

Na pomoc obklúčeným esesákom vyrazila zo Sv. Kríža jednotka Heimatschutzu v slovenských uniformách, ktorá chcela cez lesy na ľavom brehu Hrona preniknúť do tylu povstalcov. Presná paľba slovenského tanku PzKpfw. III ju však zahnila na útek.⁴⁹¹ Húževnatý odpor povstalcov ochabol až po náletoch šiestich strmhlavých bombardérov Ju 87. O sedemnástej hodine sa do Trnavej Hory prebojovala 3/I rota a príslušníci čaty „Hradischko“ potom s dvomi družstvami čaty „Pikowitz“ začali stavať lávku cez Hron, ktorú dokončili o 21.00.⁴⁹² Keď v neskorých nočných hodinách prevzali zaistovanie priestoru Trnavej Hory 1/I a 2/I rota, čata „Hradischko“ sa spoločne s rotou SS-Ostuf. Maiera a tromi samohybnými delami stiahla do Sv. Kríža.⁴⁹³

Dramatickými udalosťami bola nabitá aj sobota 7. októbra 1944. Už krátko po polnoci pristál na povstaleckom území dlho očakávaný divízný generál

486 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 212; WILKE, H.: C. d., s. 33.

487 Dnes západná časť Trnavej Hory.

488 Dnes južná časť Trnavej Hory.

489 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 212; WILKE, H.: C. d., s. 41.

490 POLLE, J.: C. d., s. 25.

491 *Spomienky J. Spišiaka*.

492 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 213; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 553.

493 POLLE, J.: C. d., s. 25, 33; WILKE, H.: C. d., s. 41.

Rudolf Viest. Sovietske lietadlá zároveň dopravili na Tri Duby časť 2. ČSSPB a zásoby pre stíhací pluk škpt. Fajtla.⁴⁹⁴ O piatej hodine ráno napadli povstalci Trnavú Horu a Jalnú. Napriek tomu, že boli s veľkými stratami odrazení, podnikli na pozície skupiny „Schill“ niekoľko ďalších útokov. Nemcov sužovala i silná paľba slovenského poľného delostrelectva,⁴⁹⁵ ktoré bolo rozmiestnené na svahoch východne od obce Dúbrava⁴⁹⁶. Okupanti nadobudli prevahu až potom, keď sa do boja zapojili batérie „Perl“ a „Lindtner“. Prvý nemecký útok o 08.35 povstalci ešte odrazili. Druhý, ktorý sa začal o 10.40, už nedokázali zadržať a v zmätku opustili svoje pozície.⁴⁹⁷ Esesáci sa pokúsili opustené zákopy obsadiť, ale výpad tankov por. Rumana ich prinútil zutekať.⁴⁹⁸

Ústup jednotiek III. taktickej skupiny uľahčil i zásah stíhačov škpt. Fajtla. Desať minút pred poludním napadli palebné postavenia nemeckých húfníc medzi Šibeničným vrchom a železničnou zastávkou Šášovské Podhradie, pričom boli vystavení silnej pozemnej paľbe.⁴⁹⁹ O 14.05 štyri La-5FN bombardovali a ostreľovali nemeckú pechotu na stráňach západne od obce Klačany⁵⁰⁰. Počas návratu z tejto akcie natrafil dvojčlenný roj npor. Stehlíka na sedem strmhľavých bombardérov Ju 87D-5 z Farmosu a jednu stíhačku Bf 109G-6 z Györu, ktoré chceli na železničnej stanici v Dúbrave zničiť bojovú súpravu IPV-I. Napriek tomu, že obe La-5FN nemali takmer žiadnu muníciu, bez zaváhania na nepriateľa zaútočili. Jeden strmhľavý bombardér bol zostrelený a zvyšné nemecké lietadlá nebezpečný priestor rýchlo opustili.⁵⁰¹ Tri Ju 87D-5 si potom ako náhradný cieľ vybrali tanky por. Rumana ustupujúce po ceste

494 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 979; STANISLAV, J.: C. d., s. 258.

495 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 213; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 553.

496 Dnes Hronská Dúbrava.

497 VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/41/5. Prílohy k válečnému deníku.

498 *Spomienky J. Majka*.

499 STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: C. d., s. 120.

500 Dnes administratívna časť Trnavej Hory.

501 KMEŤ, L.: C. d., s. 50; STANISLAV, J.: C. d., s. 258 – 259.

Trnavá Hora – Budča. Žiadny z nich síce nezasiahli, ale jedna bomba nevybuchla a zostala trčať napoly zaborená do vozovky. Niekoľko sto metrov za slovenskými tankami postupovala motorizovaná kolóna skupiny „Schill“ so samohybným delom na čele. Jeho vodič si nebezpečnú prekážku nevšimol a obrnenec po náraze do bomby vyletel do povetria.⁵⁰²

O niekoľko minút neskôr sa nemecké vozidlá na komunikácii medzi Trnavou Horou a Dúbravou stali cieľom útoku trojčlenného roja La-5FN pod velením ppor. Leopolda Šroma. Stíhači zničili nákladný automobil s pechotou, štábne osobné auto, autobus a motocykel s prívesom. Celkovo v ten deň podnikli príslušníci 1. ČSSLP proti jednotkám divízie „Tatra“ a skupiny „Schill“ dvadsaťpäť operačných letov.⁵⁰³ Na tomto mieste je nutné zdôrazniť, že len vďaka obetavosti pilotov škpt. Fajtla sa postup okupantov na súmraku zastavil pred Dúbravou a Hronskou Breznicou. Povstaleckých vojakov totiž nemecké pozemné a letecké útoky natoľko demoralizovali, že väčšinu z nich nebolo možné zachytiť a nasadiť do odolnejšej obrany.⁵⁰⁴

BOJE PRI BANSKEJ ŠTIAVNICI, KOZELNÍKU A MOČIARI

V popoludňajších hodinách 7. októbra 1944 nadviazali príslušníci II/6 rotý skupiny „Schill“ južne od Kremnice spojenie s vysunutou jednotkou divízie „Tatra“.⁵⁰⁵ Svojoľný ústup práporu „Korunt“ súčasne spôsobil, že na mieste dotyku III. a IV. taktickej skupiny vznikla takmer päť kilometrov široká trhlina. Nemci si ju našťastie nevšimli, ale na VČSA vládli obavy, že hrozí bezprostredný útok okupačných vojsk na Zvolen a letisko Tri Duby. Generál

502 *Spomienky J. Spišiaka.*

503 STANISLAV, J.: C. d., s. 260.

504 NOSKO, J.: C. d., s. 147.

505 WILKE, H.: C. d., s. 41.

Viest preto vydal rozkaz všetkým častiam 2. ČSSPB na povstaleckom území, aby spoločne s príslušníkmi III. taktickej skupiny a partizánskou brigádou „Nálepka“ urýchlene vytlačili nepriateľa z priestoru Trnavá Hora – Jalná.⁵⁰⁶

Divízia „Tatra“ a skupina „Schill“ boli v skutočnosti po nepretržitých šesťdňových bojoch značne vyčerpané a na ďalšie ofenzívne akcie nemali dostatok síl. Vzhľadom na to generál Höfle večer 7. októbra 1944 nariadil Loeperovým jednotkám zaujať obranu na výšinách východne od línie Horná Štubňa – Kremnica – Piteľová a zabezpečiť údolie Hrona od Sv. Kríža po Hronskú Breznicu. Skupina „Schill“ a zosilnený prápor „Wildner“ súčasne dostali rozkaz dobyť banskoštiavnický priestor, z ktorého mali po príchode posíl zaútočiť na Krupinu.⁵⁰⁷

Na základe rozkazov generála Höfleho opustili 1/I a 2/I rota ešte pred úsvitom 8. októbra 1944 Jalnú a údolím Močiarskeho potoka prenikli k horskej dedine Močiar,⁵⁰⁸ kde sa nachádzali tri čaty z bývalej Partizánskej brigády „Pavel“.⁵⁰⁹ Partizáni neboli schopní esesákov zadržať a po krátkej prestrelke utiekli. 3/I rota medzitým prešla zo Sv. Kríža cez Horné Opatovce⁵¹⁰ do údolia riečky Teplá a bez boja obsadila Sklené Teplice.⁵¹¹

Nepomerne dramatickejšie chvíle prežívali 8. októbra 1944 príslušníci II. práporu a čaty „Pikowitz“, ktorí mali do svojho vystriedania jednotkami divízie „Tatra“ zaisťovať priestor Stará Kremnička – Piteľová – Trnavá Hora. O deviatej hodine totiž začali časti 2. ČSSPB spoločne s práporom „Topľa“ a brigádou „Nálepka“ postupovať zo Železnej Breznice k Ihráčskemu potoku. Na silnejší odpor narazili až popoludní pri Klačanoch, kde rozprášili jednu

506 NOSKO, J.: C. d., s. 147 – 149.

507 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 554; NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 213.

508 VENOHR, W.: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940 – 1955*, s. 160 – 161.

509 Dňa 2. októbra 1944 sa brigáda „Pavel“ stala základom vznikajúceho 3. samostatného práporu 2. ČSSPB.

510 Dnes časť Žiaru nad Hronom.

511 HOZÁK, J.: C. d., s. 66; NEVERLA, R.: *Mit der »Kampfgruppe Schill« im Einsatz. Erlebnisse eines Preßburger Gymnasisten im Herbst 1944*, s. 67.

čatu 6. roty. Zabili pritom desať Nemcov a zajali SS-Rttf. Johanna Puntigana a SS-PzGren. Hansa-Georga Stocka.⁵¹²

Hlavné sily II. práporu a čata „Pikowitz“ v tom čase čelili útoku práporu „Dunaj“ a údernej roty „Gandel“ (npor. Jozef Gandel), ktorá postupovala priamo po ceste Dúbrava – Trnavá Hora. Povstalci však nedokázali nemeckú obranu prelomiť a npor. Gandel padol. Esesáci následne podnikli protiútok, vytlačili slovenské jednotky z Dúbravy aj Hronskej Breznice a popoludní prenikli až k Ostrej Lúke, kde mal sídlo štáb práporu „Dunaj“. Prikrý svah pred severným okrajom obce sa stal osudným pre čerstvo menovaného veliteľa II. práporu SS-Hstuf. Wohllebena, ktorý zahynul po zásahu do srdca. Jeho muži potom pod velením SS-Ostuf. Schulza ustúpili k Hronskej Breznici.⁵¹³

Keď bol podvečer frontový úsek v údolí Hrona obsadený jednotkami divízie „Tatra“, dostali II. prápor a čata „Pikowitz“ rozkaz, aby sa cez Jalnú a Močiar presunuli do Banskej Štiavnice. Ostatné časti skupiny „Schill“ rozmiestnené medzi Sv. Krížom a Dúbravou zhromaždil SS-Stubaf. Klotz pri Horných Opatovciach. Prístup do Banskej Štiavnice im totiž znemožňovala 1 km dlhá záatarasa zo spílených stromov, ktorou povstalci zablokovali cestu medzi Hliníkom nad Hronom a Sklenými Teplicami.⁵¹⁴

V noci z 8. na 9. októbra 1944 vyslal generál Loeper do údolia Hrona posily a krátko po rozvidnení vypukli pri Trnavej Hore a Dúbrave ťažké boje.⁵¹⁵ Ženisti z čaty „Hradischko“ zatiaľ vďaka nedobrovoľnej pomoci asi 250 slovenských civilistov uvoľnili komunikáciu Hliník nad Hronom – Sklené Teplice a na svitaní začali spoločne s 3/I rotou postupovať na Banskú Štiavnicu. Po odstránení množstva mín a zásekov obsadili predpoludním Teplú⁵¹⁶,

512 AMSNP Banská Bystrica, nezaradený materiál. Záznamy o vyšetrovni zajatcov; GAJDOŠ, M.: C. d., s. 120.

513 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 213; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 151. Namiesto SS-Ostuf. Schulza potom velil 8/II rote SS-Ustuf. Rudolf Weidnger.

514 POLLE, J.: C. d., s. 25; PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 534.

515 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 980.

516 Dnes východná časť obce Podhorie.

ktorú J. Polle charakterizoval ako „malú špinavú dedinu“ plnú odpadkov, blata a fekálií.⁵¹⁷

Banskú Štiavnicu zabezpečovala po ústupe podskupiny „Volga“ samostatná pešia rota „Jánoš“ (npor. Jozef Jánoš). Keď sa k mestu priblížili 3/I rota a čata „Hradischko“, ustúpila takmer bez boja do Sv. Antola⁵¹⁸. Krátko po mužoch SS-Ostuf. Maiera a SS-Ustuf. Polleho dorazili do Banskej Štiavnice 1/I a 2/I rota a o niečo neskôr i predvoj zosilneného práporu „Wildner“, ktorý postupoval po ceste z Banskej Hodruše. Zvláštny úderný oddiel zostavený z príslušníkov I. práporu potom prenikol do kaštiela na severnom okraji Sv. Antola, odkiaľ so sebou odviezol bývalého bulharského cára Ferdinanda I. a jeho suitu.⁵¹⁹

Oveľa viac problémov sprevádzalo presun II. práporu a čaty „Pikowitz“, nakoľko rota SS-Ostuf. Stubenböcka stratila v členitom teréne Štiavnických vrchov kontakt s vlastnými jednotkami.⁵²⁰ Na štábe generála Viesta zo správ o jej zmätených pohyboch vyvodili nesprávny záver, že Nemci chcú z Močiara preniknúť do údolia riečky Jasenice, aby mohli z tylu zaútočiť na obranné pozície 3/23 pešej roty pri Kozelníku. Plk. Příkryl preto na rozkaz VČSA vyslal do tohto priestoru bojovú skupinu pod velením npor. Alexandra Kováča, ktorá sa skladala z dvoch neúplných paradesantných rôt a batérie protitankových kanónov 45 mm 53-K.⁵²¹

V priebehu 10. októbra 1944 zaujal prápor SS-Ostuf. Kettgena zabezpečovacie postavenie pred severným okrajom Sv. Antola, zatiaľ čo zosilnený prápor „Wildner“ obsadil Banskú Belú. Čata „Hradischko“ bola odvelená naspäť do Sv. Kríža a počas nasledujúcich piatich dní pracovala na oprave železničného mosta cez Hron.⁵²² Postup II. práporu a čaty „Pikowitz“ sa medzitým ešte

517 POLLE, J.: C. d., s. 25.

518 Dnes Sv. Anton.

519 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 109; WILKE, H.: C. d., s. 41. Ferdinand I. potom opustil Slovensko a až do svojej smrti 10. septembra 1948 žil v nemeckom Coburgu.

520 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 213.

521 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 126–127; PREČAN, V. a kol: SNP-D, s. 981.

522 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 213; POLLE, J.: C. d., s. 87.

viac skomplikoval. Hlavné sily práporu „Dunaj“ (mjr. Štefan Želinský⁵²³) sa totiž preskupili do priestoru Močiara a začali obklučovať odlúčenú 6/II rotu. Príslušníci jednej povstaleckej hliadky prenikli až k Teplej, kde prepadli zásobovací automobil 8/II roty. Vodiča s jeho spolujazdcom na mieste zabili a náklad vozidla odniesli so sebou.⁵²⁴

O dislokácii ostatných častí skupiny „Schill“ nemecké pramene mlčia, ale z údajov zhromaždených spravodajskými orgánmi 1. ČSAS vyplýva, že priamo v Banskej Štiavnici sa nachádzalo niekoľko samohybných diel a SPW, väčší počet nákladných automobilov a dve batérie poľného delostrelectva. Kanóny 3/708 protitankovej roty boli rozmiestnené na kóte 726,0 Ostrý vrch (Kalvária), ktorá sa týči nad východným okrajom mesta.⁵²⁵ V blízkom Piargu⁵²⁶ zasa spozorovali povstaleckí prieskumníci štyri nemecké obrnené vozidlá. Podľa všetkého išlo o dve samohybné delá a dva SPW.⁵²⁷

Večer 10. októbra 1944 dorazila do Kozelníka bojová skupina 2. ČSSPB. Plk. Příkryl jej nariadil, aby sa spoločne s 3/23 pešou rotou zmocnila Banskej Belej a Banskej Štiavnice. Vojaci npor. Kováča však vzhľadom na silný odpor nepriateľa jeho rozkaz nedokázali splniť. V neskorých nočných hodinách museli naopak čeliť útoku jednej roty „Haličanov“, ktorú podporovali tri samohybné delá a dva obrnené transportéry. Esesáci prenikli až k protitankovej prekážke pri Kozelníku, ale potom, ako bol jeden SPW poškodený delostreleckou paľbou, ustúpili k Banskej Belej.⁵²⁸

Ťažké boje pokračovali aj v stredu 11. októbra 1944. I. prápor skupiny „Schill“ dobyl napriek tvrdému odporu roty „Jánoš“ Sv. Antol,⁵²⁹ zatiaľ čo hlavné sily II. práporu a čata „Pikowitz“ dosiahli Banskú Štiavnicu. Odlúčenej 6/II rote

523 Mjr. Želinský prevzal velenie nad práporom „Dunaj“ 10. októbra 1944.

524 WILKE, H.: C. d., s. 42.

525 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 126, 132.

526 Dnes Štiavnické Bane.

527 VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/44/5. Prílohy k válečnému deníku.

528 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 126–127.

529 Tamže, s. 132.

sa podarilo obsadiť malú výšinu pri Močiarí⁵³⁰, z ktorej bol dobrý výhľad na okolité stráne. Keď na ňu neskôr zaútočili príslušníci práporu „Dunaj“, esesáci ich koncentrovanou paľbou zo svojich guľometov a jediného mínometu zahnali na útek.⁵³¹ Následne bez odporu vstúpili do Močiara a s pomocou miestneho obyvateľstva sa v ňom začali opevňovať.⁵³² Konanie Stubenböckových mužov dokazuje, že prostredníctvom rádiového vysielania dostali rozkaz, aby sa nepokúšali prebiť do Banskej Štiavnice a vyčkali na príchod pomoci.

Aj pri Kozelníku sa ráno 11. októbra 1944 obnovili boje medzi skupinou npor. Kováča a jednotkami zosilneného práporu „Wildner“. Vďaka účinnej podpore delostrelectva III. taktickej skupiny boli všetky útoky „Haličanov“ odrazené. Popoludní vytlačili príslušníci parbrigády ukrajinských esesákov z dediny Žakýl⁵³³ a tak získali kontrolu nad priľahlým úsekom cesty Banská Štiavnica – Sklené Teplice.⁵³⁴ Vzhľadom na to sa SS-Stubaf. Klotz rozhodol stiahnuť zosilnený prápor „Wildner“ z prvej línie a na jeho miesto nasadiť 5/II, 7/II a 8/II rotu.⁵³⁵

Po odchode z priestoru Banská Belá – Teplá boli „Haličania“ znova poverení zabezpečovaním tylu skupiny „Schill“.⁵³⁶ Podľa všetkého strážili komunikácie, ktoré spájali Banskú Štiavnicu so Sv. Krížom a Žarnovicou. Zaisťovacie úlohy naďalej plnili aj príslušníci bojovej skupiny „Dietz“ a 983. práporu Landwehru. Informácie o činnosti týchto jednotiek sú však veľmi skromné. Skupina „Dietz“ zostala i po ústupe povstaleckých ozbrojených síl z dolného Pohronia naďalej rozmiestnená na čiare Neverice – Beladice – Tesáre nad Žitavou – Mlyňany.⁵³⁷ Zlaté Moravce obsadila spoločne s príslušníkmi Domobrany

530 Bola to pravdepodobne kóta 705,7 Holý vrch, ktorá sa týči nad severným okrajom Močiara.

531 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 214; WILKE, H.: C. d., s. 42.

532 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 129.

533 Dnes východná časť obce Podhorie.

534 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 127.

535 WILKE, H.: C. d., s. 42.

536 Tamže, s. 42.

537 V roku 2002 bol v júnovom čísle nemeckého časopisu *Der Freiwillige* uverejnený článok Rolanda Pfeiffera *Der SS-Kapmfgruppe „Dietz“ in der Slowakei*, September

a HG až 12. októbra 1944.⁵³⁸ Landeschützen-Bataillon 983 do ukončenia presunu 271. Volksgrenadier-Division na Ponitrie zrejme chránil priestor Baťovany – Zemianske Kostolány – Nováky. Počas nasledujúceho mesiaca, keď bol zredukovaný na štyri roty,⁵³⁹ zabezpečoval s najväčšou pravdepodobnosťou údolie Hrona medzi Sv. Krížom a Sv. Beňadikom.

12. októbra 1944 odrazili príslušníci II. práporu skupiny „Schill“ v priestore Banskej Belej niekoľko povstaleckých útokov.⁵⁴⁰ Rovnako úspešne čelila tlaku práporu „Dunaj“ i obklúčená II/6 rota, hoci vojakov mjr. Želinského podporil nálet dvoch La-5FN.⁵⁴¹

Popoludní toho istého dňa previedli dvaja Cigáni za úplatu 500 korún⁵⁴² asi dvadsaťčlennú nemeckú hliadku po lesnom chodníku z obce Kolpachy⁵⁴³ do Babinej v údolí rieky Krupinice. Keď esesáci zistili, že v dedine sa nenachádza žiadna vojenská ani partizánska jednotka, obsadili niekoľko domov a Kostol sv. Mikuláša. Miestne obyvateľstvo ich príchod natoľko vydrazil, že sa rozutekalo po okolí. Povstalecký strážny oddiel umiestnený v neďalekých Pliešovciach však nepriateľskú hliadku z Babinej po krátkej prestrelke vyhnal. V potýčke zahynuli traja slovenskí vojaci. Nemecké straty boli nepomerne vyššie: štyria mŕtvi, sedem ranených a štyria zajatí. Cigánov, ktorí esesákov sprevádzali, zatkli a po krátkom vyšetrovaní zastrelili.⁵⁴⁴

V piatok 13. októbra 1944 o 13.00 zaútočili príslušníci II. práporu skupiny „Schill“ na výšiny nad Žakýlom, ktoré po urputnom trojhodinovom boji

1944. Autor v ňom tvrdí, že skupina „Dietz“ sa v dňoch 14. – 20. septembra 1944 zúčastnila na bojoch v priestore Nová Baňa – Voznica, čo je však úplne vylúčené. Článok je dostupný na internetových stránkach http://www.gophoto.it/view.php?i=http://i12.tinypic.com/6aju2i9.jpg#UpYRJydm_pU a http://www.gophoto.it/view.php?i=http://i13.tinypic.com/63aus9l.jpg#UpYUEidm_pW

538 *Kronika národného povstania a soznam obetí boja a nemeckého násillia*, s. 2.

539 Landeschützen-Bataillon 983.

540 NEVERLA R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 214.

541 STANISLAV, J.: C. d., s. 267.

542 Za túto sumu sa vtedy dali kúpiť švajčiarske náramkové hodinky.

543 Dnes Banský Studenec.

544 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 136; VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/46/5. Príloha k válečnému deníku.

dobyli. Npor. Kováč chcel esesákov zahnať na ústup delostreleckou paľbou, ale neuspel. Nemci svoje pozície neopustili ani po nálete štvorčlenného roja La-5FN. Pretože štáb generála Viesta na tomto úseku očakával ďalší nápor nepriateľa, bola do Kozelníka večer odvelená 1/22 pešia rota (npor. Ján Luptovský). Esesáci sa však na výšiniach nad Žakýlom zakopali a počas nasledujúcich dní nevyvíjali v priestore Teplá – Banská Belá okrem prieskumu a rušivej delostreleckej paľby žiadne aktivity.⁵⁴⁵

Ukončenie bojov v údolí Jasenice a pri Žakýli nebolo v žiadnom prípade spôsobené vyčerpaním alebo vysokými stratami okupantov. Ani často opakované tvrdenie, že skupina „Schill“ chcela po obsadení Banskej Štiavnice narušiť obranu Zvolena útokmi na smeroch Močiar – Hronská Breznica a Banská Belá – Kozelník, nezodpovedá skutočnosti. Generál Höfle takýto rozkaz SS-Stubaf. Klotzovi nikdy nevydal. Takisto mu neprikázal, aby podporil divíziu „Tatra“, ktorá musela po ťažkých bojoch s hlavnými silami 2. ČSSPB vyprázdniť údolie Hrona až k Pitelovej. Vysvetlenie je oveľa jednoduchšie: dobytím výšin nad Žakýlom získali Nemci znovu kontrolu nad komunikáciou Banská Štiavnica – Sklené Teplice a hlavná pozornosť velenia skupiny „Schill“ sa potom zamerala na prieskum v okolí Krupiny a prelomenie obklúčenia 6/II roty.

SS-Ostuf. Stubenböck sa po odrazení povstaleckých útokov neuspokojil s pasívnou obranou a od 13. októbra 1944 podnikali jeho muži prepady povstaleckých pozícií pri Kozelníku a Hronskej Breznici.⁵⁴⁶ Na podnet štábu III. taktickej skupiny bol preto vypracovaný plán rozhodujúceho útoku na Močiar, ktorý mala o štrnástej hodine 16. októbra 1944 uskutočniť úderná skupina pod velením mjr. Želinského. Zahŕňala 1/23 pešiu rotu (por. Ján Firák), 5/23 pešiu rotu (npor. Ján Benko), pešiu rotu „Kreihansel“⁵⁴⁷ (npor. Zdeno Kreihansel), 1/1 paradesantnú rotu (npor. Juraj Cholvád), batériu poľných

545 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 128.

546 Tamže, s. 129 – 130.

547 Rota „Kreihansel“ bola sformovaná zo zvyšku zdecimovaného práporu „Ondava“ a podliehala pod velenie práporu „Dunaj“.

kanónov 76,2 mm OB-25 (por. Ján Mráz) a dve čaty z 3. samostatného práporu 2. ČSSPB.⁵⁴⁸

V pondelok 16. októbra 1944 eskortovala čata „Hradischko“, ktorá dostala namiesto rozbitých „údiarní“ z pivovaru v Zbraslavi ukoristené motorové vozidlá, tri nákladné autá naložené ručnými zbraňami a strelivom do Maďarska, kde sa nemecké jednotky ocitli v ťažkostiach po neúspešnom pokuse regenta Miklósa Horthyho uzavrieť prímerie so Sovietskym zväzom.⁵⁴⁹ Počas spiatocnej cesty bola kolóna pri osade Teplá Voda (3 km severne od Pukanca) prepadnutá francúzskymi partizánmi. V prestrelke zahynul SS-Rttf. Herbert Langer a ďalší ženista utrpel vážne zranenie.⁵⁵⁰

Oveľa dramatickejšie udalosti sa počas toho istého dňa odohrávali v priestore Močiara. Podľa plánu operačného oddelenia VČSA mala na deň z východu zaútočiť rota npor. Cholváda, zo severu rota npor. Firáka a z juhu rota npor. Benku. Rota npor. Kreihansela dostala rozkaz chrániť batériu kanónov por. Mráza⁵⁵¹ a úlohou príslušníkov 3. samostatného práporu bolo odrezať Nemcom ústupovú cestu do Sklených Teplíc. Začiatok útoku však musel byť v dôsledku oneskoreného príchodu 1/1 paradesanťnej roty odložený a zakrátko pribudli ďalšie komplikácie: rádiové spojenie štábu mjr. Želinského s pechotou a delostrelectvom úplne zlyhalo, 1/23 pešia rota sa po prijatí skomolenej správy, že celá akcia bola zrušená, vrátila do Jalnej, obe čaty z 3. samostatného práporu svojvoľne opustili bojisko a mužstvo pešej roty „Kreihansel“ zabľúdilo v lese.⁵⁵²

Až o 14.45 spustili na Močiar paľbu kanóny OB-25 a o päť minút neskôr začala nepriateľské oporné body bombardovať štvorica La-5FN. Batéria „Mráz“ však po vystrelení niekoľkých granátov zmĺkla, lebo nemecký mínometný

548 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 130; PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 982.

549 POLLE, J.: C. d., s. 25.

550 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 131 – 132; WILKE, H.: C. d., s. 42 – 43.

551 Povstalecké pramene neuvádzajú, kde sa batéria por. Mráza nachádzala, ale priebeh bojov 16. októbra 1944 naznačuje, že zaujala palebné postavenie na svahoch severozápadne od Močiara.

552 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 982 – 983.

prepad zničil delostreleckú pozorovateľňu. Straty utrpeli aj nechránené služby kanónov. Vzhľadom na to batéria ustúpila do Jalnej, no nekompromisný plk. Prikryl ju poslal späť do palebného postavenia. Približne o 15.15 vyrazila do útoku povstalecká pechota. Rota npor. Benku prenikla na južný okraj Močiara, odkiaľ bola vzápätí zahnaná na ústup silnou paľbou ručných zbraní. Nedarilo sa ani 1/1 paradasantnej rote. Po dobytí guľometného hniezda na kóte 702,0 dosiahla východný okraj dediny, ale následným nemeckým protiútokom bola úplne rozprášená.⁵⁵³ Rota pritom utrpela také vysoké straty, že npor. Cholvád sa nervovo zrútil. Keď okolo 18.00 boj utíchol, Močiar bol pevne v nemeckých rukách.⁵⁵⁴

Situácia 6/II roty napriek tomu zostávala veľmi vážna. V nepretržitých bojoch prebiehajúcich od 10. októbra 1944 padlo osem Stubenböckových mužov, ešte viac ich utrpelo zranenia a zásoby streliva klesli na minimum. V utorok 17. októbra 1944 však bolo obklúčenie 6/II roty prelomené dvomi samohybnými delami a velenie skupiny „Schill“ mohlo do Močiara prisunúť posily.⁵⁵⁵

Štáb okupačných vojsk v Bratislave dokončil v rovnakom čase prípravu generálnej ofenzívy. Jednotkám SS-Stubaf. Klotza pripadla úloha prelomiť povstaleckú obranu v priestore Žibritova a následne rozvinúť útok na smere Krupina – Dobrá Niva – Zvolen. Na zosilnenie úderu bola obrnenej skupine „Rösser“, ktorej velenie medzitým prevzal SS-Ostuf. Schöttle,⁵⁵⁶ pridelená 2. rota 708. protitankového oddielu zo 708. Volksgrenadier-Division so štrnástimi ľahkými stíhačmi tankov Jagdpanzer 38(t) *Hetzer*.⁵⁵⁷ Zvýšila sa takisto palebná sila a mobilita I. práporu. Vojaci vyzbrojení opakovacími karabínami totiž

553 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 130.

554 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 982 – 983; NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 214.

555 WILKE, H.: C. d., s. 43.

556 Tamže, s. 107. Presný dátum ani príčina výmeny na poste veliteľa obrnenej skupiny „Rösser“ nie sú známe.

557 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 214; WILKE, H.: C. d., s. 43. Nemecké pramene neuvádzajú, z ktorej divízie bola rota *Hetzerov* vyčlenená. Okrem 2/708 protitankovej roty však vozidlá tohto typu nemala žiadna jednotka podliehajúca pod velenie generála Höfleho.

dostali útočné pušky alebo samopaly a opotrebované vozidlá na drevoplyn boli nahradené ukoristenými automobilmi.⁵⁵⁸

K zosilnenému práporu „Wildner“ sa v polovici októbra 1944 pripojila 2. rota 14. protitankového oddielu SS so šiestimi útočnými delami StuG III neznámej verzie.⁵⁵⁹ Nepochybne aj vďaka tomu sa generál Höfle rozhodol nasadiť „Haličanov“ po boku Klotzových jednotiek do útoku na centrálnu povstaleckú oblasť. Oveľa závažnejší dôvod nasadenia ukrajinských esesákov v generálnej ofenzíve ale predstavovala skutočnosť, že k skupine „Schill“ bol 17. októbra 1944 pričlenený II/1 peší prápor Domobrany (mjr. Ján Havránek), ktorý zaistil priestor Zlatých Moraviec, Žarnovice a Banskej Štiavnice.⁵⁶⁰

Početný stav jednotiek pod velením SS-Stubaf. Klotza v predvečer generálnej ofenzívy nie je presne známy. Skupina „Schill“ však nemohla zahŕňať viac ako 3000 dôstojníkov, aspirantov, poddôstojníkov, vojakov a členov civilného personálu. Landeschützen-Bataillon 983, zosilnený prápor „Wildner“ a II/1 peší prápor mali v tom čase približne 800 – 900 príslušníkov a v skupine „Dietz“ slúžilo okolo 400 mužov.

GENERÁLNA OFENZÍVA

Štáb generála Viesta získal v polovici októbra 1944 dostatok indícií, že okupačné vojská sústredené v oblasti Banskej Štiavnice podniknú v najbližších dňoch útok na Krupinu. Vzhľadom na nedostatok vycvičených záloh však nemohol na obranu juhozápadného úseku frontu vyčleniť adekvátne sily. Najviac exponovaný smer Sv. Antol – Žibritov – Krupina zabezpečoval partizánsky zväzok „Alexander Nevskij“, oddiel francúzskych partizánov zosilnený slovenskou rotou pod velením rtn. Viliama Hanáka, V. kremnický partizánsky oddiel

558 POLLE, J.: C. d., s. 103.

559 Українська Дивізія „Галичина“. *Танки в дивізії*. www.galiciadivision.com. Ani presný dátum začlenenia 2/14 roty do zosilneného práporu „Wildner“ nepoznáme. Muselo sa to však stať krátko pred 18. októbrom 1944.

560 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 133.

(Gejza Lacko)⁵⁶¹ a samostatná pešia rota „Jánoš“. Dovedna asi 2000 mužov. Na-koľko disponovali minimálnym množstvom ťažkých zbraní, venovali zvýšenú pozornosť deštrukcii mostov, kladeniu mínových polí a budovaniu cestných zátarás. Naproti tomu diverzné akcie v nepriateľskom tyle, ktoré mohli prípravy nepriateľskej ofenzívy značne skomplikovať, zostali veľmi obmedzené.⁵⁶²

Zo značne útržkovitých dobových prameňov a spomienok účastníkov bojov vyplýva, že SS-Stubaf. Klotz nasadil do útoku na smere Sv. Antol – Žibritov – Krupina I. prápor, 2/708 protitankovú rotu, čatu „Cramer“ a čatu „Hradischko“. Delostreleckú podporu im poskytli húfnice batérie „Lindtner“, ktoré zaujali palebné postavenie v lokalite Drieňov na juhovýchodnom okraji Banskej Štiavnice. Zabezpečením krídel útočiacich jednotiek a čistením dobytého územia boli poverení príslušníci II. práporu. Zosilnený prápor „Wildner“ postupoval v druhom slede spolu so zvyšnými časťami skupiny „Schill“.⁵⁶³

Generálna ofenzíva okupačných vojsk na juhozápadnom úseku povstaleckého frontu sa začala v stredu 18. októbra 1944 o pol piatej ráno. Potom, ako ženisti z čaty „Hradischko“ odstránili trojdielnu barikádu na južnom okraji Sv. Antola, vnikli okupanti do zalesneného údolia, cez ktoré prechádzala strmá cesta do Žibritova. Povstanci ju zablokovali siedmimi zamínovanými zátarasami. Pri ničení prekážok zasiahla viacerých nemeckých vojakov paľba pechotných zbraní, ale najväčšie straty im spôsobili míny v drevených puzdrách s mimoriadne citlivou rozbuškou. Ženistom sa podarilo uvoľniť cestu len s pomocou stíhačov *Hetzer*, ktoré mohli vďaka svojim nevelkým rozmerom obratne manévrovať i v úzkych lesných priesekoch.⁵⁶⁴ SS-Strm. Ernst Unger vtedy osobne zneškodnil 127 náloží a 95 mín,⁵⁶⁵ za čo bol vyznamenaný

561 Oddiel G. Lacka a rota V. Hanáka boli súčasťou I. slovenskej partizánskej brigády gen. M. R. Štefánika.

562 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 131.

563 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 132; NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 214.

564 WILKE, H.: C. d., s. 43; POLLE, J.: C. d., s. 27, 33; *Щоденник національного героя Селенка Лавочки. III. частина*.

565 Ženisti z čaty „Hradischko“ zlikvidovali 18. októbra 1944 celkom 171 náloží a 127 mín.

Železným krížom I. triedy. Jeho spolubojovníci Hans Boemanns, Josef Feigl a Kurt Weber mali menej šťastia a dostali drevené kríže na banskoštiavnickom cintoríne. Ďalších osem príslušníkov čaty „Hradischko“, medzi nimi aj SS-Ustuf. Polle, bolo ranených.⁵⁶⁶

Keď sa Nemci na poľudnie prebojovali do otvoreného terénu pred Žibritovom, podporili ich útok štyri stíhacie bombardéry Hs 129B-2. Povstalecká protivzdušná obrana jeden zostrelila a horiaci stroj sa zrútil pri Kremnici.⁵⁶⁷ Straty utrpela i 2/708 protitanková rota. *Hetzery* totiž po prechode cez potok Bebrava vošli do mýnového poľa, kde jeden vyletel do povetria a druhému explózia ťažko poškodila podvozok. Ostatným obrneným vozidlám, pechote a ženistom sa však podarilo vniknúť do dediny a po krátkom boji ju dobyli.⁵⁶⁸

Paralelne s čelným útokom na Žibritov sa menšia nemecká jednotka presunula po lesných cestičkách z Kolpách k horskej dedine Šváb⁵⁶⁹ (2 km severovýchodne od Žibritova), v ktorej sídlil štáb zväzku „Alexander Nevskij“. Na jeho ochranu bol vyčlenený 2. oddiel (kapitan Boris Antonovič Solimonov), ale partizánov príchod esesákov natoľko prekvapil, že sa po krátkej prestrelke rozpŕchli.⁵⁷⁰ Nemci následne nahnali obyvateľov Švábu k zvonici, kde si museli vykopať hlbokú jamu. Potom k nej postavili do radu mužov, ženy aj deti a namierili na nich guľomet. Od hrozného činu upustili v poslednej chvíli na príhovor dôstojníka, čo sa dokázal s dedinčanmi dohovoriť po česky. Okupanti však Šváb vypálili a popravili slovenského partizána, ktorému v úteku zabránilo zranenie chodidla.⁵⁷¹

566 WILKE, H.: C. d., s. 70 – 71.

567 STANISLAV, J.: C. d., s. 284.

568 POLLE, J.: C. d., s. 27; CHŇOUPEK, B.: C. d., s. 512.

569 Dnes administratívna časť Krupiny.

570 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 132.

571 CHŇOUPEK, B.: C. d., s. 326. V niektorých prácach o SNP sa uvádza, že skupina „Schill“ útočila na Žibritov aj z juhozápadného smeru od Prenčova. Na oficiálnej internetovej stránke obce Prenčov sa však uvádza: „*Naša obec mala šťastie, pretože naši povstalci vyhodili do vzduchu most medzi Sv. Antonom a Prenčovom, a tak zabránili prechod nemeckým tankom. Tak sa celá nemecká sila presmerovala cez Žibritov na Krupinu.*“ Pozri <http://www.prencov.ocu.sk/sk/index.php?ids=108>

Okamžite po dobytí Žibritova začali Nemci postupovať na Krupinu. Povstanci im už nekládli silný odpor. Až na súmraku sa pri cestnej zátarase pred severozápadným okrajom Krupiny strhla zúrivá potýčka, v ktorej útočníci so zničujúcim účinkom nasadili svoje delá, mínometry a raketometry.⁵⁷² Krátko po 18.00 Nemci mesto bez boja obsadili.⁵⁷³

Štáb III. taktickej skupiny nemal niekoľko hodín v dôsledku prerušenia telefonického spojenia o situácii pri Žibritove žiadne informácie.⁵⁷⁴ Až večer bola na front vyslaná bojová súprava IPV-I, ktorá už pádu Krupiny nemohla zabrániť. Na spiatocnej ceste do Zvolena ju dvakrát napadli nemecké bombardéry, ale neutrpela žiadne poškodenie.⁵⁷⁵

Povstalecké jednotky ustupovali z Krupiny dvomi smermi: na sever proti prúdu rieky Krupinice do priestoru Babinej a na východ k obci Senohrad. Práve neďaleko Senohradu, v utečeneckom tábore na Oremovom Laze, boli internované desiatky ukrajinských rodín. Mnohé z nich mali príbuzných, ktorí slúžili v 14. divízii SS. Po vypuknutí SNP žili utečenci v biede a neustálom strachu, že budú povraždení komunistickými partizánmi. Keď sa dozvedeli, že Krupinu obsadilo nemecké vojsko, poslali do mesta dvoch mužov s prosbou o pomoc. Okolo polnoci 19. októbra 1944 priviedla hliadka oboch Ukrajincov na štáb zosilneného práporu „Wildner“, ktorý okamžite vypravil na Oremov Laz tri útočné delá a štyridsať pešiakov na nákladných autách. Na úsvite dorazila záchranná skupina „Haličanov“ do Senohradu, kde sa práve nachádzali časti I. partizánskej brigády „Štefánik“ a zväzku „Alexander Nevskij“. Príchod ukrajinských esesákov ich úplne zaskočil a po krátkej prestrelke vzali nohy na plecia. Príslušníci zosilneného práporu „Wildner“ potom rozprášili 1/25 pešiu rotu (npor. Jozef Urban) na Oremovom Laze a z utečeneckého tábora evakovali stovky svojich krajanov, ktorí našli dočasné útočisko v barakoch pri krupinskom kameňolome.⁵⁷⁶

572 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 134; CHŇOUPEK, B.: C. d., s. 512.

573 VHA Bratislava, fond I. ČSAS, sign. 4/B/53/6. Prílohy k válečnému dniku.

574 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 134.

575 KMEŤ, L.: C. d., s. 55.

576 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 134–135, 153; ŠMIGEL, M. – MIČKO, P.: C. d., s. 78–79.

SS-Stubaf. Klotz medzitým vyslal hlavné sily skupiny „Schill“ do útoku na Babinú. Zostava prvého sledu bojových jednotiek bola podobná ako počas predošlého dňa: údolím Krupinice postupovali na sever 1/I rota, 2/708 protitanková rota, čata „Cramer“⁵⁷⁷ a čata „Hradischko“, pechota II. práporu a prinajmenšom jedna strelecká rota zo zosilneného práporu „Wildner“ zabezpečovali krídla a zvyšok I. práporu čistil dobyté územie.⁵⁷⁸

Obranu priestoru Babiná – Sása – Pliešovce zabezpečovala od 13. októbra 1944 podskupina „Korda“ (mjr. Alexander Korda), ktorá zahŕňala 25. peší prápor „Hron“ (kpt. Peter Jeleník), 28. peší prápor „Latorica“ (kpt. Juraj Laurinec) a 3. samostatný delostrelecký oddiel „Bystrá“ (kpt. Juraj Kosorinský). Po páde Krupiny k nej VČSA pričlenilo protitankovú rotu „Urban“⁵⁷⁹ (kpt. žand. Alexander Urban) a brigádu „Nálepka“. Partizáni však zanedbali prieskum a počas presunu na front utrpeli pri nečakanom stretnutí s nepriateľskými obrnenými vozidlami vysoké straty.⁵⁸⁰

Postup skupiny „Schill“ nahor údolím Krupinice prebiehal bez väčších komplikácií, lebo civilné obyvateľstvo upozornilo okupantov na zamínované úseky cesty.⁵⁸¹ Povstalci takisto doplatili na chýbajúce zabezpečenie svojich krídel. Príslušníci II. práporu a „Haličania“ vďaka tomu prenikli bez odporu cez zalesnené kopce po oboch stranách údolia Krupinice až k Babinej.⁵⁸² Väčšina jednotiek mjr. Kordu vzápätí podľahla panike a v zmatku ustúpila k Dobrej Nive. Do zotmenia okupanti obsadili nielen Babinú, ale aj kótu 460,0 Svätá Anna⁵⁸³, Sásu a Pliešovce.⁵⁸⁴

577 Nemecké pramene sa o účasti 2/708 protitankovej roty a čaty „Cramer“ v bohoch pri Babinej vôbec nezmienujú. Vzhľadom na predošlú i neskoršiu spoluprácu týchto jednotiek s I. práporom však považujem za vylúčené, že by sa do nich nezapojili.

578 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 214; WILKE, H.: C. d., s. 43; *Щоденник національного героя Селепка Лавочки. III. частина*.

579 Rota sa skladala z dvoch bojových čiat, dopravnej a tylovej čaty. Bojové čaty boli vyzbrojené sovietskymi protitankovými puškami, americkými pancierovkami *bazooka*, guľometmi a samopalmi.

580 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 136 – 137; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 156.

581 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 136.

582 WILKE, H.: C. d., s. 43.

Večer 19. októbra 1944 sa čelo skupiny „Schill“ nachádzalo necelých 15 km od južného okraja Zvolena. Na rozkaz štábu okupačných vojsk však museli jednotky SS-Stubaf. Klotza dočasne zastaviť postup, prejsť do obrany a sledovať činnosť protivníka. Plán generálnej ofenzívy bol totiž založený na koncentrickom útoku okupačných vojsk na Banskú Bystricu so striedajúcimi sa priestorovými a časovými ťažiskami útokov.⁵⁸⁵ Generál Höfle nepochybne počítal aj s tým, že prienik skupiny „Schill“ do bezprostrednej blízkosti Zvolena prinúti VČSA, aby proti nej nasadilo podstatnú časť svojich záloh. Ďalší postup Klotzových jednotiek na tomto smere by preto bol veľmi riskantný. Na dôvažok, viazaním rezerv 1. ČSAS v priestore Dobrej Nivy a obchvatom (cez Oremov Laz, Starú Hutu a Vígláš) pozícií 18. pešieho práporu „Váh“ (kpt. Florián Juračka) pri Podkriváni mohla skupina „Schill“ výrazne uľahčiť pripravovaný útok ľavého krídla divízie „Horst Wessel“ na smere Lučenec – Detva.

Z ďalšieho vývoja udalostí vyplýva, že II. prápor a časť zosilneného práporu „Wildner“ zaujali ráno 20. októbra 1944 obranu na návršiach severne a východne od Babinej, pričom v Sáse a Pliešovciach zostali vysunuté malé hliadky. Rota „Schöttle“, 3/I rota a ženijné družstvo „Schweiger“ súčasne prenikli cez Senohrad a Zábavu⁵⁸⁶ na Oremov Laz, odkiaľ mali vo vhodnej chvíli vyraziť v ústrety ľavému krídlu divízie „Horst Wessel“. Ostatné jednotky skupiny „Schill“ a zosilneného práporu „Wildner“ boli rozmiestnené v priestore Babinej a Krupiny.⁵⁸⁷

Predpoklad generála Höfleho, že povstalci sa pokúsia vytlačiť nemecké vojská z blízkosti Zvolena, bol správny. Už o deviatej hodine 20. septembra 1944

583 Kóta 460,0 Svätá Anna sa nachádza na západ od železničnej trate Zvolen – Krupina asi 500 m od severného okraja Babinej.

584 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 136 – 137; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 156; *Щоденник національного героя Селепка Лавочки. III. частина.*

585 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 215.

586 Dnes časť obce Pliešovce.

587 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 141; WILKE, H.: C. d., s. 44; *Щоденник національного героя Селепка Лавочки. III. частина.*

zaútočili príslušníci podskupiny „Korda“ na kótu Svätá Anna, ale esesáci ich bez väčších ťažkostí odrazili. VČSA následne odvelilo do priestoru Dobrej Nivy bojovú súpravu IPV-I. Štefánik najskôr ostreľoval guľometné hniezda na Svätej Anne a popoludní podporoval ďalší útok na strategickú výšinu. Povstalci ani tentoraz nedosiahli úspech a paľba nemeckého delostrelectva spôsobila medzi pechotou mjr. Kordu taký chaos, že sa dala na útek. Protitanková rota „Urban“, ktorá mala podniknúť obchvat nepriateľského ľavého krídla, potom zostala na niekoľko hodín odrezaná v lesoch, na západ od Dobrej Nivy. V ohrození sa ocitol i pancierový vlak, lebo tri bombardéry Si 204E z Malaciek – Nového Dvora poškodili trať neďaleko železničnej zastávky Breziny. Štefánik sa v tom čase nachádzal asi 2 km južnejšie pri obci Podzámčok a len vďaka pohotovému zásahu opravárskej čaty sa o polnoci vrátil do Zvolena.⁵⁸⁸

Kritický vývoj udalostí na úseku podskupiny „Korda“ prinútil VČSA, aby do priestoru Dobrej Nivy vyslalo dve roty z práporu „Topľa“ a čatu ľahkých tankov (4 LT-38 a 1 LT-35) pod velením por. Bodnára.⁵⁸⁹ Súčasne bola z úseku I. taktickej skupiny odvelená jedna cyklistická čata, ktorá obsadila návršia na východ od Pliešoviec, zatiaľ čo cestu Oremov Laz – Víglaš prehradila pri Starej Hute 1/25 pešia rota a oddiel francúzskych partizánov.⁵⁹⁰

Vo večerných hodinách 20. októbra 1944 sa povstalecký front pri Dobrej Nive ako-tak stabilizoval južne od čiar Horné Breziny⁵⁹¹ – Podzámčok.⁵⁹² Oslabené prápory „Hron“ (bez 1/25 pešej roty) a „Latorica“ potom VČSA stiahlo k Zvolenu. Delostrelecký oddiel „Bystrá“ a protitanková rota „Urban“ však zostali v priestore Podzámčoku. Štáb generála Viesta totiž rozhodol, že budú podporovať protiútok na smere Dobrá Niva – Babiná – Krupina, v ktorom mali zohrať hlavnú úlohu jednotky 2. ČSSPB.⁵⁹³

588 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 137 – 138; KMEŤ, L.: C. d., s. 56; VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/54/6. Prílohy k válečnému deníku.

589 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 138; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 156.

590 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 154; NOSKO, J.: C. d., s. 170.

591 Južná časť obce Breziny.

592 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 138; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 156.

593 NOSKO, J.: C. d., s. 170 – 171.

BOJE PRI DOBREJ NIVE, SÁSE A PLIEŠOVCIACH

Už večer 20. októbra 1944 vydal generál Viest rozkaz, aby sa 2. ČSSPB presunula z Badína v troch prúdoch do Dobrej Nivy, Sásy a Pliešoviec, vyčistila tieto obce od nepriateľa a zatlačila ho ku Krupine. Spoločne s brigádou plk. Příkryla sa mal do pripravovaného protiútku zapojiť 3. samostatný delostrelecký oddiel „Bystrá“, protitanková rota „Urban“, bojová súprava IPV-I, dve čaty KPÚV, deväť ľahkých tankov (8 LT-38 a 1 LT-35) a stredný tank PzKpfw. III.⁵⁹⁴

Presun 2. ČSSPB do východiskových pozícií sa začal v skorých ranných hodinách 21. októbra 1944. Podľa nariadenia veliteľa 1. ČSAS rozdelil plk. Příkryl svoje jednotky do troch bojových skupín. Prvá skupina (škt. Stanislav Uchytíl), ktorá sa skladala z 1. paradesantného práporu (bez 1/1 paradesantnej roty), dvoch batérií kanónov 76,2 mm a jednej batérie kanónov 45 mm, dostala rozkaz obsadiť Dobrú Nivu a vykonať prieskum na Babinú. Úlohou druhej skupiny (škt. František Vrzala), zloženej z 2. paradesantného práporu a 3. samostatného práporu, bolo prehradiť smer Zvolen – Kráľová⁵⁹⁵. Tretia skupina (škt. Oldřich Talášek), pozostávajúca z 1/1 paradesantnej roty, jednej batérie kanónov 76,2 mm, dvoch batérií kanónov 45 mm a jazdeckej čaty III. taktickej skupiny, sa mala zmocniť Pliešoviec a Sásy a rozvíjať prieskum na Krupinu. Záloha parabrigády (npor. Karol Vítek), ktorú tvoril priezvedný oddiel a jedna batéria kanónov 45 mm, zostala na južnom okraji Zvolena.⁵⁹⁶

Nakoľko sa presun prvej skupiny z Badína do Horných Brezín v dôsledku nedostatku nákladných automobilov oneskoril, musel byť začiatok útoku jednotiek škt. Uchytíla posunutý z jedenástej hodiny na 12.30. Napriek tomu sa príslušníkom 2. ČSSPB spoločne s tromi tankami (2 LT-38 a 1 LT-35) z čaty por. Bodnára⁵⁹⁷ podarilo bez väčších ťažkostí preniknúť do Dobrej Nivy. Ako posila následne dorazila do obce bojová súprava IPV-I a tanková čata

594 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 984; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 157.

595 Dnes súčasť Zvolena.

596 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 139; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 157.

597 Zvyšné dva LT-38 zostali v zálohe.

por. Rumana (4 LT-38) zosilnená strojom PzKpfw. III. Krátko nato spustili Nemci na Dobrú Nivu paľbu z mínometov a húfnic. Povstalecký stredný tank bol vtedy poškodený, ale vďaka zásahu pojazdnej dielne sa dokázal po vlastnej osi vrátiť do Môťovej⁵⁹⁸, kde sídlilo veliteľstvo Práporu útočnej vozby „Vojtech“ (kpt. Ján Ploskuňák).⁵⁹⁹

Po zabezpečení Dobrej Nivy vyrazili 2/1 a 3/1 paradesantná rota, bojová súprava IPV-I a tri tanky smerom k Babinej. Už krátko po 15.00 bol ich postup zastavený náletom šiestich Ju 87D-5 a dvoch Bf 109G-6 z letiska Farmos. Príslušníci parabrigády však neutrpli veľké straty (1 mŕtvy a 3 ranení). Hlavná pozornosť nemeckých lietadiel sa totiž zamerala na pancierový vlak. Štefánik sa pred nimi ukryl do Neresnického tunela (1 km južne od Zvolena), na ktorý vzápätí zaútočili tri Si 204E z Malaciek – Nového Dvora. Po zbombardovaní oboch portálov tunela bola železničná trať na troch úsekoch poškodená, takže bojová súprava IPV-I zostala dočasne zablokovaná. Mužstvo 2/1 a 3/1 paradesantnej roty medzitým zaujalo obranu na návršiach južne od Dobrej Nivy. Po zotmení sa v tomto priestore sústredilo aj všetkých päť tankov por. Bodnára.⁶⁰⁰

Skupina škpt. Vrzalu prešla zo Zvolena cez Môťovú a Kráľovú k osade Podskalka⁶⁰¹ (2 km severovýchodne od Sásy), kde bola o 18.00 zastavená paľbou nepriateľského delostrelectva. Najväčší úspech dosiahla skupina škpt. Taláška, ktorá sa predpoludním na motorových vozidlách presunula z Badína do Slatinských Lazov. Z rázcestia Polomy (3 km južne od Kalinky⁶⁰²) vyslala prieskumnú hliadku na Oremov Laz, pri Zaježovej⁶⁰³ nadviazala kontakt so skupinou škpt. Vrzalu a večer obsadila Pliešovce a Sásu.⁶⁰⁴

598 Dnes južné predmestie Zvolena.

599 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 139; PIVOLUSKA, J.: *Parabrigáda*. Bratislava 1970, s. 136.

600 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 140; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 157; STANISLAV, J.: C. d., s. 286.

601 Dnes časť Sásy.

602 Dnes časť obce Víglašská Huta-Kalinka.

603 Dnes administratívna časť obce Pliešovce.

604 NOSKO, J.: C. d., s. 171; PIVOLUSKA, J.: C. d., s. 136; PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 985.

Nemecké a ukrajinské pramene popisujú udalosti z 21. októbra 1944 veľmi stručne. Uvádzajú len toľko, že II. prápor a časť zosilneného práporu „Wildner“ čelili nepriateľskému útoku, ale ostatné jednotky skupiny „Schill“ sa do boja nezapojili.⁶⁰⁵ Z povstaleckých zdrojov naproti tomu vieme, že vojaci škt. Uchytila a škt. Vrzalu boli vystavení paľbe poľného delostrelectva. Nemecké obrnené vozidlá sa však na bojisku celkom určite neobjavili. Z údajov, ktoré zhromaždili spravodajské orgány 1. ČSAS, totiž vyplýva, že SS-Stubaf. Klotz ponechal 3/708 protitankovú rotu a čatu „Cramer“ v zálohe pri Babinej. S ich nasadením evidentne počítal iba v prípade, pokiaľ by sa skupine škt. Uchytila podarilo prebojovať do bezprostrednej blízkosti obce. Rota „Schöttle“ bola spoločne s 3/I rotou a družstvom „Schweiger“ naďalej umiestnená na Oremovom Laze a útočné delá zosilneného práporu „Wildner“ zostali s najväčšou pravdepodobnosťou v Krupine, kde povstaleckí prieskumníci v ten deň spozorovali niekoľko „tankov“.⁶⁰⁶

V noci z 21. na 22. októbra 1944 musel plk. Příkryl v dôsledku úspešného postupu pravého krídla divízie „Horst Wessel“ na smere Jelšava – Muráň – Tisovec vyslať do Brezna 1. paradesantný prápor zosilnený batériou kanónov 76,2 mm, batériou kanónov 45 mm, rotou VGPL⁶⁰⁷ a ženijnou čatou. Tankovú čatu por. Rumana VČSA súčasne odvelilo do Detvy. Veliteľ 2. ČSSPB potom nasadil na zabezpečenie priestoru Dobrej Nivy svoj priezvedný oddiel, ktorému pridelil dva kanóny 45 mm a družstvo VGPL.⁶⁰⁸

Pretože ďalší útok na smere Dobrá Niva – Babiná bol po odchode 1. paradesantného práporu vylúčený, plk. Příkryl rozhodol, že 2. paradesantný prápor a čata por. Bodnára napadnú 22. októbra 1944 nepriateľské obranné pozície na návršiach východne od Babinej. Ich postup však v dôsledku silnej mínometnej a guľometnej paľby napredoval veľmi pomaly a krátko po poludní

605 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 564; WILKE, H.: C. d., s. 44; *Щоденник національного героя Селепка Лавочки. III. частина.*

606 VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/55/6. Prílohy k válečnému denníku.

607 Rota bola vyzbrojená sovietskymi guľometmi 12,7 mm DŠK 1938.

608 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 984; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 157.

sa úplne zastavil.⁶⁰⁹ Esesáci následne vyrazili do protiútok. Zatiaľ čo jednotky I. práporu dobyli Pliešovce, príslušníci II. práporu sa zmocnili Sásy,⁶¹⁰ pričom zničili dva LT-38. Zvyšným trom tankom sa podarilo ustúpiť do Môľovej.⁶¹¹

V rovnakom čase prelomilo ľavé krídlo divízie „Horst Wessel“ povstaleckú obranu pri Podkriváni. Vzhľadom na to generál Viest zastavil protiútok na smere Dobrá Niva – Babiná – Krupina a štáb parabrigády sa už v noci z 22. na 23. októbra 1944 presunul do Zvolenskej Slatiny. Plk. Příkryl potom nariadil, aby skupina škpt. Taláška, 2. paradesantný prápor a rota kpt. žand. Urbana prehradili údolie Slatiny pri Detve a 3. samostatný prápor zaujal obranu v priestore Kalinky. Zosilnený priezvedný oddiel 2. ČSSPB a jednotky III. taktickej skupiny, ktoré zostali na fronte pri Dobrej Nive, boli podriadené veliteľovi podskupiny „Volga“.⁶¹²

Štáb okupačných vojsk sa našťastie o odsune hlavných síl parabrigády z úseku Dobrá Niva – Sása – Pliešovce nedozvedel. V pondelok 23. októbra 1944 totiž zopakoval rozkaz, aby skupina „Schill“ nevyvíjala žiadne ofenzívne akcie a sledovala činnosť protivníka.⁶¹³ Napriek tomu podnikli okupanti o 18.00 útok na Dobrú Nivu, ktorý podporovali aj obrnené vozidlá. Príslušníci 2. ČSSPB a III. taktickej skupiny ho dokázali odraziť iba s vypätím všetkých síl. Pri Sásе a Pliešovciach sa toho dňa odohrali menšie pozíčné boje.⁶¹⁴

Počas 24. októbra 1944 vládol na juhozápadnom úseku povstaleckého frontu pokoj, občas narušovaný lokálnymi prestrelkami. Odpor vyčerpanej 1. ČSAS sa však pomaly chýlil ku koncu. Vôľa pokračovať v boji rapídne slabla a organizovaná evakuácia sa stále výraznejšie menila na útek. V rámci začínajúceho ústupu do hôr dostal plk. Příkryl o 18.00 rozkaz, aby zhromaždil 2. ČSSPB (bez zosilneného 1. paradesantného práporu) v priestore

609 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 141; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 157.

610 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 215; WILKE, H.: C. d., s. 44.

611 UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 157; *Щоденник національного героя Селенка Лавочки. III. частина.*

612 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 140 – 141, 155; NOSKO, J.: C. d., s. 180, 182.

613 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 215.

614 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 142; WILKE, H.: C. d., s. 43; VHA Bratislava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/57/6. Prilohy k válečnému dňovníku.

Hájniky⁶¹⁵ – Veľká Lúka – Zolná⁶¹⁶ a vykonal prieskum obranného postavenia Badín – Vlkanová.⁶¹⁷

V stredu 25. októbra 1944 znova vypukli pozičné boje pri Pliešovciach, ale nemeckým prieskumníkom nemohlo uniknúť, že povstalci vyprázdňujú Dobrú Nivu aj údolie Slatiny. Obchvat na smere Oremov Laz – Stará Huta – Víglaš tak stratil zmysel a v popoludňajších hodinách sa celá skupina „Schill“ a zosilnený prápor „Wildner“ sústredili v priestore Babiná – Sása – Pliešovce. Na štábnej porade, ktorá sa konala vo večerných hodinách, SS-Stubaf. Klotz oznámil veliteľom svojich jednotiek, že zajtra o 07.00 vyrazia do útoku na Zvolen.⁶¹⁸

BANSKÁ BYSTRICA

Ráno 26. októbra 1944 dobyla skupina „Schill“ takmer bez boja Dobrú Nivu. Obrnená skupina „Rösser“, II. prápor, zosilnený prápor „Wildner“ a čata „Hradischko“⁶¹⁹ potom vošli do úzkeho údolia rieky Neresnice, ktorým prechádza cesta a železničná trať do Zvolena. Za nimi nasledovalo poľné delostrelectvo a jednotky tylového zabezpečenia. Mužstvo I. práporu postupovalo na krídlach po zalesnených výšiniach nad riečnym údolím.⁶²⁰

Počas presunu z Dobrej Nivy do Zvolena sa príslušníci skupiny „Schill“ a „Haličania“ stretli s minimálnym odporom, ale ženisti museli z vozovky odstrániť množstvo zátarás a mín.⁶²¹ Naproti tomu dôležitý most poniže sútoku

615 Dnes západná časť Sliacha.

616 Dnes administratívna časť Zvolena.

617 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 156 – 157; NOSKO, J.: C. d., s. 183 – 185.

618 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 218; WILKE, H.: C. d., s. 44; *Щоденник національного героя Селепка Лавочки. III. частина.*

619 Podľa nemeckých prameňov sa čata „Pikowitz“ medzi 18. a 28. októbrom 1944 nezapojila do žiadnej bojovej akcie. Z toho vyplýva, že musela byť nasadená na odminovacie práce a rekonštrukciu poškodených komunikácií.

620 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 215; POLLE, J.: C. d., s. 28; WILKE, H.: C. d., s. 44.

621 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 567 – 568; *Щоденник національного героя Селепка Лавочки. III. частина.*

Slatiny a Neresnice našli okupanti nepoškodený. Deputácia zvolenských občanov si totiž na VČSA vynútila, aby nebol zničený. Rozsiahlym deštrukčným prácom vo svojom meste zabránili aj obyvatelia Banskej Bystrice.⁶²²

V predpoludňajších hodinách 26. októbra 1944 sa jednotky skupiny „Schill“ a zosilneného práporu „Wildner“ po krátkych prestrelkách s ustupujúcimi povstaleckými hliadkami zmocnili Zvolena. Medzi prvými vstúpil do mesta SS-Ostuf. Kettgen na motocykli, ktorý viedol SS-Ustuf. Polle. Po príchode do kasárni Pešieho pluku 3 veliteľ I. práporu zistil, že telefonické spojenie s Banskou Bystricou stále funguje. Kettgen túto skutočnosť pohotovo využil. Prostredníctvom zajatého telefonistu sa spojil s VČSA a vyzval generála Goliana, aby nariadil povstaleckej armáde zložiť zbrane. Golian jeho trúfalú požiadavku odmietol a prikázal prerušiť telefónne vedenie.⁶²³

Už krátko po 11.00 rozvinul I. prápor zosilnený batériou „Perl“, 3/708 protitankovou rotou, čatou „Cramer“ a čatou „Hradischko“ útok na letisko Tri Duby. Zďaleka viditeľné mračná hustého čierneho dymu, ktoré stúpali z horiacich budov, hangárov a poškodených lietadiel⁶²⁴ však boli dôkazom, že na ňom nenájdu žiadnu cennú korisť.⁶²⁵ V rovnakom čase utekali nahor údolím Hrona na autách, vozoch i pešky tisícky vojakov, partizánov a civilných osôb. Hrozilo akútne nebezpečenstvo, že Nemci tieto neusporiadané húfy zmasakrujú. Priezvedný oddiel 2. ČSSPB preto spoločne s dvomi tankami LT-38 podnikol z Hájniov výpad a postup okupantov aspoň nakrátko spomalil.⁶²⁶

Po obsadení letiska Tri Duby delila jednotky SS-Stubaf. Klotza od Banskej Bystrice už len jediná významná prekážka: línia poľných opevnení, ktorá prechádzala naprieč údolím Hrona, severne od obcí Badín a Vlkanová. Okrem protitankovej priekopy ju tvorili mínové polia, zátarasy a malé bunkre. Na južných prístupoch k Banskej Bystrici bolo vo vežovom postavení zakopaných i šesť nepojazdných tankov LT-35. Tri sa nachádzali pri železničnej trati

622 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 156.

623 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 216; NOSKO, J.: C. d., s. 190.

624 Posledné letuschopné stroje opustili Tri Duby popoludní 25. októbra 1944.

625 GAJDOŠ, M.: C. d., s. 158; NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 216.

626 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 986; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozyby 1944*, s. 161.

pod kótou 435,0 Peťovský háj (1 km severne od Vlkanovej), dva na svahoch protíľahlej výšiny Skalica a jeden v priestore medzi Hronom a dedinou Kremnička⁶²⁷. Vojaci, ktorí mali brániť Banskú Bystricu, však túto úlohu nezvládli a ustupovali smerom na Staré Hory alebo do masívu Poľany. Generál Viest preto pred svojím odchodom na Donovaly nariadil, aby líniu Badín – Vlkanová obsadili príslušníci 2. ČSSPB.⁶²⁸

Nakoľko jednotky plk. Prikryla boli rozptýlené na viacerých úsekoch frontu, veliteľ parabrigády mohol na obranu južných prístupov k Banskej Bystrici vyčleniť len dve roty 2. paradessantného práporu, priezvedný oddiel, jednu neúplnú batériu kanónov 76,2 mm, jednu batériu kanónov 45 mm a jednu ženijnú čatu. Okrem nich mal k dispozícii dva tanky LT-38. Zakopané LT-35 boli svojimi osádkami opustené. Do boja sa zapojil iba jediný stroj pod kótou Peťovský háj, ktorý obsadil neznámy tankista a dvaja miestni dobrovoľníci, bratia Ondrej a Pavol Lovčičanovci. Spustili z neho paľbu na nemecké vozidlá prichádzajúce po ceste z Badína a dočasne ich prinútil zmeniť smer postupu.⁶²⁹

Príslušníci parabrigády dokázali líniu Badín – Vlkanová udržať, ale keď im večer začal hroziť obchvat zo smeru od Hornej Mičinej, začali sa o 20.30 na rozkaz generála Viesta sťahovať na južný okraj Banskej Bystrice.⁶³⁰ Nemcom ústup jednotiek 2. ČSSPB neunikol. SS-Ostuf. Kettgen preto rádiotelegraficky požiadal štáb okupačných vojsk, aby mohol zaútočiť na Banskú Bystricu. Dostal však negatívnu odpoveď. Operačný plán generála Höfleho totiž stanovil, že hlavné centrum povstania bude dobyté koncentrickým útokom 28. októbra 1944, teda symbolicky v deň vzniku československého štátu. Dovtedy mala skupina „Schill“ zostať zakopaná na obranných pozíciách.⁶³¹

O polnoci 27. októbra 1944 spozorovali prieskumné hliadky I. práporu nepokoj a pohyb na strane nepriateľa. Kettgen, ktorý bol pevne rozhodnutý, že jeho muži musia do Banskej Bystrice vstúpiť ako prví, sa rozhodol využiť

627 Dnes južné predmestie Banskej Bystrice.

628 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 989; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 161.

629 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 956; UHRIN, M.: *Pluk útočnej vozby 1944*, s. 159.

630 PREČAN, V. a kol.: SNP-D, s. 987; ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 223.

631 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 216.

túto skutočnosť. Napriek rozkazom z Bratislavy preto nariadil svojim jednotkám, aby vyrazili vpred. Celkom na čele postupovala čata „Hradischko“, za ňou nasledovalo dvanásť stíhačov Jagdpanzer 38(t) z 3/708 protitankovej roty, sedem obrnených vozidiel z čaty „Cramer“, I. prápor a batéria „Perl“. Nemci už nenarazili na odpor, ale ich útok spomaľovalo množstvo mín a betónových prekážok. Jeden z *Hetzerov* bol po nabehnutí na protitankovú mínu poškodený a ďalšia explózia usmrtila ženistu Josefa Welscha. Celkovo odstránili príslušníci čaty „Hradischko“ z vozovky 68 mín, rozobrali sedem zátaras a sprejzdnili sedem zničených mostov.⁶³²

Približne o pol siedmej ráno dosiahli jednotky zosilneného práporu „Kettgen“ južný okraj Banskej Bystrice a zakrátko prenikli do centra. Prvé tanky divízie „Horst Wessel“, ktoré postupovali zo smeru od Brezna, vstúpili do mesta až okolo 11.00. V priebehu 27. októbra 1944 sa do Banskej Bystrice presunuli aj ostatné časti skupiny „Schill“, zatiaľ čo zosilnený prápor „Wildner“ zostal umiestnený vo Zvolene.⁶³³

Pád Banskej Bystrice znamenal koniec organizovaného odporu povstaleckých ozbrojených síl. V skorých ranných hodinách 28. októbra 1944 zverejnil generál Viest na Donovaloch operačný rozkaz č. 25 834 Taj./3. oddel. o prechode I. ČSAS na partizánsky spôsob boja. Jeho realizácia však nebola možná. Nielen z toho dôvodu, že horské masívy Nízkych Tatier, Poľany a Veľkej Fatry nemohli poskytnúť takému množstvu ľudí dostatočný manévrovací priestor. Väčšina jednotiek sa totiž ešte pred obsadením Banskej Bystrice rozpadla a VČSA s nimi stratilo kontakt. Prechod príslušníkov povstaleckej armády na partizánsky spôsob boja sa preto stal individuálnou záležitosťou jednotlivých dôstojníkov a radových vojakov.⁶³⁴

632 POLLE, J.: C. d., s. 29 – 30; WILKE, H.: C. d., s. 45.

633 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 216; *Щоденник національного героя Селепка Лавочки. III. Частина*.

634 NOSKO, J.: C. d., s. 194 – 195; ŠTEFANSKÝ, V.: C. d., s. 225 – 226.

PORAZENÍ VÍŤAZI

Po zlomení odporu 1. ČSAS sa štáb okupačných vojsk rozhodol nasadiť jednotky SS-Stubaf. Klotza na vyčistenie horských oblastí severovýchodne od Banskej Bystrice. Ťažké húfnice a obrnené vozidlá sa však na takúto činnosť nehodili a časť pechoty zasa nemala výcvik na boj proti partizánom. Vzhľadom na to boli všetci príslušníci Heimatschutzu pridelení k skupine „Schill“ už v sobotu 28. októbra 1944 odvelení do Bratislavy.⁶³⁵ V ten istý deň sa II. prápor, čata „Hradischko“ a čata „Pikowitz“ zapojili do prečesávania centrálnej časti Nízkych Tatier. Ostatné Klotzove jednotky boli poverené zabezpečením banskobystrického priestoru.⁶³⁶ Zosilnený prápor „Wildner“ sa 29. októbra 1944 presunul zo Zvolena do Banskej Bystrice a o dva dni neskôr ho odvelili na horné Pohronie.⁶³⁷ II/1 prápor Domobrany naďalej zaistoval oblasť Zlatých Moraviec, Žarnovice a Banskej Štiavnice, ale o dislokácii skupiny „Dietz“ a 983. práporu Landwehru v období medzi porážkou povstaleckej armády a koncom roka 1944 nemáme žiadne informácie.

V pondelok 30. októbra 1944 sa v Banskej Bystrici za účasti generála Höfleho a prezidenta Tisa uskutočnila víťazná prehliadka okupačných vojsk. Skupinu „Schill“ na nej reprezentovala čestná rota pod velením SS-Ostuf. Kettgena, ktorú tvorili príslušníci obrnenej skupiny „Rösser“, I/I roty a čaty „Hradsichko“. SS-Ustuf. Polle bol vtedy dekorovaný Železným krížom I. triedy a niekoľkým z jeho spolubojovníkov udelili nižšie nemecké a slovenské vyznamenania. II. prápor v tom čase spoločne s hlavnými silami čaty „Hradischko“ a čatou „Pikowitz“ pokračoval v prečesávaní Nízkych Tatier.⁶³⁸

635 NEVERLA, R.: *Mit der »Kampfgruppe Schill« im Einsatz. Erlebnisse eines Preßburger Gymnasisten im Herbst 1944*, s. 69.

636 POLLE, J.: C. d., s. 29; VENOHR, W.: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940–1955*, s. 169.

637 Щоденник національного героя Селепка Лавочки. III. частина.

638 POLLE, J.: C. d., s. 30; WILKE, H.: C. d., s. 45.

Na druhý deň po víťaznej prehliadke bola bojová skupina „Schill“ reorganizovaná a oficiálne premenovaná na mechanizovaný pluk SS „Schill“, ktorý pozostával zo štábu, I. práporu (1/I, 2/I a 3/I rota), II. práporu (5/II, 6/II, 7/II a 8/II rota), zdravotníckej roty, čaty ťažkých zbraní (predtým zmiešaná čata SPW „Cramer“), ženijnej čaty „Hradischko“ a ženijnej čaty „Pikowitz“. Všetky ostatné jednotky (vrátane 4/I roty) sa vrátili k svojim kmeňovým útvarom.⁶³⁹ Zosilnený prápor „Wildner“ bol takisto znova pričlenený k 14. divízii SS, ale bojová skupina „Dietz“, 983. prápor Landwehru a II/1 peší prápor Domobrany zostali podriadené SS-Stubaf. Klotzovi.⁶⁴⁰

Zatiaľ čo štruktúra jednotiek mechanizovaného pluku SS „Schill“ sa v porovnaní so stavom pred 31. októbrom 1944 príliš nezmenila, mužstvo I. práporu bolo takmer úplne obmenené. Na miesta dôstojníckych aspirantov a vojakov, ktorí odišli naspäť do Protektorátu, nastúpili príslušníci 10. výcvikového a náhradného mechanizovaného práporu SS z Brna, 17. výcvikového a náhradného mechanizovaného práporu SS z Jihlavy, 6. výcvikového a náhradného práporu horských strelcov SS z Halleinu, 5. výcvikového horského spojovacieho práporu SS zo Sterzingu⁶⁴¹ a horského výcvikového strediska (*Gebirgskampfschule*) Waffen-SS z Predazza.⁶⁴²

Pochopiteľne, takéto rozsiahle striedanie mužstva sa nemohlo uskutočniť zo dňa na deň. V stredu 1. novembra 1944 opustili Slovensko s najväčšou pravdepodobnosťou len dôstojnícki aspiranti z 1/I roty.⁶⁴³ Výmena príslušníkov ostatných jednotiek I. práporu trvala prinajmenšom do polovice novembra 1944, keď mechanizovaný pluk SS „Schill“ dostal nového veliteľa. Stal sa ním bývalý dôstojník horských vojsk SS-Stubaf. Walter Eccher ab Echo und

639 Po 1. novembri 1944 neexistujú žiadne zmienky o prítomnosti delostreleckej skupiny „Mössinger“ a roty „Schöttle“ na slovenskom území. Súčasťou pluku „Schill“ nemohli zostať ani 2/708 a 3/708 protitanková rota, lebo 708. Volksgrenadier-Division sa v prvej polovici novembra 1944 presunula do Alsaska.

640 WILKE, H.: C. d., s. 47, 118.

641 Nemecký názov severotalianskeho mestečka Vitipeno.

642 WILKE, H.: C. d., s. 46 – 47.

643 VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 418.

Marienberg.⁶⁴⁴ V rovnakej dobe (presný dátum nepoznáme) bol za veliteľa I. práporu vymenovaný SS-Ostuf. Mathiebe, pretože SS-Hstuf. Kettgena⁶⁴⁵ preložili do Bratislavy na štáb generála Höfleho.⁶⁴⁶

Hlavná činnosť mechanizovaného pluku SS „Schill“ bola zameraná na čistenie a zabezpečovanie priestoru Podbrezovej, Brezna, Čierneho Balogu, Nižnej Boce a Tisovca. Ženisti z čiat „Hradischko“ a „Pikowitz“ zároveň pracovali na opravách komunikácií a mostov.⁶⁴⁷ Hoci zrážky s partizánmi neboli ani zďaleka také tvrdé ako boje proti povstaleckej armáde, nezaobišli sa bez strát. V priebehu dvoch mesiacov po obsadení Banskej Bystrice padlo a podľahlo následkom zranení vyše 30 príslušníkov mechanizovaného pluku SS „Schill“. Medzi nimi veliteľ II. práporu SS-Ostuf. Schulz,⁶⁴⁸ veliteľ 3/I roty SS-Ostuf. Maier⁶⁴⁹ a veliteľ ženijného družstva „Dierks“ SS-UScha. Dierks.⁶⁵⁰

Dňa 23. novembra 1944 bol II/1 prápor Domobrany vyňatý spod velenia SS-Stubaf. Ecchera a na Silvestra 1944 sa mechanizovaný pluk SS „Schill“, skupina „Dietz“ a 983. prápor Landwehru presunuli do priestoru Bratislava – Senec – Šamorín, kde popri intenzívnom výcviku vykonávali strážnu službu a budovali obranné postavenia. Niekoľko rôt sa dokonca nakrátko zapojilo do bojov proti sovietskym vojskám na predmostí Hrona medzi Kamenínom a Parkanom⁶⁵¹. V tom čase však už nemecké hlavné velenie rozhodlo, že z príslušníkov mechanizovaného pluku SS „Schill“ a bojovej skupiny

644 W. Eccher pochádzal z rakúskej šľachtickej rodiny a pred vstupom do Waffen-SS v apríli 1944 zastával funkciu veliteľa II/85 horského streleckého práporu.

645 Kettgen bol povýšený na SS-Hauptsturmführera 9. novembra 1944.

646 POLLE, J.: C. d., s. 106. Na miesto veliteľa 1/I roty potom nastúpil SS-Ustuf. Nikolaus Hausladen.

647 POLLE, J.: C. d., s. 30; WILKE, H.: C. d., s. 46.

648 Schulzovým nástupcom vo funkcii veliteľa II. práporu sa stal SS-Stubaf. Bernhard Bartelt.

649 Velenie nad 3/I rotou po ňom prevzal SS-Ostuf. Karl-Heinz Peters.

650 POLLE, J.: C. d., s. 106, 121. Bližšie známe sú len okolnosti smrti SS-UScha. Dierksa, ktorý padol 30. novembra 1944 pri útoku na lesný tábor príslušníkov 2. ČSSPB pod kótou 2043,3 Ďumbier.

651 Dnes Štúrovo.

„Dietz“ bude sformovaný 86. dobrovoľnícky granátnický pluk SS „Schill“, ktorý sa stane súčasťou vznikajúcej 32. SS-Freiwilligen-Grenadier-Division „30. Januar“.⁶⁵² Landeschützen-Bataillon 983 bol vzhľadom na to pričlenený k 48. Infanterie-Division (Oberst Arnold Scholz).⁶⁵³

V piatok 2. februára 1945 opustil 86. dobrovoľnícky granátnický pluk SS „Schill“ Slovensko a po presune na front pri rieke Odre čelil pod velením SS-Ostuf. Ecchera⁶⁵⁴ útokom Červenej armády. V dňoch 16. – 19. apríla 1945 sa divízia „30. Januar“ (SS-Stanf. Hans Kempin) v zostave V. dobrovoľníckeho horského zboru SS (SS-Ogruf. Friedrich Jeckeln) nemeckej 9. armády (General der Infanterie Theodor Busse) zúčastnila na krvavej bitke o Seelowské výšiny. Následne bola celá 9. armáda obkľúčená južne od Berlína v tzv. Kotle pri Halbe, z ktorého dokázali uniknúť iba malé skupiny vojakov. SS-Ostuf. Eccher medzi nimi nebol; padol 30. apríla 1945 v obci Wünsdorf.⁶⁵⁵ Na miesto veliteľa 86. dobrovoľníckeho granátnického pluku „Schill“ po ňom nastúpil SS-Stuf. Dietz. Zvyšky divízie „30. Januar“ sa vo štvrtok 3. mája 1945 vzdali pri mestečku Tangermünde americkým jednotkám.⁶⁵⁶

652 NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 216; POLLE, J.: C. d., s. 30; WILKE, H.: C. d., s. 46.

653 Landeschützen-Bataillon 983.

654 Eccher bol na SS-Obersturmbannführera povýšený 30. januára 1945.

655 Dnes časť mestečka Zossen v nemeckej spolkovej krajine Brandenbursko. Konca vojny sa nedožil ani SS-Stuf. Klotz. Ako veliteľ 24. mechanizovaného pluku SS, ktorý bol súčasťou 11. SS-Freiwilligen-Panzer-Grenadier-Division „Nordland“ (SS-Staf. Josef Fitzhum), padol 20. apríla 1945 pri obrane mesta Strausberg. Jeho bývalý nadriadený generál Pückler sa zastrelil po neúspešnom pokuse o únik do americkej okupačnej zóny 12. mája 1945 v juhočeskej obci Čimelice.

656 32. SS-Freiwilligen-Grenadier-Division „30. Januar“. http://de.wikipedia.org/wiki/32._SS-Freiwilligen-Grenadier-Division_%E2%80%9E30._Januar_%E2%80%9C;Einheiten-32._SS-Waffen-Grenadier-Division_„30.Januar“. <http://www.panzer-archiv.de/forum/print.php?t=7329>; NEVERLA, R.: *Nasadenie skupiny Schill*, s. 216.

Poznámka o stratách

Presný počet príslušníkov bojovej skupiny „Schill“ (resp. mechanizovaného pluku SS „Schill“), ktorí padli v boji a zomreli v dôsledku zranení, dopravných nehôd, úrazov alebo z iných príčin,⁶⁵⁷ je vzhľadom na chýbajúcu dokumentáciu nemožný. K dispozícii máme len neúplný zoznam pochovaných vojakov.

TOPOĽČANY	asi 80 mužov pri kasárňach Delostreleckého pluku 1 ⁶⁵⁸
NEMECKÉ PRAVNO	asi 30 mužov na námestí pri radnici ⁶⁵⁹
PRIEVIDZA	asi desať mužov v záhrade vily pri Kostole sv. Bartolomeja
SV. KRÍŽ	vyše 20 mužov v záhrade biskupského paláca
MOČIAR	neznámy počet na neznámom mieste
BANSKÁ ŠTIAVNICA	neznámy počet na mestskom cintoríne
BANSKÁ BYSTRICA	viac ako sedem mužov na neznámom mieste
PODBREZOVÁ	najmenej šesť mužov na neznámom mieste
BREZNO	najmenej 16 mužov pri Kostole Panny Márie Nanebovzatej ⁶⁶⁰

K týmto padlým a zomrelým musíme ešte prirátat desiatky ďalších, ktorí podľahli následkom zranení v tylových nemocniciach. Nenávratné straty bojovej skupiny „Schill“ v období od 3. septembra do 27. októbra 1944 preto odhadujem na približne 250 mužov. Počet mŕtvych príslušníkov bojovej skupiny „Dietz“, 983. práporu Landwehru a zosilneného práporu „Wildner“ nie je možné v dôsledku absencie akýchkoľvek údajov ani len približne vyčíslit.

657 Doposiaľ sú známe len dva prípady nebojových strát príslušníkov skupiny „Schill“. Jedného usmrtil v Nemeckom Pravne cúvajúcí nákladný automobil a druhý bol v Prievidzi zastrelený vlastným spolubojovníkom, ktorý mu odmietol vymeniť roztrhané nohavice za ukoristené.

658 Hroby príslušníkov skupiny „Schill“ v Topoľčanoch boli už krátko po skončení vojny zničené.

659 Telesné pozostatky príslušníkov skupiny „Schill“, ktorých pochovali v Nemeckom Pravne, premiestnili v roku 1998 na nemecký vojenský cintorín vo Važci. Ostatné hroby postihol rovnaký osud ako tie v Topoľčanoch.

660 POLLE, J.: C. d., s. 121.

DOKUMENTY

DOKUMENT Č. 1:

10. august 1944, Praha – Správa generála C.-F. von Pücklera štátnemu ministrovi K. H. Frankovi o jednotkách Waffen-SS v Protektoráte, ktoré sú k dispozícii na vytvorenie bojovej skupiny „Schill“.⁶⁶¹

Veliteľ Waffen-SS
v Čechách a na Morave
Čís. denn. 426/44 g. Kdos.

Praha 10. augusta 1944.
6 vyhotovení
1. vyhotovenie
Tajná vec veliteľstva

Vec: Opatrenia proti partizánom v priestore severovýchodnej Moravy.

Na telefonický rozhovor z 10. 8. 1944 o 0,45 hod.

Vyšší veliteľ SS a polície
pre Čechy a Moravu,
SS-Obergruppenführer Frank,
Praha IV,
Černínsky palác.

Obergruppenführer!

Námietky proti dočasnému preloženiu bojaschopných jednotiek do priestoru severovýchodnej Moravy som vyjadril ústne. V podstate spočívajú na skutočnosti, že pre také úlohy je všeobecne k dispozícii len kmeňový a výcvikový personál jednotiek, to znamená, že sa v tomto čase potrebný výcvik brancov úplne zastaví.

Rýchla pohotovosť nasadenia častí z priestoru Brno – Olomouc však je zaručená.

Ihneď sú k dispozícii:

661 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 136 – 137.

z Brna:

10. výcvikový a náhradný mechanizovaný prápor SS,
1 rota pancierových granátnikov motorizovaná (z vlastných prostriedkov),

z Olomouca:

1 ťažká batéria, čiastočne motorizovaná, chýbajúcu motorizáciu (len niekoľko vozidiel) z civilného sektora podľa príprav pre „Scharnhorst“,
2 roty granátnikov IV. oddielu výcvikového a náhradného delostreleckého pluku SS. Sú predvídané pre prípad „Johannes“ (ochrana objektov). Pomocnú motorizáciu možno t. č. uskutočniť len prostredníctvom splnomocnenca brannej moci. Prejednáva sa dnes.

Rezerva úseku: 2 roty granátnikov z kurzu veliteľských čakateľov Josefov, tak isto pomocná motorizácia pre „Scharnhorst“ ako predtým.

Spolu:

1 zosilnený prápor; veliteľ: veliteľ 10. výcvikového a náhradného mechanizovaného práporu SS.

Ďalšie sily, dopravené železnicou:

1 – 2 roty pancierových granátnikov,
1 batéria samohybných diel (14 vozidiel),
1 ženijná rota s družstvami plameňometov atď.,
1 čata Wespen.⁶⁶²

Presné zloženie zväzku sa stanoví dnes.⁶⁶³

Všetky jednotky z výcvikového priestoru SS „Böhmen“.

Pristavenie vlakov a ohlásenie transportov prostredníctvom dopravného dôstojníka.

K tomu zvláštny štáb vrátane spojovacích a zdravotníckych jednotiek (zostavuje sa).

662 *Wespe* („osa“) bolo bojové pomenovanie samohybnéj húfnice 105 mm Sd.Kfz. 124.

663 Pozri dokument č. 2.

Zberný a ubytovací priestor:

pre všetky jednotky dopravené po ceste priestor okolo Přerova, pre železničné transporty Přerov. Další prisun podľa situácie prichodiacich. Ubytovanie v Přerove a v okolí sa musí zabezpečiť v najkratšej lehote, aby sa zabránilo vzniku povestí a spravodajských hlásení.

Spojenie so zaistovacími silami brannej moci (539. divízia v Brne⁶⁶⁴) sa zabezpečí odtiaľ.

Spojenie s veliteľom bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby sa zabezpečí odtiaľ.

Heslo pre začiatok akcie: „Schill“.

Pückler

664 V skutočnosti to bola 540. Division z.b.V., nakoľko 539. Division z.b.V. mala štáb v Prahe.

DOKUMENT Č. 2:

11. august 1944, Praha – Rozkaz generála C.-F. von Pücklera na vytvorenie bojovej skupiny „Schill“.⁶⁶⁵

Veliteľ Waffen-SS v Čechách a na Morave
Odd. Ia – S/g. – čís. denn. 427/44 g. Kdos.

Rozdeľovník podľa návrhu.

Praha 11. augusta 1944
Tajná veliteľská vec
30 vyhotovení
13. vyhotovenie
Tajná vec veliteľstva

Zvláštny rozkaz „Schill“

1. Treba rátať s tým, že protivníci v najbližšom čase sa pokúsia podstatne narušovať zbrojársku výrobu v Protektoráte nasadením *bánd* z priestoru Karpaty⁶⁶⁶ – Beskydy, ako aj tým, že vo väčšej miere nasadia *padákových agentov* a *parašutistov*.

Preto sa dá predpokladať, že bandy budú vystupovať vo väčšej sile a nebude možné poraziť ich miestnymi zaistovacími silami.

2. Podľa rozkazu štátneho ministra majú *proti takým bandám bojovať Waffen-SS*.

Súčasným vytvorením miestnej ohraničenej ochrany objektov prostredníctvom Wehrmachtu je v tejto súvislosti kdekkoľvek možné.

3. Pre nasadenie na Morave podľa bodu 2 sa vytvorí „*zvláštna bojová skupina Schill*“, ktorá sa sústreďí na heslo (pozri bod 10).

4. *Bojová skupina sa člení na*

- a) *predsunuté sily* z moravských posádok
- b) *hlavné sily*, ktoré sa prepravujú z výcvikového priestoru „Böhmen“ železničnými transportmi,
- c) *záloha bojovej skupiny* (Josefov).

665 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 137 – 139.

666 Rozumejú sa Biele Karpaty.

5. *Jednotlivo:*a) *Predsunuté sily:*

1 rota pancierových granátnikov (motorizovaná), vyčlenená z 10. výcvikového a náhradného mechanizovaného práporu SS, Brno, 2 roty granátnikov, výpomocne motorizované, vyčlenené zo IV. oddielu výcvikového a náhradného delostreleckého pluku SS, Olomouc, 1 ťažká batéria, čiastočne motorizovaná, zvyšok výpomocne motorizovaný, vyčlenená zo IV. oddielu výcvikového a náhradného delostreleckého pluku, Olomouc.

b) *Hlavné sily:*

štáb III. práporu inštrukčného mechanizovaného pluku SS, motorizovaný (zosilnený štáb) a 1 spojovacia čata III. práporu inštrukčného mechanizovaného pluku SS (motorizovaná), 3 roty pancierových granátnikov, 1 rota ťažkých zbraní zosilnená 1 čatou ťažkých pechotných diel, 1 ženijná motorizovaná rota, vyčlenená ženijnou školou Waffen-SS Hradištko, 1 batéria samohybných diel, vyčlenená z náhradného oddielu samohybných diel SS.

c) *Záloha bojovej skupiny:*

2 roty granátnikov kurzu dôstojníckych aspirantov, Josefov, výpomocne motorizované.

6. *Velenie:*

Velenie bojovej skupiny: *Veliteľ III. práporu inštrukčného mechanizovaného pluku.* Až do príchodu veliteľa velí predsunutým silám SS-Hauptsturmführer Nitsch (10. výcvikový a náhradný mechanizovaný prápor SS). Po príchode veliteľa sa SS-Hauptsturmführer Nitsch začlení do štábu III. práporu inštrukčného mechanizovaného pluku SS.

7. *Príkazy pre SS-Hauptsturmführera Nitscha:*

- a) Spojenie s 540. divíziou. Aké bezpečnostné opatrenia sa to strany Wehrmachtu urobili?
- b) Okamžite nadviazať spojenie s miestnymi úradovňami *Gestapa* a *poriadkovej polície* v Brne za účelom bežnej orientácie. Veliteľ SiPo a SD v Čechách a na Morave⁶⁶⁷ sa odtiaľ požiada, aby poslal

667 T.j. SS-Staf. und Oberst der Polizei Erwin-Erich Weinmann.

spojovacieho dôstojníka z vedúcej úradovne Gestapa Brno k SS-Hauptsturmführerovi Nitschovi a potom na štáb bojovej skupiny.

c) Príprava *zabezpečenia* vykládky v Přerove a

d) príprava *ubytovní* v priestore okolo Přeova.

8. *Zhromaždisko* v okolí Přeova. *Vyloženie*: Přeov (pozri bod 7).

9. *Zálohu bojovej skupiny* (Josefov) treba prisunúť samostatne podľa situácie bojovej skupiny.

10. *Heslo* (môže vydať len veliteľ Waffen-SS⁶⁶⁸):

„Schill I“ poplachová pohotovosť v ubytovniach

„Schill II“ odsun na zhromaždiská, resp. na nákladné stanovištia.

11. *Zvláštne príkazy* priložené.

12. *Štáb veliteľa Waffen-SS*: Veliteľské stanovište Praha.

Hlásenia telefonicky (ak k dispozícii – ďalekopisom) a rádiom denne o 8,30. Dôležité hlásenia nezávisle od toho okamžite.

Pückler

668 T.j. Pückler.

DOKUMENT Č. 3:

28. august 1944, Praha – Záznam o rokovaniach, ktoré viedol generál C.-F. von Pückler, ohľadne nasadenia jednotiek Waffen-SS z Protektorátu na Slovensku.⁶⁶⁹

Veliteľ Waffen-SS
v Čechách a na Morave

Praha 28. 8. 1944

Spisový záznam:

11.30. hod.: Telefonát SS-Obergruppenführera Franka, že cestuje do Berlína, že ma poveruje, aby som ho zastupoval. Treba počítať s tým, že sa jednotky Waffen-SS nasadia na Slovensku. Už prišiel dotaz, ktoré jednotky sú k dispozícii.

12.30. hod.: Telefonický rozhovor s SS-Obergruppenführerom Jüttnerom. Obsah:

a) Hlásenie podľa telefonátu SS-Obergruppenführera Franka. SS-Obergruppenführer Jüttner zdôrazňuje principiálne, že nasadenie cvičných jednotiek v boji proti bandám je nanajvýš nežiadúce. Nijaké presuny na veľké vzdialenosti, kým sa nepokoje nerozšírili na česko-moravské územie. Hlavnou úlohou aj naďalej zostáva výcvik brancov na front.

b) Predniesol som prosbu, aby sa motorové vozidlá výcvikových a záložných jednotiek v priebehu terajšej akcie zabrali ako posledné vzhľadom na nevyhnutnosť mať tieto jednotky vždy v bojovej pohotovosti. – To bolo podmienené prislúbené.

Medzi 12.30 a 13.45 hod. viaceré telefonáty s generálom Toussaintom a náčelníkom štábu generálom Ziervogelom. Obsah:

OKW si vyžiadalo hlásenie o tom, ktoré jednotky pozemného vojska a Waffen-SS sú pripravené na nasadenie proti Slovensku. Z tejto strany sú hlásené jednotky Schill s obmedzením, že ide o výcvikové jednotky, ktoré zväčša pozostávajú z výcvikového personálu. Záverom sa oznámilo, že OKW nariadilo premiestnenie jednotiek do Schutzzony pri slovenských hraniciach. Zo strany splnomocnenca Wehrmachtu sa premiestnili 2 náhradné prápory

669 PREČAN, V. a kol: SNP-NaS, s.174 – 176.

a jedna batéria. Dotaz, čo by sa mohlo premiestniť z našej strany. Odpoveď: „Nič!“ Jednotky sú umiestnené sčasti čo najpriaznivejšie vo vzťahu k ohrozeným oblastiam, totiž v priestore Brno – Olomouc. Na ďalšie posilnenie z priestoru výcvikového miesta sa pripravuje preprava vojsk vlakom. Ide o úplne motorizované jednotky, ktoré môžu čo najrýchlejšie dosiahnuť podľa potreby nariadený priestor nasadenia a môžu ho zo svojich posádok pripraveným železničným transportom dosiahnuť aspoň tak rýchlo, ako by to bolo možné po ich sústreďení z roztrúsených dislokácií v bezpečnostnom pásme.

Interné odôvodnenie (len pre SS-Obergruppenführera Franka):

Je zrejmé, že sa naše jednotky presunom do uzavretého pásma podriadia jednému veliteľovi brannej moci spolu s jednotkami pozemného vojska, ktoré sa tam nachádzajú. Výsledkom toho by bolo, že odhliadnuc od nanajvýš nežiadúceho prerušenia výcviku by boli na dlhší čas viazané a bezpochyby nasadené pre najneprijemnejšie úlohy. Toto sa nezhoduje so zmyslom úloh, ktoré mi uložil štátny minister, podľa ktorých sú zbrane SS predovšetkým zárukou zachovania poriadku v Protektoráte a majú byť nasadené len ako uzavretý útvar pod vlastným vedením.

Posúdenie situácie pre nasadenie v slovenskom priestore:

Nasadenie motorizovaných jednotiek Waffen-SS so značnými bojovými silami by malo za následok, že by sa banditi stiahli do úplne neschodných a neprehľadných hôr bez toho, že by predtým padol čo len výstrel. Na prečesanie mne osobne známych rozsiahlych území jednotky nie sú početne dosť silné a vzhľadom na ich členenie a výzbroj je ich príliš veľká škoda. Následkom toho by bolo, že by sa jednotky na dlhý čas bez možnosti výcviku pevne lokalizovali výlučne na zabezpečovacie úlohy. Iná možnosť by bola vyvíjať na Slovensko propagandistický tlak. Na to by bolo nasadenie motorizovanej jednotky azda na cestu z Bratislavy na Považie až po Žilinu (tam zase naložiť), samozrejme, vhodné. Takáto krátkodobá akcia by sa vzhľadom na stav benzínových zásob toho času sotva mohla uskutočniť.

Pokiaľ teda ostáva pri doterajších nariadeniach, je bojová skupina Schill kedykoľvek pripravená na nasadenie a na základe vykonaných príprav sa môže za krátky čas presunúť na akékoľvek miesto, kde sa má nasadiť. Nebude podliehať veleniu generála Wehrmachtu povereného zabezpečovacími úlohami, ale ostáva pod mojím velením. Predpokladom toho je, že zo strany OKW nevydajú rozkaz iného znenia.

16.20 hod: Telefonát náčelníka štábu splnomocnenca Wehrmachtu generála Ziervogela.

Generál von Buttlar z veliteľského štábu vodcovho hlavného stanu volal, že sa presun do Schutzzony zrejme už na slovenskom území má uskutočniť do zajtrajška. Treba udať silu jednotiek Waffen-SS, keďže ich Obergruppenführer Frank ponúkol vodcovi.

Znovu som predniesol svoje pochybnosti, ako už uvedené, znovu som navrhoval, aby sa pokračovalo vo výcviku jednotiek pri ich bojovej pohotovosti v ubikáciách. Pre prípad nutnosti je ich rýchly presun na bojové nasadenie zaručený.

Generál Ziervogel zastáva stanovisko, že to nestačí. Na to vyhlasujem, že podľa rozkazu aj tak musím mať súhlas Hlavného veliaceho úradu SS a že Hlavný veliaci úrad ihneď poinformujem a poprosím, aby sa otázka ujasnila bezprostredne vo vodcovom hlavnom stane.

16.30 hod.: Volal som veliteľstvo rezervného vojska. SS-Obergruppenführer Jüttner a SS-Standartenführer Ruoff už neboli v budove.

17.30 hod.: Volal som Hlavný veliaci úrad SS. Hlásil sa SS-Obersturmbannführer Grässler (pobočník SS-Obergruppenführera Jüttnera). Vysvetlil som mu situáciu. Vysvetlil som prosbu, že by som chcel ihneď nadviazať spojenie s generálom von Buttlarom. Grässler si chcel vyžiadať rozhodnutie Obergruppenführera. Na to prišiel k aparátu SS-Obersturmbannführer Blume. Tomu som znovu vysvetlil situáciu. Blume na to vyhlásil, že ma spojí s Ruoffom. Spojenie sa v Berlíne prerušilo.

17.45 hod.: Telefonát na ríšske kancelárstvo. Hlásenie pre Obergruppenführera Franka pripojené v prílohe diktované cez predizbu.⁶⁷⁰

18.30 hod.: Ešte raz som volal Obergruppenführera Jüttnera. Obergruppenführer sám bol pri aparáte. Slúbil, že nadviaže spojenie s generálom von Buttlarom, lebo z Protektorátu sa nesmú presunúť jednotky na Slovensko.

18.50 hod.: Telefonoval Brigadeführer Rohde (poľné veliteľstvo náčelníka osobného štábu ríšskeho vodcu SS) Rohde sa pýtal: „Jestvuje u vás jednotka Schill?“ Odpoveď: „Áno a nie. Bojová skupina Schill je podľa pokynov štátneho ministra utvorená na krátkodobé lokálne boje proti ohniskám nepokojov. Sama osebe je to vysokokvalitná jednotka, pozostávajúca väčšinou z výcvikového personálu, preto nevhodná na dlhodobý presun cez hranice na východ na zabezpečovacie úlohy pod cudzím velením. Vo veliteľskom štábe OKW moci musí ísť o nedorozumenie. Sotva môže byť v intenciách Obergruppenführera Franka, keby táto jednotka mala byť dlhší čas lokalizovaná

670 Pückler uviedol v hlásení Frankovi obsah všetkých predchádzajúcich rozhovorov.

ďaleko za hranicami. Bol by som vďačný, keby odtiaľto mohol zavolať generál von Buttlar a bol patrične informovaný.“

Brigadenführer Rohde slúbil ihneď objasniť nedorozumenie u generála von Buttlara.

Hneď potom som vyrozumel generála Ziervogela, že Obergruppenführer Jüttner a Brigadenführer Rohde príslušne poinformujú generála von Buttlara. Generál Ziervogel povedal, že aj on informoval v tomto zmysle.

von Pückler

DOKUMENT Č. 4:

2. september 1944, Bratislava – Správa generála G. Bergera ríšskemu vodcovi SS H. Himmlerovi o prvých poznatkoch zo Slovenska s návrhmi na bezprostredné opatrenia, najmä v otázke vojenského velenia jednotkám nasadeným proti povstalcom.⁶⁷¹

Ríšsky vodca SS,
šéf Hlavného úradu SS
Be/Sch

T. č. Bratislava 2. sept. 1944
Tajné

Ríšskemu vodcovi SS,
Polné veliteľské stanovište.

Ríšsky vodca!

Prosím, aby som mohol podať stručnú situačnú správu za posledných 24 hodín. Nie z osobnej samolúbosti, ale preto, že pri mojom tunajšom nasadení sa prejavili niektoré veci, ktoré sa v podobnom prípade nesmú znovu opakovať.

1. V ranných hodinách 31. 8. 1944 som dostal rozkaz od adjutanta ríšskeho vodcu SS, SS-Obersturmbannführera Grothmanna. Nijaké informácie o situácii mi nemohol podať. Bolo nemožné dostať lietadlo, hoci aj najskromnejšieho typu. Preto som odcestoval vozom cez Viedeň. Premárnilo sa desať cenných hodín.

2. Tzv. podriadením splnomocneného generála poskytnutého pozemným vojskom sa nič nedocielilo.⁶⁷² Pri všetkej lojalite existuje hlboký odpor, lepšie povedané neodôvodnená, ale vždy prítomná samolúboosť, z čoho vyplývajú ťažkosti, ktoré sa nezlepšia velením veľmi arogantného plukovníka von der Heydt!

20. 7. je zabudnutý!

Celý operačný rozkaz pre Bratislavu je taký primitívny, že by neprešiel ani ako učňovská práca.

671 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 201 – 204.

672 Berger mal zrejme na mysli podriadenie Nemeckého generála na Slovensku generála von Hubickeho Himmlerovi (a tým aj Bergerovi) v zmysle rozkazu z 31. augusta 1944.

Ríšsky vodca! Vojsko, ktorú tu teraz vedíme, je politická vojska, revolučná vojska! Vedie ako podľa iných zásad, podľa iných rozkazov než oficiálna, alebo ako to páni vravia, fair vojska. Preto je chyba, keď sa tieto veci posudzujú z vojenského hľadiska, a keď sa na základe toho vydávajú rozkazy. Revolučná vojska si vyžaduje iné opatrenia. Náčelník štábu je v najlepšom prípade odborný poradca. Naozaj nie je schopný viesť. Že to doteraz išlo neúrekom dobre, nie je natoľko moja zásluha ako zbabelosť a vyčerpanosť z vojny u mojich kontrahentov.

Prosím, aby sa to nechápalo ako samolúbosť, ale svojou prítomnosťou som mohol zamedziť najhorším chybám a predovšetkým stanoviť politickú formu zasahovania.

Ludín sa plne podriadil.

Dnes som vykonal návštevu u prezidenta. Predvídajúc veľa politických ťažkostí, navrhol som pánu prezidentovi vzhľadom na jeho oslabené zdravie, aby sa odobral do blízkosti ríšskych hraníc, aby sa mohol aspoň v najbližších večeroch poriadne vyspať. Mój návrh prijal veľmi vďačne, až s vnútornou úľavou, a ako som správne predpokladal, pripojili sa k pánu prezidentovi všetci členovia vlády. Dnes sú šťastní v Petržalke, vo Viedni alebo v Schutzzone.

V priebehu dnešného dňa bude nová vláda.

Ako som už hlásil, dnes osvedčený náčelník štábu Hlinkovej gardy Kubala prevzal funkciu veliteľa slovenskej bezpečnostnej polície. Neoficiálne ho podporujeme všetkými prostriedkami. Dnes som preradil do Waffen-SS veliteľa SS-Heimatschutz Slowakei⁶⁷³, ktorý sa teraz formuje. Vyzerá poriadne, má dobré vojenské znalosti, Tiso ho suspendoval pre brutalitu v boji s partizánmi. Ako kmeňových dôstojníkov som dal napriek všetkým rozkazom vyškoliť 15 mladých dôstojníkov – príslušníkov Hlinkovej gardy na 8 týždňov v Sennheime⁶⁷⁴. Až do dnešného dňa sa držali vynikajúco. Nechcel by som, aby sa tu oficiálne založila nová slovenská branná moc, pomýšľam však vybudovať oddiel v počte až do 1000 mužov, ktorí by ako akciosa schopná mobilná formácia bol vždy k dispozícii veliteľovi bezpečnostnej polície⁶⁷⁵, bol by verne oddaný vodcovi a primerane tomu by bol aj platený a zásobovaný

673 Rozumie sa bývalý plukovník slovenskej armády Rudolf Pilfousek, ktorý pochádzal zo Sudet.

674 Nemecký názov mestečka Cernay vo francúzskom Alsasku, pri ktorom sa v rokoch 1941 – 1944 nachádzal výcvikový tábor SS.

675 Rozumie sa SS-Stubaf. Dr. Josef Witiska.

podľa nemeckých zásad, používal by – resp. rodinní príslušníci – aj nemeckú starostlivosť v prípade zranenia alebo smrti.⁶⁷⁶

Tak isto prevzmem aj plukovníka žandárstva⁶⁷⁷, ktorý vyšiel z c. k. žandárstva. Pozná všetkých mužov, požíva veľkú úctu, osobne je statočný a veľmi poriadny.

Politicky sa vynára myšlienka, či by sme nemali využiť terajšiu priaznivú situáciu a dať nemeckému vyslancovi rozsiahlejšie plné moci. V tom prípade by ho však bolo treba vyňať zo Zahraničného úradu. Čudujem sa, ríšsky vodca, čo sa stalo z môjho Hannsa Ludina. Zdá sa, že hlavnou zásadou Zahraničného úradu je vychovať *neistých* ľudí. Smiem však ukázať na to, že voči mne sa choval bezchybne, a najmä jeho veľmi statočná žena sa čo najstatočnejšie držala, a tým podstatne prispela k upokojeniu situácie.

Naši chlapci vpochodujú do Bratislavy – ríšsky vodca, to je proste nepredstaviteľné. Je to takých 2000 alebo 3000 chlapcov ako môj Wolf⁶⁷⁸, dôstojníci alebo poddôstojníci SS, sebavedomí, hrdí, pokojní, ničím neotrastiteľní; od tunajších Nemcov je tu, pravda, more kvetov, pri každom tanku a dele je ich na metrčky – ríšsky vodca, nepreháňam – chlapci ich prijímajú tak radostne, no majú ostrý pohľad orlov a sú plne pripravení o pol sekundy neskoršie presne strieľať.⁶⁷⁹

SS-Obergruppenführer gróf Pückler konal pokojne a premyslene. Veliaceho generála Wehrmachtu⁶⁸⁰, ostatne ináč veľmi poriadneho muža, ľahko prekonal a aj ja som mu vysvetlil, že, prirodzene, len jeden môže veliť, a to má byť poverenec ríšskeho vodcu SS. Ak mu teda „lojálnym spôsobom“ – aby nedal Slovákom zlý príklad – prenechá velenie, tak to preňho z hľadiska velenia nič neznamená.

Pri niektorých dôležitých závodoch na strednom Slovensku treba zabezpečiť ešte veľké sklady benzínu, potravín a šatstva. Pückler zajtra ráno vyrazí. Dúfam, že do 4 dní bude záležitosť skončená.⁶⁸¹ V každom prípade, a o tom

676 Úlohu takýchto mobilných jednotiek prevzali potom neskoršie vytvárané Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy, ale nová slovenská armáda (Domobrana) sa predsa len vybuodovala.

677 Rozumie sa veliteľ slovenského žandárstva Timotheus Ištók.

678 Berger mal na mysli svojho syna SS-Ustuf. Wolfa Bergera, ktorý padol na východnom fronte 11. februára 1943.

679 Berger tu popisuje príchod skupiny „Schill“.

680 Rozumie sa generál Hubicki.

681 2. septembra o 20.45 prišiel na Himmlerovo poľné veliteľské stanovište nasledujúci Bergerov súrny ďalekopis:

chcem ríšskeho vodcu zvlášť ubezpečiť, ďakujem za dôveru, ktorá sa mi touto úlohou prejavila.

Medzičasom sa vybavila už aj chorvátska záležitosť.

Som hrdý na to, že sa Poglavnik⁶⁸² napriek opačným tvrdeniam, ktoré sa ríšskemu vodcovi ústne i písomne predkladali, osvedčil ako verný muž a že moja návšteva v Záhrebe bola niečo viac než tzv. štátna návšteva s jedením, pitím – ženy aj tak neprichádzajú do úvahy – že som touto návštevou mohol snáď pomôcť ríšskemu vodcovi SS udržať pre nás blízky juhovýchod, alebo aspoň do istej miery urovnať tam pomery. Aj slepý dnes vidí, že Slovensko, Maďarsko, Rumunsko a Srbsko sú súčasťou veľkého mobplánu⁶⁸³. Prosím, aby ste v mene SS predniesli vodcovi, že Vy so svojimi mužmi tento veľmi šikovný mobplán rozbijete.

Ostatne, dlho sa nebudem pozerat' na terajší stav velenia. Musí sa roz-pustiť a ihneď dopraviť do vlasti:

1. misia brannej moci;
2. početné vojenské a správne služobne;
3. výzbroj;

4. možno odsunúť veliaceho generála. Tak ako on, viem veliť aj ja. Navonok ponechať novú vládu. Všetou možnou zdvorilosťou jej dodať sebadôveru. V ostatnom vládnuť v záujme Ríše.

G. Berger
SS-Obergruppenführer

„Ríšsky vodca!

Situácia na Považí dnes veľmi nepokojná, SS-Gruppenführer Pückler postu-puje len veľmi pomaly, pretože vybavenie vozidlami prostredníctvom veliteľa v Čechách bolo veľmi zlé. Dnes som zalarmoval posledných mužov z môjho hlavného úradu, sformoval dve roty [rozumie sa bojová skupina „Dietz“], ktoré zajtra ráno zasiahnu.

Prosím o rozkaz veliteľovi brannej moci v Čechách a na Morave, aby odvelil všet-ky voľné oddiely, ktoré sú na výcviku, do priestoru Bratislava – Považie. Podriaďiť ich veliteľovi nemeckého ochranného pásma.

Dovoliť si poukázať na to, že tam je najdôležitejší zbrojný priemysel a ohromný muničný sklad. Bol by som veľmi povďačný, keby mi ríšsky vodca SS zajtra v noci zatelefonoval... Zajtra dopoludnia po porade o situácii odcestujem k nasadeným jednotkám. Berger, v. r., SS-Obergruppenführer.“

682 Rozumie sa vodca Nezávislého Chorvátskeho štátu Ante Pavelić.

683 Skratka pre „mobilizačný plán“.

DOKUMENT Č. 5:

8. september 1944, Banská Bystrica – Záznam o výsluchu nemeckých vojakov K. Dempfa, H. Meiermana, H. J. Klasa, W. Dhäneho a H. Wirnitzera, ktorí boli zajatí pri Baťovanoch.⁶⁸⁴

Úradný záznam
o vypočutí nemeckých vojenských zajatcov.

Vypočutí boli príslušníci letectva a SS.

Letci:

poručík pilot Karl Dempf, narodený 27. II. 1922 v Buchlohe⁶⁸⁵, Savojsko⁶⁸⁶.
poddôstojník letectva Heinz Meierman, nar. 6. X. 1911 v Essene.
Obaja sú príslušníkmi bojovej pozorovacej školy v Malackách.⁶⁸⁷

Z výpovedí menovaných bolo zistené:

Menovaní štartovali na stroji „JU 88“ z letiska Malacky k prieskumnému letu do oblasti Ružomberok. U Baťovian bolo lietadlo odstreľované z pechotných zbraní a muselo núdzovo pristáť.

Podľa tvrdenia menovaných nachádza sa na letisku v Malackách asi 5 – 6 strojov typu „JU 88“, ktoré sú používané na výcvikové účely, a ďalej asi 12 strojov „FW 58“, používaných taktiež pre výcvik pozorovateľov. Veliteľom školy je major letectva Henne⁶⁸⁸. V Malackách je okrem účastníkov leteckého pozorovacieho kurzu asi 40 príslušníkov Wehrmachtu, ktorí tvoria strážny oddiel. Výcvik v pozorovacej bojovej škole trvá asi 8 mesiacov. Obaja menovaní neboli ešte nasadení na fronte, ale účinkovali počas svojej vojenskej služby ako leteckí inštruktori. Poručík Dempf napokon vypovedal, že

684 AMSNP Banská Bystrica, nezaradený materiál. *Záznamy o vyšetrovní zajatcov.*

685 Správne Buchloe.

686 Mestečko Buchloe sa v skutočnosti nachádza v juhozápadnej časti Bavorska, ktorá v rokoch 1938 – 1945 patrila do Ríšskej župy Švábsko (Schwaben).

687 Na letisku Malacky-Nový Dvor bola dislokovaná III. skupina Školy pre leteckých pozorovateľov 2.

688 Správne Rudolf Heune.

morálka u nemeckých jednotiek v dôsledku podstatných nemeckých porádkov nie je najlepšia. Takmer u každej jednotky je terajšiemu režimu oddaný dôstojník, ktorý má dozor nad všetkým, čo sa jednotky týka.

Príslušníci zbraní SS:

Hans Joachim Klass, nar. 14. VIII. 1926 v Eibau – Sasko,

Wilhelm Dähne, nar. 24. 9. 1906 v Berlíne,

Herbert Wurnitzer, nar. 21. II. 1926 v Aši, Sudety.

Všetci sú príslušníci SS delostreleckého výcvikového pluku v Prahe, ktorého 4 batérie boli v Olomouci.

Menovaní dostávali peší výcvik v Olomouci a pred 10 dňami⁶⁸⁹ dostali rozkaz pripraviť sa k odchodu na cvičenie v ostrej streľbe. Z rôznych batérií bol vytvorený transport asi 150 – 200 mužov, ktorí mali vytvoriť bojovú jednotku s pridelenou batériou ťažkých poľných húfníc 15 cm. Žiadny z vysluchnutých vojakov nevedel kam a za akým účelom sa ide. K transportu boli pripojené aj zhabané nákladné autá na drevoplyn s civilnými českými šoférmi. Na Slovensko prišli vlakom do Trenčína a potom na nákladných autách do Bratislavy, kde dostali slovenské zbrane, guľomety „zb. 26“.⁶⁹⁰ Ďalší smer cesty viedol cez Nitru do Topoľčian a Veľkých Bielic, kde sa zhromaždilo asi 1.000 vojakov, ktorí tvorili samostatný bojový prápor. Veliteľom roty, ku ktorej vyslúchaní patrili, bol Obestrurmführer Lindner⁶⁹¹. Hoci väčšina vojakov boli delostrelci, boli zasadení do boja ako pechota. V jednotke zasadení vojaci boli čiastočne 18 – 20 roční chlapi, ktorí vstúpili do SS po vykonaní pracovnej povinnosti, a čiastočne 38 – 40 roční vojaci vzdušných zbraní, ktorých násilne preradili do SS. Počet takto preradených vojakov odhaduje Klass na 60.000. Všetci menovaní boli zajatí pri Skačanoch, kde zaistovali guľometom okraj dediny. V deň svojho zajatia videli vyslúchaní vo svojom úseku oddiel (4 delá)⁶⁹² ťažkých poľných húfníc 15 cm, ďalej 10 nákladných áut, ktoré priviezli muníciu i vojakov, 2 útočné delá. Sami mali k dispozícii asi 10 slovenských a 10 nemeckých guľometov, ďalej násadce na vystreľovanie puškových granátov. Mínomety mali dôjsť na druhý deň. Delostrelectvo, ktorého veliteľom bol Hauptsturmführer Mössinger⁶⁹³, vstúpilo do akcie až

689 T. j. 30. augusta 1944.

690 Rozumejú sa ľahké guľomety 7,92 mm ZB vz. 26.

691 Správne Lindtner.

692 Zátvorka s údajom „4 delá“ bola do záznamu dopísaná ručne.

693 Správne Mössinger.

na druhý deň po ich zajatí.⁶⁹⁴ O nálade medzi vojakmi vypovedali vyslúchani, že je veľmi slabá a väčšina vojakov si uvedomuje, že vojna je už prehratá. Vyslúchaný Klass udáva, že už pred dvomi rokmi videl v Breslau⁶⁹⁵ nápisy na domoch „Dole s Hitlerom“.

Pred Veľkými Bielicami boli vyslúchaní Klass a Wirnitzer po dva razy odstreľovaní vlastnými jednotkami, čo tiež veľmi pôsobilo na ich morálku. Veľká väčšina mladých ss-manov bola po prvý raz v ohni. Chuť k bojovaniu väčšiny je veľmi malá a iba strach pred zastrelením od vlastných veliteľov ich udržuje pokope.

Vypočúvajúci:⁶⁹⁶

694 Z tohto údaja vyplýva, že Klass, Dähne a Wirnitzer padli do zajatia 4. septembra 1944.

695 Dnes Wrocław v Poľsku.

696 Záznam nebol podpísaný.

DOKUMENT Č. 6:

10. september 1944, Praha – Generál C.-F. von Pückler dáva štátnemu ministrovi K. H. Frankovi na zváženie, či by sa nemal vrátiť k svojim povinnostiam v Protektoráte, informuje o aktivitách nemeckých protipovstaleckých síl a zdôrazňuje, že ďalšie nasadenia bojovej skupiny „Schill“ na Slovensku je v rozpore s jej zložením a poslaním.⁶⁹⁷

Veliteľ
Waffen-SS v Čechách a na Morave

Praha 10. septembra 1944
Osobne

Obergruppenführer!

Ako doplnok včerajšieho rozhovoru⁶⁹⁸ hlásim:

Keďže potrebné spojenia sú vytvorené a v rámci nasadenia na Slovensku veľím okrem pluku „Schill“, ktorý disponuje vlastným plukovým štábom, len niekoľkými bezvýznamným jednotkám (zvláštny oddiel Berger, 1 policajná rota) prosím, aby ste láskavo uvážili, či by som nemal v Prahe väčšie a dôležitejšie úlohy. Ak by ste Vy, Obergruppenführer, boli toho názoru, prosím Vás, aby ste to prípadne navrhli bezprostredne riíšskemu vodcovi SS. Pritom ponechávam na Vás, či chcete najprv nadviazať styk s Obergruppenführerom Bergerom. Mám dojem, že Obergruppenführerovi Bergerovi zatiaľ záleží na tom, aby som tam ostal.

Prosím, aby ste ma správne pochopili. Toto nasadenie ma ako také baví a teším sa, že som napriek úplne nedostatočnej podpore zo strany Wehrmachtu mohol hlásiť celkom pekné výsledky. Vec by bola iná, keby sa mi zveřil väčší okruh pôsobnosti. To však podľa danej situácie nemožno očakávať, keďže Nemecký generál na Slovensku disponuje okrem mojich jednotiek len tzv. „divíziou Tatra“ a niekoľkými „lukostrelcami“⁶⁹⁹, ako aj časťami letectva.

Pri tejto príležitosti si dovoľujem, ako je mojou povinnosťou, upozorniť na to, že vzhľadom na požiadavky Waffen-SS ďalšie nasadenie pluku „Schill“

697 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 252.

698 Z toho vyplýva, že prinajmenšom 9. a 10. septembra 1944 musel byť Pückler v Prahe.

699 V nemeckom origináli „Landesbogenschützen“.

nemožno ospravedlniť, pretože táto jednotka pozostáva v podstate z inštruktorov a frekventantov, ako aj z mužov, ktorí sú sčasti už pripravení na nasadenie na vlastných bojových frontoch.

Potrebujeme ešte niekoľko výrazných úspechov, ktoré závisia od prísunu bezpečnostných síl, potom by bolo povstalecké hnutie vo svojom jadre rozbité a pacifikácia krajiny by sa mohla prenechať zabezpečovacím jednotkám s menšou bojovou potenciou.

Heil Hitler!
Pückler

DOKUMENT Č. 7:

20. september 1944, Bratislava – Súhrnná správa generála C.-F. von Pücklerera o nasadení bojovej skupiny „Schill“ na Slovensku.⁷⁰⁰

Bratislava 20. 9. 1944

Veliteľský štáb Waffen-SS
Denník čís. 3/44 g. Kdos.

6 vyhotovení
2. vyhotovenie

Správa

Bojová skupina „Schill“ dosiahla 20. 9. východiskové postavenie pre spoločný záverečný útok na hlavné nepriateľské sily južne od Vrútok. *Týmto sa samostatná operácia bojovej skupiny „Schill“ na Slovensku ukončila.* S výhradou zadania vojnového denníka a bojových správ podáva sa o doterajšom výsledku nasledujúca správa:

2. 9. 44⁷⁰¹ vo večerných hodinách bez odporu odzbrojila bratislavskú posádku rota útočných diel⁷⁰² a rota granátnikov.

3. 9. 44 bojová skupina podľa príkazu Nemeckého generála na Slovensku, generála pancierových jednotiek von Hubického dala sa na pochod. *Tiahla cez Trnavu – Nitru* (zabezpečenie tamojšej ešte váhajúcej posádky) na Topoľčany. V každodenných potýčkach sa skupina prebojovala cez *Topoľčany, Baťovany, Oslany, Nováky, Prievidzu, Nemecké Pravno* vyše 160 km od Bratislavy. Podtrhnuté názvy miest zároveň označujú miesta útočných ozbrojených stretnutí. Obranné boje sa tu nespomínajú. Treba si všímať, že až do 16. 9. nejestvovala nijaká ochrana zadných spojov a že sa postup uskutočňoval čoraz väčšími sa zužujúcim lesným údolím rieky Nitry a bol neustále z obidvoch strán ohrozený a terčom nepriateľských útokov. Na vyčlenenie oddielov na zabezpečovanie zbokú nebolo dostatok síl. Až 16. 9. sa k nám

700 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 284 – 287.

701 Správne malo byť 1. 9. 44.

702 V skutočnosti to bola tanková rota a na odzbrojovaní bratislavskej posádky sa podieľalo viac jednotiek ako uviedol Pückler.

pripojili dve roty Landwehru⁷⁰³ bez akejkoľvek bojovej hodnoty, ktoré pri každom neškodnom styku s nepriateľom úplne zlyhali. 18. 9. sa k nám pridali ďalší prápor Landwehru⁷⁰⁴ na ochranu zadných spojov.

Takzvaná bojová skupina „Dietz“ (dve slabé roty esesmanov, zostavené z Hlavného úradu SS a Ríšskej pošty sa na ochranu východiskového bodu Nitra z boku predsunula na východ smerom na Zlaté Moravce.

Boje sa museli viesť proti nepriateľovi, ktorý mal veľmi výraznú početnú prevahu, väčšinou aj delostreleckú a všade leteckú; oproti nám mal menší počet pancierových vozidiel. Nepriateľ bojoval rozdielne. Zatiaľ čo jedna časť slovenských brancov kládla len slabý odpor, bojovali iní, medzi nimi presvedčení komunisti, húževnato a zaťato až do posledného muža. Stavba postavení a krytie, ako aj správanie nepriateľa na bojovom poli boli výborné. Neboli to teda boje proti bandám, ale tvrdé boje proti *rovnocennému súperovi*. Výsledky 16-denných bojov sa uvádzajú v prílohe 2. Z toho vyplýva, že vcelku stálo proti skupine „Schill“ niekoľko tisíc mužov, teda veľká časť celej povstaleckej armády.

Od začiatku boli rozpory v poňatí vedenia boja medzi Gruppenführerom⁷⁰⁵ a nadriadeným orgánom, t. j. Nemeckým generálom na Slovensku. Tieto rozpory sa sčasti urovnali osobným zásahom SS-Obergruppenführera Bergera.

Generál v[on] H[ubicki] správne zastával názor, že v zmysle vodcovho rozkazu treba predovšetkým obnoviť spojenie Žilina – Ružomberok a po prekročení úvalu pomerne rýchle dosiahol voľný priestor pri *Vrútkach*. Tu – 25 km od Žiliny – zviazla severná skupina (divízia „Tatra“). Spojenie so skupinou „Schäffer“ (Waffen-SS), ktorá práve tak ako „Schill“ postupovala bez zabezpečovania z boku a zozadu cez *Kežmarok – Poprad – Ružomberok*, nebolo vytvorené divíziou „Tatra“, ale tým, že sa slabá skupina „Schäffer“ samostatne prebojovala obťažným Považím až do otvorenej vrútockej kotliny.

Bez započítania skupiny „Schäffer“ divízia „Tatra“ v priestore *Žilina – Vrútky* narástla na osem práporov čiastočne s SPW, dve batérie a dve tankové roty. Pritom treba poznamenať, že jedna tanková rota, ktorú mi na moju prosbu previedol SS-Obergruppenführer Jüttner z Mühlaui, nebola nasadená u mňa, ale tiež pri divízii⁷⁰⁶ „Tatra“.

703 Rozumejú sa dve roty z 983. práporu Landwehru.

704 V skutočnosti nešlo o ďalší prápor Landwehru, ale o zvyšné tri roty 983. práporu.

705 T. j. Pücklerom.

706 V pôvodnom texte „pri skupine“.

V prvých dňoch sa ukázalo, že za predpokladu, že bude k dispozícii dostatočný počet odborníkov, obnovenie železničnej trate Žilina – Ružomberok potrvá najmenej 14 dní.

Ak sme chceli, ako zamýšľal generál v[on] H[ubicki], rozdrviť predpokladané hlavné nepriateľské sily v priestore južne od Vrútok, a tým zlomiť chrbtovú kosť nepriateľského odporu, boli dve možnosti:

a) úder hlavnej sily vojska zo severu, na čo chcel generál v[on] H[ubicki] privolať ešte časti bojovej skupiny „Schill“. V tomto prípade musel nepriateľ so svojou hlavnou silou mať možnosť neohrozene uhnúť na juh a juhovýchod pozdĺž svojej prísunovej cesty smerom na svoje hlavné centrum Banská Bystrica.

Alebo:

b) hlavný útok z juhu za najsilnejšej podpory skupiny „Schill“ s cieľom odrezať tu nepriateľa od jeho zadných spojov, obkolesiť ho a vrhnúť ho proti divízii „Tatra“. V krajnom prípade by mal nepriateľ iba možnosť preraziť na sever, čím by bolo súčasne stredné Slovensko očistené.

Generál v[on] H[ubicki] sa rozhodol, ako už bolo uvedené, pre prípad a). *Toto rozhodnutie je podľa môjho názoru nesprávne.*

Podľa toho spočíva hlavné bremeno útoku na slabej a nedostatočne podporovanej skupine „Schill“, ktorej prísun visí úplne vo vzduchu, s perspektívou, že nepriateľ uhyne na juhovýchod, a tým unikne obklúčeniu, súčasne veľkou časťou svojich hlavných síl napadne skupinu „Schill“ z boku a od chrbta. Podstatnejšiu podporu divízie „Tatra“ z našej strany neočakávame. V každom prípade však príde neskoro, aby mohla odvrátiť uvedené možnosti.

O tom, ako by bolo možné pokračovať v operáciách po spojení obidvoch skupín, boli z mojej strany predložené návrhy, ktoré generál v[on] H[ubicki] odmietol. Netreba ich teda spomínať.

Podpora skupiny „Schill“ zo strany nemeckého generála bola po celý čas celkom nedostačujúca. Pri dobrej vôli by bolo bývalo možné poskytnúť iba núdzovo motorizovanej skupine, ktorá utrpela značné straty a musela postupovať zamínovaným terénom a cez cestné zátarasy, potrebnú pomoc zemebranou, pracovnými silami, motorovými vozidlami, mapami a včasným prísunom streliva. To najnutnejšie sa mi podarilo dosiahnuť od príslušného referenta iba nástojčivou hrubosťou a nasadením vojenských vozidiel v kyvadlovej prevádzke. Úplným fiaskom bolo treba navrhovať najprimitívnejšie veci a napriek tomu nebolo schopné ich vykonať. O *skúsenostiach* a posúdení Slovákov, príslušníkov nemeckej národnej skupiny a Hlinkovej gardy a pomeroch pri plnení rozkazov možno podať osobitnú správu. Súhrnne treba

len povedať: Slovenský národ je veľmi primitívny, v podstate dobromyseľný a prísnou rukou sa dá ľahko viesť. Vojaci povstalci nevedia, za čo bojujú, a nechávajú sa zabiť, pretože dostali takýto rozkaz. To, čo sa nazýva inteligenciou alebo ju chce predstavovať, je až po svoje najvyššie miesta falošné, klamárske, zákerné a v najvyššej miere nespoľahlivé. Príslušníci nemeckej národnej skupiny vo väčšine nestoja za nič, sú silne komunisticky infiltrovaní a ako-tak použiteľní len ako branci v rámci dobrých jednotiek Waffen-SS.

Zástoj improvizovane utvorenej bojovej skupiny „Schill“ bol čo do vedenia i bojovnosti vynikajúci a zaslúži si najvyššiu pochvalu. S takýmito vojakmi možno pri potrebnej podpore z tyla vyriešiť v najkratšom čase každú úlohu. Treba si osobitne povšimnúť, že z ukoristených diel sa postavili dve batérie spolu s desiatimi delami, ktoré bez špeciálnych posádok, potrebných dôstojníkov a poddôstojníkov, čiastočne aj bez zameriavačov nielen splnili svoje bojové úlohy, ale sčasti podali aj výborné výkony.

v. Pückler

SS-Gruppenführer und
Generalleutnant der Waffen-SS

Príloha 1.⁷⁰⁷

Členenie bojovej skupiny „Schill“

Veliteľský štáb:

SS-Gruppenführer gróf von Pückler

(Ia⁷⁰⁸, SS-Sturmbannführer Harzig bol poslaný späť do Prahy, lebo vypadol tamojší Ia)

Ia, Ic⁷⁰⁹, II⁷¹⁰, pobočník SS-Obersturmführer Schneider

707 Údaje o organizácii bojovej skupiny „Schill“ nie sú celkom presné.

708 Ia: označenie vedúceho operačného oddelenia.

709 Ic: označenie spravodajského dôstojníka.

710 Rímskou dvojkou boli označovaní štábní adjutanti.

Ib⁷¹¹, V⁷¹², zbrane–strelivo SS-Hauptsturmführer *Nuss*

2 pisári

1 sekretárka

2 šoféri

4 motocyklové spojky

Štáb pluku „Schill“:

Veliteľ: SS-Sturmbannführer Klotz

Plukový štáb *bez* rádiotelegrafického T. F. K., *bez* spojovacieho dôstojníka a *bez* plukovných jednotiek.

Pridelené: 2 rádiové družstvá policajnej spojovacej školy Klatovy

Prichádzajú: 4 rádiové družstvá spojovacej školy letectva Hradec Králové

Žiadne poľné jednotky

I. prápor: Mechanizovaný prápor Teuteberg, úplný a motorizovaný

II. prápor: Granátnický prápor Kettgen, 3 roty *bez* ťažkých zbraní, výpomocne a čiastočne motorizovaný

(III. prápor): Prápor granátnikov z delostreleckých brancov zo IV. oddielu výcvikového a náhradného delostreleckého pluku SS *bez* ťažkých zbraní *rozpustený* a zadelení ako delostrelci

1 batéria ťažkých poľných húfnic – výpomocne a čiastočne motorizovaná

1 ukoristená batéria ľahkých poľných húfnic 18 – výpomocne a čiastočne motorizovaná

1 ukoristená batéria ľahkých poľných húfnic 14/19(t) – výpomocne a čiastočne motorizovaná⁷¹³

1 rota útočný diel

1 čata SPW

1 ženijná čata

4. 9. pripojených: 80 policajtov. Nasadení na stráženie kasární a tábora⁷¹⁴ v Topolčanoch

15. 9. “ 2 roty Landwehru, úplne nepoužiteľné

17. 9.⁷¹⁵ “ 1 prápor Landwehru.

711 Ib: označenie vedúceho zásobovania.

712 Rímskou pätkou bol označovaný štábný dôstojník zodpovedný za dopravu.

713 Pri batérii húfnic leFH 18M a vz. 14/19 bola poznámka: „Zostavené počas bojov *bez* jednotiek batérií.“

714 Rozumie sa zajatecký tábor zriadený v kasárňach Delostreleckého pluku 1.

715 Správne 16. septembra 1944.

Ďalej pridelená:

Skupina Dietz (2 slabé roty Hlavného úradu SS a Ríšskej pošty, málo vycvičené, s podmienenou bojovou hodnotou).

Vyššie 600 zajatcov

29 diel (dobyté len v boji)

2 tanky (zničené v boji zblízka)

Vyššie 300 gulometov

Veľmi veľa zbraní a bojovej techniky.

Zistený počet *mŕtvych* na nepriateľskej strane vyššie 700. Počet pravdepodobne vyšší, keďže mŕtvi, ktorí sa nenachádzali priamo na postupových cestách, ale čiastočne v lesoch alebo v kukuričných poliach sa nedali počítať.

Nezničené sklady *zbraní, streliva a bojovej techniky*, ktoré boli obsadené:

Sereď, Nitra: Všeobecná bojová technika a strelivo pozemného vojska

Chynorany, Topoľčany: Delostrelectvo a delostrelecká technika bez už uvedených diel ukoristených v boji

Baťove závody: šatstvo

Kostoľany:⁷¹⁶ sklad dlhý 7 km, asi 1000 m³ paliva, ešte neprehľadné množstvo výbušnín a streliva.

DOKUMENT č. 8:

26. september 1944, Praha – Závěrečná správa generála C.-F. von Pücklera štátnemu ministrovi K. H. Frankovi o nasadení bojovej skupiny „Schill“ na protipovstaleckom fronte a o skúsenostiach získaných na Slovensku za obdobie 1. – 23. septembra 1944.⁷¹⁷

Velitel' Waffen-SS v Čechách a na Morave

Praha 26. septembra 1944

Obergruppenführer!⁷¹⁸

V prílohe odovzdávam záverečnú správu o bojovej skupine Schill v dvojito-
m vyhotovení s prosbou, aby ste jednu kópiu postúpili ríšskemu vodcovi
SS, ktorý prvú správu dostal priamo odo mňa.⁷¹⁹ Ja sám však toho času nie
som oprávnený podať správu priamo ríšskemu vodcovi.

von Pückler

2 prílohy

25. septembra 1944

Závěrečná správa a správa o skúsenostiach
získaných pri nasadení bojovej skupiny Schill
za obdobie 1. – 23. 9. 1944

Až do 20. 9. 1944 sa bojová skupina Schill prebojovala bez podstatnejšej
ochrany z boka a z chrbta takmer v denných zrážkach zhruba 200 km od
Bratislavy, severovýchodným smerom na Vrútky. O úspechoch, a najmä
o obrovskej koristi sa už podalo hlásenie.

717 PREČAN, V. a kol.: SNP-NaS, s. 302 – 305.

718 Rozumie sa K. H. Frank.

719 Pozri dokument č. 7.

Nemecký generál na Slovensku, generál tankových vojsk von Hubicki zastával celý čas stanovisko, že vlastné bojové jednotky nepriateľa s najsilnejším delostrelectvom, ktoré sú najlepšie vyzbrojené a majú ruské velenie, sa nachádzajú južne od *Vrútok*.

Podľa toho muselo byť dôležité čo najrýchlejšie rozbiť túto skupinu síl. K tomu pristúpil aj druhý dôvod, a to oslobodiť uviaznutú tankovú divíziu Tatra. Divízia Tatra stála v čase od 1. 9. – 21. 9. v priestore *Vrútok* na mieste a obracala sa v menších zabezpečovacích výpadoch proti najbližším partizánskym oblastiam na severe a juhozápade. Prelom na *Ružomberok* nariadený vodcom na uvoľnenie železničného spojenia a znovuzískanie veľmi dôležitého vojnového materiálu z ružomerských dielní sa divízii Tatra tiež nepodarilo. Uskutočnila ho do 18. 9. bojová skupina (Waffen-SS) Schäffer, operujúca z *Ružomberka*. Bojová skupina Schäffer, ktorá mala len jeden prápor s jednou batériou, sa samostatne, rovnako ako bojová skupina Schill prebojovala cez úsek *Kežmarok – Poprad – Ružomberok*, až kým sa jej podarilo pripojiť k divízii Tatra, ktorá stála na jednom mieste a popritom chránila *Ružomberok* s jeho dôležitými zariadeniami proti bandám vyvíjajúcim tlak zo severu a z juhu.

Prvé dni bojov proti slovenským povstalcov priniesli cenné poznatky. Vcelku stáli proti nám regulárne slovenské vojská, zosilnené nútenými odvodmi z obsadených oblastí. Tieto vojská sa výborne pohybovali v teréne, vynikali v stavaní zákopov, predovšetkým sa vedeli dobre kryť, boli však veľmi mizerne vedené, a preto bez väčšej bojovej hodnoty. Vďaka početným ťažkým zbraňam a húževnatej vytrvalosti niekoľkých fanatikov v neprehľadnom teréne s mnohými kukuričnými poľami predstavovali však predsa len vážneho protivníka, najmä ak sme sa chceli vyvarovať zbytočných strát. Ukázalo sa, že najúčinnější bol úder vedený obrnenými jednotkami po oboch stranách údolnej cesty pri vylúčení ohrozenia z boku blízko umiestneným delostrelectvom. Len v jednotlivých prípadoch boli možné obchvaty cez lesné oblasti, ktoré postavili vojsko pred neslýchané požiadavky.

Íšlo teda o to, aby sa hlavné sily nachádzajúce sa podľa názoru nemeckého generála južne od *Vrútok*, rýchlym konaním zo severu a juhu polapili a rozbili. Nepriateľ dobre vybadal tieto úmysly a uzavrel prechody z *Nemeckého Pravna* na východ do pomerne širokého údolia, vedúceho na *Turč. Sv. Martin* a *Vrútky* vyhadzovaním do povetria, zátarasami, zamíňovaním, početnými protitankovými kanónmi a delami. Nová cesta z *Nemeckého Pravna* na východ bola okrem iného asi na 30-metrovom úseku vyhodená

a natoľko zničená, že bola pre motorizované vozidlá pravdepodobne na dlhší čas nezjazdná.

Bojová skupina Schill v noci z 20. 9. na 21. 9. tieto zátarasy odstránila a silným nasadením domácich obyvateľov ako pracovných síl cestu natoľko upravila, že na úsvite mohla bojová skupina nastúpiť, aby prerazila do údolia. Prenikajúc smerom na sever, bojová skupina narazila na silný odpor, zasiahla v *Príbovciach* len sčasti naložený nákladný vlak, pripravený na odchod, a ďalej prenikajúc stretla sa so stále slabším odporom. Divízia Tatra nastúpila 21. 9. len na najsilnejší nátlak, ktorý som na ňu vyvíjal prostredníctvom nemeckého generála, a opätovne prízvukovala, že na tieto útoky potrebuje dlhšie prípravy (tri týždne na jednom mieste!). S väčším odporom sa divízia Tatra už nestretla. Nepriateľ, samozrejme, rozpoznal pohyb z juhu a včas odtransportoval celé delostrelectvo a väčšinu svojich hlavných síl predpokladaných v tomto priestore. Divízia Tatra teda spala! Pri potrebnom energickom bojovom prieskume by dávno mala zbadať, že už nemá proti sebe vážneho protivníka.

V *Turč. Sv. Martine* veliteľ bojovej skupiny Schill sa stretol s veliteľom divízie Tatra, generálom von Loeperom. Postoj generála a jeho ja označil jeden z mojich pánov, prítomných na tomto stretnutí, ako „proste hnusný“. Ako som sa do počul, údajne sa generál von Loeper už predtým vyslovil v defetistickom duchu a odmietavo o týchto úlohách. (Prízvukujem: „údajne“!)

Pozoruhodné je, že bojová skupina Schill, ktorá mala iba dva prápory bez ťažkých zbraní, musela súčasne bojovať aj proti juhu, pretože z tohto smeru viedol nepriateľ odbremeňovacie výpady, ktoré, ako obyčajne, neboli vedené potrebnou energiou. V tento deň som nemohol byť s vojskom, pretože vtedy vystriedal Obergruppenführer Höfle Obergruppenführera Bergera vo velení a ja som tie dni predtým zastupoval Obergruppenführera, teda som bol potrebný na podávanie správ a uvádzanie. Rádiotelegraficky som bojovej skupine Schill rozkázal, aby 21. [septembra] prenechala bojové pole divízii Tatra, zhromažďovala sa na juhu, zabezpečovala sa a robila prieskum smerom na *Kremnicu*.

Pri príprave na túto operáciu sa mi dobre zišlo, že som niekoľko dní zastupoval Obergruppenführera Bergera. V dôsledku toho som mohol nemeckému generálovi⁷²⁰ udeliť rozkazy, a tým zabezpečovať pre bojovú skupinu Schill to, čo nevyhnutne potrebovala, predovšetkým motorové vozidlá.

720 T.j. generálovi Hubickému.

Treba brať do úvahy, že motorové vozidlá sa [museli] vyradovať nielen pre terénne ťažkosti, ale predovšetkým aj preto, že nepriateľ ovládal vzdušný priestor. Po vyradení oboch nemeckých leteckých eskadriér Slováci niekoľkými nemeckými stíhačkami, niekoľkými „aviami“ a niekoľkými „ratami“⁷²¹ úplne ovládli priestor a ostreľovali na jednej prístupovej ceste dokonca aj jednotlivé vozidlá, takže okrem iného vypadlo bojovej skupine Schill za dva dni 8 nákladných vozov ostreľovaním zo vzduchu. Tri veliteľské „bociany“ sme prinútili pristáť a poškodili sme ich alebo zničili.⁷²² Generál von Hubicki teraz zamýšľal zatiaľ neprenikať ďalej, ale iba obsadiť časťami bojovej skupiny Schill uhoľný revír okolo *Handlovej*, inými časťami skupiny Schill a skupinou Tatra prečesať neschodnú oblasť južne od *Žiliny*. Na moje opätovné námietky, že toto prečesávanie početne príliš slabými a pre túto úlohu nevhodnými bojovými skupinami je časovo príliš náročné a nepovedie k nijakému výsledku, napokon rozhodol Obergruppenführer Höfle, že túto úlohu má uskutočniť divízia Tatra sama, zatiaľ čo bojová skupina Schill má obsadiť iba oblasť okolo *Handlovej*. Na to určil generál Hubicki 25. september. SS-Sturmabführer Klotz, ktorého som o tomto zámere informoval, potom už 23. 9. vybojoval prechod na *Handlovú*, dobyl ju a prenikol niekoľko kilometrov ďalej na juh.⁷²³

Medzitým sa na základe môjho podrobného rozboru rozhodlo, aby sa bojová skupina Schill, ktorá sa mala zosilniť, po skončení akcie *Handlová* stiahla a železničným transportom zaviezla do priestoru Lučenca, aby odtiaľto prekvapujúco udrela na „červený trojuholník“ *Zvolen – Banská Bystrica – Kremnica*. Na tento účel sa mala bojová skupina Schill posilniť zosilneným práporom Schäffer (ktorý mala vystriedať divízia Tatra v Ružomberku), dvoma tankovými rotami divízie Tatra (jedna z nich aj tak bola veliteľom náhradnej armády určená pre Schill) a jedným práporom Landwehru. Úlohou divízie Tatra malo byť zabezpečovať líniu *Nitra – Handlová – Vrútky – Ružomberok* (pokiaľ toto zabezpečovanie nevykonali na juhu jednotky

721 Rozumejú sa sovietske stíhačky La-5FN.

722 Prekladateľ sa na tomto mieste evidentne dopustil chyby. Pückler musel písať o zničených a poškodených nemeckých lietadlách Fi 156 *Storch* („bocian“), pretože povstalecká armáda strojmi tohto typu nedisponovala.

723 Útok na *Handlovú* v skutočnosti viedli jednotky pod velením SS-Hstuf. Teuteberga, nakoľko SS-Stubaf. Klotz sa v tom čase nachádzal s hlavnými silami skupiny „Schill“ v priestore Nemeckého Pravna.

polície, „nemecká sebaobrana“⁷²⁴ a príchod jednej Volksgrenadier-Division⁷²⁵), preniknúť s masou proti línii *Svätý Kríž – Kremnica* a s prapúrom Ružomberok uzavrieť priesmyk, prenikajúc smerom na *Banskú Bystricu*. Súčasne sa mala požiadať skupina armád Severná Ukrajina, aby tamojšími silami uzavrela horné Pohronie zhora a podľa možnosti postupovala smerom na západ. Po uskutočnení príprav, pre ktoré som vypočítal 48 hodín (generál Hubicki 8 dní), bolo by bývalo podľa môjho názoru možné likvidovať „červený trojuholník“ *Zvolen – Banská Bystrica – Kremnica* za tri dni.

Tento návrh generál Hubicki v zásade prijal, jeho uskutočnenie však značne rozriedil. a) Prápor Schäffer sa nemal vystríadať (odôvodnenie: terénne ťažkosti, ktoré sa medzitým odstránili), b) pripojenie tankových jednotiek divízie Tatra k bojovej skupine Schill sa zamietlo c) potrebné motorizovanie skupiny Schill, ktorá bola už iba na 50 % pohyblivá, sa zamietlo a okrem toho bojová skupina ešte stratila 8 nákladných vozov. Tým bola skupina Schill len na 40 – 50 % pohyblivá, početne príliš slabá, podľa môjho názoru neschopná samostatne viesť príliš vzdialený úder z *Lučenca* na *Zvolen*. Príchod prapúru s konskými záprahmi divízie Halič⁷²⁶, ako aj údajne ešte nie hotovej brigády Kaminského⁷²⁷ sa nemohol vyčakať.

Išlo o to, rozhodne a bezohľadne konať bez straty času. Toto laxné a pomalé vedenie boja zo strany Nemcov bolo schopné oslabiť v bratislavských vládnych kruhoch vážnosť nemeckej brannej moci a podporovať nepriateľské nálady, pričom značne zväžilo zlyhanie nemeckých leteckých síl. Okrem toho išlo o to, konať rýchle, aby sme vybrali toto hniezdo odporu, skôr ako sa ruský tlak zo smeru Duklianskeho priesmyku prejavil aj na tomto bojisku. Váhavý postup s prehnanou opatrnosťou a pri neprestajnom vyradovaní bočného a zadného zabezpečovania pre toto bojisko nebol vhodný. Keď sa zistilo, že nepriateľ nikdy nevedel využiť priaznivú situáciu, keď sa prenikaniu jednotlivých banditov zozadu do prebojovaného priestoru nemohlo zabrániť a keď v zadnej oblasti, to jest v bezpečnostnom pásme na *Považí* boli k dispozícii prehnane silné zabezpečovacie sily, bolo treba túto metódu vedenia vojny polovičatými prostriedkami odmietnuť. Dôvera našich esesmanov, ktorí sa bez podpory prebojovali 200 km proti vtedy ešte bojaschopnému

724 Pückler tu evidentne mal na mysli SS-Heimatschutz Slowakei.

725 Rozumie sa 271. Volksgrenadier-Division.

726 Rozumie sa zosilnený prápor „Wildner“.

727 Rozumie sa SS-Sturmbrigade „RONA“ (Waffen-Brigadeführer Bronislav Vladislavovič Kaminski).

súperovi, k vedeniu nemeckého generála⁷²⁸ bola otrasená. Keďže bojová skupina Schill podľa rozhodnutia nemeckého generála môže formovať už len jeden motorizovaný prápor, nemožno ju považovať už ani za zosilnený pluk.

Jediným riešením ostáva potom nasadenie v rámci inej jednotky podľa príkazov nemeckého generála. Preto som poprosil Obergruppenführera Jüttnera, aby ma povolal naspäť do Prahy, a to tým viac, že podľa došlých hlásení obranné opatrenia v Protektoráte, ktoré predstavujú moje vlastné úlohy, sú naliehavšie než miesto ako prijímateľ rozkazov medzi zosilneným práporom a nemeckým generálom, resp. divíziou Tatra.

V tejto správe si dovolujem ešte vysloviť prosbu, udeliť môjmu malému štábu, ktorý som vzal so sebou do Bratislavy, niektoré vyznamenania vo forme Vojnového záslužného kríža I. a II., keďže štáb Obergruppenführera Bergera bol podľa zásluhy vyznamenaný týmito vyznamenaniami a okrem toho odznakom za boj proti bandám⁷²⁹. Od nemeckého generála som za najväčších ťažkostí dostal pre bojovú skupinu Schill niekoľko železných krížov I. a II., pričom niektoré návrhy veľmi záslužných mužov, napríklad Unterscharführera Ludwiga, ktorý za nepriateľským frontom obsadil a niekoľko hodín držal obrovský sklad pohonných látok pri Kostolanoch, ako aj vodcu údernej skupiny SS-Hauptsturmführera Teuteberga ešte nie sú vybavené.

Záverom treba povedať:

Aj z týchto bojov v ťažkom teréne sa musíme učiť, že – v rozpore s každou schémou, ako sa učí v stotisícovej armáde – musíme bojovať bezohľadne a brutálne pomocou rozkazov, s nasadením aj posledného muža zozadu. Podľa môjho názoru bude sa táto forma boja prechodne samostatných jednotlivých skupín aj v budúcnosti vo všetkých bojiskách, na ktorých bojuje nemecký vojak, veľmi často vyskytovať a bude prípadne rozhodujúca. Na svoje poľutovanie musím vysloviť pochybnosť, či povolané vedenie starých generálov uzná tieto požiadavky a či ich z hľadiska velenia zvládne. Na Slovensku to tak nebolo. Vzbura slovenskej armády sa mohla dávno poraziť. Boj proti vyčíňaniu bánd, táboriacich roztrúsene v lesoch bez jednotného vedenia, je inou záležitosťou, ktorú možno premiestnením posádok, prácou stíhacích oddielov a Bezpečnostnej služby, ako aj spolupracou aspoň do určitej miery spoľahlivých živlov krajiny jednotlivými údermi pacifikovať.

von Pückler

728 V pôvodnom texte „k vedeniu nemeckých generálov“.

729 Rozumie sa *Bandenkampf-Abzeichen*: prestížny odznak za boj proti partizánom.

DOKUMENT Č. 9:

29. september 1944, Praha – rozkaz generála C.-F. von Pücklera reorganizovať a rozčleniť bojovú skupinu „Schill“⁷³⁰Veliteľ Waffen-SS
v Čechách a na MoravePraha 29. septembra 1944
Tajné

Rozkaz rozčleniť bojovú skupinu Schill:

1. Po rozpustení veliteľského štábu Waffen-SS v Bratislave sa zosilnený pluk Schill priamo podriaďuje Nemeckému veliteľovi na Slovensku, pokiaľ on sám nevydá iné smernice.

Správy a bojové hlásenia sa majú podávať veliteľovi zbrani SS v odpise, mimoriadne dôležité hlásenia ďalekopisom.

2. Prápor „Kettgen“ treba rozpustiť. Dôstojnícki aspiranti (Josefov) majú – ak sa tak ešte nestalo – ihneď nastúpiť pochod na svoje stanovište. Pre nové sformovanie práporu chýbajú vyšší i nižší velitelia. Nemožno ich prideliť ani z vojenského okruhu veliteľa Waffen-SS v Čechách a na Morave. Obrátiť sa s týmito požiadavkami na vyššie miesta je podľa informácie Hlavného veliaceho úradu SS tiež zbytočné. Preto nie je možné znovu sformovať prápor. Ponecháva sa na vlastné rozhodnutie, aby podľa potreby posilnil prápor „Teuteberg“. Rozhodnutie o podrobnostiach sa ponecháva pluku.

3. Kým nemecký veliteľ nerozhodne ináč, štáb pluku predbežne zostáva, aj keď s iným personálnym obsadením.

Do 5. 10. sa hlásia na svojich stanovištiach:

SS-Sturmbannführer Klotz, SS-Hauptsturmführer Narr, SS-Hauptsturmführer Nuss a SS-Obersturmführer Kurz.

Ako náhradníci za SS-Sturmbannführera Klotza sú v škole mechanizovanej pechoty SS Kienschlag⁷³¹ pripravení SS-Standartenführer Pilfousek a Major Eccher.

730 PREČAN, V.: SNP-NaS, s. 313 – 315.

731 Prosečnice.

Žiadali sme nemeckého veliteľa, aby navrhol priamo Hlavnému veliacemu úradu SS vyslanie jedného z týchto pánov, ktorý by sa vzápätí vydal na cestu.

Škola mechanizovanej pechoty SS Kienschlag poskytne podľa dohody dvoch schopných veliteľov ako náhradu za SS-Hauptsturmführera Narra a SS-Obersturmführera Kurza. Delostrelecká škola II Benešov poskytne náhradu za SS-Hauptsturmführera Nussa.

4. Útočné delá, obrnené transportéry a motorové vozidlá, patriace jednotkám, ktoré nie sú schopné nasadenia, treba naložiť podľa stanovišť. Spolu s tým sa naložia prebytočné zbrane a technické zariadenie. Ak by si to niekto žiadal, treba oddielu umožniť, aby sa mohli s týmto transportom poslať domov balíčky. Veliteľa transportu a stráže postaví pluk Schill.

5. Motorové vozidlá z civilného sektora Protektorátu, ktoré už nie sú schopné nasadenia, treba spolu s vodičmi poslať železničným transportom do ich domovských miest.

Pokladáme síce za známe, ale predsa výslovne opakujeme, že za civilné vozidlá z protektorátu nie je možné poskytnúť náhradu.

6. Ak sa niektorí z protektorátnych príslušníkov, ktorí sa ako civilní vodiči zúčastnili terajších bojov pluku Schill, vyznamenali mimoriadnymi činmi a verným plnením povinností, treba ich zoznam (nezabudnúť na označenie bydliska!) s krátkym zdôvodnením poslať mne. Predložím štátnemu ministrovi na rozhodnutie, či by prišlo do úvahy vyznamenanie, alebo odmena pre týchto mužov.

7. O doterajších bojoch prosím zaslať krátke záverečné hlásenie, ktoré má obsahovať nasledovné údaje:

- a) vlastné straty (velitelia menovite),
- b) zajatci,
- c) mŕtvi nepriateľa, pokiaľ sa mohli spočítať,
- d) ukoristené zbrane a prístroje,
- e) prepožičané železné kríže a iné vyznamenania (velitelia menovite).

Prosím, aby sa mi rovnaké hlásenie podávalo v budúcnosti každý týždeň, prvé k 7. 10. 1944.

Pückler
SS-Gruppenführer
und Generalleutnant der Waffen-SS

[Doplňok z 2. 10. 1944.]

8. Dôstojnícki ašpiranti delostrelectva sa vyčlenia z práporu „Kettgen“. Z práporu „Kettgen“ treba vyčleniť aj príslušníkov delostrelectva, ktorí tam boli nasadení ako pechota a ktorí majú slúžiť predovšetkým ako náhrada za vyčlenených dôstojníckych ašpirantov delostrelectva.

Ak nemožno úplne kryť potrebu, doplní personál delostrelecký výcvikový a náhradný pluk SS.

Spätný transport dôstojníckych ašpirantov a mužstva zariadi pluk Schill prostredníctvom Nemeckého veliteľa na Slovensku.

DOKUMENT Č. 10:

12. október 1944, Banská Bystrica – Prepis záznamu o výsluchu SS-Rttf. J. Puntigana, ktorý padol do zajatia 2. čs. samostatnej paradessantnej brigády.⁷³²

Vel. 2. čs. sam. pd. brigády
2. oddel.

Zápis so zajatcom⁷³³

11. roty III. práporu, pancierového granátnického SS-pluku „SCHILL“
poľná pošta 26667/F
desiatnikom P u n t i g a n Jánom Janovičom
zajatým v priestore juž. okr. Klačany a vypočúvaným na 2. oddel. št. 2. čs.
sam. pd. brigády.⁷³⁴

I. P u n t i g a n Ján
nar. 8. III. 1919 vo Viedni, Rakúšan, továrenský robotník, rím. kat., šk. vzdelanie 4 ľud. a 4 mešt., slobodný, organizovaný v nem. strane⁷³⁵ nebol, príslušník SS.

II. panc. granátnický pluk SCHILL prišiel železničným transportom z Berlína cez Norimberg, Viedeň a Bratislavu, kde sa zdržali 1 deň, do Prievidze. Po vyložení šli pešky do Nem. Pravna. Potom pluk sa stiahol do Janovej Lehoty a prevzal stredný úsek bojových operácií. Hranica [operačného priestoru] pluku je asi na severe KREMNICA a na juhu šosé⁷³⁶ Sv. Kríž n/Hr. Bojové operácie sa mali previesť v troch skupinách a to:

1. severná skupina
2. stredná skupina
3. južná skupina

732 AMSNP Banská Bystrica, nezaradený materiál. *Záznamy o vyšetrovni zajatcov.*

733 Originálny zápis bol vyhotovený v Badíne 10. októbra 1944.

734 Z textu zápisnice vyplýva, že Puntigan bol v skutočnosti príslušníkom 2. roty II. práporu bojovej skupiny „Schill“ a do zajatia padol 8. októbra 1944.

735 Rozumie sa NSDAP.

736 Okraj.

Severnú skupinu tvorí vraj 1 armádny pluk. Úkol celého SS-pluku a dľa údajov zajatca aj susediaceho armádneho pluku bol obchvat hlavného stanu partizánov [v] Banskej Bystrici.

III. Hlavný štáb operácií sa údajne nachádza v Bratislave. Miesto štábu pluku Schill je zajatcovi neznáme. Štáb 11. roty je v Starej Kremničke.

IV. Mená a hodnosti veliteľov pluku nie sú zajatcovi známe. Veliteľ 11. roty je dôstojník /Kompanieführer/ a jeho zástupca /Kompaniestellervertreter/ je taktiež dôstojník. Veliteľ čaty: rotmajster /Feldwebel/ a jeho zástupca poddôstojník /Unteroffizier/. Veliteľ družstva: poddôstojník.

V. pomer medzi dôstojníkmi a mužstvom nie je zvlášť dobrý, nakoľko dôstojníkov často nevidieť. Stanú sa prípady, že dôstojníci zmiznú. Pri útoku sú vpredu, pri ústupe utekajú ako prví. Mimo toho hodne pijú. Politicky sa vôbec nevyprávajú. Zajatec bol 8 týždňov bez správy o frontovej situácii.

VI. Delostrelectvo u pluku Schill dľa výpovede zajatca nieto. Z iného SS-pluku podporujú 10,5 cm delá v počte 3 kusov, ktoré boli za nimi.

Tanky: V ich pluku nieto. Podľa výpovedí kamarátov sú vraj tanky nasadené pri Žarnovici, v Sandrikoch⁷³⁷ a v priestore Sv. Kríž. Počet: 9 kusov, druh: ľahké silničné tanky. Výzbroj tanku: 1 delo vpredu, 1 ľahký guľomet vpredu, 1 ťažký vzadu. Míny sa údajne nepoužívajú.

VII. Materiálne zásobovanie jednotky neni zlé. Strava je primeraná. Ráno: margarín alebo marmeláda a káva, obed: salám, večera: teplá strava /guláš, Eintopf/ v množstve 3/4 l. Šatstvo a boty: dobré.

VIII. Nálada medzi mužstvom je biedna. Túžba sa vrátiť do civilného života je veľká. Každý má vojny dosť. Čo sa týka Rakúšanov, boli oni do boja nútení a sú proti Starej Ríši. Podľa mienky zajatca by sa malo Rakúšanom to prebehnutie uľahčiť letákmi a pripojenou priepustkou.

IX. O posledných udalostiach bolo im povedané, že Dr. Tiso poslal Führerovi telegram, v ktorom žiadal o pomoc. Führer poslal nem. vojsko, ktoré malo potlačiť povstanie. Po skončení tejto úlohy sa má vojsko vrátiť do Ríše. Všeobecná mienka medzi mužstvom je tá, že sa podarí revoltu rýchle potlačiť. Zajatec osobne súdi, že je taktika podobná tej v Rusku, že totiž Nemcov pustia do vnútrozemia a silné slov. zväzy ich potom porazia. Ďalej sa vyprávalo, že boli zhodené sov. oddiely /parašutisti/.

X. O pomere medzi Nemcami a slov. vojskom vypovedal. Mienka Nemcov o Slovákoch je taká, že sa na Slovensku nachádzajú len partizáni, ktorí

737 Rozumie sa továreň Sandrik v Dolných Hámroch.

vraždia a kradnú. Nemeckých zajatcov vraj bijú a mučia. Zaobchádzanie so slov. zajatcami u Nemcov. Rozkaz je, zajatca odovzdať veliteľovi roty. Po sústreďení sa zajatci vraj odošlú na práce do Nemecka. O vraždení Slovákov konkrétne prípady nepočul, ale stanú sa prípady, že slov. zajatcov na „úteku“ zastrelia. Zajatec ďalej nepopiera, že sa Nemci preobliekajú do slov. uniforiem.

Výsluch previedol: *kpt. Marcely*⁷³⁸

738 Vlastnoručný podpis.

DOKUMENT Č. 11:

12. október 1944, Banská Bystrica – Prepis záznamu o výsluchu SS-PzGren. H. G. Stocka, ktorý padol do zajatia 2. čs. samostatnej paradesantnej brigády.⁷³⁹

Vel. 2. čs. sam. pd. brigády
2. oddel.

Zápis so zajatcom⁷⁴⁰

11. roty III. práporu, pancierového granátnického SS-pluku „SCHILL“
poľná pošta 26667/F.
strelníkom S t o c k Hans Georgom
zajatým v priestore juž. okr. Kľačany a vypočúvaným na 2. oddel. čs. sam. pd.
brigády.⁷⁴¹

I. S t o c k Hans Georg

Nar. 23. X. 1923 v Breslave, Sliezske, Nemec, ev. a. v., cukrár, slobodný, škol.
vzdelanie 8 tr. ľud. školy, organizovaný v „Pflicht HJ“ /povinná Hitlerova
mládež/.

II. Zajatec narukoval 16. III. 1942 k pluku „DEUTSCHLAND“. Mesiac nato od-
išiel [so] 7. rotou II. práporu do Francie ako doplnok k pluku „DER FÜHRER“.
Bol ako člen okupačnej armády v Rennes, Laval, Caen a inde. Z Francie
odišiel koncom decembra 1942 do Stralsundu, kde bol do sept. 1944 činný
v poľnej pekární. Odtiaľ odišiel do Prahy k náhr. práporu II.⁷⁴² So 70 mužmi
bol odoslaný k panc. granátnickému pluku SCHILL do Nem. Pravna. III. prá-
por /10., 11., 12. rota/ tohto pluku útočil na Handlovú,

739 AMSNP Banská Bystrica, nezaradený materiál. *Záznamy o vyšetrovni zajatcov.*

740 Originálny zápis bol vyhotovený v Badíne 10. októbra 1944.

741 Stock bol v skutočnosti takisto ako Puntigan príslušníkom 2. roty II. práporu
bojovej skupiny „Schill“. Tento rozpor možno vysvetliť skutočnosťou, že II. prá-
por vznikol z III. práporu 8. inštrukténeho mechanizovaného pluku SS a jeho
príslušníci naďalej označovali svoje roty pôvodnými číslami.

742 Išlo o 2. výcvikový a náhradný mechanizovaný prápor SS, ktorý slúžil ako dopl-
ňovací útvar pre 3. mechanizovaný pluk SS „Deutschland“.

Janovu Lehotu, [Starú] Kremničku. Postup bol ďalej do Klačian, s úkolom obchvátit Banskú Bystricu a zničiť hl. stan partizánov. Sila práporu bola asi 400 – 500 mužov.

III. O mieste štábu vedel zajatec povedať len miesto štábu 11. roty: [Stará] Kremnička.

IV. Mená a hodnosti veliteľov.

Veliteľ pluku je zajatcovi neznámy.

Veliteľ 11. roty: poručík.

Veliteľ 3. čaty 11. roty: poddôstojník Köthe.

Veliteľ 3. družstva 3. čaty III. roty: poddôstojník Karner.

V. Pomer medzi mužstvom a dôstojníkmi je dobrý, takisto medzi Rakúšanmi a ríšskymi Nemcami. Dôstojníci povzbudzovali vojakov, aby verili vo víťazstvo Nemcov. Mužstvo tomu verí. Ďalej zajatec neverí, žeby sa Sovietom podarilo postúpiť do Nemecka. Obsadenie Nemecka Sovietmi by znamenalo koniec všetkých Nemcov.

VI. O susediacich úsekoch operujúcich jednotiek zajatec nevie nič povedať.

VII. Delostrelectvo u 11. roty nebolo. V pluku Schill ale sa nachádzajú aj delá, ktoré podporujú operácie. Sú nasadené v počte asi 2 – 3 kusov /kaliber 7,5, 10,5 alebo 15 cm/ a sú asi 5 – 6 km za pechotou.

Tanky: sú v boji. Druh a úsek činnosti [sú] zajatcovi neznáme.

VIII. Materiálne zásobovanie je dobré. Strava sa dáva 2 krát denne, a to:

Ráno: Sardinky alebo maslo syr a káva.

Večera: Teplé jedlo.

IX. Nálada vojakov je dobrá, veria vo víťazstvo. Úloha nem. vojaka na Slovensku je potlačenie revolty. Potom návrat vojska do vlasti. „Sicherheitsdienst“, ktorý ide za vojskom,⁷⁴³ má zostať na Slovensku, aby udržal poriadok. Slovenskí zajatci sa majú podľa rozkazov odvážať do Ríše.

Výsluch viedol: *kpt. Marcely*⁷⁴⁴

743 Rozumie sa Einsatzkommando 14.

744 Vlastnoručný podpis.

DOKUMENT Č. 12:

Wolfgang Venohr: 36 otázok o ťažení na Slovensku⁷⁴⁵**1. otázka:** Odkedy dokedy ste boli nasadení na Slovensku?*odpoveď:* zhodne: Od 1. 9. do 31. 10. 1944.**2. otázka:** Prečo ste boli nasadení na Slovensku?*odpoveď:* rôzne medzi: Aby sme potlačili povstanie slovenskej armády.*a:* My sme sa jedine dozvedeli, že slovenská armáda pripravovala puč proti svojej zákonnej vláde.*a:* Slováci, ktorí boli až do tej doby našimi spojencami, chceli od nás odskočiť. Nasadení sme boli preto, aby sme udržali spojenectvo Slovenska s Nemeckom.**3. otázka:** Aký zmysel ste videli vo vašom nasadení počas bojov?*odpoveď:* rôzne medzi: Udržať Slovensko ako spojenca Ríše a z toho dôvodu sme mali potlačiť puč, ktorý bol protinemecky zameraný.*a:* Slovenská povstalecká armáda ohrozovala zásobovacie línie nemeckej armády, ktorá bola pred Duklianskym priesmykom. Toto nebezpečenstvo muselo byť odstránené.*a:* Človek mal ten pocit – také správy sa šírili, že Sovieti chceli nasadiť na Slovensku výsadkové vojská, aby dostali odskočenú slovenskú armádu pod svoju kontrolu. Tomu sa muselo z politických a predovšetkým z vojenských dôvodov zabrániť.**4. otázka:** Čo ste vedeli pred začatím bojov o Slovensku a o Slovákoch?*odpoveď:* rôzne medzi: Nič, jedine to, že Slovensko sa na začiatku roka 1939 osamostatnilo, že v zahraničnej politike sa úzko opieralo o Ríšu a že slovenská „Rýchla divízia“ bojovala na nemeckej strane v Rusku.*a:* Vedeli sme, že Slovensko je s nami spriatelene a pridružené k Paktu⁷⁴⁶, že je to štát závislý na Nemecku, s prevažne roľníckym a katolíckym obyvateľstvom, riadený duchovenstvom.

745 VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*, s. 410–418. Všetky otázky boli položené v roku 1964 pätnástim príslušníkom I. práporu bojovej skupiny „Schill“, ktorí slúžili počas vojny v hodnostiach od vojaka po poručíka.

746 Rozumie sa tzv. Pakt troch veľmocí, ku ktorému Slovenská republika pristúpila 24. novembra 1940.

a: Mali sme len minimálne školské vedomosti. V podstate to bola neznáma krajina. Vedeli sme však, že Slovensko bolo samostatným štátom a pod vedením Dr. Tisa stálo na nemeckej strane. Ale o pravej mentalite Slovákov nevedel nikto nič. Čechov a Slovákov sme hádzali do jedného vreca.

5. otázka: Aký dojem ste mali počas a po ukončení bojov z krajiny a z jej obyvateľov?

odpoveď: rôzne medzi: Bola to pekná krajina so sympatickými ľuďmi, útulnými malými mestečkami a romantickými dedinami. Bola to krajina bez nenávisti voči Nemecku.

a: Krajina sa nám veľmi páčila: milí, naivní a jednoduchí ľudia, neskazení západnou civilizáciou; pohostinní, nápomocní, úslužní. Ako krajina bolo Slovensko veľmi pôvabné; pripomínalo predalpškú krajinu.

a: Národ a krajina sa nám veľmi páčili. Slováci boli celkom iní ako Česi. Oni boli pravý roľnícky národ, prostý a nie zákerný. Naša prvá dovolenka po vojne by mala smerovať na Slovensko.

6. otázka: Bojovali ste na Slovensku proti banditom, partizánom, proti pravidelnej armáde alebo proti vzbúreným armádnym jednotkám?

odpoveď: zhodne: Proti pravidelnej slovenskej armáde.

dodatočné poznámky: rôzne medzi: Bojovali sme proti časti slovenskej armády, ktorej príslušníci od obyčajných vojakov až po nižších dôstojníkov nevedeli za čo bojujú. Považovali sme ich za vojakov, nie za banditov. Na partizánov sme natrafili veľmi zriedka, napr. pri Svätom Kříži [nad Hronom].

a: Všetci Slováci, proti ktorým sme bojovali, boli v predpísanej uniforme a patrili – k prísne organizovaným – pravidelným armádnym jednotkám.

a: Partizánov sme si všimli iba počas prvého dňa ťaženia⁷⁴⁷, pri dobýjaní Topoľčian, potom už nikdy viac.

7. otázka: Uskutočnil sa na Slovensku vojenský puč alebo išlo o národné povstanie?

odpoveď: zhodne: Vojenské povstanie.

dodatočné poznámky: rôzne medzi: Slovenské udalosti boli niečo medzi vojenským pučom a národným povstaním.

747 T.j. 3. septembra 1944.

a: Nebolo to v žiadnom prípade národné povstanie. Národ bol úplne neutrálny.

a: Určite nešlo o rozsiahle národné povstanie. Hlavná časť armády povstala, pretože vyšší dôstojníci chceli v poslednej chvíli prevziať vedenie [štátu].

8. otázka: Aké motívy podľa vás viedli Slovákov do boja?

odpoveď: rôzne medzi: Chceli obnovenie Československa. Išli [do boja] pod vlajkami bývalej Československej republiky.

a: Nechceli zaniknúť spolu s Ríšou, ale ochrániť pred všetkými svoju nedávno nadobudnutú samostatnosť, pravdepodobne aj pred Čechmi.

a: Obyčajný slovenský vojak nemal žiadne motívy. Bol poslušný ako každý vojak, iba zriedka bojoval fanaticky až do konca. Dôstojníci chceli Slovákov v poslednej chvíli strhnúť na stranu víťazov.

9. otázka: Bojovali Slováci za samostatné Slovensko, za nové Československo, za sovietske Slovensko alebo za niečo iné?

odpoveď: zhodne: Pravdepodobne za samostatné Slovensko.

dodatočné poznámky: rôzne medzi: Za samostatný, demokratický a protifašistický slovenský štát.

a: Oni chceli zachrániť skrz odpadnutie [od Nemecka] svoju národnú nezávislosť.

a: Za sovietske Slovensko určite nebojovali. Nič také sme si nevšimli. Mali sme z rozhovorov so zajatými nepriateľskými dôstojníkmi taký dojem, že povstalci neboli úplne jednotní. Časť Slovákov verila, že bojuje za samostatné Slovensko; ďalšia časť chcela obnovenie Československej republiky.

10. otázka: Bolo slovenské povstanie národné, komunisticky alebo zo Západu inšpirovaná záležitosť?

odpoveď: zhodujúco: Bola to výhradne slovenská národná záležitosť.

dodatočné poznámky: Vyšší slovenskí dôstojníci chceli [svojmu národu] vytvoriť lepšiu základňu pre to, čo príde po vojne.

11. otázka: Nenávideli Slováci Nemcov?

odpoveď: zhodne: Nie.

12. otázka: Nenávideli ste vy Slovákov?

odpoveď: zhodne: Nie.

13. *otázka:* Bolo slovenské civilné obyvateľstvo za povstanie, za Tisovu vládu alebo bolo ľahostajné?

odpoveď: rôzne medzi: Bolo ľahostajné a vyčkávalo.

a: Bolo za mier.

a: Bolo najčastejšie pasívne, aj keď niektoré domy v mestách boli pri našom útoku opustené, predovšetkým v Banskej Bystrici. V každom prípade k nám Slováci neboli nikdy nepriateľskí; v každom prípade boli priateľskejší ako Česi.

14. *otázka:* Bojovali aj Slováci na nemeckej strane?

odpoveď: rôzne medzi: Nie.

a: Sotva. Snáď 100 mužov z Hlinkovej gardy⁷⁴⁸, tí ale nebojovali, ale boli v Bratislave a nakoniec pochodovali v Banskej Bystrici pred prezidentom Tisom.

a: Priamo nie. Nepriamo áno: Hlinkova garda. Pravdepodobne ako pomocná sila SD, za frontom.

15. *otázka:* Narazili ste pri príchode na Slovensko alebo počas bojov na vlnu fanatickej, revolučnej nálady?

odpoveď: zhodne: Nie.

16. *otázka:* Bojovali na slovenskej strane cudzinci?

odpoveď: rôzne medzi: Boli medzi nimi ojedinele ruskí dôstojníci a komisári.

a: Tvrдили nám, že cez Duklianský priesmyk sa prebila sovietska kozácka brigáda. Ale my sme ju nikdy nevideli.⁷⁴⁹ Počas postupu na Horné Hámre nás veľmi prudko napadli sovietske „raty“. Údajne bol spozorovaný i jediný [tank] T-34, ktorý mali Sovieti po častiach letecky dopraviť do Banskej Bystrice.⁷⁵⁰

a: Boli správy o ruskej kozáckej brigáde. Nevideli sme ju. Počas celého ťaženia sme narazili iba na dvoch sovietskych komisárov. Jeden padol pod našou paľbou kúsok pred Topoľčanmi. Druhý sa zabil sám pri Klačne, aby nepadol do zajatia. Celkove sme nadobudli dojem, že Sovieti a západné mocnosti Slovákom pomáhali veľmi málo.

748 Rozumejú sa príslušníci 5. poľnej rotý Hlinkovej gardy.

749 Rozumie sa partizánsky zväzok „Alexander Nevskij“. Na rozdiel od tvrdenia bývalých príslušníkov I. práporu s ním skupina „Schill“ bojovala 18. októbra 1944 pri Žibritove.

750 Žiadny sovietsky tank T-34 sa na povstaleckom území nenachádzal. Za touto fámou zrejme stál zážitok príslušníkov práporu „Teuteberg“, na ktorých v noci z 26. na 27. septembra 1944 zaútočil v Janovej Lehote slovenský stredný tank PzKpfw. III. Potme si ho mohli zmýliť so sovietskym strojom.

17. *otázka:* Aké silné boli slovenské ozbrojené sily?

odpoveď: čiastočné protirečenia medzi: Približne 40 000 mužov. Bolo nám povedané po skončení ťaženia, že sme odzbrojili 35 000 mužov.

a: Asi 50 000 mužov. To znamená, že toľko sme ich odzbrojili.

a: Nemali sme o tom žiadne presné poznatky. Celkovo sme mali aspoň 15 000 zajatcov.

18. *otázka:* Ako boli Slováci ozbrojení?

odpoveď: čiastočné protirečenia medzi: Mali nemecké karabíny⁷⁵¹. Mali ľahké a ťažké guľomety, z časti nemeckej produkcie.⁷⁵² Napokon mali ľahké poľné húfnice 10,5 cm a nejaké české predvojnové tanky typu Škoda.

a: Mali takmer výlučne české zbrane; veľmi dobré české ľahké guľomety⁷⁵³. Mali nedostatok ťažkých zbraní. Delostrelectvo malo takmer výlučne ľahké pechotné delá⁷⁵⁴ a ľahké poľné húfnice; hlavne pri Svätom Kríži. Pri Svätom Kríži mali veľmi účinné sovietske protitankové pušky. Mali málo zastaraných francúzskych tankov Renault⁷⁵⁵, ktoré nasadili pri Svätom Kríži a Pliešovciach.

a: Oni mali české zbrane, ručné granáty a guľomety. K tomu sovietske protitankové pušky a staré francúzske tanky Renault. Pri Prievidzi a Svätom Kríži nasadili jeden pancierový vlak.⁷⁵⁶ Delostrelectvo ako keby ani nemali.

19. *otázka:* Existovalo slovenské vojenské letectvo? A keď áno, tak s akými typmi [lietadiel]?

odpoveď: zhodne: Ich letectvo bolo slabé a pozostávalo – odhliadnuc od ruských „rát“, ktoré nás raz napadli,⁷⁵⁷ z nemeckých dvojkoľníkov – strm-

751 V skutočnosti to boli československé opakovacie pušky 7,92 mm vz. 24, ktoré sa veľmi podobali na nemecké karabíny 7,92 mm Mauser 98k.

752 Povstalecká armáda a partizáni disponovali len malým množstvom ukoristených nemeckých guľometov.

753 Rozumejú sa ľahké guľomety 7,92 mm ZB vz. 26.

754 Rozumejú sa horské kanóny 75 mm vz. 15.

755 Francúzske ľahké tanky Renault R40 sa naozaj podobali na československé Škoda LT-35, ale najviac strojov tohto typu mohli príslušníci skupiny „Schill“ vidieť zakopaných vo vežovom postavení pri Sv. Kríži, Trnavej Hore a Starej Kremničke.

756 Pri Prievidzi ani Sv. Kríži nebol nasadený žiadny povstalecký pancierový vlak. Proti skupine „Schill“ zasahovala bojová súprava IPV-I pri Starej Kremničke a Dobrej Nive.

757 Stíhačky La-5FN rozhodne nenapadli jednotky skupiny „Schill“ len jedenkrát.

hlavých bombardérov typu Henschel⁷⁵⁸; bolo nasadené predovšetkým pri Babinej⁷⁵⁹.

20. otázka: Ako bojovali Slováci?

odpoveď: zhodne: Bojovali čestne.

21. otázka: Čo si myslíte o bojových výkonoch Slovákov?

odpoveď: čiastočné protirečenia medzi: V porovnaní s nami boli menej odolní [voči vojnovým útrapám]. Neútočili na nás, len sa bránili, a to väčšinou zle. Vojakom chýbala motivácia. Nevedeli, za čo bojujú. Oni skutočne kontrolovali len cesty [v údoliach]. Ale nekontrolovali výšiny, takže sme ich [obránné postavenia] mohli vždy obísť.

a: Slováci boli dobrí vojaci, boli tiež takticky veľmi dobre nasadzovaní. Bola to disciplinovaná armáda. Ale mali sme ten pocit, že im chýbalo presvedčenie [o správnosti vecí, za ktorú bojujú]. Zajatci boli radi, že sa [pre nich] boj skončil. Mali sme dojem, že Slováci nemajú chuť bojovať.

a: Bojovali na počudovanie veľmi rozdielne, niekedy veľmi dobre, niekedy veľmi zle. Spočiatku vôbec nechápali hlavnú taktickú zásadu pre boj v horskom teréne: „Kto ovláda výšiny, ten ovláda i údolia.“ Tak boli, sediac v dedinách a mestečkách, takmer vždy obchvátení zboku a prinútení k rýchlemu ústupu. Týmto spôsobom stratili celé údolie Nitra od Topoľčian až po Kľačano. Až pri Horných Hámroch, Dolných Hámroch a Svätom Kríži sa správali inak a okamžite s pozoruhodným výsledkom. Povahu mali nepochybne statočnú, ale ich bojové skúsenosti boli veľmi skromné. Ak boli dobrí, bolo to predovšetkým v obrane. Chýbal im nemecký útočný švung. V každom prípade ich spôsob boja veľmi zaostával za nemeckým. Na druhej strane nebolo žiadne bojisko, na ktorom došlo k takému množstvu bojov zblízka. Ale 19. októbra – pri útoku nášho práporu na Babinú, sa slovenský duch odporu zlomil. Vtedy sa naše ťaženie prakticky skončilo. Po zvyšok [nášho nasadenia] do 27. októbra už nemožno hovoriť o bojoch, ale o vyčisťovaní [dobytého územia].

758 Rozumejú sa československé stroje Letov Š-328, ktoré pripomínali nemecké strmhlavé bombardéry Hs 123.

759 Evidentne došlo k zámene Babinej s Baťovanmi.

22. *otázka:* Kde sa Slováci držali obzvlášť dobre?

odpoveď: zhodne: Pri Prievidzi, v oblasti Žarnovica a v priestore Svätého Kríža.

dodatočné poznámky: Pri Svätom Kríži mali výborné [vybudované] obranné postavenie; úspešne tam nasadili i nočné úderné jednotky. Náš prvý čelný útok na toto postavenie bol neúspešný. Potom bolo dobyté [útokom] z tylu.

a: Najstatočnejší odpor preukázali Slováci pri Dolných Hámroch, bol to jediný boj, v ktorom náš prápor nepremohol Slovákov a nevyhnal ich z pozícií, ale len s najväčšou námahou odrážal slovenské protiútoky, raz sme dokonca museli Dolné Hámre vyprázdniť útekom.

23. *otázka:* Stretli ste sa na Slovensku v priebehu septembra a októbra 1944 s nemeckými vojnovými zločinmi alebo ste o nich počuli?

odpoveď: zhodne: Nie.

24. *otázka:* Boli v tom čase spáchané vojnové zločiny slovenskou armádou?

odpoveď: zhodne: Nie.

25. *otázka:* Ako sa správala vaša vojenská jednotka k Slovákom, k vojakom na jednej strane a k civilnému obyvateľstvu na druhej strane?

odpoveď: zhodne: K vojakom korektne, k civilnému obyvateľstvu sme mali dobrý vzťah.

26. *otázka:* V akom svetle sa vám vtedy javil slovenský národ?

odpoveď: rôzne medzi: Javil sa nám veľmi sympatický. Zvlášť sme si obľúbili roľnícke obyvateľstvo.

a: Ako pracovitý, čistý roľnícky ľud. Obzvlášť nám imponovala čistota slovenských dedín.

27. *otázka:* Aká bola na Slovensku životná úroveň?

odpoveď: rôzne medzi: Technické vybavenie na vidieku bolo omnoho nižšie [ako v Nemecku]. Zásobovanie potravinami bolo nepomerne lepšie ako v Ríši. Ríša prednostne zásobovala Slovensko technickým zariadením a v roku 1944 to bol rajský ostrov v strednej Európe.

a: Životná úroveň bola nepochybne dobrá, oveľa lepšia ako v Ríši. Bola tam hojnosť cigariet, ovocia, dámskych pančúch, vajec, slaniny, múky a mlieka. Krajina nám pripadala ako raj, v ktorom tečie mlieko a med.

a: Slovenská životná úroveň bola nižšia ako v priemyselnom Česku. Bola vidiecka a skromná. Ale strava bola oveľa lepšia ako inde. Prakticky všetko

sa dalo voľne nakúpiť. Nielen potraviny, ale aj náramkové hodinky, expozi-
metre atď.

28. *otázka:* Mali nemecké vojská svoje vlastné zásobovanie, rekvirovali na
vidieku alebo občas drancovali?

odpoveď: čiastočné protirečenia medzi: Vojsko malo vlastné zásobovanie.
Dostávali sme žold spolovice v [slovenských] korunách, spolovice v ríšskych
markách. V obchodoch sme si mohli všetko voľne kúpiť a boli sme pohos-
tinným obyvateľstvom často pozývaní najesť sa. Cigarety značky Detva, Lipa
a Tatra sme si mohli voľne kupovať v neobmedzenom množstve. Okrem
toho sme sa zmocnili veľkého slovenského proviantného skladu, v ktorom
bolo všetko [čo sme potrebovali].

a: Mali sme vlastné vojenské zásobovanie a boli sme závislí na prísunových
cestách. Približne každé tri dni odchádzalo do Bratislavy zásobovacie ná-
kladné auto pre studenú a teplú stravu. Každá rota okrem toho so sebou
viezla poľnú kuchyňu.

a: Mali sme vlastnú stravu, ktorá mimochodom nebola veľmi dobrá, ale ob-
čas sme si pripravili dávno chýbajúce dobré jedlá z plných komôr v našich
príbýtkoch, pokiaľ boli [pôvodnými] obyvateľmi opustené – napr. v Horných
Hámroch. Nedrancovalo sa vo veľkom. Drancovanie vo veľkom by [naše]
velenie netolerovalo. Takisto sme mŕtvym a zajatým zo slovenskej armády
brali pištole, kožené opasky a čižmy. To bolo oficiálne povolené; na druhej
strane brať náramkové hodinky, šperky a plniace perá [padlým a zajatcom]
bolo zakázané. Niektorí vojaci tiež „organizovali“⁷⁶⁰ priamo počas bojov
v obchodoch s potravinami, napr. v Koši. Ale to boli len zriedkavé výnimky.
Cigarety boli ukoristené vo veľkom [množstve].

29. *otázka:* Ako sa volala vaša jednotka a ako bola organizovaná?

odpoveď: zhodne: Bojová skupina bola jednotka, ktorá bola vytvorená na
základe pohotovostného systému v Ríšskom protektoráte Čechy a Mora-
va. „Schill“ bolo heslo pre pohotovosť nemeckých vojsk rozmiestnených
v Čechách a na Morave v prípade českého povstania [proti Nemcom]. Pluk
dostal meno po pruskom majorovi a hrdinovi boja za slobodu z roku 1809
Ferdinandovi von Schill. Bojová skupina pozostávala z dvoch práporov, oba

mali po štyroch rotách. I. prápor sa skladal z [poslucháčov] dôstojníckeho prípravného kurzu v Josefove, II. prápor čiastočne z [príslušníkov] inštruktérneho mechanizovaného práporu v Prosečnici pri Prahe. Neskôr pribudol jeden prápor Landwehru⁷⁶¹, ktorý zaisťoval zásobovacie komunikácie. Bojová skupina mala k dispozícii batériu útočných diel,⁷⁶² ktorá bola neustále podriadená I. práporu, a batériu ľahkých poľných húfníc (8,5 cm)⁷⁶³. Mala silu neúplného pluku, približne 2200 mužov, vznikla 29. augusta ako improvizovaná [jednotka]: vyslovene provizórna. Jej dopravné prostriedky z väčšej časti zrekvirovali v Čechách, súkromné nákladné automobily na drevoplyn, aj s českými šoférmi.

30. *otázka*: Bola to [jednotka] Wehrmachtu alebo Waffen-SS alebo zmiešaná?
odpoveď: zhodne: Bola to zmiešaná skupina; prevažne Waffen-SS.

31. *otázka*: Bola to elitná alebo núdzová jednotka?
odpoveď: zhodne: Oboje. I. prápor bojovej skupiny „Schill“ bol elitnou jednotkou vytvorenou z núdze. Bol zostavený výlučne z mladých dôstojníckych aspirantov vo veku 19 – 25 rokov, ktorí mali skúsenosti z ťažkých bojov na fronte a vo väčšine prípadov mali vyznamenania. Mnohí z nich predtým slúžili v elitných tankových divíziách Waffen-SS, napr. v 1. tankovej divízii „Leibstandarte Adolf Hitler“ a v 5. tankovej divízii „Wiking“. Tri mesiace po skončení ťaženia na Slovensku bola značná časť z nás povýšená na dôstojníkov.

32. *otázka*: Ako posudzujete bojovú morálku vašej jednotky?
odpoveď: rôzne medzi: Dobrá.
a: Vynikajúca.

33. *otázka*: Vznikali v priebehu bojov veľké škody?
odpoveď: zhodne: Nie.
dodatočné poznámky: Pretože boje boli vo všeobecnosti krátke a pretože sa na oboch stranách tiež málo používali ťažké zbrane. Bola to predovšetkým vojna pušiek, pištolí, ručných granátov a guľometov. Preto aj prichádzalo každý tretí alebo štvrtý deň k bojom zblízka.

761 Rozumie sa Landeschützen-Bataillon 983.

762 Rozumie sa rota samohybných diel „Schöttle“.

763 Bývalí príslušníci I. práporu mali najskôr na mysli batériu „Lindtner“.

34. *otázka:* Narazili ste aj na české kontingenty?

odpoveď: zhodne: Nie.

dodatočné poznámky: Jediní Česi, ktorých sme videli, boli šoféri našich zrekvirovaných českých nákladných automobilov. Nedezertovali k Slovákom, ani neudržiavali úzke kontakty so slovenským civilným obyvateľstvom. Boli priateľskí, neutrálni a chceli sa rýchlo vrátiť domov. Niektorí z nich dostali po skončení ťaženia nemecké Vojnové záslužné kríže.

35. *otázka:* Ako sa zaobchádzalo so slovenskými zajatcami?

odpoveď: zhodne: Zo strany frontových jednotiek sa s nimi zaobchádzalo úplne korektne; ako s normálnymi vojnovými zajatcami.

36. *otázka:* Boli ste aj po porážke povstania ešte nasadení na Slovensku?

odpoveď: zhodne: 27. októbra sme obsadili Banskú Bystricu. 30. októbra zastupovala náš prápor jedna čestná rota na víťaznej prehliadke, ktorá sa konala na [banskobystrickom] námestí pred Dr. Tisom. 1. novembra ráno opustili všetci dôstojníci ašpiranti jednotku aj Slovensko, aby mohli okamžite [znovu] nastúpiť na dôstojnícku školu.

TABUĽKY

Organizácia bojovej skupiny „Schill“ v dňoch 3. 9. – 5. 10. 1944

VELITEĽ:	SS-Stubaf. Rudolf-Otto Klotz
NÁČELNÍK ŠTÁBU:	SS-Hstuf. Wilhelm Narr
MECHANIZOVANÝ PRÁPOR „TEUTEBERG“:	SS-Hstuf. Wilhem Teuteberg
1. rota (obrnená):	SS-Ustuf. Gerhard Riesenbeck
2. rota (motorizovaná):	SS-Ostuf. Franz Stubenböck
3. rota (motorizovaná):	SS-Ostuf. Andreas Brandl
4. rota (ťažké zbrane):	SS-Ostuf. Erwin Schulz
MECHANIZOVANÝ PRÁPOR „KETTGEN“:	SS-Ostuf. Hans Kettgen
1. rota (motorizovaná):	SS-Ostuf. Horst Mathiebe
2. rota (motorizovaná):	SS-Ostuf. Staats Tantau
3. rota (motorizovaná):	SS-Ostuf. Josef Maier
4. rota (ťažké zbrane):	
DELOSTRELECKÁ SKUPINA „MÖSSINGER“:	SS-Hstuf. Adolf Perl
Batéria „Perl“ (sFH 18):	SS-Ostuf. Andreas Hoffmann
Batéria „Lindtner“ (leFH 18M):	SS-Ostuf. Lindtner
Batéria húfníc vz. 14/19: ⁷⁶⁴	
Zaistovacia strelecká rota:	
OBRNENÁ SKUPINA „RÖSSER“:	SS-Hstuf. Philipp Rösser
Rota „Schöttle“ (StuG III, Jagdpanzer IV):	SS-Ostuf. Emil Schöttle
Zmiešaná čata SPW „Cramer“:	SS-Ustuf. Karl Cramer
3/708 protitanková rota (Flak 43): ⁷⁶⁵	
ŽENIJNÁ ČATA „HRADISCHKO“ (motorizovaná):	SS-Ustuf. Jochen Polle
	SS-UScha. Herbert Dierks ⁷⁶⁶
ŽENIJNÁ ČATA „PIKOWITZ“ (obrnená):	SS-Ustuf. Roland Bienert
	SS-Ustuf. Karl Wenzel ⁷⁶⁷
	UScha. Franz Orth ⁷⁶⁸
	Ustuf. Eberhard Richter
ZDRAVOTNÍCKA ROTA: ⁷⁶⁹	SS-Stubaf. Dr. Frentz

*Podriadené jednotky*BOJOVÁ SKUPINA „DIETZ“:⁷⁷⁰

SS-Stubaf. Sepp Dietz

LANDESCHÜTZEN-BATAILLON 983:⁷⁷¹ZOSILNENÝ PRÁPOR „WILDNER“:⁷⁷²

SS-Stubaf. Karl Wildner

-
- 764 Rozpustená v polovici septembra 1944.
 - 765 Pričlenená na konci septembra 1944.
 - 766 Zastupujúci veliteľ v dňoch 27. septembra – 6. októbra 1944.
 - 767 Od 13. do 18. septembra 1944.
 - 768 Zastupujúci veliteľ v dňoch 18. – 20. septembra 1944.
 - 769 Pričlenená 20. septembra 1944.
 - 770 Pričlenená 3. septembra 1944.
 - 771 Pričlenený 15. septembra 1944.
 - 772 Pričlenený 28. septembra 1944.

Organizácia bojovej skupiny „Schill“ v dňoch 6. – 30. 10. 1944

VELITEĽ:	SS-Stubaf. Rudolf-Otto Klotz
NÁČELNÍK ŠTÁBU:	SS-Hstuf. Wilhelm Narr
I. PRÁPOR:	SS-Ostuf. Hans Kettgen
1. rota (motorizovaná):	SS-Ostuf. Horst Mathiebe
2. rota (motorizovaná):	SS-Ostuf. Staats Tantau
3. rota (motorizovaná):	SS-Ostuf. Josef Maier
4. rota (ťažké zbrane):	
II. PRÁPOR:	SS-Ostuf. Erwin Schulz
	SS-Hstuf. Heinz Wohlleben ⁷⁷³
1. rota (obrnená):	SS-Ustuf. Gerhard Riesenbeck
2. rota (motorizovaná):	SS-Ostuf. Franz Stubenböck
3. rota (motorizovaná):	SS-Ostuf. Andreas Brandl
4. rota (ťažké zbrane):	SS-Ostuf. Erwin Schulz ⁷⁷⁴
	SS-Ustuf. Rudolf Weidinger
DELOSTRELECKÁ SKUPINA „MÖSSINGER“:	SS-Hstuf. Adolf Perl
Batéria „Perl“ (sFH 18):	SS-Ostuf. Andreas Hoffmann
Batéria „Lindtner“ (leFH 18M):	SS-Ostuf. Lindtner
Zaistovacia strelecká rota:	
OBRNENÁ SKUPINA „RÖSSER“:	SS-Hstuf. Philipp Rösser
	SS-Ostuf. Emil Schöttle ⁷⁷⁵
Rota „Schöttle“ (StuG III, Jagdpanzer IV):	SS-Ostuf. Emil Schöttle ⁷⁷⁶
Zmiešaná čata SPW „Cramer“:	SS-Ustuf. Karl Cramer
2/708 protitanková rota (Jagdpanzer 38/t/ Hetzer):	
3/708 protitanková rota (Flak 43): ⁷⁷⁷	
ŽENIJNÁ ČATA „HRADISCHKO“ (motorizovaná):	SS-Ustuf. Jochen Polle
ŽENIJNÁ ČATA „PIKOWITZ“ (obrnená):	SS-Ustuf. Eberhard Richter
ZDRAVOTNÍCKA ROTA:	SS-Stubaf. Dr. Frentz

Podriadené jednotky

BOJOVÁ SKUPINA „DIETZ“:	SS-Stubaf. Sepp Dietz
LANDESCHÜTZEN-BATAILLON 983:	
ZOSILNENÝ PRÁPOR „WILDNER“:	SS-Stubaf. Karl Wildner
11/1 PEŠÍ PRÁPOR DOMOBRANY: ⁷⁷⁸	mjr. Ján Havránek

-
- 773 Od 7. do 8. októbra 1944.
774 Do 8. októbra 1944.
775 Asi od polovice októbra 1944.
776 Do polovice októbra 1944.
777 Príčlenená v polovici októbra 1944.
778 Od 17. októbra 1944.

Vojenské hodnosti slovenskej armády, 1. ČSAS, Wehrmachtu a Waffen-SS⁷⁷⁹

Slovenská armáda	1. ČSAS	Wehrmacht	Waffen-SS
–	–	Generalfeldmarschall	–
–	Armádny generál	Generaloberst	Generaloberst der Waffen-SS
–	–	General der Infanterie	General der Waffen-SS
Generál I. triedy	Divízny generál	Generalleutnant	Generalleutnant der Waffen-SS
Generál II. triedy	Brigádny generál	Generalmajor	Generalmajor der Waffen-SS
–	–	–	SS-Oberführer
Plukovník	Plukovník	Oberst	SS-Standartenführer
Podplukovník	Podplukovník	Oberstleutnant	SS-Obersturmbannführer
Major	Major	Major	SS-Sturmbannführer
–	Štábny kapitán	–	–
Stotník	Kapitán	Hauptmann	SS-Hauptsturmführer
Nadporučík	Nadporučík	Oberleutnant	SS-Obersturmführer
Poručík	Poručík	Leutnant	SS-Untersturmführer
–	Podporučík	–	–
Čatník aspirant	Čatár aspirant	Oberfähnrich	SS-Standartenoberjunker
Desiatnik aspirant	Desiatnik aspirant	Fähnrich	SS-Standartenjunker
Slobodník aspirant	Slobodník aspirant	Fahnenjunker	SS-Junker
Strelník aspirant	Vojak aspirant	Unterführeranwärter	SS-Unterführeranwärter
–	–	–	SS-Sturmscharführer
–	Štábny práporčík	Stabsfeldwebel	SS-Stabsscharführer
–	Práporčík	Hauptfeldwebel	SS-Hauptscharführer
Dóstojnický zástupca	Štábny rotmajster	Oberfeldwebel	–
Zástavník	Rotmajster	Feldwebel	SS-Oberscharführer
Rotník	Rotný	Unterfeldwebel	SS-Scharführer
Čatník	Čatár	Unteroffizier	SS-Unterscharführer
–	–	Stabsgefreiter	–
Desiatnik	Desiatnik	Obergefreiter	SS-Rottenführer
Slobodník	Slobodník	Gefreiter	SS-Sturmann
–	–	Obergrenadier	SS-Obergrenadier
Strelník	Vojak	Grenadier	SS-Grenadier

779 Z dôvodu lepšej prehľadnosti sú v tabuľke uvedené len tie nemecké hodnosti, ktoré používali príslušníci pechoty (*Infanterie*).

Technicko-taktické parametre najdôležitejších zbraní a vozidiel bojovej skupiny „Schill“

Ručné zbrane	Karabína Mauser 98k	Samopal MP 40	Útočná puška StG 44	Lahký gulomet ZB vz. 26	Gulomet MG 34	Gulomet MG 42
Hmotnosť nenabitej zbrane ⁷⁸⁰ [kg]	3,7	3,89	4,62	8,90	11,98/18,98	11,58/18,58
Kaliber [mm]	7,92	9	7,92	7,92	7,92	7,92
Dĺžka zbrane [mm]	1107,5	833	940	1170	1225	1230
Dĺžka hlavne [mm]	600	251	419	672	625	565
Účinný dostrel [m]	800	50	500	3500	3000	3500
Počiatočná rýchlosť strely [m/s]	755	365	685	550	755	820
Kadencia [rán/min.]	15	500	500	550	800 – 900	1200 – 1500
Kapacita zásobníka [nábojov]	5	32	30	20	50 alebo 75	50
Kapacita nábojového pásu [nábojov]	-	-	-	-	250	250

Nákladné automobily	Steyr 1500A	Opel Blitz 3t	Ford V3000A	Ford V3000S
Hmotnosť prázdneho vozidla [kg]	2485	2100	3920	5830
Dĺžka [mm]	5080	6020	6343	6385
Šírka [mm]	2030	2265	2245	2250
Výška [mm]	2320	2175	2370	2175
Pohonná jednotka	Steyr	Opel	Ford V8	Ford V8
Výkon motora [kW]	62	49,6	69,35	69,35
Max. rýchlosť [km/h]	90	90	85	85
Akčný rádius [km]	400	400	420	330
Nosnosť [kg]	1500	3000	3000	3000
Osádka [muži]	2	2	2	2

780 Hmotnosť gulometov MG 34 a MG 42 je udávaná v ľahkom a v ťažkom prevedení.

Kanóny a mímometry	Protitankový kanón KPÚV vz. 37M	Protitankový kanón Pak 40	Protiletadlový kanón Flak 43	Mímomet sGrW 34
Bojová hmotnosť [kg]	380	1425	1392	56,7
Prepravná hmotnosť [kg]	390	1500	1544	–
Kaliber [mm]	37,2	75	37,2	81,4
Dĺžka hlavne v kalibroch	47,8	46	89	14
Dostrel ⁷⁸¹ [m]	5000	7100	4800	2400
Počiatočná rýchlosť strely [m/s]	750	792	820	175
Hmotnosť strely ⁷⁸² [kg]	0,85	6,8	0,635	3,5
Elevácia [stupňov]	26	38	85	90
Depresia [stupňov]	8	5	8	40
Bočný odmer [stupňov]	25	56	360	15
Kadencia [rán/min.]	23	12	120	25

Húfnice a pechotné delá	Lahká poľná húfnica leFH 18(M)	Ťažká poľná húfnica sFH 18	Lahké pechotné delo leIG 18	Ťažké pechotné delo sIG 33
Bojová hmotnosť [kg]	2040	5512	400	1750
Prepravná hmotnosť [kg]	3540	6304	1560	2750
Kaliber [mm]	105	149,1	75	149,1
Dĺžka hlavne v kalibroch	31	29,6	11,8	11,4
Dostrel [m]	10 675	13 325	3550	2400
Počiatočná rýchlosť strely [m/s]	470	520	220	240
Hmotnosť strely [kg]	14,81	43,5	5,5	38
Elevácia [stupňov]	42	45	75	75
Depresia [stupňov]	5	3	10	4
Bočný odmer [stupňov]	56	60	11	11
Kadencia [rán/min.]	6–8	4	8–12	3

781 Pri protitankových kanónoch je udávaný horizontálny a pri protiletadlových kanónoch vertikálny dostrel.

782 Pri protitankových kanónoch je udávaná hmotnosť priebojného a pri protiletadlových kanónoch nárazového granátu.

Terénne vozidlá a delostrelecké traktory	Terénny automobil VW 82 Kübelwagen	Nákladný automobil Maultier Opel Blitz	Delostrelecký traktor SdKfz. 7	Delostrelecký traktor SdKfz. 10
Hmotnosť prázdneho vozidla [kg]	635	7100	9700	3400
Dĺžka [mm]	3730	6000	6850	4750
Šírka [mm]	1600	2500	2350	1840
Výška [mm]	1350	2000	2600	1620
Pohonná jednotka	Volkswagen	Opel	Maybach HL 69	Maybach HL 42
Výkon motora [kW]	18,6	49,6	104,4	74,6
Max. rýchlosť [km/h]	80	38	50	65
Akčný rádius [km]	400	165	250	300
Nosnosť [kg]	500	2000	8000	1500
Osádka [muži]	2–4	2	12	8

Samohybné delá a raketomety	Útočné delo StuG III Ausf. E	Útočné delo StuG III Ausf. G	Stíhač tankov Jagdpanzer IV	Stíhač tankov Jagdpanzer 38 (t) Hetzer	SdKfz. 251/1 Stuka zu Fuß	Panzer- werfer 42 SdKfz. 4/1
Bojová hmotnosť [kg]	22 000	23 900	24 000	15 750	9140	7100
Dĺžka [mm]	5400	6770	6960	4870	5800	6020
Šírka [mm]	2950	2950	3170	2630	2100	2260
Výška [mm]	1960	1850	1960	2170	1750	2170
Pohonná jednotka	Maybach HL 120 TRM	Maybach HL 120 TRM	Maybach HL 120 TRM	Praga AE	Maybach HL 42 Tukrm	Opel
Výkon motora [kW]	223,8	223,8	223,8	118,3	74,6	49,6
Max. rýchlosť [km/h]	40	40	40	40	48	40
Kanón/raketomet	1×75 mm StuK 37	1×75 mm StuK 40	1×75 mm Pak 39	1×75 mm Pak 39	6×280/ /320 mm	10×150 mm
Dĺžka kanóna v kalibroch	24	48	48	48	–	–
Gulomet	–	1×7,92 mm MG 34	1×7,92 mm MG 34	1×7,92 mm MG 34	2×7,92 mm MG 34	1×7,92 mm MG 42
Pancierovanie [mm]	10–50	10–80	10–80	8–60	8–14,5	8–10
Osádka [muži]	4	4	4	4	7	4

Obrnené transportéry	SdKfz. 251/1	SdKfz. 251/5	SdKfz. 251/7	SdKfz. 251/9	SdKfz. 251/16	SdKfz. 251/17
Hmotnosť [kg]	8500	8870	7810	8530	8620	8800
Dĺžka [mm]	5800	5800	5800	5800	5800	5800
Šírka [mm]	2100	2100	2100	2100	2100	2100
Výška [mm]	1750	1750	1750	1750	1750	1750
Pohonná jednotka	Maybach HL 42 Tukrm	Maybach HL 42 Tukrm	Maybach HL 42 Tukrm	Maybach HL 42 Tukrm	Maybach HL 42 Tukrm	Maybach HL 42 Tukrm
Výkon motora [kW]	74,6	74,6	74,6	74,6	74,6	74,6
Max. rýchlosť [km/h]	52,5	50	52,5	52,5	50	50
Kanón/plameňomet	-	-	-	1×75 mm KwK 37	2×14 mm plameňomet	1×20 mm Flak 38
Dĺžka kanóna v kalibroch	-	-	-	24	-	112,5
Gulomet	2×7,92 mm MG 42	2×7,92 mm MG 42	2×7,92 mm MG 42	1×7,92 mm MG 42	2×7,92 mm MG 42	1×7,92 mm MG 42
Pancierovanie [mm]	8-14,5	8-14,5	8-14,5	8-14,5	8-14,5	8-14,5
Osádka [muži]	12	9	7-8	5	8	6

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

Carl-Friedrich von Pückler-Burghauss
(<http://collections.yadvashem.org>)

Rudolf-Otto Klotz
(*German Cross in Gold, Volume 3*)

Karl Wildner
(Zbierka Martina Lacka)

Hans Kettgen
(<http://www.ritterkreuztraeger-1939-45.de>)

Adolf Weinhold
(AMSNP)

Mikuláš Markus
(AMSNP)

Vladimír Příklad
(AMSNP)

Pavel Kuna
(AMSNP)

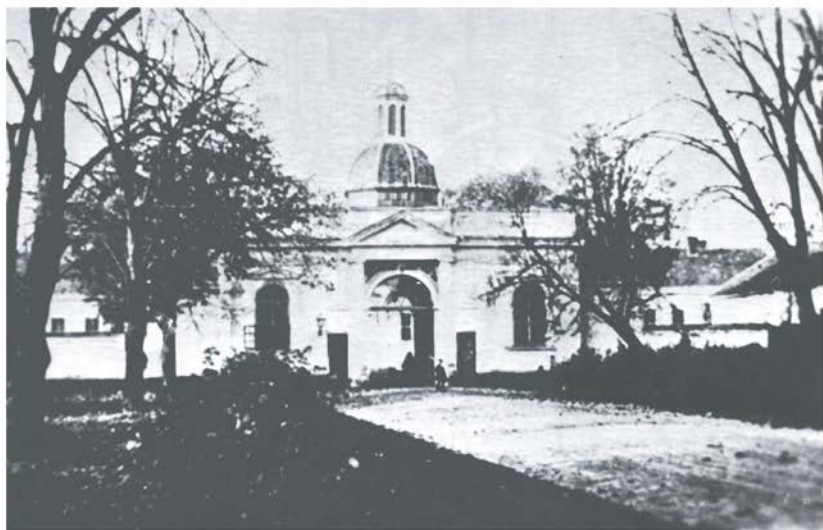
Veliteľ ženijnej čaty „Hradischko“ SS-Ustuf. Jochen Polle počas presunu na Slovensko, 1. september 1944. V aute sedí SS-Rttf. Herbert Langer, ktorý padol v prestrelke s francúzskymi partizánmi 16. októbra 1944 (AMKKN)

Dobový pohľad na Topolčany (ATM)

Nádvorie kasárni Delostreleckého pluku 1 v prvých dňoch SNP (AMSNP)

Súdobná fotografia vstupnej brány do topoľčianskej nemocnice, v ktorej sa liečili ranení a chorí príslušníci bojovej skupiny „Schill“ (ATM)

... a približne 80 bolo pochovaných pri kasárňach Delostreleckého pluku 1 (ATM)

Pohľad na Baťovany z východu (www.stavebni-forum.cz)

Mjr. gšt. Július Nosko (vľavo) a por. Pavol Krúpa (uprostred) pozorujú 9. septembra 1944 z veže tanku LT-38 terén pri Zemianskych Kostolnoch (AMSNP)

Útočné delo StuG III Ausf. E na Ponitri, september 1944. Písmeno „R“ na čelnom pancieri označuje príslušnosť vozidla k obrnenej skupine „Rösser“ (*Domobrana*)

Námestie v Bánovciach nad Bebravou, fotografia z roku 1945
(*Bánovce nad Bebravou. História a súčasnosť*)

Nováky, súdobá fotografia
(*Rozprávanie o dejinách mestečka Nováky*)

Útočné delo StuG III Ausf. G z obrnenej skupiny „Rösser“ prechádza cez hornonitriansku obec, september 1944 (*Nový svet*)

Súdobá fotografia centra Prievidze (AMKKN)

Dedina Cach, známa tiež ako „Hornonitrianska Moskva“ (AMKKN)

Námestie v Nemeckom Pravne na pohľadnici z medzivojnového obdobia (AMKKN)

Na súdobej fotografii dediny Majzel dobre vidno cestu, po ktorej sa jednotky skupiny „Schill“ 20. septembra 1944 prebýjali do Turca (AMKKN)

Posledná rozlúčka s padlými esesákmi v Nemeckom Pravne 23. septembra 1944
(*Karpaten Jahrbuch*)

Hroby príslušníkov skupiny „Schill“ v Nemeckom Pravne (Zbierka Ernsta Paldaufa)

Útočné delá StuG III z roty „Schöttle“ prechádzajú 25. septembra 1944 cez Hornú Ves (Karpáten Jahrbuch)

... za nimi postupuje obrnený transportér Sd.Kfz. 251 z čaty „Cramer“ a kolóna motocyklov s postranným vozíkom (Zbierka Ernsta Paldaufa)

Ešte v ten istý deň obsadili jednotky skupiny „Schill“ obec Velké Pole. V pozadí vidno kótu 857,1 Reichberg, na ktorej sa nachádzal oporný bod povstaleckej obrany (AMKKN)

... susednú dedinu Píla dobyli esesáci ráno 26. septembra 1944 (AMKKN)

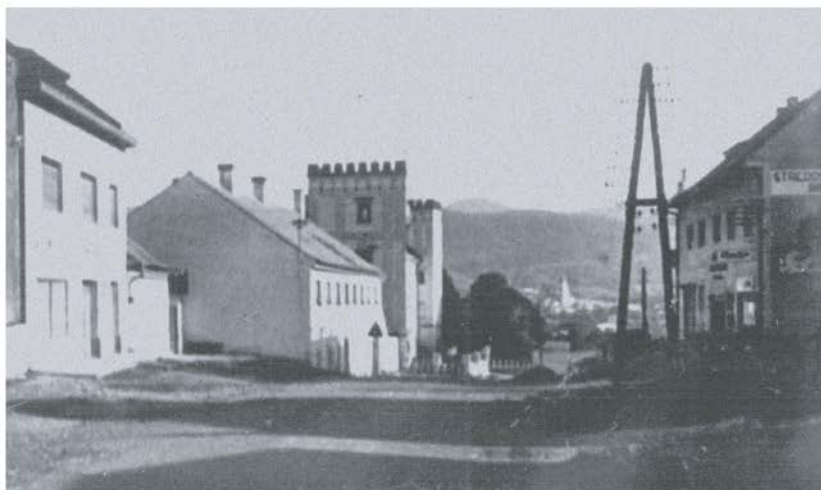
Ženisti z čaty „Hradischko“ pózujú 27. septembra 1944 v dobytej Žarnovici. Hustý čierny dym v pozadí stúpa z horiaceho povstaleckého improvizovaného pancierového automobilu Hron 101 (Pioniereinheiten der 32. SS-Freiwillige-Grenadier-Division „30. Januar“)

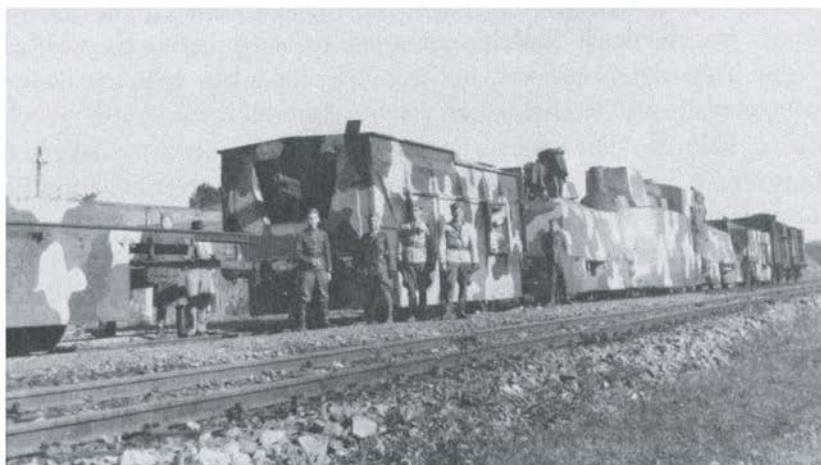
Batéria horských kanónov 75 mm vz. 15 „Duchovní“ v palebnom postavení pri Sv. Kríži nad Hronom (AMSNP)

Presun 18. protiletadlovej batérie na front pri Sv. Kríži nad Hronom. Ako ťahače kanónov 88mm Flak 37 použili povstalci nákladné automobily Škoda 6 ST 6-L (sk.wikipedia.org)

Sv. Kríž nad Hronom, fotografia J. Polleho z 10. októbra 1944
(*Pioniereinheiten der 32. SS-Freiwillige-Grenadier-Division „30. Januar“*)

Improvizovaný pancierový vlak Štefánik na železničnej stanici Pliešovce-Sása 20. septembra 1944. Presne o dva týždne neskôr sa zapojil do bojov proti skupine „Schill“ pri Starej Kremničke (AMSNP)

Jalná pri pohľade zo severu. Vzadu vidno hlboké údolie Močiarskeho potoka (VÚA-VHA)

Kostol sv. Jána Nepomuckého v Trnavej Hore, pri ktorom sa 6. októbra 1944 bránila obklúčená čata „Hradischko“ (www.kdhzm.sk)

Hronská Breznica (VÚA-VHA)

Slovenskí padákoví strelci s protitankovou puškou 14,5 mm PTRD-41 v palebnom postavení pri Dúbrave. Vpravo je npor. Juraj Meško (AMSNP)

Vojaci III. taktickej skupiny ustupujú 7. októbra 1944 do Budče (AMSNP)

Improvizovaný pancierový vlak Štefánik na trati Zvolen – Dúbrava (AMSNP)

SS-Ustuf. Jochen Polle pred cestnou zátarasou pri Sklených Tepliciach, 8. októbra 1944
(Zbierka Ernsta Paladaufa)

Banská Štiavnica, fotografia J. Polleho z polovice októbra 1944 (Zbierka Ernsta Paladaufa)

Údolie riečky Jasenice pri Kozelníku (VÚA-VHA)

Centrum Krupiny na súdobej fotografii (<http://www.krupina.sk>)

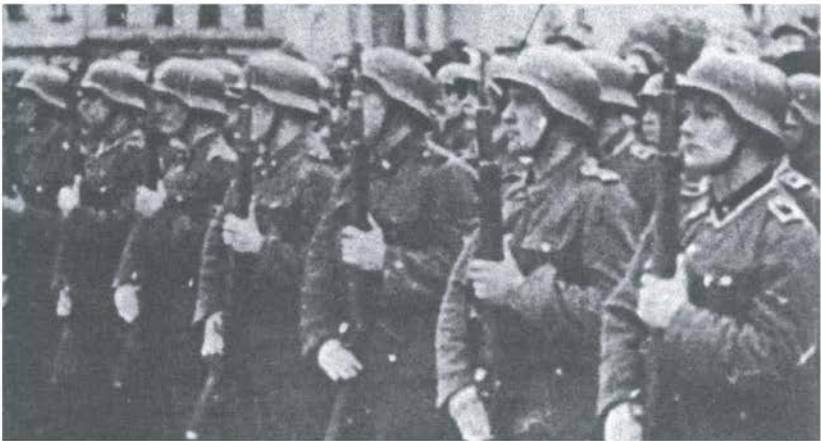
Mínometníci z I. práporu skupiny „Schill“ postupujú na Banskú Bystricu
(*Aufstand in der Tatra*)

Protitanková priekopa na opevnenej línii Badín – Vlkanová (VÚA-VHA)

Banská Bystrica, 30. október 1944. Dr. Jozef Tiso sa prihovára účastníkom víťaznej prehliadky okupačných vojsk. Ako prvý vpravo stojí pod tribúnou SS-Ostuf. Hans Kettgen, štvrtý sprava SS-Stubaf. Dr. Josef Witiska, šiesty Generalmajor Martin Bieber, siedmy SS-Stubaf. Ernst Schäfer (AMSNP)

Oproti tribúne boli nastúpení príslušníci skupiny „Schill“ (*Aufstand in der Tatra*)

Jozef Tiso zdraví Hansa Kettgena (*Aufstand in der Tatra*)

... a vyznamenáva jeho spolubojovníkov (*Aufstand in der Tatra*)

Útočné delá StuG III Ausf. E a StuG III Ausf. G z roty „Schöttle“ defilujú na banskobystričskom námestí (AMSNP)

... na víťaznej prehliadke sa zúčastnili aj stíhače tankov Jagdpanzer 38(t) Hetzer z 2. roty 708. protitankového oddielu (AMSNP)

Zoznam použitých skratiek

1. ČSAS	1. československá armáda na Slovensku
1. ČSSLP	1. československý stíhací letecký pluk
2. ČSSPB	2. československá samostatná paradesantná brigáda
AMKKN	Archív Múzea kultúry karpatských Nemcov
AMSNP	Archív múzea Slovenského národného povstania
asp.	aspirant
ATM	Archív Tribečského múzea
Ausf.	Ausführung
Bf	Bayerische Flugzeugwerke
č.	číslo
čat.	čatár
ČR	Česká republika
ČSAS	Československá armáda na Slovensku
DP	Deutsche Partei
DPLP	Delostrelecký protiletadlový pluk
DŠK	Degťarjeva-Špagina Krupnokalibernyj
EK	Einsatzkommando
Fi	Fiesler
Flak	Fliegerabwehrkanone
FS	Freiwillige Schutzstaffel
Fw	Focke Wulf
g. Kdos	geheime Kommandosache
gšt.	generálny štáb
He	Heinkel
HG	Hlinkova garda
Hs	Henschel
HSES	Hlinkova slovenská ľudová strana
i.G.	im Generalstab
IPV	improvizovaný pancierový vlak
JPO	jazdecký priezvedný oddiel

Ju	Junkers
Kfz.	Kraftfahrzeug
kpt.	kapitán
KPÚV	kanón proti útočnej vozbe
KwK	Kampfwagenkanone
La	Lavočkin
leFH	leichte Feldhaubitze
leIG	leichte Infanteriegeschütz
LT	ľahký tank
MG	Maschinengewehr
mjr.	major
MNO	Ministerstvo národnej obrany
MP	Maschinenpistole
npor.	nadporučík
NSDAP	Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei
oddel.	oddelenie
OKH	Oberkommando des Heeres
OKW	Oberkommando der Wehrmacht
Pak	Panzerabwehrkanone
PHM	pohonné hmoty a mazivá
plk.	plukovník
por.	poručík
pplk.	podplukovník
ppor.	podporučík
PTRD	protitankovoje ružje Degťarjeva
PzKpfw.	Panzerkampfwagen
RNV	revolučný národný výbor
roč.	ročník
RONA	Russkaja Osvoboditel'naja Narodnaja Armija
RSHA	Reichssicherheitshauptamt
rtm.	rotmajster
rtn.	rotný

s.	strana
SD	Sicherheitsdienst
Sd.Kfz.	Sonderkampffarzeug
sGrW	schwere Granatenwerfer
sFH	schwere Feldhaubitze
Si	Siebel
sIG	schwere Infanteriegeschütz
sign.	signatúra
SIPO	Sicherheitspolizei
SNP	Slovenské národné povstanie
SNR	Slovenská národná rada
SPW	Schützenpanzerwagen
SS	Schutzstaffel
SS-Brigf.	SS-Brigadeführer
SS-Hstuf.	SS-Hauptsturmführer
SS-Oberf.	SS-Oberführer
SS-Ogruf.	SS-Obergruppenführer
SS-Oscha.	SS-Oberscharführer
SS-Ostuf.	SS-Obersturmführer
SS-PzGren.	SS-Panzergrenadier
SS-Rttf.	SS-Rottenführer
SS-Staf.	SS-Standartenführer
SS-Strm.	SS-Sturmann
SS-Stubaf.	SS-Sturmbannführer
SS-Stuf.	SS-Sturmführer
SS-Uscha.	SS-Unterscharführer
SS-Ustuf.	SS-Untersturmführer
StG	Sturmgewehr
stot.	stotník
StuG	Sturmgeschütz
StuK	Sturmkanone
Sv.	Svätý

škpt.	štábny kapitán
ŠZ	Špeciálne zbierky
t	tschechisch
t. č.	toho času
T. F. K.	Technischer Führer Kraftfahrwesen
Taj.	tajné
VČSA	Veliteľstvo československej armády
VGPL	veľkokalibrový guľomet proti lietadlám
VHA	Vojenský historický archív
VHÚ	Vojenský historický ústav
VPO	vojenská protiletadlová obrana
VPŠ	Vojenská pechotná škola
VÚA-VHA	Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv
VW	Volkswagen
vz.	vzor
ZB	Zbrojovka Brno
z.b.V.	zur besonderen Verwendung
zost.	zostavil
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík
žand.	žandárstvo

Pramene a literatúra

Archívne fondy, muzeálne a súkromné zbierky

Archív Múzea SNP Banská Bystrica

fond XII: Spomienky

fond XIII: Kroniky SNP

zbierka fotografií

Múzeum kultúry karpatských Nemcov v Bratislave

zbierka fotografií

Tríbečské múzeum v Topoľčanoch

zbierka fotografií

Vojenský ústrední archiv-Vojenský historický archiv Praha

sbírka: Domáci odboj

sbírka fotografií

Vojenský historický archív Bratislava

fond: 1. československá armáda na Slovensku

fond: Špeciálne zbierky

Zbierka Ernsta Paldaufa

Zbierka Lucie Halmovej

Zbierka Martina Lacka

Zbierka Tomáša Kluberta

Rukopisy

POLLE, Jochen: *Pioniereinheiten der 32. SS-Freiwillige-Grenadier-Division „30. Januar“*. Ennigerloh 1987.

UHRIN, Marián: *Útočná vozba v povstaní*. Banská Bystrica 2004.

WILKE, Horst: *Idioten waren wir nicht!* Stadthagen 1985.

Publikované dokumenty

PREČAN, Vilém a kol.: *Slovenské národné povstanie. Dokumenty.*

Bratislava 1966.

PREČAN, Vilém a kol.: *Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko*

1944. Bratislava 1971.

Publikované spomienky

FAJTL, František: *Prví doma.* Bratislava 1984.

KUŽEL-ZNIEVČAN, Vladimír: *Všade nepriateľ.* Bratislava 1948.

NEVERLA, Rudolf: Mit der »Kampfgruppe Schill« im Einsatz. Erlebnisse eines Preßburger Gymnasisten im Herbst 1944. In: *Karapten Jahrbuch 1996. Kalender der Karpatendeutschen aus der Slowakei.* Stuttgart 1995, s. 63–71.

NOSKO, Július: *Takto bojovala povstalecká armáda.* Banská Bystrica 1994.

PICARD, René: ... *a znovu sme stretli nepriateľa.* Bratislava 1984.

PIVOLUSKA, Juraj: *Parabrigáda.* Bratislava 1970.

VENOHR, Wolfgang: *Die Abwehrschlacht. Jugenderinnerungen 1940–1955.*

Berlin 2002.

Monografie

BOSÁK, Pavel: *Z bojových operácií na fronte SNP.* Bratislava 1979.

HOLKA, Filip: *Národnooslobodzovací boj na Ponitří.* Bratislava 1967.

HOZÁK, Július: *Horná Nitra v boji za slobodu. (Príspevok k dejinám protifašistického hnutia na hornej Nitre.)* Martin 1989.

CHŇOUPEK, Bohuš: *Lámanie pečatí.* Bratislava 1984.

- JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie bez legend*. Bratislava 1990.
- JURIK, Rudolf: *Rozprávanie o dejinách mestečka Nováky*. Prievidza 2006.
- KMEŤ, Ladislav: *Povstalecké pancierové vlaky*. Zvolen 2009.
- KORČEK, Ján: *Slovenská republika 1943 – 1945. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu*. Bratislava 1999.
- KOVÁČ, Ján a kol.: *Protifašistické hnutie a odboj na hornej Nitre*. Banská Bystrica 1969.
- LACKO, Martin: *Slovenské národné povstanie 1944*. Bratislava 2008.
- OBERT, Štefan: *Bánovce nad Bebravou. História a súčasnosť*. Banská Bystrica 1995.
- SLÁDEK, Oldřich: *Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartizánský aparát v letech 1944–1945*. Praha 1990.
- SLAVKOVSKÝ, Dušan: *Vo vzduchu i na zemi*. Bratislava 1969.
- STANISLAV, Ján: *Letectvo v prípravách na ozbrojenú výstupenie a jeho účasť v SNP*. Bratislava 1994.
- STANISLAV, Ján – KLABNÍK, Viliam: *Slovenské letectvo 1944 – 1945*. Bratislava 2003.
- STAŇO, Marián – RIDZIK, Peter – SPIŠIAK, Martin – KRCHO, Pavol – MAGDOLEN, Pavol – GAŠPAROVIČOVÁ, Martina: *Veľké Kršteňany v zrkadle času*. Veľké Kršteňany 2010, s. 69.
- ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter: *Evakuácia v znamení úteku. (Utečenci z Ukrajiny a Poľska na Slovensku v roku 1944.)* Banská Bystrica 2006.
- ŠTEFANSKÝ, Václav: *Armáda v Slovenskom národnom povstaní*. Bratislava 1984.
- UHRIN, Marián: *Pluk útočnej vozby 1944*. Banská Bystrica 2013.
- VENOHR, Wolfgang: *Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei*. Königstein im Taunus 1979.
- YERGER, Mark S.: *German Cross in Gold. Volume 3. Holders of the SS and Police Regiment and Division*. San Jose 2008.
- ZÁNI, František: *Handlovčania v boji za slobodu*. Martin 1974.

Zborníky a encyklopédie

- FREMAL, Karol – MASÁR, Rudolf – TAKÁČ, Ladislav (zost.): *Slovenské národné povstanie 1944 – 1994. Odboj a SNP v obciach Dolné Vestenice, Horné Vestenice, Hradište, Nitrianske Sučany, Nitrice, Skačany, Uhrovec (1939 – 1945)*. Topoľčany – Prievidza 1994.
- LACKO, Martin (zost.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov. (Povstanie roku 1944)* Trnava 2004.
- NEVERLA, Rudolf (zost.): *Od Povstania 1944 na Slovensku po vyhnanie karpatských Nemcov v roku 1946*. Stuttgart – Bratislava 2005.
- PLEVZA, Viliam a kol.: *Dejiny Slovenského národného povstania, IV. zväzok. Spomienky a kroniky*. Bratislava 1984.
- PLEVZA, Viliam a kol.: *Dejiny Slovenského národného povstania, V. zväzok. Encyklopédia odboja a SNP*. Bratislava 1984.
- SOKOLOVIČ, Peter (zost.): *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VII*. Bratislava 2008.
- SOKOLOVIČ, P. (zost.): *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika očami mladých historikov VIII*. Bratislava 2009.
- ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (zost.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005.
- TAKÁČ, Ladislav – MASÁR, Rudolf (zost.): *Čas vzdoru. Spomienky na Slovenské národné povstanie pod Jankovým vrškom*. Topoľčany – Prievidza 1996.

Štúdie a odborné články v periodikách

- BALÁŽ, Claude: *Obrana povstaleckého územia od Prievidze po Kremnicu (14. 9. – 6. 10. 1944)*. In: *Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády*, roč. V, č. 1, Praha 1976, s. 89 – 119.

- GAJDOŠ, Milan: Bojová činnosť 3. taktickej skupiny Gerlach 1. čs. armády na Slovensku. In: *Sborník Múzea SNP I*, roč. I, Banská Bystrica 1966, s. 7 – 200.
- MITÁČ, Ján: Odboj a činnosť partizánskeho hnutia v Bánovciach nad Bebravou a okolí. In: *Vojenská história*, roč. XIV, č. 4/2010. Bratislava 2010, s. 24 – 47.
- SOKOLOVIČ, Peter: Karol Fraňo, veliteľ trnavskej posádky v čase odchodu do povstania. In: *Pamäť národa*, roč. III, č. 4, Bratislava 2011, s. 78 – 89.
- SOKOLOVIČ, Peter: Udalosti novodobých trnavských dejín zachytené v „Kronike národného povstania v Trnave.“ In: *Nové historické rozhľady*, roč. III, č. 1, Trnava 2013, s. 93 – 126.
- SCHVARC, Michal: Pohľad z druhej strany – účasť regimentu „Schill“ v bojoch Slovenského národného povstania. In: *Acta Historica Neosoliensia 2*, roč. II, Banská Bystrica 1999, s. 126 – 133.

Dobová tlač

Domobrana, roč. 1944

Nový svet, roč. 1944

Internet

<http://collections.yadvashem.org>

<http://de.wikipedia.org>

<http://www.krupina.sk>

<http://lib.galiciadivision.com>

<http://mozaika.sme.sk>

<http://www.lexikon-der-wehrmacht.de>

<http://www.lovecpokladu.cz>

<http://www.panzer-archiv.de>

<http://www.prencov.ocu.sk/sk>

<http://www.ritterkreuztraeger-1939-45.de>

<http://www.urocnice.eu>

sk.wikipedia.org

www.kdhzm.sk

www.stavebni-forum.cz

Menný register

- Adam, František • 99
 Alakša, Jozef • 57
 Altus, Róbert • 40, 47
 Avdejev-Smirnov, Genadij Dmitrijevič • 81, 82
- Baláž, Claude • 8
 Bartelt, Bernhard • 131
 Benčík, Ján • 77
 Beneš, Edvard • 25
 Benka-Rybár, Andrej • 20, 29, 84 – 86
 Benko, Ján • 84, 85, 111 – 113
 Benkovič, Štefan • 81, 82
 Berger, Gottlob • 23 – 29, 31, 41, 49, 50, 56, 57, 64, 75, 78, 80, 147, 149, 150, 154, 157, 164, 167
 Berger, Wolf • 149
 Bičanovský, Vojtech • 66, 98
 Bieber, Martin • 79, 221
 Bienert, Roland • 15, 54, 188
 Blume, Walter • 145
 Boemanns, Hans • 116
 Böhrsch, Herbert • 24
 Borovec, Rudolf • 67
 Bosák, Pavel • 8
 Bradáč, Jozef • 50
 Brandl, Andreas • 15, 188, 190
 Brezány, Koloman • 59
 Busse, Theodor • 132
 Buttler, Horst Julius von • 145, 146
 Búrik, Andrej • 93
- Cramer, Karl • 17, 188, 190, 210
- Čatloš, Ferdinand • 11, 24, 25
 Čellár, Pavel • 59, 60, 74
 Čillík, Jozef • 29
- Dähne, Wilhelm • 152, 153
 Dempf, Karl • 151
 Dierks, Herbert • 52, 87, 131, 188
 Dietz, Sepp • 30, 83, 84, 132, 189, 191
- Dirlewanger, Oskar • 100
 Donoval, Ladislav • 30
 Dráb, Vladimír • 31, 85
 Drinocký, Ladislav • 94
 Drozda, Július • 82
 Duchoň, Fedor • 92
- Eccher ab Echo und Marienberg, Walter • 130 – 132, 168
 Ehrlinger, Erich • 24
- Fajtl, František • 51, 64, 66, 67, 76, 88, 94 – 96, 103, 104
 Feigl, Josef • 116
 Felcman, František • 93
 Fencel, Osvald • 81
 Ferdinand I. (bulharský cár) • 107
 Firák, Ján • 111, 112
 Fišera, František • 84
 Fitzhum, Josef • 132
 Frank, Karl Hermann • 11, 13, 14, 41, 49, 74, 80, 100, 137, 143 – 145, 154, 162
 Fraňo, Karol • 20
 Freitag, Fritz • 100
 Fremal, Karol • 9
 Frentz • 69, 188, 190
- Gajdoš, Milan • 8, 101
 Galuščák, Ondrej • 44, 45
 Gandel, Jozef • 106
 Golian, Ján • 34, 44, 48, 50, 51, 57 – 59, 61, 62, 69, 75, 77, 81, 82, 84, 94, 96, 99, 101, 126
 Gonda, Ján • 50, 57, 65
 Grothmann, Werner • 147
- Hagara, František • 46, 59
 Halaj, Ján • 92
 Halmová, Lucia • 9, 48, 56
 Hanák, Viliam • 114, 115
 Harpe, Josef • 23
 Harun-el-Raschid Bey • 100

- Harzig, Detlef • 159
Hausladen, Nikolaus • 131
Helf, Juraj • 40
Heune, Rudolf • 151
Heuser, Georg • 24, 38
Heydt, von der • 147
Himmler, Heinrich • 23, 26, 60, 64, 79, 81,
100, 147, 149
Hinterbrucher, Juraj • 94
Hitler, Adolf • 13, 57, 64, 153
Hlucháň, Ján • 62, 63, 76, 77
Hoffmann, Andreas • 16, 188, 190
Holčík, Štefan • 62
Hollenstein, Franz • 55
Holzer, Josef • 66
Horthy, Miklós • 112
Höfle, Hermann • 64, 75, 78–81, 84, 90, 92,
96, 98, 100, 105, 111, 113, 114, 119, 127,
129, 131, 164, 165
Hubicki, Alfred von • 13, 21, 23, 24, 26, 27,
42, 43, 56, 57, 69, 75, 78, 147, 149, 156,
163–166
Humaj, Štefan • 40, 53
Husák, Gustáv • 25
- Chňoupek, Bohuš • 8
Cholvád, Juraj • 111–113
- Jakab, Ján • 62
Jánoš, Jozef • 107
Jaskulski, Hans • 24
Jeckeln, Friedrich • 132
Jegorov, Alexej Semionovič • 70
Jeleník, Peter • 49, 60, 61, 118
Junck, Stefan • 14
Juračka, Florián • 119
Jüttner, Hans • 17, 19, 143, 145, 146, 157, 167
- Kaminski, Bronislav Vladislavovič • 166
Kapišinský, Emil • 66, 68, 98
Karasiov-Stepanov, Viktor Alexandrovič •
62, 63
Karmasin, Franz • 82
Karner • 175
Kempin, Hans • 132
Kettgen, Hans • 15, 28, 29, 54, 107, 126, 127,
129, 131, 188, 190, 199, 221, 222
- Klass, Hans-Joachim • 151–153
Kleskeň, Július • 93
Kmeť, Ladislav • 8, 9
Klotz, Rudolf-Otto • 12, 26, 28, 30, 35,
39–43, 49, 50, 52, 53, 58, 60, 61, 63,
66, 67, 69–71, 73, 74, 82, 85, 89, 90,
101, 106, 109, 111, 113–115, 118, 119,
123, 125, 126, 129, 130, 132, 160, 165,
168, 188, 190, 199
Kolník, Rudolf • 34, 54, 74
Korček, Ján • 8
Korda, Alexander • 57, 118, 120
Kosłowski, Otto • 24, 27
Kosorinský, Juraj • 118
Kováč, Alexander • 107–109, 111
Kováč, Ján • 8
Kovačovič, Ján • 93, 94, 98, 99, 101
Köthe • 175
Krč, Štefan • 31
Kreihansel, Zdeno • 111, 112
Krieger, Josef • 79
Krúpa, Pavol • 44, 45, 55, 61, 204
Kubala, Otomar • 148
Kubík, Peter • 42, 51
Kubitzki, Willi • 52
Kukliš, Ján • 70, 71
Kuna, Pavel • 33, 49, 51, 60, 61, 88, 93, 100,
200
Kurz • 168, 169
Kušnír, František • 66
- Lacko, Gejza • 115
Lacko, Martin • 9
Lachký, Jozef • 97, 98
Langer, Herbert • 55, 112, 201
Lannurien, Georges de • 66
Laurinec, Juraj • 118
Lehmann • 80
Lifka, Eduard • 32
Lindtner • 26, 152, 188, 190
Loeper, Friedrich-Wilhelm von • 43, 67, 71,
72, 74, 80, 105, 106, 164
Lovčičan, Ondrej • 127
Lovčičan, Pavol • 127
Ludin, Hanns-Elard • 13, 24, 148, 149
Ludwig • 53, 55, 167
Luptovský, Ján • 111

- Maier, Josef • 16, 35, 97, 102, 107, 131, 188, 190
 Marcely, Pavol • 173, 175
 Meierman, Heinz • 151
 Malár, Ján (pplk.) • 50–53, 55, 57
 Malár, Ján (stot.) • 33, 34, 40, 55
 Malinovskij, Rodion Jakovlevič • 64
 Mark, Günther • 55
 Markus, Mikuláš • 58, 60, 62, 65, 70, 74, 75, 101, 200
 Mathiebe, Horst • 16, 36, 131, 188, 190
 Matula, Jozef • 94, 96
 Mitáč, Ján • 8
 Meško, Juraj • 68, 216
 Minárik, Alexander • 39
 Minka, Michal • 59, 62
 Mňačko, Ladislav • 7
 Moravčík, Anton • 83
 Motyčka, Tomáš • 77
 Mössinger, Fritz • 15, 16, 152
 Mráz, Ján • 112
 Müller, Imrich (Milén, Ivo) • 45
 Murgaš, Štefan • 87, 89, 91, 99
 Murín, Karol • 28, 30
 Mylnikov, Grigorij Semjonovič • 83
- Nageler, Viktor • 23, 24
 Narr, Wilhelm • 168, 169, 188, 190
 Neverla, Rudolf • 8
 Nikolajev, Piotr Timofejevič • 70
 Nitsch, Ludwig • 141, 142
 Nöller, Paul • 55
 Nosko, Július • 48, 56, 59, 66, 88, 92, 204
 Nosko, Štefan • 84
 Nuss, Hermann • 160, 168, 169
- Ohlen, Conrad von • 14
 Orlický, Imrich • 87
 Orolín, Ján • 77, 92, 93
 Orth, Franz • 63, 188
 Osipovič, Ivan • 46, 47
 Oškvarék, Ján • 34
- Pavelić, Ante • 150
 Patton, George Smith • 75
 Perko, Martin • 57, 70, 72
 Perl, Adolf • 15, 16, 188, 190
- Peters, Karl-Heinz • 131
 Petřík, Michal • 87, 92
 Pfeiffer, Roland • 109
 Pilfousek, Rudolf • 148, 168
 Pitner, Karol • 40, 47
 Ploskuňák, Ján • 122
 Polle, Jochen • 8, 15, 30, 49, 52–54, 56, 64, 65, 68, 72, 73, 86, 87, 107, 116, 126, 129, 188, 190, 201, 214, 218
 Pöss, Ondrej • 9
 Prikryl, Vladimír • 96, 107, 108, 113, 121, 123, 124, 127, 200
 Puntigan, Johann • 106, 171, 174
 Pückler-Burghauss, Carl-Friedrich von • 11–14, 17–19, 22, 24–26, 30, 31, 37, 41–43, 49, 50, 56, 57, 60, 64, 67, 69, 71, 74, 75, 78–81, 132, 137, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 149, 150, 154–157, 159, 162, 165–169, 199
- Riesenbeck, Gerhard • 15, 188, 190
 Richter, Eberhard • 63, 188, 190
 Rohde, Alfred • 145, 146
 Rosínsky-Rosenberg • 40, 54
 Rösser, Philipp • 15, 99, 188, 190
 Ruman, Ludovít • 94, 96, 98, 100, 103, 122, 123
 Ruoff, Joachim • 145
 Ružóny, Jozef • 77
- Sasko, Bohuš • 9
 Sečanský, Michal • 42
 Schäfer, Ernst • 50, 221
 Schleichart (Šlajchart), Teodor • 59, 65
 Schill, Ferdinand von • 7, 183
 Schirach, Baldur von • 21
 Schneider, Alfred • 159
 Scholz, Arnold • 132
 Schöttle, Emil • 17, 113, 188, 190
 Schulz, Erwin • 16, 101, 106, 131, 131, 188, 190
 Schvarc, Michal • 8, 9
 Schweiger, Josef • 52, 55
 Sokolovič, Peter • 9, 22
 Solimonov, Boris Antonovič • 116
 Spiššák, Viliam • 44, 45, 65
 Stanek, Ján • 94

- Stanislav, Ján • 8
Stehlík, Josef • 76, 103
Steiner, Pavol • 9
Stock, Hans-Georg • 106, 174
Stubenböck, Franz • 15, 107, 109, 111, 113,
188, 190
Surovčík, Eugen • 58
- Šinglovič, Mikuláš • 41
Šmigovský, Ján • 27, 28, 30, 31
Šomský • 21
Šproch, Gejza • 59
Šrom, Leopold • 104
Štanga, Anton • 54
Štefanský, Václav • 8, 48
- Talášek, Oldřich • 121, 122, 124
Tantau, Staats • 16, 188, 190
Teuteberg, Wilhelm • 15, 74–77, 85, 93,
95–97, 101, 165, 167, 188
Thurrow, Siegfried • 52
Tiso, Jozef • 11, 24, 25, 27, 28, 33, 78, 129,
148, 172, 177, 179, 185, 221, 222
Toussaint, Rudolf von • 14, 80, 143
Trabandt, August-Wilhelm • 100
Trojan, Jozef • 32, 51
- Uechtritz, Otto • 24, 80, 100
Uchytíl, Stanislav • 121, 123
Uhrin, Marian • 8, 9, 30
Unger, Ernst • 115
Urban, Alexander • 118, 124
- Urban, Jozef • 117
- Vaculík, František • 68
Vajskebr, Jan • 8, 9
Veličko, Piotr Alexejevič • 27, 71, 94
Venohr, Wolfgang • 8, 36, 88, 176
Viest, Rudolf • 103, 105, 107, 111, 114, 120,
121, 124, 127, 128
Vítek, Karol • 121
Vlčko, Peter • 75
Volanskij, Jevgenij Pavlovič • 84
Volkman, Otto • 50
Vrzala, František • 121–123
- Weber, Kurt • 55, 116
Weinhold, Adolf • 32–34, 40, 42, 44–47,
50, 200
Weinmann, Erwin-Erich • 24
Welsch, Josef • 128
Wenzel, Karl • 54, 63, 188
Weidinger, Rudolf • 190
Wildner, Karl • 90, 91, 189, 191, 199
Wilke, Horst • 8, 48
Wirnitzer, Herbert • 151–153
Witiska, Josef • 23, 24, 30, 80, 148, 221
Wohlleben, Heinz • 101, 106, 190
- Ziervogel, Max • 143–146
- Žingor, Viliam • 59, 71
Žvach, Ludovít • 60

Miestny register

- Aš (ČR) • 152
- Babiná • 110, 117 – 125, 181
- Bánovce nad Bebravou • 7, 34, 39, 40, 52, 53, 205
- Banská Belá • 107 – 111
- Banská Bystrica • 7, 10, 14, 20, 25, 26, 40, 42, 48, 63, 75, 78, 119, 125 – 129, 131, 133, 151, 158, 166, 171, 172, 174, 175, 179, 185, 220, 221
- Banská Hodruša (Hodruša-Hámre) • 91, 107
- Banská Štiavnica • 7, 14, 38, 51, 88 – 90, 92, 101, 104, 106 – 109, 111, 114, 115, 129, 133, 218
- Bardejov • 61
- Baťovany (Partizánske) • 7, 32, 38 – 43, 45 – 47, 60, 110, 151, 156, 181, 203
- Beladice • 83, 109
- Berlín (Berlin, Nemecko) • 13, 23, 24, 49, 57, 78 – 80, 98, 132, 143, 145, 152
- Benešov (ČR) • 12, 15, 17, 19, 169
- Benice • 70 – 72
- Bojnice • 58, 62, 63
- Bošany • 32
- Braunschweig (Nemecko) • 64
- Bratislava • 10, 13, 22 – 28, 30, 31, 43, 60, 64, 69, 70, 75, 78, 80 – 83, 90, 113, 128, 129, 131, 144, 147, 149, 150, 152, 156, 162, 167, 168, 171, 172, 183
- Breslau (Wrocław, Poľsko) • 153, 174
- Brezany (Nedožery-Brezany) • 59, 63
- Brezinovci (Horné Hámre) • 84, 86
- Breziny • 120
- Brezno nad Hronom (Brezno) • 58, 123, 128, 131, 133
- Brno (ČR) • 12, 16, 19, 20, 24, 80, 81, 137 – 139, 141, 142, 144
- Brod (Horné Hámre) • 84, 86, 88
- Brodňany (Brodzany) • 34, 40, 41
- Brusno (Chrenovec-Brusno) • 76, 93
- Břeclav (ČR) • 20
- Budča • 77, 96, 99, 104, 217
- Buchloe (Nemecko) • 151
- Bukovany (ČR) • 17
- Bzenica • 95
- Caen (Francúzsko) • 174
- Cach (Malinová) • 64, 65, 207
- Cerová • 52, 84, 85
- Cigeľ • 55, 58, 62
- Čakajovce • 35, 36, 40
- Čaltice (Ostratice) • 40
- Červená Skala • 44, 45
- Čierny Balog • 131
- Čimelice (ČR) • 132
- Čremošné • 68, 71
- Detva • 62, 94, 119, 123, 124
- Diviaky (Turčianske Teplice) • 72
- Dobrá Niva • 113, 118 – 125, 180
- Dobšiná • 23
- Dolina (Trnavá Hora) • 102
- Dolné Hámry (Hodruša-Hámre) • 89 – 92, 95, 173, 181, 182
- Dolné Lelovce (Nováky) • 52
- Dolné Vestenice • 34, 49, 53, 54
- Dolný Kamenec (Kamenec pod Vtáčnikom) • 52
- Dolný Župkov (Župkov) • 87
- Dražkovce • 72
- Dubové • 70, 72
- Dúbrava (Hronská Dúbrava) • 103, 104, 106, 216, 217
- Eibau (Nemecko) • 152
- Essen (Nemecko) • 151
- Farmos (Maďarsko) • 98, 103, 122
- Gajdel (Kľačno) • 66, 67, 71, 73, 179, 181
- Győr (Maďarsko) • 103

- Hadviga • 71
 Hájniky (Sliač) • 125, 126
 Halbe (Nemecko) • 132
 Hallein (Rakúsko) • 130
 Handlová • 27, 32, 38, 62, 63, 74–78, 81, 85, 92, 93, 165, 174
 Hliník nad Hronom • 89, 106
 Hlohovec • 20, 29, 31, 38
 Horná Mičiná • 127
 Horná Štubňa • 27, 45, 70, 79, 105
 Horná Ves • 49, 52, 60, 61, 85, 210
 Horné Hámry (Horné Hámre) • 84, 85, 87, 88, 179, 181, 183
 Horné Naštice • 53
 Horné Opatovce (Žiar nad Hronom) • 105, 106
 Horný Kamenec (Kamenec pod Vtáčnikom) • 52
 Hradec Králové (ČR) • 69, 160
 Hradištko (ČR) • 18, 141
 Hrnčiarovce (Nitrianske Hrnčiarovce) • 31
 Hronská Breznica • 104–106, 111, 216
- Chalmová • 48, 50
 Chvojnica • 67
 Chynorany • 39–41, 43, 161
- Ivaničná • 70
- Jalná (Trnavá Hora) • 102, 103, 105, 112, 113, 215
 Janova Lehota • 38, 76, 77, 81, 92–95, 171, 175, 179
 Janovice (Vrchotovy Janovice, ČR) • 17
 Jasenov • 66, 69, 71
 Jelšava • 123
 Josefov (ČR) • 12, 19, 80, 138, 140, 141, 168, 184
- Kalinka (Víglašská Huta-Kalinka) • 122, 124
 Kamenín • 131
 Kežmarok • 157, 163
 Klačany (Trnavá Hora) • 103, 105, 171, 174, 175
 Kláštor pod Znievom • 66, 68, 71, 73
 Kolpachy (Banský Studenec) • 110, 116
- Kordiky • 63
 Kosorín • 46, 95
 Koš • 55, 56, 183
 Kováčová • 51
 Kozelník • 104, 107–109, 111, 219
 Krakov (Kraków, Poľsko) • 23
 Kráľová (Zvolen) • 121, 122
 Kremnica • 14, 38, 71, 78, 81, 92, 96, 99, 101, 104, 105, 116, 164–166, 171
 Kremnička (Banská Bystrica) • 127, 180
 Krupina • 7, 38, 70, 105, 111, 113–121, 123, 124, 219
 Kupča (Žiar nad Hronom) • 97, 99
 Kúty • 20
 Kyjov (ČR) • 19
 Kyslá (Hodruša-Hámre) • 91
- Ladomer (Žiar nad Hronom) • 95, 96, 99
 Laskár (Nováky) • 55
 Laval (Francúzsko) • 174
 Lazany • 59
 Leopoldov • 20, 83
 Liptovský Hrádok • 50
 Liptovský Sv. Mikuláš (Liptovský Mikuláš) • 50
 Livina • 43
 Londýn (London, Veľká Británia) • 96
 Lovča • 92, 97
 Lovčica (Lovčica-Trubín) • 95, 97
 Lovinobaňa • 38
 Lučenec • 78, 119, 165, 166
 Lukavica (Žarnovica) • 91, 95, 99
 Lutilla • 97, 99
- Evov (Lviv, Ukrajina) • 23
- Majzel (Vyšehradné) • 63, 65, 66, 208
 Malacky-Nový Dvor • 46, 50, 68, 120, 122, 151
 Malé Ostratice • 39, 40
 Malé Bielice (Partizánske) • 34, 40–42
 Malé Kršteňany • 45
 Malé Uherce • 40, 44, 46, 47, 100
 Malý Čepčín • 70
 Milovice (ČR) • 17
 Močiar • 104–113, 133
 Modrý Kameň • 101

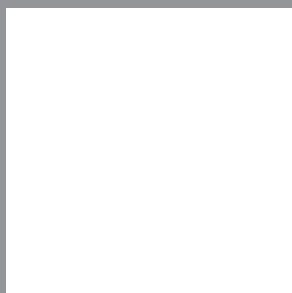
- Moravská Ostrava (Ostrava, ČR) • 16, 19
 Mošovce • 72
 Motešice • 32
 Môtová (Zvolen) • 122, 124
 Muráň • 123
 Myjava • 100
 Mýtina Nová Ves (Ludanice) • 35
- Návojevce • 34, 40
 Necpaly (Prievidza) • 57, 59
 Nemce (Tekovské Nemce) • 84
 Nemčice • 36
 Nemecké Pravno (Nitrianske Pravno) •
 32, 38, 58, 63, 65–67, 73, 81, 85, 133,
 156, 163, 165, 171, 174, 207, 209
 Nitra • 25, 27, 29–31, 34, 35, 38, 47, 81, 82,
 152, 156, 157, 161, 165
 Nižná Boca • 131
 Norimberg (Nürnberg, Nemecko) • 171
 Nová Baňa • 31, 38, 81, 84, 89, 110
 Nová Lehota • 75–77, 93
 Nováky • 7, 34, 39, 51–53, 55, 56, 58, 100,
 110, 156, 205
 Nové Mesto nad Váhom • 20, 79
- Okrut (Žarnovica) • 89–91
 Olomouc (ČR) • 12, 15, 16, 19, 137, 138, 141,
 144, 152
 Oremov Laz (Lešť) • 57, 117, 119, 122, 123,
 125
 Oslany • 46, 48, 49, 51, 52, 60, 84, 85, 156
 Ostrá Lúka • 106
- Pardubice (ČR) • 59
 Parkan (Štúrovo) • 131
 Pažiť • 40, 47
 Petržalka (Bratislava) • 148
 Piarg (Štiavnické Bane) • 108
 Piešťany • 20, 21
 Pikovice (ČR) • 18
 Pitelová • 101, 105, 111
 Píla • 81, 84, 86, 87, 91, 211
 Pliešovce • 110, 118–122, 124, 125, 180, 214
 Podkriváň • 119, 124
 Podzámčok • 120
 Podskalka (Sása) • 122
 Poprad • 42, 157, 163
- Poruba • 59
 Praha (ČR) • 10, 13, 18, 26, 49, 69, 80, 101,
 137, 139, 140, 142, 143, 152, 154, 159,
 162, 167, 168, 174, 184
 Pravenec • 67
 Predazzo (Taliainsko) • 130
 Prenčov • 116
 Prestavky • 95
 Příbovce • 34, 70, 164
 Prievidza • 7, 26, 32, 36, 38, 45, 55, 57–66,
 73–75, 85, 133, 156, 171, 180, 182, 206
 Prosečnice (ČR) • 12, 15, 168, 184
 Přerov (ČR) • 12, 139, 142
 Pukanec • 112
 Púchov • 79
- Radobica • 61
 Rakša • 72
 Ráztočno • 59, 65
 Rennes (Francúzsko) • 174
 Rudno • 66, 68, 70–73
 Ružomberok • 14, 50, 78, 100, 151, 157, 158,
 163, 165, 166
 Rybany • 52, 53
- Sása • 118, 119, 121, 122, 124, 125, 214
 Sebedražie • 55
 Sedlčany (ČR) • 18
 Senec • 131
 Senica • 21
 Sennheim (Cernay, Francúzsko) • 148
 Senohrad • 117, 119
 Sereď • 30, 161
 Skačany • 34, 40, 43, 47, 48, 152
 Sklabiňa • 72
 Sklené • 38, 75
 Sklené Teplice • 105, 106, 109, 111, 112, 218
 Slaská • 95
 Slatinské Lazy • 122
 Slovenské Pravno • 69, 71–73
 Stará Huta • 119, 120, 125
 Stará Kremnička • 95, 97–102, 105, 172,
 175, 180, 214
 Sterzing (Vitípeno, Taliainsko) • 130
 Stralsund • 174
 Strausberg (Nemecko) • 132
 Sučany (Nitrianske Sučany) • 51, 53, 54

- Svatobořice (ČR) • 19
Sv. Antol (Sv. Anton) • 107, 114, 115
Sv. Beňadik (Hronský Beňadik) • 81, 82, 84, 89, 110
Sv. Kríž nad Hronom (Žiar nad Hronom) • 7, 38, 77, 79, 92–98, 100–102, 105, 107, 109, 110, 133, 166, 171, 172, 177, 180, 182, 212–214
- Šamorín • 131
Šášovské Podhradie • 99, 100, 103
Štrba • 23
Štubnianske Teplice (Turčianske Teplice) • 70, 72
Šváb (Krupina) • 116
- Tangermünde (Nemecko) • 132
Teplá (Podhorie) • 106, 108, 109, 111
Teplá Voda • 112
Tisovec • 131
Topoľčany • 7, 10, 26, 29, 33–39, 42, 49, 52, 69, 133, 152, 156, 160, 161, 177, 179, 181, 201
Topoľčianky • 82
Tormoš (Chrenová, Nitra) • 31
Trenčín • 14, 19, 20, 22, 25, 35, 152
Tri Duby (Sliac) • 31, 41, 44, 45, 51, 68, 103, 104, 126
Trnava • 20–22, 25, 27, 29, 34, 156
Trnavá Hora • 101–103, 105, 106, 180, 215
Trubín (Lovčia-Trubín) • 95
Turčiansky Sv. Martin (Martin) • 38, 43–45, 49, 56, 67, 70–72, 74, 83, 100, 163, 164
Turčiansky Sv. Michal (Turčianske Teplice) • 70
Tvrdošín • 50
- Uhrovec • 39, 52, 53
Ulmanka (Ulanka, Banská Bystrica) • 72
Urban (Veľké Pole) • 85
Urmince • 36
- Važec • 133
- Veľká Čausa • 59, 62, 65, 75
Veľká Lehota (Lehota pod Vtáčnikom) • 51
Veľká Lúka • 125
Veľké Bielice (Partizánske) • 34, 40–44, 47, 152, 153
Veľké Kršteňany • 45, 46
Veľké Ostratice (Ostratice) • 39
Veľké Pole • 81, 84, 85, 87, 211
Veľké Ripňany • 36
Veľký Čepčín • 70, 71
Vernár • 94
Viedeň (Wien, Rakúsko) • 23–25, 28, 100, 147, 148, 171
Vieska (Žiar nad Hronom) • 95, 99
Víglaš • 119, 120, 125
Voznica • 110
Vrútky • 14, 29, 34, 42, 43, 70, 156–158, 162, 163, 165
Vyhne • 51, 88
Vysoké Mýto (ČR) • 59
- Wünsdorf (Zossen, Nemecko) • 132
- Zaježová (Pliešovce) • 122
Zábava (Pliešovce) • 119
Záhreb (Zagreb, Chorvátsko) • 150
Zbehy • 28, 31, 35
Zbraslav (Praha) • 18, 112
Zlaté Moravce • 35, 81–84, 109, 157
Zemianske Kostolány • 32, 34, 40, 44–47, 49, 51–53, 55, 56, 91, 110, 161, 204
Zolná (Zvolen) • 125
Zvolen • 7, 14, 26, 62, 78, 98, 99, 101, 104, 111, 113, 117, 119–122, 125, 126, 128, 129, 165, 166, 217
Zvolenská Slatina • 124
- Žakýl (Podhorie) • 109, 110
Žarnovica • 38, 49, 61, 79, 81, 84, 85, 87–91, 98, 109, 114, 129, 172, 182, 212
Žarnovická Huta • 88
Železná Breznica • 105
Žibritov • 113–117, 179
Žilina • 14, 42, 144, 157, 158, 165

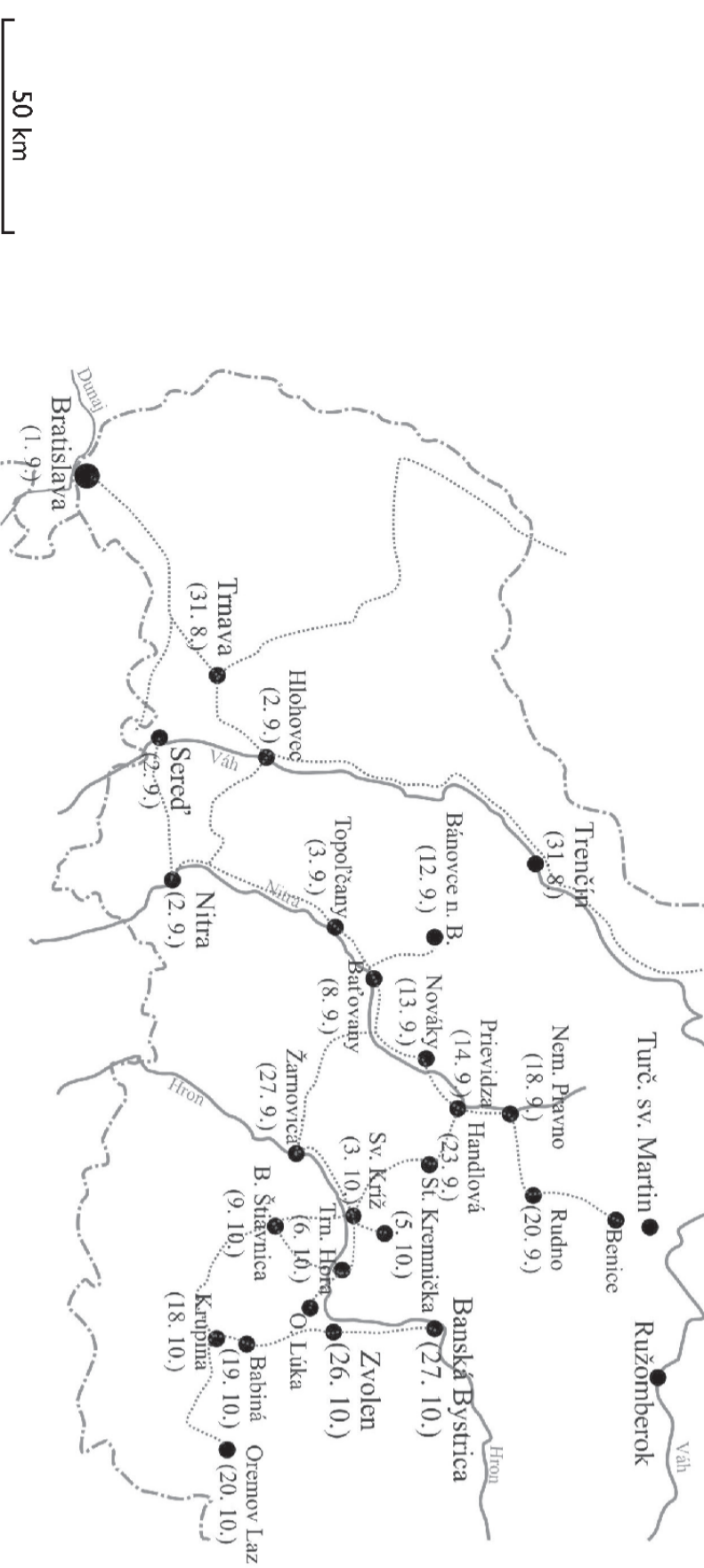
PhDr. Tomáš Klubert, PhD. (1972)

Je absolventom Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (odbor história – filozofia). Od roku 2008 pôsobí ako pracovník Sekcie vedeckého výskumu Ústavu pamäti národa v Bratislave. Doposiaľ publikoval monografie *Obrnené jednotky v Slovenskom národnom povstaní* (2007) a *Veľkí vojvodcovia na Slovensku* (2013). Je tiež spoluautorom piateho dielu *Vojenských dejín Slovenska* (2008) ako aj viacerých štúdií a odborných článkov.

ŤAŽENIE BOJOVEJ SKUPINY „SCHILL“ NA SLOVENSKU

OBSADENÉ OBCE

ŤAŽENIE BOJOVEJ SKUPINY „SCHILL“ NA SLOVENSKU

MIESTA NAJŤAŽŠÍCH BOJOV

